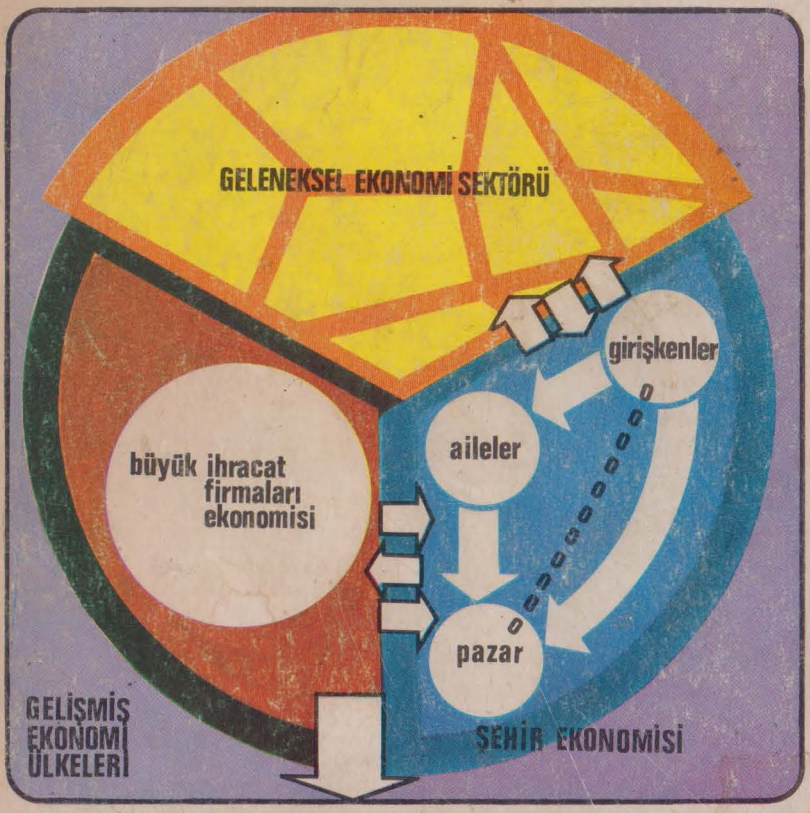
j.m.albertini

AZGELİŞMİŞLİĞİN MEKANİZMASI

dr.m. sencer - m.kum

J.M. ALBERTINI Azgelişmişliğin Mekanizması

AZGELİŞMİŞLİĞİN MEKANİZMASI — Yazan: J. M. Albertini ★ Türkçesi: Muzaffer Sencer — Meral Kum ★ Bu kitabın ilk baskısı Gün Matbaacında yapılmış, son değişikliklerle birinci bölümü Divan Matbaacılık ve Ticaret Tesislerinde basılmıştır ★ May Yayınları Babıâli Caddesi 19, Cağaloğlu, İstanbul, 1974 ★ Telefon: 27 71 61.

J. M. ALBERTINI

AZGELİŞMİŞLİĞİN MEKANİZMASI

Türkçesi:

Dr. Muzaffer SENCER - Meral KUM

SUNUŞ

Azgelişmişliğin günümüz dünyasının karşılaştığı ve bugüne kadarki çağlarda benzeri görülmeyen en önemli sorun olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Türkiye'yi de niteleyen ve günümüz toplumları arasında gelişme düzeyleri açısından köklü bir farklılığı dile getiren azgelişmişlik olgusu, çağdaş olduğu kadar evrensel bir olgudur da.

Çağdaştır, çünkü tarihin belli bir anında ön almış olan kapitalist toplumların uluslararası planda modern çağlarda geleneksel yapılar üzerindeki çözücü ve yeniden biçimlendirici etkileriyle oluşmuştur. Evrenseldir, çünkü ulusal kapitalizmin dünya egemenliğine dönüşmesinin tarihsel ön koşulu ve ürünü, başka bir deyimle emperyalizmin antitezidir.

Gerçekten, azgelişmişlik, kendi dinamikleriyle kapitalist aşamaya geçen toplumların -bağlı oldukları kanunsallıklar gereği- evrimleşerek uluslararası bir genişlemeye sahne olmaları üzerine, iç mekanizmalarıyla aynı gelişme çizgisini izleyememiş geleneksel toplumları, kontrol altına alarak ve onlara uluslararası işbölümünde hammadde ve taban ürünleri kaynağı ve mamul madde pazarı rolü yükleyerek yapısal değişikliğe uğratmalarının sonucu olan dünya çapında bir olgudur.

Bu bakımdan azgelişmişlik, ilk planda, tarihsel evrim sürecinde farklı bir gelişme düzeyini, yani kapitalizmle ön almış toplumların dış dinamikleriyle değiştirip yeniden biçimlendirdiği yapıların gelişme düzeyini, daha doğrusu geri kalma durumunu ifade eder.

O halde, azgelişmişlik olayı söz konusu olduğunda ilk adımda, bu farklı gelişme düzeyinin kriterlerinin belirlenmesi veya azgelişmişlik olgusunun göstergelerinin saptanması gerekir. Başka bir deyimle, tek tek toplumların kendine özgü ve ikinci

dereceden, ilineksel özelliklerinin altında onları azgelişmişlik çerçevesine sokan nitelik (veya nitelikler)in bulunmasına ihtiyaç vardır. İşte, bu ana nitelik (veya nitelikler)e dayanılaraktır ki gelişmiş kapitalist toplumların karşısında azgelişmiş ülkeler bir ikinci çağdaş ve genel toplum tipi olarak yer alacak ve yine ancak bu temel üzerindedir ki azgelişmişliğin değişme **ve evrimleşme** mekanizması ortaya konarak kalkınmanın yolları çizilecektir.

Azgelişmişlik olgusu veya modelini belirlemek üzere kullanılacak söz konusu kriter veya göstergelere gelince bu alanda görüş birliği sağlanamamış ve çeşitli yaklaşımlara başvurulmuştur. Genellikle, çeşitli sosyal bilim disiplinleri kendi ölçülerini kullanarak azgelişmişlik durumunu saptamaya kalkışmışlardır.

Gerçekten bu amaçla, örneğin ya nüfus artış hızı veya sağlık, beslenme, öğrenim, işgücü düzeyleri ya da kişi başına düşen ulusal gelir, etkin nüfusun sektörlere dağılımı, ihracatın niteliği, yatırımların miktarı v.b. gibi göstergeler kullanılmıştır. Bunlara göre, ekonomik gelişmenin eşlik etmediği bir hızla nüfus artışı veya elverişsiz ve yetersiz sağlık, beslenme koşulları, düşük bir öğrenim düzeyi ve tam değerlendirilemeyen bir işgücü ya da kişi başına 500 doların altında bir ulusal gelir, çoğunluğu tarım sektöründe yığışmış bir etkin nüfus, genellikle taban ürünlerinden oluşmuş bir dış ticaret ve yetersiz yatırım kapasitesi, azgelişmişliğin belirgin nitelikleridir.

Görüldüğü gibi, bu alanda yapılan öneriler ve çözümlemeler sayıca çok ve çeşitlidir. Bununla birlikte Albertini'nin yaptığı gibi bu niteleme yaklaşımları kabaca, a. İstatistik, b. Sosyal ve c. Ekonomik yaklaşım olmak üzere üç grupta toplanabilmektedir.

Ancak, bu üç yaklaşımı da oluşturan göstergelerin derinliğine çözümlenmeleri halinde, tek tek azgelişmişliğin yeterli ve doyurucu bir açıklamasını yapamayışları bir yana, bir bütün olarak da adı geçen olgunun ayırıcı veya temel nitelikleri olmaktan çok bir başka ana niteliğin sonuçları veya görünüşleri olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyimle, azgelişmiş ülkelerde gözlenen bütün bu karakteristiklerin bu olgunun belirleyici ve temel nitelikleri değil, tersine bu ülkelerin ortak

ve genel yapılarının bir ürünü olduğu anlaşılmaktadır.(1) Kısası, azgelişmişlik, bu kategoriye giren ülkelerde aynı yapısal özelliğin belirlediği bir genel toplum modeli ve bir gelişme düzeyidir.(2) Böylelikle azgelişmişlik, söz konusu göstergelerle yapıldığı gibi sosyal değişmeden soyutlanmış bir kesit üzerinde değil, tarihsel evrim süreci içinde ve değişme dinamiğiyle birlikte temellendirilmiş olacaktır.

İşte J. M. Albertini'nin Azgelişmişliğin Mekanizması adlı bu incelemesinin değer ve önemi, azgelişmişliği belirlemek üzere başvurulan söz konusu yaklaşımları yetersiz bularak bu olguyu sosyo-ekonomik bir mekanizma temeli üzerinde sistemleştirmeye çalışan bir **yapısal yaklaşım** geliştirmiş olmasıdır. Toplumun yalnız gelişme derecesini değil, türsel yapısını da gözönünde bulunduran bu yaklaşım gerçi ilk olarak F. Perroux tarafından ortaya atılmışsa da Albertini, bu yaklaşıma büyük bir sistematik ve şematik özellik kazandırmıştır.

Gerçekten, bu Fransız bilim adamına göre, gelişmiş bir ülkenin ekonomisinin bir bütünlük ve dayanışma içinde bulunmasına karşılık, azgelişmiş bir ülkenin ekonomisi tersine, bütünlükten yoksun ve mekanizmasının öğeleri birbirinden azçok kopmuş durumdadır. Bu özellik iki nedenden doğmaktadır

1. Ekonomi birbirinden az çok bağımsız sektörlere ayrılmıştır.
2. Gelişmeyi engelleyen bir takım egemenlikler altında kalmıştır.

Gerçekten,

1. Azgelişmiş bir ülkenin ekonomisi a. çoğunluk kendi içine kapalı bir geleneksel sektör (tarım), b. genellikle ticaret eko-

---

(1) Günümüz Türkiye'sinde sayıları oldukça az olan azgelişmişlik sorunuyla ilgili araştırma ve incelemelerde de genellikle bu yetersiz çözümleme yöntemi kullanılmakta ve azgelişme olgusu sadece bir takım istatistik karakteristiklere indirgenmeye çalışılmaktadır.

(2) Azgelişmişliğin, içinde çözümleneceği ve yapısal özellikleriyle değişme mekanizması ve kanunsallığın ortaya çıkarılacağı bu **genel toplum modeli,** yakında tarafımızdan yayınlanacak olan Azgelişmişlik Modeli adlı incelemenin konusu olacaktır.

nomisi ve dış ülkelerin etkinliklerine bağlı olan bir şehir ekonomisi ve c. uluslararası pazarlara yönelik olan bir ihracat firmaları ekonomisinin yanyana sıralanmasından oluşmuş -parçalanmış- bir yapıya sahiptir.

2. Öte yandan, azgelişmiş ülkeler, bu yapısal parçalanmışlığı daha da arttıran iç (tarımda büyük toprak sahipleri) ve dış (uluslararası firmaların) egemenlikler altındadır.

İşte Albertini bu yapısal yaklaşımdan hareketle, azgelişmiş ülkelerin mekanizmasını başarıyla çözümlemekte ve bu temel üzerinde-oldukça iyimser ve biraz da ütopik bir tutumla- azgelişmişlik olgusunu yenmenin yollarını önermekte ve programını çizmektedir.

Bu kitabı da içine alan Azgelişmişliğin Yapısı adlı yayın serisinin ilki olan J. Gunther'in Güney Amerika Gerçeği'ne yazdığımız sunuş yazısında ayrıntılı olarak belirttiğimiz gibi, Türk sosyal düşüncesi, ülkenin sorunlarını diğer azgelişmiş ülkelerle paralellik halinde, daha doğrusu bir azgelişmişlik modeli içinde çözümleme gelenek ve alışkanlığından yoksundur. Oysa, sosyal bilimler alanında bir toplum yapısının ancak bir genel tip içinde doğru bir şekilde çözümlenebileceği tartışma götürmez bir gerçektir. Bu bakımdan, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir toplum modelinin genel şemasını sunmaya çalışan Azgelişmişliğin Mekanizması'nın, bu alanda bir boşluğun doldurulmasında önemli bir katkıda bulunabileceği inancı ve umudu içindeyiz.

Dr. Muzaffer SENCER

ÖNSÖZ

Bu kitap, üçüncü dünya sorunlarına bir giriş niteliğindedir. Azgelişmişlik ve kalkınma olgularını açıklayan teoriler ortaya atmaktan çok, gelişme süreci içindeki bir ekonominin nasıl inceleneceğini, herhangi bir durum veya politikanın nasıl değerlendirileceğini en basit bir şekilde göstermeye çalışmaktadır.

Çalışma, özellikle, ekonomist olmamakla birlikte, gelişme süreci içindeki bir ülkede çalışması gereken kişilere hitap etmektedir. Bu yüzden, uzmanların genellikle bildikleri temel tanımların yeniden tekrarlanmasından kaçınılmamıştır. Azgelişmişliğin incelenmesi yoluyla, ekonomiye genel bir giriş yapılmakta ve ilk kitabımız olan «Les Rouages de l'Economie Nationale (Ulusal Ekonominin Çarkları)» in gelişmiş ekonomiler için taşıdığı anlam neyse, «Azgelişmişliğin Mekanizması» da, azgelişmiş ekonomiler için aynı anlamı taşımaktadır.

Azgelişmişliğin Mekanizması, Uluslararası Araştırma ve Uyumlu Kalkınma İçin Eğitim Kurumu olan İ.R.F.E.D. (1) in düzenlediği toplantı ve kurslar yoluyla olgunlaşmış ve birçok tartışma, karşılıklı konuşma ve konuyla ilgili grup çalışmaları sonucunda bir biçim kazanmıştır. Bu kitap, gerçek bir ekip çalışmasının ürünü olduğu gibi, öne sürülen fikirlerden ancak çok azı kişisel niteliktedir.

Burada, özellikle, İ.R.F.E.D. stajlarında ve çeşitli gelişme süreci içindeki ülkelerde öğrendiklerimizin, yardım ve sabrıyla bir sentezini yapmamızı sağlayan Michel Auvolat'ya teşekkür etmek isteriz.

Üçüncü dünyadan gelen veya bu ülkelere giden stajyerlerle birlikte yaratılan giriş niteliğindeki bu kitap, bir çalışma ve eylem vasıtasıdır da. Üçüncü dünya, birkaç yüz sayfaya sığdırılamayacak kadar geniştir. Dolayısıyla, okuyucu edilgen kalma-

(1) Institut international de Recherche et de Formation en vue du Développement harmonisé, 47, ru de la Glaciere, Paris (13e)

malı, verilen tanımlar, onun tanıdığı veya ilgilendiği ülke veya ülkelerin durumunun saptanmasında yardımcı olmalıdır. Okuyucu bu yapıttan gerçekten yararlanmak istiyorsa her konuda, ülkesini ilgilendiren belgeleri toplamaya, verilen şemaları o ülkeye göre yeniden değerlendirmeye çalışmalı, öncelikle tanıdığı ülke hakkında burada ileri sürülen fikirlerin yanlış olduğunu görmekten korkmamalıdır.

Herkesin sorunlarını daha iyi şekilde kavrayabilmesini sağlayacak temeller belirlenmek istendiğinden, kalkınma politikalarının incelenmesine ancak küçük bir yer ayrılabilmiştir. Her ülke, kendi yolunu kendisi bulmalıdır. Bu çalışmanın son iki kısmında sunulan bilgilerin öz amacı, kalkınmanın gerçek boyutlarını daha iyi gösterebilmek ve birkaç çalışma varsayımı saptamaktır.

Bu yapıt, bir bilgi kaynağı olmaktan çok, azgelişmişliğe ve kalkınmaya bir yaklasım yöntemi niteliğini taşımaktadır.

Bu yöntemi, bizim hem hoca, hem de dostumuz L. J. Jebret ve G. Turin'e borçluyuz.

Lebret, başta, azgelişmişliği tanımamızı sağlamıştır. Onun sayesinde, yoksulluk ve sefalete sadece karşı gelmenin yetmeyeceğini, bunları ortadan kaldırabilmek için bilimsel şekilde nedenlerini de araştırmamız gerektiğini anlamış bulunuyoruz. Mevsimsiz kavramlardan ve gerçeğe uygulanamayacak kadar parlak teorilerden kaçınmayı bize bu alanda öğreten de yine o olmuştur. Lebret, kalkınmanın, herşeyden önce soyut ve yaşayan insanoğlunun bir ilerlemesi olduğunu akıldan çıkarmadan nasıl özendirilebileceğini göstermiştir.

«Ulusal Ekonominin Çarkları»nı birlikte yazdığımız Turin'le, bu çalışmanın ancak projesi birlikte yapılabilmiştir.

Gerek Turin, gerekse Lebret, bugün insanlığa yaraşır biricik mücadele olan 20. yüzyıl mücadelesini bizden çok daha fazla benimsemişlerdir; bu, açlık ve yoksulluğa karşı hayatın ve bencillik ve budalalığa karşı da üçüncü dünya insanlarının mücadelesidir.

Alandaki gözlemleri ve düşüncelerinin kesinlikleri bize çok yarar sağlamakla birlikte, bu çalışma, ne yazık ki, onların geniş görüş ve insanı yükseltme tutkularını yansıtmak gücünden yoksun kalacaktır. Ama bu kitabın, hiç olmazsa, uğrunda yaşayıp öldükleri mücadeleye ihanet etmeyeceği umudu içindeyiz.

J. M. ALBERTINI

GİRİŞ

Azgelişmişlik, günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Ya bu yüzyılın sonuna kadar yoksulluk ve açlığı yenmiş olacağız, ya da kapitalist veya sosyalist olsun, tüm endüstrileşmiş ülkeler, hayatlarını atom kuvvetiyle sürdüren zenginlik adacıklarından başka bir şey olmayacaklardır.

Daha şimdiden, ülkeler arasında zenginlik çok eşitsiz bir şekilde dağılmıştır; dünya nüfusunun % 30.2 si, dünya gelirlerinin % 75.5 ini tekeli altında bulundurmaktadır. Bu nüfusun % 15.5 inin yaşadığı Kuzey Amerika ve Batı Avrupa, gelirlerin % 53.5 ini alırken, aynı nüfusun % 50.2 sine sahip Asya'ya ise, bu gelirlerin ancak % 13.7 si kalır.

Gelecek on yıl içinde, yoksulların sayısı olağanüstü bir hızla artacaktır. Bugüne kadarki çağların en korkunç nüfus patlaması olayıyla karşı karşıya bulunmaktayız. 1650 de 500 milyonken 1750 de 700 milyona ulaşan dünya nüfusunun, 1851 de 1.200 milyonu bulduğu bir gerçektir. Bir yüzyıl sonra nüfus iki kat artmış, gerçekten de, 1951 de, dünya nüfusu 2.400 milyona yaklaşmıştır. 1963 de ise, beş yılda % 9 luk bir artış göstererek 3.160 milyona ulaşmıştır. Bu yüzyılın sonunda, dünya nüfusunun 6 milyarı geçmesi beklenmektedir.

1960 LARDA DÜNYA GELİRİNİN DAĞILIMI

	Nüfusun % si	Dünya Gelirlerinin % si
Gelişmiş Ülkeler	30.2	75.5
Batılı Ülkeler	19.7	58.7
Batı Avrupa	8.7	2.2
A. B. D., Kanada	7.8	31.5
Diğer Ülkeler	4.2	5.2
Komünist Ülkeler	10.5	16.8
S. S. C. B.	7.2	12.1
Doğu Avrupa	3.3	4.7
Üçüncü Dünya Ülkeleri	69.8	24.5
Asya	50.2	13.7
Komünist Ülkeler	24.1	6.9
Komünist olmayan ülkeler	26.1	6.8
Afrika	6.9	1.9
Latin Amerika	7	5.1
Orta Doğu	3.5	1.7
Azgelişmiş Avrupa Ülkeleri	2.2	1.9

Kaynak Rosenstein - Rodan

1920 yılına kadar, nüfus en hızlı şekilde zengin ülkelerde artmıştır. O tarihten beri, bu olgu tersine gelişmektedir; nüfus artışının, yoksul ülkelerdeki hızı çok daha yüksektir.

Öte yandan, zengin ve yoksullar arasındaki farklılaşma gittikçe büyümektedir.

Bu alanda, tüm dünya nüfusunu kapsayan istatistikler bulunmamakla birlikte, komünist olmayan ülkelere ilişkin istatistikler yeterli bilgi sağlamaktadır.

BUGÜNKÜ DÜNYA NÜFUSU VE GELECEKLE İLGİLİ ÇIKARIMLAR
(Milyon olarak)

	1960		1980		2000	
Güney Amerika	140		234		394	
Afrika	254	%66	333	%70	517	%74
Asya (Japonya hariç)	1.585		2.346		3.717	
Kuzey Amerika	265		369		510	
Avrupa (S.S.C.B. hariç)	427		495		568	
S.S.C.B.	214	%34	297	%30	379	%26
Okyanusya	16		25		29	
Japonya	94		124		153	
Dünya	2.995	%100	4.220	%100	6.280	%100

Kaynak Makale ve belgeler, 1962

1950 de komünist olmayan gelişmiş ülkelerde, kişi başına düşen net olmayan ulusal hasıla, yine komünist olmayan üçüncü dünya ülkelerine oranla 10,3 kere daha yüksektir. 1960'da bu oran 10.8 e ulaşmıştır. 1970 de ise en azından 11.5 olması beklenmektedir. 1950'den 1970'e kadar, yalnız net olmayan ulusal hasılalar arasındaki farkın artışı, 1970'de gelişme süreci içindeki ülkelerin net olmayan ulusal hasılalarından dört kez fazla olacaktır.

Besin üretimine ilişkin sayılar daha da ürkütücüdür. Birkaç yıldanberi, gelişme süreci içindeki hiçbir ülkede kişi başına düşen besin üretimi artışı, nüfus artışından yüksek olmamıştır. Tüm gelişmiş ülkelerde besin üretimi artışı düşmektedir; Kuzey Amerika'da bu artış, nüfus artışından daha azdır. Uluslararası örgütlerde yapılan çalışmalar, geçici bir olayla karşı karşıya bulunmadığımızı göstermektedir. Bu eğilimi tersine çevirmeyi başaramazsak dünya, hiç görülmemiş bir açlıkla karşılaşacaktır.

Bu, insani açıdan hoşgörülemeyecek ve politik patlamalara yol açacak bir durumdur. Bugün, çok büyük yoksul insan kütleleri, açlıkla tehdit edilmektedirler. Bu, yeni bir olgu değildir ve insanoğlunun, evrenin fethine giriştiği bir zamanda böyle bir durum ancak utanç vericidir. Bu alandaki tek yenilik, yoksul kütlelerin yoksulluklarının bilincine varmaları ve böyle kalmak istememeleridir. Teknik, ekonomik ilerlemeyi yaygınlaştırmasa da bunun sonuçlarını herkese tanıtmıştır: Avrupa ve Amerikalıların filmleri, Asyalı, Afrikalı veya Lâtin Amerikalı halk kütlelerinin gözü önüne, zaten varolduğundan şüphe etmedikleri hayat biçimlerini sermiştir. Turizm, zenginlerin hayat düzeyle-

rini onlara somut bir şekilde göstermiştir. Öte yandan, teknik uygarlık, eşitlik ilkesine dayanan bir ideoloji getirmiştir; eski zaman ayrıcalıkları, güçsüzlerin bağımlılıklarını akıl dışı ve mitsel güdülerle haklı gösterirken bugünkü teknik dünyasında, yalnız, görevler alanında bir hiyerarşi söz konusudur; artık hakların eşitliği tanınmakta ve bir insanın daha yüksek bir görev almasını hiç bir şey engelleyememektedir. Gelişme süreci içindeki ülkeler, kırsal nüfusun çoğunlukta olduğu ülkeler olduğundan, insanlık tarihinde ilk defa olarak çok büyük kırsal halk kütleleri harekete geçmekte ve geleneksel kaderciliklerini terketmektedirler.

1789 Devrimiyle karşılaştırılabilecek bir dünya devrimi olayıyla karşı karşıyayız Milyarlarca insan, hayatta bir hiç olmayı reddetmektedir; hayat hakları bulunduğunu ilân etmekte, ekonomik bağımsızlığı ve uluslararası konferanslara katılma haklarını öne sürmektedir. İşte bu, üçüncü dünyadır. Sömürge imparatorluklarının yıkılmasıyla sonuçlanan ulusculuk akımı, bu tohum halindeki ayaklanmadan doğmuştur; bu ayaklanma her gün daha yoğunlaşmaktadır.

Azgelişmişlik, sadece günümüzün en önemli ekonomik ve sosyal sorunlarından biri değil, her zaman için en ciddi politika sorunudur da. Bu sorun, insanseverlikle çözülemez; hiçbir kişisel tutum geçerli olamayacağı gibi, zenginleri heyecanlandırmaktan öteye geçmeyen açlığa karşı girişilmiş herhangi bir kampanyanın da etkili olması beklenemez. Azgelişmişlik, bir politik sorundur ve ancak ekonomik, sosyal ve zihinsel yapılardaki derin değişmeler sonucu çözülebilir. İyi niyetlerden çok daha gerçekçi bir tutuma ihtiyacımız vardır.

KOMÜNİST OLMAYAN ÜLKELERİN NET OLMAYAN ULUSAL HASILASI (1)

	Milyar Dolarla Toplam			Kişi başına düşen dolar olarak net olmayan ulusal hasıla			Kişi başına düşen artış oranı		
	1950	1960	1970 (2)	1950	1960	1970	1950-60	1955-60	1960-63
Gelişmiş Ülkeler	621,8	920,1	1320	1080	1410	1825	2,7	2,1	3,1
Gelişme Süreci İçindeki Ülkeler	110,3	169,8	261	105	130	159	2,2	2,1	1,5
Fark	511,5	750,3	1509	875	1280	1644	0,5	0	1,6

(1) İlerde net olmayan ulusal hasılanın tanımına bakınız. Bu, girişkenlik dışındaki hizmetlerin eklendiği girişkenlik üretimini gösterir. Bu hizmetler çerçevesine, esas olarak, idarelerin ve ev işçilerinin hizmetleri girer. Her iki halde de, bu hizmetler, idareler ve ev sahipleri tarafından ödenen ücretleri ve sigorta ödentilerini kapsar.

(2) 1970 hakkındaki çıkarımlar, 1950 ve 1960 arasında gerçekleştirilmiş normal gelişim ortalaması gözönüne alınarak hesaplanmıştır. Oysa, 1960 ve 1963 arasında gerçekleştirilmiş yıllık oranların da gösterdiği gibi, bu, oldukça iyimser bir tahmindir.

BİRİNCİ KISIM

AZGELİŞMİŞLİK NEDİR

Üçüncü dünya, çoğunluk, ekonomik başarıları, gelişmiş ülkelerinkinden farklı olan ülkeler topluluğu şeklinde tanımlanmıştır; bu durumda azgelişmişlik, bir derece sorunu, aşılmamış bir basamak şeklinde anlaşılmaktadır, örneğin, bu gibi ülkelerde, kişi başına yılda sağlanan gelirin 500 dolardan düşük olması gibi. İşte bu bakış açısı içinde, durumu değerlendirecek belirli sayıda gösterge ve tanımlayıcı öğeler aranmıştır. Bu, sorunu istatistik bakımdan çözümlemektir.

İstatistik yaklaşıma giderek, bir yapısal yaklaşım(1) eklenmiştir. Bu durumda, yalnız gelişme derecesi değil, toplumun doğal yapısı gözönünde bulundurulmaktadır. Buna göre, gelişmiş bir ülkeyle, gelişme süreci içindeki ülke arasında, yapıları bakımından temel farklılaşmalar vardır.

İstatistik yaklaşım, örneğin, 1900 yıllarının Renault otomobilinin, Billancourt atölyelerinde son çıkan

---

(1) Bu yaklaşımı ortaya atan, «College de France» profesörlerinden François Perroux'dur. İstatistik yaklaşım, üçüncü dünya ülkelerinde, L. J. Lebret tarafından girişilen araştırma ve uygulamaların temelini oluşturur.

modeli arasındaki farkı ölçmek istememize benzer. Bu iki modelin vites ve benzin sarfı farklılıkları, bunlar hakkında bize çok az fikir verir. Asıl, motoru incelemek gerekmektedir, işte o zaman, başarı farklılaşmaları, yapısal farklılaşmalar olacaktır.

BİRİNCİ KONU

İSTATİSTİK YAKLAŞIM

Burada, gelişmiş ülkeler ve üçüncü dünya ülkelerine ilişkin belli istatistik verilerin karşılaştırılmasıyla, gelişme süreci içindeki ülkelerin bugünkü durumu belirlenmeye çalışılacaktır. Bu yaklaşım, adı geçen ülkelerin bugünkü durumunun bazı yönlerinin daha iyi saptanmasını, girişilmesi gereken çabanın daha iyi kavranmasını ve son on yılın en önemli olaylarından biri olan, umutların, ekonomik gelişmeleri aştığının anlaşılmasını sağlamaktadır. Gerçekten de, bağımsızlık ve kalkınma programları, ekonomik başarıların henüz ulaşamadığı daha iyi bir hayat umudu yaratmıştır. Bununla birlikte, bu istatistik göstergeleri, azgelişmişliğin nedenleri hakkında bize tam fikir vermez. Gerçekten de, tanımlayıcı araştırma yeterli değildir; azgelişmişlik karşısında etkili bir eyleme girişebilmek için, nedenleri bulmaya çalışan bir çözümleme gereklidir. Bütün bu yetersizliklerin bilincinde olarak, istatistik yaklaşım, üç aşamada gerçekleştirilecektir. Bunlar, demografik, sosyal ve ekonomik aşamalardır.

BÖLÜM 1

Demografik Yaklaşım

Nüfus artışı, ekonomik gelişmeye paralel gitme-

diği için, bazı yazarlar, yüksek doğum ve ölüm oranlarında, azgelişmişliğin sadece bir belirtisini değil, ana nedenini görmüşlerdir. Bu, sorunu çok basitleştirmektir.

1. Olgular

Tıp ve halk sağlığı biliminin yaygınlaşmasından önce, doğum ve ölüm oranları, binde 40'a yakındır; bu, hemen hemen değişmeyen bir nüfusu ifade etmektedir. İlkel bir düzeyde de olsa, tıp ve sağlık bilimlerinin yayılması, ölüm oranlarında gerçek bir azalma meydana getirmiştir. Buna karşılık, doğum oranı yüksek bir düzeyde kalmıştır. Bu iki olgu, üçüncü dünya ülkelerinin genel karakteristiği olan yüksek bir nüfus artışı oranının nedeni olmuştur.

---

1. Kaba doğum oranı: Gözlenilen yıldaki nüfusta, 1000 kişiye düşen canlı doğum sayısı.

2. Kaba ölüm oranı: Gözlenilen yıldaki nüfusta, (ölü doğan çocuklar dışında) 1000 kişiye düşen ölüm sayısıdır.

Şüphesiz, bu iki oran, nüfusun, genç, yetişkin ve yaşlılar arasında dağılımına bağlıdır. (Bu oranlar, bir doğumeviyle bir yaşlılar yurdunda birbirinden farklıdır.)

3. Doğurganlık oranı: Canlı doğum sayısıyla, çocuk sahibi olabilecek yaştaki kadınların sayısı arasındaki orantıdır. Nüfusun yaşa göre dağılımının sonuçlarını ortadan kaldıran bu oran, gerçeği daha iyi belirlemeye yarar.

4. Çocuk ölümü oranı: Gözlenilen yıl içinde, 1000 doğuma düşen bir yaşından küçük çocuk ölümü sayısı.

Gelişmiş ülkelerde, bu oranların düşük olmasına karşılık, üçüncü dünya nüfusunda 1950 - 1960 yılla-

rındaki sürekli artış, yirmibeş yılda bu nüfusu iki katına ulaştıracak niteliktedir. Bu, gerçek bir nüfus patlamasıdır, ancak yeni bir olgudur da. Buna karşılık, az gelişmişlik, 1900 de de gerçekti; ama o zaman gelişmiş ülkelerin nüfus artışı, üçüncü dünya ülkeleriyle karşılaştırılabilecek bir durumdaydı.

Demek ki, yeni bir olgu olan nüfus artışı, azgelişmişlik sorununu temelce değiştirmemekle birlikte, karmaşıklaştırmaktadır.

2. Nüfus artışı ve kalkınma

Bu istatistik veriler, nüfus artışının kalkınma üzerindeki etkilerini belirlemeye yarar.

Önce, nüfus artışının, bir kalkınma etmeni olabileceğine dikkati çekmek gerekir. Gerçekten de üretim, etkin nüfus fazlalaştıkça, daha çabuk artar. Eşit teknik düzeyde, bir ülkenin ekonomik gücü, çalışan kişi sayısıyla orantılıdır. Öte yandan, nüfusun gençliği, bir ulusun dinamizminin önemli etmenlerindendir. Bunun içindir ki, Fransa'da savaş sonrasının yüksek doğum oranı, şüphesiz, ekonominin yeniden canlanmasının küçümsenmiyecek bir öğesi olmuştur.

Ancak bu yararlı etki, bir gelişme olanağıyla birlikte olması halinde ortaya çıkar. Bazı ekonomistlere göre, gelişme süreci içindeki bir ülkede, nüfus artışı, gelişmeyi hızlandıracağı yerde, durdurabilir. Bu görüşün önderi Malthus'dur. Ona göre, üretim hiçbir zaman tüketim kadar yükselmez. Malthus'ün fikri birçok çağdaş ekonomist tarafından ele alınarak canlandırılmıştır. Bunların teorileri şöyle özetlenebilir : Ekonominin gelişme sürecine girebilmesi için, gelir artış oranının,

nüfusun artış oranından yüksek olması gerekmektedir. Hayat düzeyi, ancak yatırım için bir değer fazlasının kalmasıyla yükselebilir. Örneğin % 5 lik bir üretim artışından çıkarılmış % 2 lik bir nüfus artışı, yılda % 1 lik bir hayat düzeyi yükselmesi yaratabilir, çünkü geri kalan % 2 lik üretim artışının aynı zamanda fabrika, yol, baraj, okul v.b. yapımına yatırılması gerekir.

Şüphesiz, yüksek bir doğum oranı, üçüncü dünyayı ciddi sorunlarla karşıkarşıya bırakır. Burada, doğumların kısıtlanması hiç de sözde bir sorun değildir. Fakat bunun anlamını iyi kavramak gerekir.

Önce ergeç, bir doğum kısıtlaması olacaktır ve olmalıdır da.

Kalkınma, eski anlayışları değiştirmekte, doğaya egemenliği, insan davranışlarının başlıca kuralı haline getirmektedir: Kadının düzeyini yükseltmekte ve çocuğun ihtiyaçlarını hesaba katmaktadır. O zaman, doğum kontrolü, temel bir insani zorunluluk olmaktadır. Japonya'yı hesaba katmazsak, her endüstriyel kalkınma, kendiliğinden, doğum kontrolünü gerektirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve S. S. C. B.'de, bu konu hakkındaki teorik görüşler farklı olduğu halde, doğum oranları birbirine eşittir.

Bundan başka, üçüncü dünya ülkeleri nüfuslarının günümüzdeki artışının sınırsız bir şekilde aynı eğilimi izlemesi düşünülemez. Böylece, örneğin Ekvator, yılda % 3,1 olan bugünkü nüfus artış oranını, 2200 yılına kadar aynı düzeyde tuttuğunda, 1960 yılında 5 milyondan az olan nüfusu, 10 milyara ulaşacak, bu da, 300 000 km² lik bir alana dağılan günümüz dünya nüfusunun 3 katına eşit olacaktır.

YILLIK DOĞUM — ÖLÜM ORANLARI VE NÜFUS ARTIŞI (1000 Kişi Başına)

	1956 - 1960 ortalaması					
	Doğum oranı	Ölüm oranı	Nüfus Artışı(1)			
			1950	1940	1930	1920
Afrika	47	25	23	17	12.1	11
Orta Amerika	42	15	27	24.4	20.6	13 6
Güney Amerika	42	19	23	20.3	20	23
Asya	41	22	19	14.4	13.1	11
Kuzey Amerika	25	9	16	14.4	8.1	15.3
Avrupa	19	11	8	3.7	7	8.2
S. S. C. B.	25	17	17	5.7	9.1	11.4
Okyanusya	24	9	15	15	8.7	18.2

(1) Göçleri de kapsar.

Öte yandan, 1980 yılından önce, besin üretimini arttırmayı başaramazsak, dünya, açlıkla karşılaşabilir. Gerçekten de, 1965'den beri, dünya nüfusunun artış oranı, dünya besin üretiminin artış oranından yüksektir.

Bu arada, zorunlu da olsa, doğumların kısıtlanmasının, kalkınma ile aynı şey olmadığını kabul etmek gereklidir. Bu kısıtlama, kalkınmanın, çoğunluk, nedeninden çok, bir sonucudur. Gerçekten de,

a. Doğum oranındaki düşüşün, yatırımlar üzerindeki etkisi, ancak yirmi veya otuz yıl sonra kendini gösterir. Düşük bir kalkınma düzeyinde, alt-yapı kuruluşları da(1) aynı kalır.

(1) Alt-yapı kuruluşları, doğrudan doğruya bir şey üretmemekle birlikte, ulusal üretimin tümünü kolaylaştıran donatımlardır (Yollar, kanallar, köprüler, demiryolları, iskeleler, hava alanları, okullar, hastaneler gibi.)

b. Bazı ülkelerde, aznüfusluluk da, azgelişmişliğin nedeni olmaktadır. Örneğin Afrika ve Lâtin Amerika'nın bazı bölgeleri, daha kalabalık olsalardı, daha iyi değerlendirilirlerdi. Bu ülkelerin demografik sorunlarının, bazı Asya deltalarıyla aynı doğrultuda ele alınmayacakları da bir gerçektir.

c. Son olarak ve özellikle, doğum oranındaki düşüşün, kullanılan metodlar ne olursa olsun, bir anlayış değişmesine bağlı olduğunu unutmamalıdır; bunlar, kadının özgürleşmesi, çocuk ihtiyaçlarının kavranması ve doğaya egemen olma eğilimidir. Bu sosyolojik değişme olmazsa, doğum oranını azaltmayı amaçlayan tedbirler, başarısızlıkla sonuçlanabilir. Doğum kontrolu kampanyaları, eğitim seferberliği ve kadının düzeyinin yükseltilmesi kampanyalarıyla desteklenmelidir.

BÖLÜM 2

Sosyal Yaklaşım

Bu yaklaşım, şu sorunların incelenmesiyle gerçekleştirilecektir

Sağlık,
Beslenme,
Öğrenim,
İşgücü.

1. Sağlık

Genellikle, ilkel sağlık tedbirleri ve kötü sağlık ko-

şulları, üçüncü dünyanın büyük bir kısmını belirleyen niteliklerdir; çeşitli göstergeler, çoğunlukla bu durumu tanımlamak için kullanılır. Bunların başlıcaları, çocuk ölümü oranı ve doktor başına düşen kişi sayısıdır.

YILLIK ÇOCUK ÖLÜMÜ ORANI (1963)

Gelişmiş Ülkeler	Çocuk ölümü	Üçüncü Dünya	Çocuk ölümü
S. S. C. B.	30.9	Arnavutluk	90.6
Almanya (batı)	26.9	Guatemala	92.8
Fransa	25.5	Şili	110
A. B. D.	25.2	Seylan (1958)	68.5
Belçika-Hollanda	15.8	Portekiz	73.1

Kaynak Birleşmiş Milletler Demografik Yıllığı.

Bununla birlikte, on yıldan beri, kütle hastalıkları alanında, bir hayli ilerleme kaydedilmiştir.

1950 - 1959 ARASINDA GÖRÜLEN SUÇİÇEĞİ VEBA VE KOLERA OLAYLARI

	Su çiçeği	Veba	Kolera
1950	335 308	41 621	211 943
1951	489 922	15 025	116 652
1953	84 740	7 323	233 922
1955	83 627	1 312	40 400
1957	154 446	681	64 910
1959	77 960	294	42 749

Kaynak Dünyanın sosyal durumu üzerine rapor.

Kötü sağlık durumu, azgelişmişliğin bir nedeni midir? Şüphesiz ki, sağlık koşulları çok kötü olan bir insanın, randımanı düşüktür.

Bir bölgede, sıtma ortadan kaldırılabilse, verimlilik de, buna bağlı olarak artar. Demek ki, bir bakıma hastalık, azgelişmişliğin nedeni, ama yeterli bir nedeni değildir. Çünkü, büyük andemik hastalıklar alanında, elle tutulur gelişmeler gösterilse bile, yüksek bir hayat düzeyine geçiş, sadece kalkınmanın bir sonucu olabilecek eğitim, yeni bir rasyonel anlayış ve sağlık bilimini gerektirir. Kalkınma yolundan geçmeyen bir tıptan söz edilemez: Sağlık düzeyi, lüks hastaneler yaparak yükseltilemez, çünkü az gelişmiş bir ülkenin tıbbı, hemen olanaklarını tüketir. Su filtresi kullanmayı ve içilen suyun kaynağını temiz tutmayı öğrenmek daha önemlidir.

1962'DE SAĞLIK HİZMETLERİ
(100.000 kişi başına)

	Afrika (Sahranın güneyi)	Asyanın Güney doğusu	Latin Amerika	A.E.T.(1) + İngiltere
Doktorlar	4	6	56	121
Hastabakıcı Personeli	18	20	47	186
Yataklar (Hastane ve diğer kurumlarda)	153	100	316	1090

Kaynak O. E. C. D.(2)

(1) A.E.T.: Avrupa Ekonomik Topluluğu veya Ortak Pazar ülkeleri

(2) O. E. C. D. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.

2. Besin Düzeyi

Besin düzeyi, genellikle üçüncü dünyada, gelişmiş ülkelerinkine oranla daha düşüktür.

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN BESİN TÜKETİMİNİN GELİŞMESİ

	Kaloriler			Hayvani Proteinler (gr. halinde)		
	1948-49	1959	1960-61	1948	1959	1960 1961
Seylan	1990		2150	8		9
Pakistan	2010		2080	8		7
Hindistan	1630	1860		5	6	
Şili	2370	2570		23	26	
Brezilya	2180	2650		15	19	
Arjantin	3240	2950		66	48	
Fransa	2800		2940	40		52
Birleşmiş - Krallık	3170		3290	45		52
A. B. D.	3180		3120	61		65
İtalya	2350		2740	19		28

Kaynak Dünyanın sosyal durumu üzerine rapor.

Bu sayılar, besin artışındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Tüketimleri en çok artanlar, endüstrileşmiş ülkelerdir.

Burada, yeniden, azgelişmişliğin sonucundan çok, nedenlerinden biriyle karşı karşıya bulunmaktayız. Gerçekten de, görüldüğü gibi, yetersizlik niteldir ve beslenme rejimi, basit bir üretim artışından çok, bir beslenme eğitimi ve kültürlerin çeşitlendirilmesinin bir fonksiyonudur. Demek ki, besin fazlalıklarının transferiyle, sorun çözülemez; beslenmenin düzenlenmesi kısaca kalkınmadan geçer.

3. Öğrenim

Düşük öğrenim düzeyi de, azgelişmişliğin bir be-

1. Kalori

İnsanoğlunun gelişmesi, çalışarak dış dünyaya bağlanabilmesi ve ısısını sabit tutabilmesi için enerjiye ihtiyacı vardır. Bu enerjinin kaynakları, kalori veren bitkisel ve hayvani besinlerdir. Bunların kalori değerleri değişiktir. Örneğin, 100 gr. domuz yağı, 900 kalori, 100 gr. patates ise, 70 kalori verir.

2. Protein :

Proteinler, tüm canlı hücrelerin temelini oluşturur. Proteinsiz hayat düşünülemez; büyüme, üreme ve beslenme hep buna bağlıdır.

Her canlı hücrenin özü olan proteinler, hemen hemen bütün besinlerde, değişik oranlarda bulunur. Peynir, et ve sebzeler protein bakımından zengin, ekmek, patates ve süt zayıftır, organik maddeler ve şekerlerde ise hiç protein yoktur.

lirtisidir. Üçüncü dünya ülkeleri, 1950'den 1960'a kadar bu alanda ilerlemeler göstermişse de, endüstrileşmiş ülkelerden çok geridedir.

1962 YILINDA OKULA DEVAM ORANI (%)

	Afrika (Sahranın güneyi)	Asyanın Güney-doğusu	Latin Amerika	Altılar + Birleşik krallık
İlkokul (Yaş 5-14)	40	78	75	100
Ortaokul (Yaş 15-19)	3	10	12	62
Yüksek (Yaş 20-24)	0.4	2.6	3.3	14.2

Kaynak O. C. D. E.

Düşük bir öğrenim düzeyinin, azgelişmişliğin nedenlerinden biri olduğu doğruysa da, okuma yazma

bilmenin, mutlaka kalkınma demek olmadığı bir gerçektir. Okur yazarlık, ancak kalkınma tedbirlerinin tümüyle birlikte ele alınması halinde geçerlidir.

15 VE DAHA BÜYÜK YAŞTAKİ OKUMA YAZMA BİLMEYENLERİN ORANI

Gelişmiş Ülkeler	Yüzdeler	Üçüncü Dünya	Yüzdeler
İtalya (1951)	14.1	Mısır (1960)	80.5
Fransa (1946)	3.6	Hindistan (1961)	71.2
Japonya (1960)	2.2	Brezilya (1950)	50.6
A. B. D. (1959)	2.2	Meksika (1960)	34.6
S. S. C. B. (1959)	1.5	Yugoslavya (1961)	23.5

Kaynak UNESCO, İstatistik Yıllığı, 1963.

4. İşgücü

Üçüncü dünya ülkeleri, çoğunluk, işsizleri barındırır. Buralarda işsizlik, işgücünün tam olarak kullanılmaması şeklindedir. Köylülerin büyük bir kısmı, bütün yıl boyunca yararlı uğraşılarda bulunamaz. Üçüncü dünya ülkeleri köylüleri, iş kapasiteleri altında çalışırlar.

Öte yandan, teknik gelişme ve şehir özlemi, şehirlerin etkin nüfus ihtiyacıyla orantılı olmayan bir kırsal göçe yolaçmıştır. Böylece, varolan birkaç endüstri, yeterinden fazla işçi çalıştırmaya başlamıştır; ücretler çok düşük olduğu için, işverenler, hizmetlerindeki iş gücünü, daha etkin şekilde kullanma ihtiyacını duymamışlardır. Bir işçinin gerekli olduğu yerde, iki işçi kullanılır. Bu olay, yalnız endüstriye özgü değildir, tüm şehirsel uğraşılarda, özellikle ticaret ve yönetimde de görülür. Bundan başka, üçüncü dünya ülkelerinde, özel-

likle şehirlerde örneğin, şehirsel işsizliğin bir çeşit güvenlik mekanizması olan ayakkabı boyacılığı, çekçek kullanıcılığı gibi parazit uğraşıların çoğaldığı görülmektedir.

Gelişmiş bir ülkede işsizlik

İşsizlik, özellikle endüstride, başlıca iki şekilde ortaya çıkar

1. Girişkenlikleri, personelinin bir kısmını serbest bırakmaya veya iş saatlerini kısaltmaya zorlayan geçici bir talep yetersizliğinden doğan dönemsel işsizlik.

2. Bir iş kolunun etkinliğini azaltacak veya bir personel kategorisinin işten çıkarılmasına yol açacak şekilde üretim tekniklerindeki bir değişmeden doğan teknolojik işsizlik.

Genellikle, bu iki tip işsizlik de, geçici bir süre içindir.

Bir üçüncü dünya ülkesinde işsizlik

1. Gizli işsizlik Bu işsizlik, önce, etkin nüfusun çoğunluğunun çalıştığı tarımsal sektörü etkiler. Bu olay, tarım dışındaki iş olanaklarının çok az olduğu ve ekili tarım alanlarının yeterince genişletilmediği bir sırada, nüfus artışından doğar.

Demek ki, köylüler, ancak yılın bir kısmında etkin olabilirler. Hindistan'da bu, ortalama 118 gün, Mısır'da ise, 160-180 gündür.

2. Gizli işsizliğe, bir de işgücünün yeniden düzenlenmesi veya üretim araçlarının modernleşmesiyle, üretim biçimlerinde bir değişikliğe girişildiğinde ortaya çıkan açık işsizlik eklenir. Üretim biçimlerindeki en küçük dönüşüm, küçümsenmeyecek miktarda tarım işçisini açıkta bırakır. Bu, bir çeşit teknolojik işsizliktir.

Bu olay, azgelişmişliğin derin nedenlerinden birini su yüzüne çıkarır: Şehirsel gelişim, kırsal gelişim ile ilişkili değildir. Kırsal göç ile şehrin işgücü ihtiyaç-

larının bağdaşamaması bunun başlıca belirtisidir. Bu bağdaşmazlık, sonradan, daha ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

BÖLÜM 3

Ekonomik Yaklaşım

Buraya kadar, yalnız demografik ve sosyal göstergeler kullanılmıştır. Oysa azgelişmişlik, geniş ölçüde ekonomik bir olgudur da. Genellikle istatistikçiler, azgelişmişliğin ekonomik karakteristiklerini belirlemek için, şu göstergeleri kullanırlar :

Kişi başına düşen gelir veya ürün miktarı,
Nüfusun dağılımı,
İhracatın türü,
Yatırımların azlığı.

Şimdi, bu çeşitli göstergelerin anlamını gözden geçirelim

1. Kişi başına düşen gelir veya hasıla miktarı

Gelişmiş ve gelişme süreci içindeki ülkeler arasındaki farklılaşmaları ortaya koyan bu gösterge tipi, girişte de kullanılmıştır.

Bazan, bu göstergeden, azgelişmişliğin mutlak kriteri şeklinde yararlanılmak istenmiştir. Şöyle ki;

Kişi başına düşen ulusal gelir, 500 doların üstünde olduğu zaman, gelişmiş bir ülke söz konusudur.

Bu gelir, 250 ilâ 500 dolar olduğunda, ülke, gelişme süreci içindedir.

100 ilâ 250 dolarlık bir gelir ise, azgelişmiş bir ülkeyi belirler.

100 dolardan düşük bir gelir de gelişmemiş bir ülkenin belirtisidir.

1961 DE BÜYÜK COĞRAFİ - EKONOMİK TOPLULUKLARDA KİŞİ BAŞINA DÜŞEN ULUSAL GELİR (A. B. D. Doları olarak)

Gelişmiş ülkeler	Kişi başına düşen gelir
Batı Avrupa	1472
Okyanusya	1513
A. B. D.	2790
Kanada	2048
Japonya	613
Güney Afrika	598
Komünist Blok	
S. S. C. B.	986
Doğu Avrupa	825
Çin	167
Kuzey Kore	211
Kuzey Viet-Nam	199
Gelişme süreci içindeki ülkeler	
Afrika	164
Latin Amerika	425
Asya	154
Avrupa	501
Orta-Doğu	257

Kaynak Rosenstein - Rodan.

Gelişmiş ve gelişme süreci içindeki ülkelerin zenginliklerini karşılaştırmak için, sadece bu kişi başına düşen gelir veya hasıla miktarı kullanıldığında, bu göstergenin ekonomik anlamının çok belirsiz olduğu ortaya çıkar. Gerçekten de,

a. Bu değerler, pazar fiatları ve geniş şekilde pazara açık bir ekonomi gözönünde bulundurularak hesaplanmıştır. Bir ekonomide, etkinliklerin çoğunluğu, ayni karşılık ve yardımlaşmayla gerçekleşiyorsa veya bu etkinlikler, aile hayatına bağlıysa, geniş ekonomik

etkinlik sektörlerinin hesabının tutulması söz konusu olamaz. Böylece, gelişme süreci içindeki bir ülkede, bir çok sektör, pazar fiatlarının değerlendirilmesinin dışında kalır. Ürün veya gelir yetersizliği, yeterince pazara açılmamışlığın bir ölçüsüdür ve kişilerin hayat düzeylerini tam olarak belirtmez.

Net olmayan ulusal hasıla :

Bu, ülkenin ekonomik öğeleri (girişkenlikler, aileler, yönetim ve mali kurumlar) tarafından gerçekleştirilmiş üretici uğraşıların ölçüsüdür. Bu, net olmayan iç üretime (yani girişkenlikler tarafından eklenen değerlerin toplamına) yönetim mekanizmasında ve ailede çalışanların ve iç üretime katılmayan diğer çeşitli öğelerin ücretlerinin eklenmesiyle hesaplanır.

Ulusal Gelir

Bu gelir, ücretlilere yapılan ödemelerden ailelere, şirketlere ve kamu yönetimlerine dağıtılan mülk ve girişkenlik gelirlerinden (kamu girişkenliklerinin ve mülklerin kârları) meydana gelir.

Ekonomik hayatın karakteristik büyüklükleri olan bu değerler, nakit (para) olarak ve doğrudan tüketim söz konusu olsa bile pazar fiatlarına dayanılarak hesaplanır.

b. Adı geçen göstergeyle, kalkınma kapasitesi, gözönünde bulundurulmaz. Örneğin son savaştan sonra, S. S. C. B'de, kişi başına düşen gelir, 500 dolardan aşağı idi. Ama, kalkınmaya yarayan tüm alt yapı kuruluşları, yerlerinde bulunuyordu. Durum, aynı gelire sahip, ama gerçekten az gelişmiş bir ülkede, kökten değişiktir.

c. Ulusal gelir ve hasılanın değeri, ekonomik etkinliğin süregeliş şekli ve üretimin niteliği hakkında bilgi vermez. Böylece, kişi başına düşen hasıla miktarı karşılaştırılırsa, Kuveyt'de, kişi başına düşen gelirin, A. B. D'inden Venezuella'da ise, bu gelirin, Japonya(1) dan yüksek olduğu görülür. Gerçekten de, Venezuella ve Kuveyt'de, ürünün büyük bir kısmı, halk kütlesiyle hiç bir ilişkisi olmayan bir takım yabancılar tarafından ele geçirilir. Kuveyt, bu yüzden, şu saçmalıkla karşı karşıyadır : A. B. D.'nden altı kat fazla bir kişi başına düşen hasıla miktarı elde etmek için, nüfusun yarısının yok edilmesi gerekmektedir.

2. Çeşitli ekonomik sektörlerin yeri

İşgücünün, birinci, ikinci ve üçüncü sektörler arasındaki dağılımı, kalkınma düzeyini belirler.

Colin, Clark ve Fourastié gibi yazarlar, henüz ge-

EKONOMİ SEKTÖRLERİ

Bir ülkenin etkinlikleri, üç sektörde toplanır Birinci, ikinci ve üçüncü sektörler.

Bunların ilki, tarım, balıkçılık ve ormancılığı,

İkincisi, endüstri, maden ve inşaatçılığı,

Üçüncüsü ise, çeşitli hizmetleri kapsar.

Colin, Clark ve Fourastié, bu sınıflandırmayı adıgeçen etkinliklerde geçerli teknik gelişme derecesi farklılıklarını göstermek üzere kullanmışlardır; birinci sektör, orta derecede önemli, ikincisi, çok önemli, üçüncüsü ise, az veya hiç önemsiz teknik ilerlemeyle belirlenir.

---

(1) 1961'de, kişi başına düşen net olmayan ulusal hasıla, A.B.D.'de, 2691 dolar, Kuveyt'de 8000 dolar, Venezuella'da 701, Japonya'da ise 551 dolardır.

lişme sürecinin başında bulunan bir ülkede, birinci sektörün önemini belirtmişlerdir. Fransa'da, 1800 yıllarında, bu sektör, nüfusun % 80'ini temsil ederken, 1906 da bu oran, % 43,5 e düşmüştür. Teknik gelişme, ilk

İŞGÜCÜNÜN SEKTÖRLERE DAĞILIMI
(Her sektördeki etkin nüfusun % si)

Ülkeler	Yıllar	Sektörler		
Gelişmiş Ülkeler		1	2	3
İngiltere	1962	4	47.2	48.8
A. B. D.	1962	8.2	31.6	60.2
Belçika - Hollanda	1961	9.6	40.8	49.6
Almanya	1962	13.3	48.3	38.4
Fransa	1962	19.8	38.3	41.9
İtalya	1962	27.4	40.3	32.1
Japonya	1962	29.9	31	39.1
S. S. C. B.	1960	38.2	27.7	34.1
Üçüncü Dünya				
Kongo-Leopoldville	1955	85.2	6.3	8.5
Tayland	1960	81.9	4.2	13.9
Türkiye	1960	72.4	9.4	18.2
Hindistan	1961	69.5	14.4	16.1
Mısır	1960	56.7	11.9	31.4
Fas	1960	56.6	11.3	32.1
Meksika	1960	54.2	18.9	26.9
Kolombiya	1961	53.9	17.7	28.4

Kaynaklar O.E.C.D. Paris 1963, D. İ. T. Cenevre 1964

sektördeki nüfusta, ikinci sektörün yararına bir azalma meydana getirir. Bir üçüncü dönemde, ikinci sektördeki duraklamaya, üçüncü sektörün artışı eşlik eder.

Üçüncü dünyada, birinci sektörün, nüfusun en büyük kısmını bir araya getirdiği görülür. İkinci sektörde bir gelişme görülmez, birinci sektörün küçülme-

sinden yararlanan, üçüncü sektördür. Aynı zamanda, bazı ülkelerde, ulusal gelirin % 30 - 40'ı üçüncü sektörden gelir.

Endüstrileşme, demek ki, çok güçtür. Kırsal göç, kendiliğinden endüstrileşmeye yol açmaz. Kendiliğinden kalkınma, çıkmaza girmiştir. Bu, bir açıklama değil, gözlemdir.

3. İhraç maddelerinin dağılımı

Gelişme süreci içindeki bir ülkede, ihraç madde-

BAZI ÜLKELERİN TOPLAM İHRACATINA GÖRE TARIMSAL İHRACATI (% olarak) 1958 - 1960 Ortalaması

Ülkeler	Toplam ihracat içindeki % si ile tarımsal ihracatlar	Toplam ihracat içindeki % si ile bazı ürünlerin ihracatları	
Brezilya	90	64	kahve, kakao
Ekvator	95	92	Muz, kahve, kakao
Panama	94	71	Muz
Kolombiya	79	78	Kahve, muz
Meksika	59	34	Pamuk, kahve
Mısır	80	75	Pamuk, pirinç
Sudan	94	70	Pamuk, arap zamkı
Suriye	72	47	Pamuk
Birmanya	94	69	Pirinç
Seylan	98	82	Çay, kahve
Tayland	80	66	Pirinç, kauçuk
Pakistan	76	63	Jüt, pamuk
Gana	80	66	Kakao
Nijerya	88	66	Kakao, yer fıstığı, Zeytinyağı
Senegal	89	86	Yerfıstığı, Zeytinyağı
Fildişi sahili	85	79	Kahve, kakao

Kaynak Cenevre konferansı, 1964.

leri, hammadde ve taban ürünlerinden oluşur. Ülkelerin çoğunda, iki veya üç tip ürün, ihracatın temelidir.

Böylece, ihracat, iki bakımdan özel bir nitelik taşır ve dış ticaret, bundan çok zarar görür. Bu özelleşme nedenine gelince, işgücünün uluslararası plandaki bu işbölümü, üçüncü kısmın 1. bölümünü meydana getirecektir.

4. Yatırım oranı

Genellikle, gelişme süreci içindeki bir ülkede, yatırım oranı düşüktür.

NET OLMAYAN ULUSAL HASILAYA GÖRE SABİT SERMAYE OLUŞUMU (% olarak)

Gelişmiş ülkeler		Gelişme süreci içindeki ülkeler	
Kanada (1963)	22	Meksika (1963)	14
Fransa (1963)	20	Fas (1962)	10
Almanya (1963)	25	Nijerya (1957)	12
A. B. D. (1963)	16	Filipinler (1963)	13
Birleşik-Krallık (1963)	16	Peru (1960)	17

Kaynak Birleşmiş Milletlerin İstatistik Yıllığı, 1964.

Gelişme süreci içindeki bir ülke, genellikle net olmayan ulusal hasılasının % 15'inden azını, yatırımlara ayırır; oysa, gelişmiş ülkeler, daha çok, bu eşiğin üzerinde bulunurlar. Üçüncü dünya ülkelerinin gelişme olanaksızlığı ve giderek artan gecikmişliği böyle açıklanabilir. Aslında, gelişme süreci içindeki ülkelerin çoğunda, bu % 15 eşiğinin aşıldığı görülür. Ama, bunun önemli bir anlamı yoktur, çünkü bu başarı, çoğunluk, ulusal hasıla veya bazı büyük yabancı firmaların (ör-

neğin petrol şirketleri) yatırımları tarafından gerçekleşmiştir.

Genel olarak dendikte, üçüncü dünya ülkelerinin yatırım oranları düşüktür ve bu durum, kalkınmaları için zararlıdır. Bu oran arttırılmak isteniyorsa, bu geriliğin nedenleri araştırılmalıdır. İşte, bir kez daha, az gelişmişliğin dış görünüşüyle değil de, temel niteliğiyle karşı karşıya gelinmiş olmaktadır.

İKİNCİ KONU

YAPISAL YAKLAŞIM

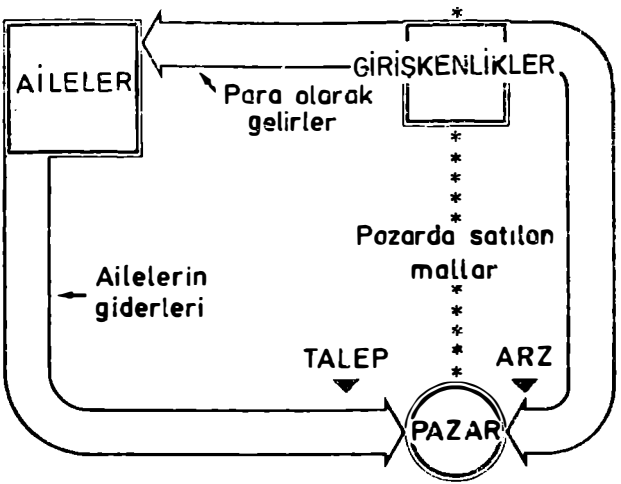
İstatistik yaklaşım, azgelişmişliğin derin nedenlerini kavramamız için yeterli değildir. Oysa, sorunları yalnız belirlemek yetmez, onları çözmek de gereklidir. Bunu sağlayacak olan, bir yapısal yaklaşımdır. Basit istatistik farklılaşmaları aşarak, gelişmiş ve az gelişmiş ekonomiyi birbiriyle çeliştiren türsel farklılaşmaları belirlemeğe çalışacağız.

Gelişmiş bir ülkenin ekonomisi, bir makineye benzetilerek kavranabilir. Gerçekten de, ekonomik hayata katılan herkes, birbiriyle sıkı bir dayanışma süreci içindedir: İşçi, sanayici, memur, banker, tüketici, v.b. geniş bir makinenin çarkları gibidirler. Bunun tersine, üçüncü dünya ülkeleri ekonomisi, bir bütün olarak ele alınamaz. Ekonomik mekanizmanın öğeleri, birbirlerine bağlı değillerdir ve bu da, şu nedenlerden doğmaktadır.

Ekonomi, birbirlerinden az çok bağımsız sektörlere ayrılmıştır.

Gelişmeyi engelleyen bir takım egemenliklerin altında kalmıştır.

GELİŞMİŞ BİR ÜLKENİN EKONOMİ ŞEMASI

Gelişmiş bir ülkenin ekonomisi, bir bütün oluşturur. Tüm öğeleri ilişki halinde olan bir makine gibidir. Bu makinenin mekanizması çok basitleştirilerek işleyişi şu şekilde özetlenebilir

1. Endüstriyel, tarımsal ve ticari girişkenlikler, ailelere gelir sağlayarak, bir iş satın alırlar. Bu iş sonucunda, pazarda sattıkları malları üretirler.

2. Aileler, girişkenlikler tarafından pazara sürülen malları satın almak için gelirlerini harcarlar.

3. Böylelikle elde edilen para sonucu, girişkenlikler, yeniden bir iş satın alırlar.

** **Şeklinde işaretlenen çizginin solunda Para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.**

** **Şeklinde işaretlenen çizginin sağında : Mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.**

Gerçekten de pazar, paranın mallarla değiştirildiği yerdir.

Az gelişmiş ekonomi, yanyana sıralanmış ekonomilerden oluşmuştur.

Bunları, şu şekilde sıralayabiliriz :

Geleneksel sektör ekonomileri;
Şehirsel ekonomiler;
Büyük ihracat firmaları ekonomileri.

Bu kesin şemalaştırma, her özel duruma uygulanabilmek üzere değiştirilmelidir. Örneğin, tarımın bir kısmı, ihracat firmalarına bağlanabilir.

1. Geleneksel ekonomi Burada, toplum ve ekonomi söz konusudur, çünkü tarımsal süreç, hayat biçimini olduğu gibi, üretim biçimini de etkilemektedir. Geleneksel ekonomi, çoğunluk, kendine dönüktür. Bazan, para işe karışmadığından, ekonominin geri kalan kısmından ayrılır, çünkü para olmadan, mübadele çok zordur. Ya da, para işe karışacak, fakat yeterli bir üretim olmadığından satın alabilmek üzere satacak mal bulunmadığı için, herkes, kendikendine yeterli olacaktır. Bazı durumlarda, ulaştırma alanındaki alt-yapı kuruluşlarının eksikliği, dış dünya ile ilişkiyi engeller. Öte yarıdan, belirli bazı hayat biçimleri, köylüyü kendi içine kapatır Geleneksel sektör, böylelikle, ekonominin geri kalan kısmından ilişkisini koparmış olur.

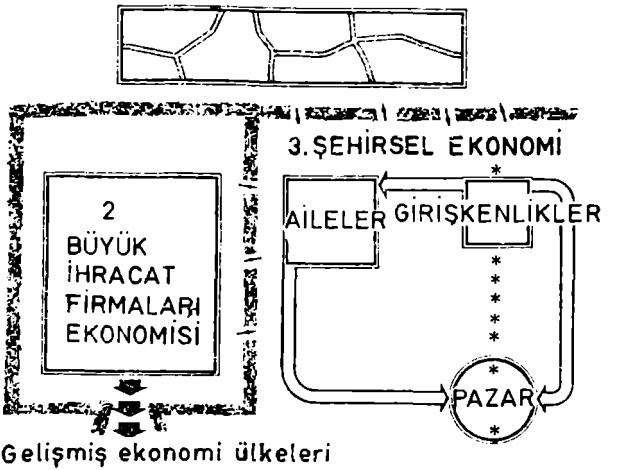
2. Geleneksel sektörün yanı sıra yer alan ihracat firmaları, modern ekonomiyi çok iyi tanırlar. Bu firmaların uğraşıları, uluslararası pazarların, yani gelişmiş ülkelerin pazarlarının durumundan ötürü kutuplaşmıştır. Bu bağımlılık, yabancı malzemeye ve az mik-

tarda yerli işgücüne ihtiyaç duyuran üretim metodları yüzünden artmıştır. Öte yandan, bu büyük firmaların karar merkezleri, yabancı ülkelerde bulunmaktadır. Ancak, aşağıdaki etmenler, bu firmaların, kurulmuş oldukları ülkeler üzerindeki etkilerini azaltır İhracat firmaları, ulusal ekonomiyle içiçe olmamakla birlikte, vergi ve döviz öderler. Bunlar, büyük bir uluslararası turist rolü oynarlar ve bu konuda, bir ülkenin toprakları üzerindeki bağımsız mülklerden, yani kalkınma adacıklarından söz etmek yerindedir.

3. Şehir ekonomileri, genellikle, ticari ekonomiye veya endüstriyel toplumların etkinliklerine bağlıdır. Bu ekonomiler, genellikle, az üretirler. Çoğunluk, yabancı ülkelerden gelen hammaddeleri işlemek veya örneğin herhangi bir otomobil montajını gerçekleştirmekle yetinirler. Demek ki, bu ülkelerde, endüstriye çok seyrek rastlanmaktadır. Bundan başka, şehir, işlenmiş tüketim mallarının büyük bir kısmını, yabancı ülkelerden getirtir. Şehrin geliri, dış ülkelere bağlıdır, çünkü bu, belli başlı iki kaynaktan gelir Devlet ve ticaret. Bu ikincisi, yalnız ithalat ve ihracatla yükümlüdür, devlet ise gelirini, gümrük vergilerinden ve dış ülkelerin yardımlarından elde eder. Bu gelirler, bazı ülke bütçelerinin % 50'sini kapsayabilir, oysa, Fransa'da bu oran, % 7 ilâ 8 civarındadır. Gelişmiş bir ülkenin bütçe kaynakları ekonomiye, üçüncü dünya ülkelerininkiler ise, dış ülkelere bağlıdır.

Öte yandan, bu ekonomiler, hayat biçimleri bakımından, ülkenin geri kalan kısmına yabancıdırlar. Batılılar, film, reklamcılık, eğitim ve yabancıların varlığı yoluyla şehir halkı üzerinde egemenlik kurarlar. Şehir,

BİR ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKESİNİN EKONOMİ ŞEMASI

Gelişme süreci içindeki bir ülkenin ekonomisi, uyumlu bir bütün meydana getirmez. Bir çok parçalara ayrılmıştır.

1. Geleneksel sektör ekonomileri, kendilerine dönüktürler ve gerek kendi aralarında, gerekse diğer sektörlerle seyrek ilişkilerde bulunurlar.

2. Büyük ihracat firmaları sektörü, ulusal ekonominin geri kalan kısmından çok, gelişmiş ekonomilerle ilişkide bulunur.

3. Sadece şehirsel ekonomi, modern ekonomi özelliklerini taşır, ama o da, dış ülkelerle bağımlılığı ve üretici sektörün zayıflığı yüzünden başka bir yapıdadır.

** İşaretleriyle gösterilen çizginin solunda : Para pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.
** İşaretleriyle gösterilen çizginin sağında : Mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır
Gerçekten de, pazar, paranın mallarla değiştiği yerdir.

geniş ölçüde, «kültürsüzleşmiş»(1) bir topluluktur.

Bu yanyana sıralanmışlığın nedeni

Bu olgu, kaynağını, ekonominin parçalanmışlığından ve zorlayıcı iç ve dış egemenlik altında olmasından alır. Ekonomi, bir bütün meydana getirmez, çünkü

Ulaştırma güçlükleri vardır; karayolları veya demiryolları yoktur ya da seyrektir veya bunlar, ihracata yöneldikleri için, dış ülkelere bağlıdırlar.

Üretim sürecinin zayıf bir uzanımı vardır.

Bu garip adlandırmanın arkasında, şimdi vereceğimiz örneğin daha iyi belirleyeceği basit bir olay gizlidir

Orta çağda, yazı yazmak istenildiğinde, kaz tüyünden yararlanılırdı. Çok basit olan üretim süreci, kuşun arkasından tüy çekmek ve bir çakıyla ucunu yontmak işleminden ibaretti. Bugün, insanoğlu, çeşitli hammaddeler çıkarmayı ve bunları işlemeyi gerektiren araçlar olarak dolmakalemleri kullanmaktadır. Üretim süreci, görünür şekilde uzamış durumdadır

Bunun sonucu olarak, dünya üzerine yayılmış, giderek daha büyük sayıda insan kütleleri, aynı üretim

(1) Kültürsüzleşme, bir gurubun, diğer bir kültürle ilişki sonucu, kendi kültürünü değiştirmesi, hatta bütünüyle kaybetmesi olayıdır.

işinde çalıştıkları için, birbirleriyle karşılıklı bağımlılık halinde olacaklardır.

Geleneksel ekonomi, üretimin ilk aşamasında kalmıştır; teknik ilerlemeye bağlı olan karşılıklı ilişkiler söz konusu değildir. Asyalı köylü, kulübesini yaparken, temelinden damına kadar, kendi uğraşısından faydalanır; Batının büyük binalarını yaratanlarsa çeşitli meslekten ustalardır.

BÖLÜM 2

Azgelişmiş ekonomi, egemenlik altında bulundurulan ekonomidir.

Azgelişmiş ekonomi, aynı zamanda hem iç, hem de dış egemenlikler altında bulunan ekonomidir.

İç egemenlik Kırsal yapı, çiftçilerin insanca yaşamalarını ve modern hayata karışmalarını engeller. Gösterdikleri her üretim çabasından yararlanan toprak sahibi olur. Bu durumda, daha fazla üretmenin güdüsü ortadan kalkmaktadır. Öte yandan, az sayıda toprak sahibi aileyi geçindirmeye yeterli bir yaygın tarım, kalkınma yolunda toprağın yeterli bir şekilde kullanılmasına elvermiyecektir.

Dış Egemenlik Uluslararası gruplar, yatırım yaparak, ekonomiyi parçalayan bölgeler yaratırlar. Devlet bütçesinin dış yardımlara ihtiyacı ve modern ekonomi sektörünün dış ticarete bağımlılığı yüzünden, ulusal ekonominin büyük bir kısmı, gelişmiş ülke ekonomilerinin küçük bir parçası olmaktan öteye gidemez. Böylece, ulusal ekonomi, gerçek bir iç dinamizme sahip olamıyacaktır.

Demek ki, üçüncü dünya ekonomisi, aynı zamanda hem parçalanmış, hem de egemenlik altına alınmıştır. Bu, azgelişmişliğin temel kaynağı ve nedenidir. Kalkınma uğrunda girişilen mücadele, ekonomiyi yeniden yapılandırma amacına yönelecek, ekonomik olduğu kadar sosyolojik parçalanmışlığa da karşı çıkacak, egemenlikleri, basit karşılıklı ilişkilere dönüştürme amacını güdecektir. Çözülmesi gereken sorun, çeşitli ekonomik sektörlerin birbirlerine nasıl bağlanacağı, herhangi bir sermayenin nereye yatırılacağı, kalkınmaya nasıl bir iç dinamizm verileceği, bu uğurda, toplumda nasıl bir ortak istek uyandırılacağı, toplumu ve ekonomiyi yeniden ele alarak, bütün bölgelerin nasıl bir ortak uğraşı içine sokulacağı sorunudur.

İKİNCİ KISIM

PARÇALANMIŞLIK

Bu başlık altında, birbiri ardından, şu konular incelenecektir :

1. Geleneksel sektörün parçalanmışlığı,
2. Şehirsel ekonominin parçalanmışlığı,
3. Büyük ihracat firmalarının egemenlik altında bulundurduğu sektörün parçalanmışlığı.

Sonuçlar, her özel koşula uygulanması gereken basitleştirilmiş şemalar halinde özetlenecektir. Bu iş, okuyucu tarafından da yapılmalıdır.

BİRİNCİ KONU

TARIM SEKTÖRÜNÜN PARÇALANMIŞLIĞI

Tarımın ilk amacı, çiftçileri uygun bir şekilde beslemektir. Oysa, üçüncü dünya ülkelerinin büyük bir kısmında, tarım, bu rolü yerine getirememektedir. Bunun birçok nedenleri vardır:

Tarıma elverişli toprak yetersizliği Java'da. aile başına, ancak 0,87 ha, merkezi Viet-Nam'ın kıyı kesiminde ise, 0,70 ha işlenebilir toprak düşer.

Çeşitli yetersizlikleri olan tarımsal bölgeleri, diğerlerinden ayıran alt-yapı kuruluşu eksikliği;

Köylü üreticiliğini kısıtlayan andemik hastalıklar (örneğin, sıtma).

Özellikle, az gelişmiş ekonomide, tarım, yalnız bir üretim biçimi değil, aynı zamanda bir hayat türü ve çoğunluk, sosyal bir egemenlik biçimidir de; başarısızlığın temel nedeni de budur.

BÖLÜM 1

Hayat biçimi olarak tarım

Bir değer yargısına başvurmadan, kırsal hayat biçiminin, çoğunluk, ekonomik ve demografik gelişimin

yarattığı yeni ihtiyaçlarla uzlaşamadığı söylenebilir.

Üçüncü dünya ülkelerinin tarımı, bir kültürel ve teknik evrimin ürünüdür. Teknikler, çoğunluk dinsel pratiklere, dünya hakkındaki fikirlere, bir değerler hiyerarşisine sıkısıkıya bağlıdır : Çiftçi, teknik ve inancı birbirinden ayıramaz, öyle ki, bazı ülkelerde, sömürgeciliğin getirdiği modern tarımsal işletmecilik biçimleri bile bir örnek olamamıştır. Geleneklerine bağlı olan köylü, eskiden neyse öyle kalmıştır, çünkü, modern tekniklerin uygulanması, bütün kültür sisteminin değişmesini gerektirmektedir.

Geleneksel hayat biçiminin modern hayatla bir uyuşmazlık içinde bulunmasının nedeni, onun her kalkınma için gerekli olan artan mübadele ekonomisine karşıt olmasıdır.

1. Artan mübadele ekonomisi

Ekonomik rejimi ne olursa olsun, gelişmiş bir ülkede, ekonomi öyle bir şekilde düzenlenmiştir ki, üretim etmenlerinin(1) maliyet ve satış fiatları arasında bir fark bulunmaktadır. Bu fark, mübadele sonucu ortaya çıkar. Böylelikle elde edilen para olarak artık değerin ancak bir kısmı, tüketim için kullanılacak, geri kalanı, yatırıma gidecektir. Demek ki, ekonomi, son amaç olarak ele alınan ve yatırımı sağlayan bu para olarak artık değeri elde etmek üzere düzenlenmiştir.

Liberal kapitalist rejimde, gerek teknik yenilikler, gerekse işgücünün sömürülmesiyle sağlanan kâr, bu nakdi (para olarak) artık değerle karışır.

---

(1) Üretim etmenleri, değişmez üç öğeden meydana gelir : Doğa, kişisel emek ve sermaye.

Günümüz kapitalist rejimlerinde, bu kâr, ekonomik kalkınmayla ilgili kamu harcamalarının finansmanı için zorunlu vergi kesintileriyle karışmıştır.

Yakın bir tarihe kadar, sosyalist rejimlerde bu fazlalık, Devletçe yapılan vergi kesintileriyle gerçekleştirilebilmiştir. Stalin rejiminde, bu vergi kesintisi, toprakların ortak mülkiyeti sonucu gerçekleşmiştir; bu mülkiyet şekli, tarımsal ürünlerin ucuza satın alınmasını ve şehir halkına aşırı fiatlarla satılmasını kolaylaştırmıştır. Aradaki fark, temel endüstri kuruluşunun finansmanına yaramıştır.

Günümüz Sovyet rejiminde, vergi kesintisi, çok daha yaygınlaşmakta ve işin içine, bir miktar da faydacılık karışmaktadır.

Endüstri ülkelerinin rejimlerini belirleyen mübadele ekonomisi, bir üçüncü dünya ülkesinin geleneksel sektörü için çok az söz konusudur.

2. Bu eksikliğin nedeni

Üçüncü dünya tarımında, mübadele ekonomisinin yerine, kalkınmayı değil de varlığın sürdürülmesini amaçlayan bir ekonomi geçer. Eski dönemlerde, durgun bir toplumun basit ihtiyaçlarını karşılamak yeterli olmuştur. İnsanlar, düşmanca bir ortamda yaşayabilmek için buldukları formüllerle, geleneksel bir hayat biçimi yaratmışlardır. Gelenekler, varlığı sürdürme yolunu gösteren bir kılavuz olmuştur.

Paralı mübadele ile, şüphesiz, eski alışkanlıkların bir kısmı kaybedilecek, ama bu arada, ekonomi de, varlığını kabul ettirebilmek için bir hayli uğraşacaktır. Burada, sosyo-kültürel denge söz konusu olmaktadır, çünkü mübadele ekonomisi, geçmiş dönemlerin hayat

biçimlerini etkileyen tüm değerlerle çatışır. Değişmez bir dünyada yaşadığı kanısında olan insanoğlu, dünyaya egemen olmaya **değil de, doğanın yüce kuvvetleriyle** işbirliği yapmaya çalışır. Bu, tarım temeline dayanan dinlerin görüş noktasıdır. Bu dinlere göre, Doğaya egemen olmak, nerdeyse bir günah işlemektir; ana değer olan gelenek, düzeni bozduğu gerekçesiyle, her türlü yenilikten kaçınır.

Bu çeşit bir hayat biçimi, kalkınma için zorunlu olan tüm değerlere aykırı düşer.

Bu, artan mübadele ekonomisinin eksikliği, ekonominin düzenlenişinde, sapmalara yol açar. Eski denge bozulduğu ve para ekonomisi yaygınlaştığında, ticaretin yarattığı değer fazlası, yatırıma yönelmemektedir. Bu fazlalık, örneğin, mücevhere veya üretici olmayan sürülere yatırılır. Para ekonomisi, geçmiş dönemin davranışlarıyla bütünleşmektedir.

GELENEKSEL CEZAİR TOPLUMUNUN AÇLIK SORUNU KARŞISINDA SOSYAL GRUP VE BİREYLERİN DAVRANIŞI

Geleneksel Cezair toplumu, eşitlik ilkelerinden yoksundur. Ancak bir veya bir kaç sabanın mülkiyetine sahip kişiler, çiftçi (fellah) adını taşırlar. Diğerleri, çoban veya ortakçı sıfatıyla, bu çiftçilerin yanında çalışırlar. Her türlü koşul altında, bu çiftçi ve ortakçılar grubu, bir yandan, bütün sözleşme süresince (genellikle bir yıl) tüm ortakçıları beslemeli, öte yandan da, paylaşılacak üretimin en azından avansları karşılayacağı garantilenmelidir.

İşçi veya çoban çalıştırmak isteyen bir toprak sahibinin (küçük veya büyük fellah olsun) ilk görevi, bu işçi veya çobana, çalışacağı süre için yiyeceğinin karşılığını peşin ödemektir. Bu, kişi başına günde bir kilo buğday temeline dayanan peşin ödeme, sadece ürünün paylaşıl-

ması zamanında tekrar geri alınır. İşçi, geçimi sağlanmamışsa, o zamana kadar verilmiş peşinlerini kaybeden fellahını terketmekte serbesttir.

Ne olursa olsun, işçisinin geçimini sağlamak zorunda olan fellah, en az 4 kentallik bir stok yapmakla yükümlüdür.

Genellikle, stok daha büyük olur, çünkü sürekli kötü ürün olanağını da hesaba katmak gereklidir.

Açlığa karşı savaşa yönelmiş bu toplum düzeni, fellahı, ürününü, üretim kârını arttırmak için satmaktan çok, stok yapmaya zorlamaktadır. Verimlilik yıllarında, köylü, sürüsünü arttırmak amacıyla, ürünün bir kısmını satar, kıtlık dönemlerinde ise, bu kez, sürüsünün bir kısmını aile ve ortakçılarını geçindirmek için satışa çıkarır. Sürüsünün otlak ihtiyacı yüzünden, köylü, toprağının bir kısmını, hayvanlarına ayırır, üretim randımanı da, aynı ölçüde düşer.

Eğer köylü, üretiminden bir kâr sağlıyabilmişse, kıtlık günleri için bir garanti olması amacıyla, altın veya gümüş mücevher satın alır.

Böylece, tüm çabaların açlıktan korunmaya yöneldiği bu toplum, yeterli malî güce sahip olması halinde, kendiliğinden tarımın gelişmesine veya daha kârlı spekülasyonlara yol açacak yatırımlara yönelmez. Her geleneksel toplumun, başlıca özelliklerinden biri de budur.

«Cezairli fellah ve çobanların hayatı» M. Rabah Chellig'in raporu.

BÖLÜM 2

Egemenlik biçimi olarak tarım

Tarım üzerinde, üç tip egemenlik olabilir: Büyük toprak sahiplerinin, tüccarların ve tefecilerin egemenlikleri. Çoğunluk, bu egemenlikler, birbirlerine karışırlar: Toprak sahipleri ve tüccarlar da tefecidirler; büyük

GELENEKSEL ORTAM VE MODERN ORTAM DÜNYADA İNSANOĞLU

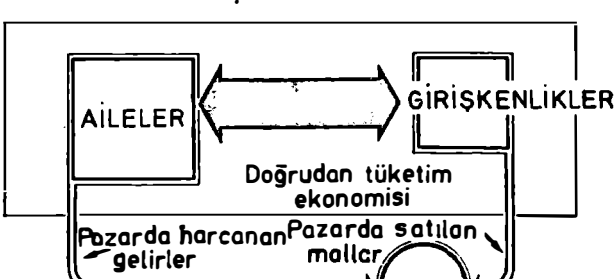
Geleneksel ortam	Endüstriyel ortam
Dünya kendiliğinden sunulmuştur.	İnsanoğlu, dünyaya egemen olmak ister
İnsan, bu düzene katlanır veya ayak uydurur.	Doğayı değiştirmek ve durumunu düzeltmek amacındadır.
Doğaya uyar, durumunu kabul eder.	
Gelenek	**Yenilik**
İnsanoğlu, geleneklerinin kendisine sağladığı modeller çerçevesinde yaşar.	İnsanoğlu, geleceği için yaşar, eskinin yerine, yeniyi koymak ister

EKONOMİK DAVRANIŞLAR

Geçim ekonomisi ağır basar.	Pazar ekonomisi önemlidir.
Büyük çeşitlilik gösteren mallar değil de, grubun artakalabilmesi için zorunlu mallar üretilir.	Çeşitli mallar, sağladıkları para, refah ve üstünlük için üretilirler.
Hizmetlerin karşılıklı olmasının ve malların doğrudan doğruya mübadelesinin büyük rolü.	Paranın büyük rolü
Ekonomik dayanışma.	Ekonomik rekabet.
Ekonominin kendine özgü bir alanı yoktur, aileye bağlı bir hayat biçimidir.	Ekonomik etkinlik, aile hayatından bağımsızdır.
Ekonomi, grubun güvenliği ve sabit ama temel ihtiyaçlarının karşılanmasına göre düzenlenir.	Ekonomi, gelişmeye, yatırımlara göre düzenlenir.

«A. BİROU'dan, IRFED kursları»

GELENEKSEL SEKTÖR EKONOMİLERİ
ŞEMASI

Geleneksel sektör ekonomileri, kendi içlerine kapalıdır ve pazar ekonomisi ilişkileri azdır. Genellikle, doğrudan tüketim söz konusudur.

Bu arada, bir miktar para mübadeleleri de olanaklıdır Spekülâtif üretimler söz konusu olduğunda, (yer fıstığı, kakao, kahve gibi) pazara açılmışlık çok büyük olabilir. Her durumda, sosyal baskılar, çiftçilerin pazara açılmışlıklarının sağlayacağı yararları kısıtlamaya yönelmiştir.

toprak sahipleri veya tüccarların köylüleri dolandırmaları, borçlanmaya yol açar; borçluluk, toprakların satılmasına veya ortakçılık koşullarının daha zorlaşmasına neden olur.

1. Büyük toprak sahiplerinin egemenliği

Bu , bir çok şekiller alabilir

a. Besin tarımını, bir takım verimsiz ve yorgun topraklara bırakan büyük yaygın tarım alanları oluşmuştur.

Bu tarım alanlarına, «Latifundia» adı verilir. Bu tip işletme sistemine, özellikle, Latin Amerika'da rastlanır.

Bir çok çiftçi ailesi, yamaçlar üzerinde yer alan toprakçıklarda hayatlarını yoksulluk içinde sürdürmeye çalışırken, büyük yaygın tarım alanları, çoğunluk, vadi diplerine yerleşmişlerdir.

GÜNEY AMERİKADA TOPRAK REJİMİ

	Toprak sahiplerinin yüzdesi	Toprak alanlarının yüzdesi
Arjantin	5.1	74.8
Brezilya	1.6	50.8
Bolivya	6.3	61.4
Dominik Cumh.	1.9	53.3
Ekvator	0.4	45.1
Honduras	0.1	20.6
Küba (Castro'dan önce)	0.5	36.1
Kolombiya	0.5	31
Kosta - Rika	0.3	29.6
Peru	4.6	66.5
Şili	2.2	73.2
Uruguay	4	55.8
Venezuella	1.5	11

b. Bazan yoğun tarımın uygulandığı bu büyük topraklar, dünya pazarına malzeme sağlayan büyük tarım işletmeleridir. Kauçuk ağacı, şeker pancarı ve çay çiftlikleri, bu büyük işletmelerin birer örneğidirler. Teknik düzey yüksektir, fakat tarımsal nüfusun ırgatlaşması, çok ciddi sosyal sorunlara yol açar.

c. İşinin başında bulunmayan Asya ve Orta Doğu-

nun büyük toprak sahibi, tarımsal donatımları ve tarım için gerekli diğer girdileri düşünmeden, çiftliklerinden kira almakla yetinir. (Bu kira, çoğunluk, üretimin % 50

ORTA - DOĞUDA KÖYLÜNÜN SÖMÜRÜLMESİ

Büyük toprak sahiplerinin mülkiyetindeki toprak parçası, küçük ortakçı işletmelerine ayrılır. İşletme yüzölçümüne değil de 20,30,50 vb. ortakçılı işletmeler şeklinde, aile sayısına göre değerlendirilir. Ortakçı sözleşmeleri yıllık olup, bu temel üzerinde kurulan işletmeler, isteğe göre bozulabilir. Sözleşme koşulları, hep aynı ilkeye dayanır Toprak sahibi, sermayeyi, fellah ise, işgücünü sağlar ve bu ikincinin payı, elde edilen ürünün dörtte biridir. Kurak bölgelerde bu pay, % 80'e kadar yükselebilir; burada, üretimin çok düşük olmasından ötürü, köylünün açlıktan ölmemesini veya umutsuzluğa kapılarak kaçmamasını sağlamak söz konusudur. Ortakçılar zararına tefecilik, en güvenilir gelir kaynaklarından biri olduğu için, toprak sahipleri, fellahları sömürmeyi, toprakların işletilmesine tercih ederler. Bunlar, işi, resmî faizle, tefecilik faizi arasındaki önemli farkı cebe indirmeye kadar götürürler, ve sürekli bir borç içinde bulunan ortakçı, kişisel özgürlüğünü kaybeder. Böylece ortakçı, sağladığı güvenlikten de yoksun olarak, serfliğin tüm sıkıntılarına katlanır. Mülk sahiplerinin, topraklarının başında bulunmayışları, bu mülkiyet rejimini daha da ağırlaştırır Büyük mülk sahibi, kendi topraklarındaki fellahları tanımaz bile. Amacı, şüphesiz en kısa zamanda servet yapmak olan kâhyaya (Wakil) başvurur Kendisini tanımayan mülk sahiplerinin yararına, kendisine ait olmayan topraklarda çalışmaya mahkûm yoksul köylülük, sosyal yapının bütün yükünü üstlenir. Mülkiyet ve işletme rejimi olsun, borçlar rejimi olsun, tüm toplum mekanizması, düşkün bir kölelik durumunda kalması için, bu köylülüğün üzerine ve zararına kurulmuş gibidir.

Weulersse'den, «Suriye ve Yakın - Doğu köylüleri.»

sini aşar) Bölgelerin çoğunda, çiftlik kiraları öyle yüksektir ki, hiç bir ortakçı, bunları tam olarak ödeyemez ve giderek, büyük toprak sahibinin boyunduruğu altına girer. Çoğunluk, ortakçılık, güvenlikten bütünüyle yoksundur, sözleşmeler temelsizdir, ve toprak sahibi tarafından her an bozulabilir. Öte yandan, kira alabilmek için, mutlaka toprak sahibi olmak gerekmez; bu, asıl üreticilerin gelirlerini hiçe indirgeyen zincirleme kiralamalar veya küçük toprak sahibinin, mülkünü ipotek ederek tefecinin ortakçısı olması durumunda böyledir.

d. Afrikadaki mülkiyet sistemleri üzerinde de durmak gerekir. Bu sistemler, aşırı derecede karmaşık olup, orman veya savan kuşaklarına göre değişiklik gösterirler. Bunlar, bazan dinsel inançlara bağlıdırlar, ve ancak bölgede yapılacak bir incelemeyle, bunların gerçek anlamları kavranabilir.

2. Tüccarların egemenliği

Tarımın pazara açık olduğu bölgelerde, aracılar, kendi yararlarına, üreticiden alış ve tüketiciye satış fiatını, birbirinden koparmayı başarırlar. Fiat artışlarından yararlananlar, sadece onlardır, ama satış fiatı azaldığında, bu düşüşü, tümüyle çiftçiye yüklerler. Bu amaçla, tüccarlar tarafından kullanılan taktikler çok çeşitlidir. Bunların başlıcası, çiftçinin, son tüketicinin ürününü hangi fiata aldığını bilmesini önlemektir.

Bazı durumlarda, aracı, yerli esnaftır da. Çiftçiyi borçlanmaya iter, ona çok yüksek faizle kredi vererek ödeme dönemini uzatır, sonra da ürün üzerinden payını alır. Genellikle, tüccarların etkinliği, yerel pazarın

eksikliği, çiftçinin pazara gitmekte karşılaştığı güçlükler, tarımsal kredi yetersizliği, ya da stok yapma olanaklarının azlığı nedeniyle kolaylaşır. Kısası, tüccarla-

ÇİNİN PİRİNÇ TİCARETİYLE SAĞLADIĞI EGEMENLİK

Viet-nam'ın Güney batısında, Çinliler, paddy (kabuğu soyulmamış pirinç) ticaretinde en iyi örneği görülen mutlak bir egemenlik kurmuşlardır.

Arz ve talebin işleyeceği bir yerel pirinç pazarı bulunmadığı için, köylü, toplayıcının geçmesini beklemelidir. Ancak toplayıcının talebi, fiat düzeyinin eğilimi hakkında ona bir fikir verebilir. Gerçekten de, bir yandan, pirincin fiatı, Saygon pazarına göre ayarlanmıştır, öte yandan, Saygon'da ve üretim aşamasında kullanılan ölçüler ayni türden değildir; toplayıcı, gia birimini (40 litre civarında hacim ölçüsü), Saygon piyasası ise pikülü (68 kg. lık ağırlık birimi) kullanır. Köylü için imkânsız olan, ölçekleri birbirine dönüştürme işlemi, toplayıcının merhametine kalmıştır.

İster Çinli, ister Viet-nam'lı olsun, toplayıcı, her zaman için, Çin egemenliğine âlet olur. Çünkü, Saygon pazarı ve toplayıcı arasına, Çinli bir komisyoncunun girmesi kaçınılmazdır. Saygon ve taşra arasındaki sermaye transferleri, güç ve masraflıdır, bunları, yalnız komisyoncu gerçekleştirebilir. Bu komisyoncu, Saygon'a, işlenmiş mal elde edebilmek için, sermaye transfer etme zorunluluğunda olan Çinli tüccarlara baş vurur; toptancılara, bu tüccarların yerine para öder; taşralı tüccarlar, parayı, toptancılara ve komisyoncu için çalışan yerli pirinç üreticilerine aktarırlar. Bu sistemin, transferi gerçekleştirmek ve tüm mali kontrolün dışında kalmak gibi iki çeşit yararı vardır. Yalnız Çinli'ler bu sistemi gerçekleştirebilirler, gerçekten de bu sistem, eksiksiz bir güven ve geniş iş hacmi gerektirir; egemenlikleri ve onları birbirlerine bağlayan dayanışma ile Çin'liler, bu iki koşula da uyarlar.

rın egemenliği, çiftçiyi edilgenliğe iter ve tarımın, genişleme itkileri kazanmasını engeller. Tüm azgelişmişlik faktörleri, bu baskıyı arttırır.

3. Tefecilerin egemenliği

Tüketimin, sürekli şekilde, köylü aileye kalan gelirleri aşma eğilimi göstermesi halinde, borçlanmanın, gerek önemi, gerekse koşulları bakımından ekonomik bir yara haline gelmesi kaçınılmaz olur. Gerçekten, bu, tüketime ilişkin borçlar, güçlükle ödenebilir; borcun ödenmesi, ancak bir borçlanmaya yol açar ve borcun ödeneceğine güvensizlik, ödünç para verenleri, risklerini garantilemek amacıyla, faizlerini yükseltmeye sürükler. % 60'lık ve % 100'lük faizler, bu durumda en çok başvurulan faiz türüdür. Tefecilik, yalnız tarımsal kalkınmayı engellemekle kalmaz, ekonominin tümü üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurur, gerçekten de, faizin yüksekliği, mevcut sermayenin, paranın randımanının çok daha düşük olduğu endüstriye yönelmesini engeller.

Tarım, bir hayat ve sosyal egemenlik biçimi olarak incelenirken, üçüncü dünyanın tarımsal işletmeciliği, her yönüyle ele alınmamıştır. Bu işletmecilik, ekonomiye giriş niteliğindeki bir incelemenin çerçevesini aşan çeşitli teknik sorunlar ortaya atmaktadır; her ülke ve kültürün özel yönleri, her durumda, sunulan araştırma şeması içinde düşünülmelidir.

İKİNCİ KONU

ŞEHİRSEL EKONOMİNİN PARÇALANMIŞLIĞI

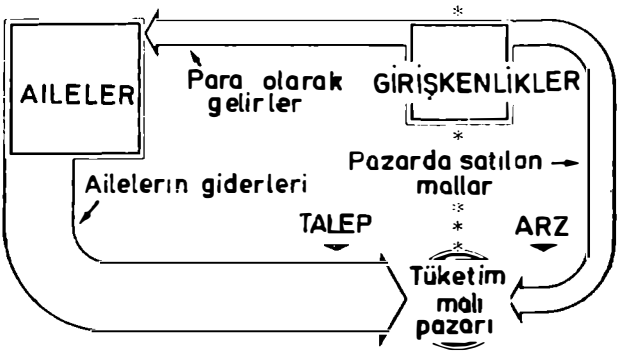
Üçüncü dünya şehirsel ekonomileri, çoğunluk, yapma olarak yaratılmış bir durumdur. Bunlar, sömürü ekonomisine paralel olarak gelişmişlerdir; bu, sömürü ekonomisi adı, sömürgeci veya ticaretçi büyük devletlerin yararına(1), üçüncü dünya zenginliklerinin emilmesi olayına verilmiştir. Bu sömürü ekonomisi, belli ticari pazarların kurulmasına yol açmıştır. Buralarda, sivil veya askeri memurlardan meydana gelmiş bir orta sınıfın çekirdeğini oluşturan modern yönetimin tohumları atılmıştır.

Şehir özleminin kurbanı olan kırsal halk kütleleri, bu kesimlere yönelmişlerdir. Ama şehrin bu çekimi sahip olduğu işgücü ihtiyaçlarıyla orantılı değildir. Büyük iş olanaksızlığı ve düşük gelir yüzünden, kırsal kesimden şehre geçmiş eski köylüler, gecekondu kesimlerine yığılmışlardır.

Bu çok büyük işgücü yedekleri, şehirsel ekonomileri endüstrileşmeye yöneltememiş ve onların tüketim ekonomileri olarak kalmalarına yol açmıştır.

(1) Askeri bakımdan sömürgeleşmemiş ülkeler Çin ve Güney Amerika devletleri, Avrupa tarafından, 19. yüzyılda bu sömürü ekonomisine girmeye zorlanmışlardır.

ŞEHİRSEL EKONOMİ ŞEMASI

Şeklinde İşaretlenen çizginin solunda, para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

Şeklinde işaretlenen çizginin sağında mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

Gerçekten de pazar, paranın mallarla değiştirildiği yerdir.

Şehir ekonomisinin temel dolaşımı, gelişmiş bir ülkeninkiyle aynıdır: Üretim, ailelere iş satın alır ve onlara gelir dağıtır; aileler, pazardan mal almak amacıyla, gelirlerini harcarlar; bu temel benzeşmeye rağmen, gelişme süreci içindeki bir ülkenin şehir ekonomisi ile gelişmiş bir ülkenin ekonomi şeması arasında, gözle görülür farklılıklar vardır.

1. Şehirsel ekonomi şeması, gelişme süreci içindeki bir ülkenin ulusal ekonomisinin bütününü kuşatmaz.

2. Ulusal üretime bağlı mal ve gelirlerin akışı, aile gelirlerinin ve pazarda satılan malların tümünden azdır; şehirsel ekonomi tüketir, fakat az üretir.

Öte yandan, dış ülkeler tarafından beslenen şehir, bir kültürsüzleşme olayına uğramış ve böylece, para tutkunu bir toplum ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM 1

Şehirsel ekonomi, tüketim ekonomisi

Bir üçüncü dünya şehri tüketir, fakat az üretir. Bu da, şu üç nedenden doğar :

Üretim yatırımları güçtür,
Girişkenler az sayıdadır,
Birikmiş para yetersizdir.

1. Üretim yatırımının güçlüğü

Gelişmiş ülkelerde, şehir, ulusal pazara yönelmiş bir büyük endüstriyel üretim merkezi olmuştur. Üçüncü dünya ülkelerinde ise, bu, böyle değildir. Gerçekten de, endüstriyel yatırım, bu gibi ülkelerde çok güçtür.

Ekonomik güçlükler

Üretimle doğrudan doğruya ilgili olmamakla birlikte, ekonominin tümü için kaçınılmaz olan donatımlara ihtiyaç vardır : Bunlar, alt-yapı kuruluşlarıdır. Oysa, üçüncü dünya ülkelerinde, bir genel donatım eksikliği veya yetersizliği, ekonomik ve endüstriyel yatırımların engellenmesine yol açar.

Şüphesiz ki, gelişmiş bir ülkedeki tüm alt-yapı kuruluşlarının birden kurulması gerekli değildir, çünkü bu alt- yapı kuruluşlarının, yeni bir üretimle derhal karşılanamayan bakım ve amortismanı, olumsuz sonuçlar doğurabilir. Ancak, yine de taban düzeyde bir alt-yapı kuruluşuna ihtiyaç vardır.

Zaten alt-yapı kuruluşları, ekonomiyi canlandırıcı biricik etmen değildir. Tamamlayıcı endüstrilerin eskiden beri bulunması da kalkınmanın önemli faktörlerindendir. Gerçekten de, bir endüstri, hiçbir zaman tek başına değildir; diğer sektörlere ve bu sektörler de, adı geçen endüstrinin ürünlerine ve yan ürünlerine bağlıdır. Oysa, üçüncü dünyanın endüstrileşmemiş bölgelerine gelip yerleşen endüstriler, kendilerini adeta terk edilmiş ve tamamlanmamış bulurlar. İşte bu yüzden, küçük Afrika rafinerileri, petrokimya endüstrisine açılacakları yerde, kullanışsız bir durumda kalmaktadırlar.

Üçüncü dünya sanayicilerini ilgilendiren bir başka temel sorun da, pazarlar sorunudur. Bir yandan halk kütleleri, ucuz ürünleri bile satın alacak güce sahip olamadıkları için, yatırım, rantabl değildir. Öte yandan, zengin tabakalar, üstün kaliteli Avrupa veya Kuzey Amerika malları ararlar. Ve yerli girişkenler, birbirleriyle rekabet halinde fiat belirleyemezler. Yerel endüstrilerin teslim sürelerinin uzunluğu, en kısa zamanlarda siparişleri yerine getiren ithalât ticaretinden talepte bulunulmasına yol açar.

Son olarak, pazarlama araştırmaları, gerçekçi değildir; üçüncü dünya tüketicilerinin beğeni ve mali olanaklarının bilinmemesi yüzünden, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, hangi malın kolay satılacağını belirleme alışkanlığı yoktur. O zaman gözler, ithalâtçıya çevrilir, bu da, ancak zengin alıcıların yararlanabileceği güç bir ithal malları pazarı doğurur.

Teknik güçlükler

Dış ülkelerden satın alınmış gereçler, her zaman, ülke içindeki kullanılış biçimine uymaz. Oysa, başlan-

gıçta, dış ülkelerden yalnız donatım malları getirilebilir. Modern tekniğin daha az emekle, daha çok üretim yapmayı amaçlayan kesin ve ince yöntemleri, işgücünün bol ve kalitesiz olduğu ülkelerde, değersizdir. Girişkenlere gelince, bunlar, iyi tanımadıkları sanayi piyasalarından makina almak zorunda olduklarından, alışverişleri her zaman verimli olmaz.

Bir girişkenlik, herşeyi tek başına imal edemez; örneğin, General Motors'un yan ve alt işlerinde çalışan işçileri 45.000 i bulur, bu da, tüm ekonominin, birbiriyle içiçe girmesine yol açar. Oysa üçüncü dünya ülke-

100 000 KİŞİYE DÜŞEN BİLİM ADAMI VE MÜHENDİS SAYISI

Fransa	800
İtalya	900
Birleşmiş Krallık	1000
Birleşmiş Devletler	1700
Kanada	1300
S. S. C. B.	1200
Yunanistan	400
İspanya	300
Türkiye	200
Yugoslavya	500
Gine	2
Nijerya	10
Hindistan	50
İran	160
Tayland	10
Arjantin	200 (a)
Brezilya	100 (a)

(a) = Sadece mühendisler
Kaynak O.E.C.D. kalkınma merkezi, 1965.

lerinde, yan ve alt elemanlar, seri halinde üretimi gerektiren endüstriyel üretime alışkın değildirler. Böylelikle girişkenlik, herşeyi tek başına yapma veya herşeyi ithal etme eğilimindedir ve bunlar, eldekilerle bir bütünlük sağlamaz. Burada, teknik güçlükler, bu bütünlük eksikliğini arttırır. Öte yandan, kaba işgücünün çok bol olduğu bir durumda, kalifiye işgücüne az rastlanır. Bu yüzden, Avrupalı veya Amerikalı bir teknisyene başvurmak gerekir, çünkü, eğitim yetersizliği ve devlet memurluğunun çekiciliği yüzünden, mühendis ve iş yönetmenlerinin sayısı çok kısıtlıdır.

Psikolojik güçlükler

Her türlü kalifiye işgücü, en azından bir genel eğitimden geçmelidir. Daha önce de görüldüğü gibi, üçüncü dünyada eğitim yaygınlaşmamıştır, üstelik, üretim etkinliğine bir hazırlık olmadığı gibi, yönetimsel görevlere bir giriş yolu olarak nitelenmektedir.

Zaten işçinin üretim bilgisine sahip olması yeterli değildir, istekli olması da gereklidir. Oysa, verimlilik artışı, modern ekonomi çerçevesinde gerçekleşen üretim uğraşısına yakınlık duymayan işçilerin isteksizliği engeliyle karşılaşır Tersine, işçiler, eski hayat biçimlerine uygun yaşayabilecek kadar bir gelir sağladıklarında, o hayata geri dönerler. Bu işçi devri olayı, özellikle Afrika'da rastlanan önemli bir olaydır İşçi, mübadele ekonomisiyle bütünleşmez; güvenini, para kazanmada değil, geleneksel hayat biçimini sürdürmede bulur.

Sanayici, yalnız personeli ile değil, ayrıca yönetim mekanizmasıyla olan ilişkilerinde de güçlük çeker. Bu güçlükler, tüccar ile ilişkilere alışkın memur psikolojisine dayanır. Sanayici, 3,5,10 yıllık sermaye amortis-

manı sorunlarıyla karşı karşıyadır, bu sorunları bilmeyen maliye memuru, ticarette olduğu gibi, kârla, brüt işletme gelirini karıştırma eğilimindedir.

Politik riskler

Çoğunluk, yatırım yapabilecek kişi, endüstrileşme ile, politik gücünü sarsacak sosyolojik bir olguyu başlatmaktan korkar. Eski tarımsal ve yarı - feodal yapıların süregelmesini, bu riske tercih eder. Öte yandan, millileştirilme tehlikesi, gerçek bir korku kaynağıdır. Üçüncü dünya hükümetlerinin, açık bir politik ve ekonomik tercihte bulunmamaları yüzünden, millileşip millileşilmiyeceği bilinmediği için, bu korku daha çok duyulur. Bu güvensizlik koşulları içinde, bir çok sanayici, herhangi bir işe atılmaktan kaçınır.

2. Girişkenlerin seyrekliği

Endüstriyel bir girişkenlik, kendisini yaratıp, iyi şekilde işlemesini sağlayacak tüm kararları düzenleyecek girişkenler olmadan, gerçekleşemez. İster girişkenlik sahibi, ister hisse senedi sahipleri, isterse, devlet tarafından atanmış olsun, endüstriyel girişkene, oynıyacağı temel ve orijinal bir rol düşer. Doğaya egemen olmanın ve endüstrinin temsil ettiği yeni dünyanın kuruluşunun, etkin ve somut bir biçimde gerçekleşmesi, yalnız onun elindedir.

Oysa üçüncü dünya ülkelerinde,

— Toplumun en dinamik öğeleri, yönetimsel görevlere ve ticarete yönelmişlerdir.

— Girişkenlere düşen iş, özellikle güçtür.

Ticaret ve yönetim görevlerinin çekiciliği

Mübadele ekonomisinin gelişmesi, üretimin çev-

resinde değil de, ticari spekülasyona göre biçimlenir. Tek gerçek girişkenler, tüccarlardır.

Yönetimsel görevlere gelince, bunların, seçkinler için, endüstriden daha bir güçlü çekiciliği vardır. El emeğinin, yalnız köylülük ve zanaatkârlık biçimlerini tanıyan ekonomilerde değersizleşmesi, buna karşılık, aydının görevinin yüceltilmesi, bir zamanlar sömürgecinin üstünlüğünü sağlayan mekanizmayı ele geçirme isteği, bu olgunun ana nedenleridir. Aydınların, üçüncü dünya toplumunun değişimindeki temel rolü de unutulmamalıdır. Oysa gelişmiş ülkelerde, bu rolü 19. y.yılda girişkenler oynamıştır. Son olarak, yönetimin soysuzlaşması, kamu işlerinin yönetiminin en çabuk zenginlik şekli olmasını sağlayan ek yararlara yol açar. İşte, en etkin kişilerin endüstriye yönelmesini zorlaştıran da budur.

Girişkenlere düşen görevin güçlükleri

Yerli girişkenler, çoğu kez, etnik azınlıklar tarafından engellenirler. Bunlar, şüphesiz batılı kapitalistler, ama ayni zamanda üçüncü dünya azınlıklarıdır. Böylece, Afrika ve Lâtin Amerika'nın bazı kesimlerindeki Lübnan ve Suriye'liler, Asya'nın Güney Doğusundaki Çin'liler, yerleştikleri ülkelerde, endüstriyel ve ticari etkinliğin bir kısmını, tekelleri altında bulundurmaktadırlar. Bunların egemenlikleriyle mücadele, çok güçtür. Ulusal girişkenin yalnız kalmasına ve baskı altında bulunmasına karşılık, örneğin Çin'liler, sermayenin büyük bir kısmına sahiptir ve bütün iyi işlerden yararlanmalarını sağlayan ve gizli transferler sisteminin sağlamlaştırdığı büyük bir alışveriş şebekesini kontrol ederler.

Psikolojik ve sosyolojik çevrenin koyduğu engel-

ler aşılsa bile, girişkenin görevi, üçüncü dünya ülkelerinde, gelişmiş ülkelerdekinden yine de daha güçtür.

Bir girişkenlik söz konusu olduğunda, ilk güçlük, örnek ve geçerli bilgi yetersizliğinden gelir. Bu ülkelerde, gerçek bir endüstriyel gelenek yoktur. Ne pazarın önemi, ne de endüstrileşmiş ülkelerin tecrübe ve teknikleri bilinir, bu boşluk, pazarla ilgili istatistik veriler az sayıda olduğu ve ülkeye yerleşmek isteyen girişkenin katılabileceği özel veya kamusal kuruluşlara seyrek rastlanıldığı ölçüde, daha da büyüktür.

Son olarak, azgelişmiş bir ekonomideki bir girişkenlik, gelişmiş ekonomiden daha çok sayıda görevleri üstlenir. Bankacılık şebekesinin yetersizliklerini gidermek için, girişken, çoğunluk, sermaye transferiyle doğrudan uğraşmak zorunda kalır. Teknik eğitim yetersizlikleri, kullandığı iş gücünün eğitilmesinde, ona temel rolü yükler. Girişken, kaynaklanmasında çıkabilecek aksaklıkları hesaba katmak, ticari bir ağ ve bazan da, ihtiyacı olduğu enerjiyi kendisi yaratmak zorundadır.

Böyle girişkenler yetiştirmek için, uzun bir tecrübe ve uygun bir ortama ihtiyaç vardır; oysa, üçüncü dünya ülkeleri, endüstriyel geçmişten yoksundurlar ve seçkinleri, endüstriye yöneltecek bir güdü yoktur.

3. Birikmiş para yetersizliği

Ekonomik terimlerle dendikte, sermaye, aileler tarafından değil de, bir girişkenlik tarafından satın alınan üretilmiş bir maldır Bu mal, üretimde kullanılır : örneğin bir fabrikanın kamyon ve otomobilleri, bir demir döküm-işletmesinin yüksek fırınları gibı. Bu üretim mallarını, girişkenlikler satın almalıdırlar. Bunun için de,

para olarak sermayeye ihtiyaçları vardır. Bu sermaye, birçok yollarla elde edilir

Kendi kendini finanse etmek anlamında, girişkenliklerin kendi kârları,

Girişkenliklere, ya doğrudan, ya da banka veya devlet yoluyla ulaşan özel kişilerin birikmiş paraları,

Devletin verdiği ödünç paralar,

Mâli kurumların kredileri (Bankalar, tasarruf sandıkları.),

Yabancı sermayeler,

Bu finansman kaynaklarından bir kısmı, bir tüketimden kaçınma şeklinde belirir.

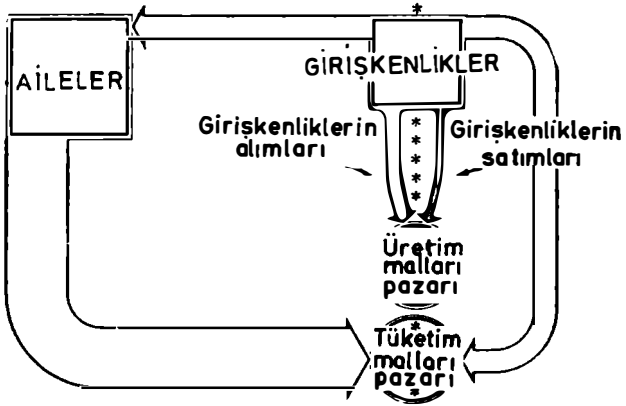
Bu kaçınma, özel kişilerin tasarrufu için gereklidir. Bu, aynı zamanda başka finansman biçimleri için de söz konusudur. Devletin, girişkenliklere ödünç para vermesini sağlayan vergi, vergi yükümlüsü için, bir tüketimden kaçınmadır. Oto finansman için de bu, böyledir. Gerçekten de oto finansman ya az ücret verilerek gerçekleştirilir, o zaman, ücretli, tüketimden kaçınır; ya aşırı fiyatlar önerilir ve tüketici, malların bir kısmını almaktan vaz geçer, ya da hisse senedi sahiplerine az kazanç sağlanır, böylece bunların satın alma güçleri kısıtlanır.

Buna karşılık, başka finansman biçimleri, para yaratılarak gerçekleşir. Bu finansman biçimleri şunlardır Banka kredisinin bir kısmı, kâğıt para basılarak finanse edilen kamusal yatırımlar ve iç projeler finanse eden, bunun için de yerli paraya dönüştürülmesi gereken kamusal veya özel yabancı sermayeler.

Yatırım finansmanı, para yaratılarak gerçekleşse bile, bu finansman, yine de bir tüketimden kaçınma, bir para biriktirme ile karşılanmalıdır. Gerçekten de yatı-

rım yapma, kendileri de sonra ücret dağıtacak olan girişkenliklere ücret ödeme (Örneğin, baraj yapımında

GELİŞME SÜRECİNDEKİ BİR ÜLKEDE MAL ÜRETİM PAZARI

** Şeklinde işaretlenen çizginin solunda para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

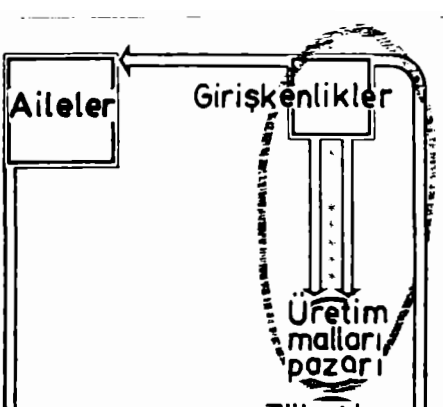
** Şeklinde işaretlenen çizginin sağında mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

Gerçekten de pazar, malların parayla değiştirildiği yerdir.

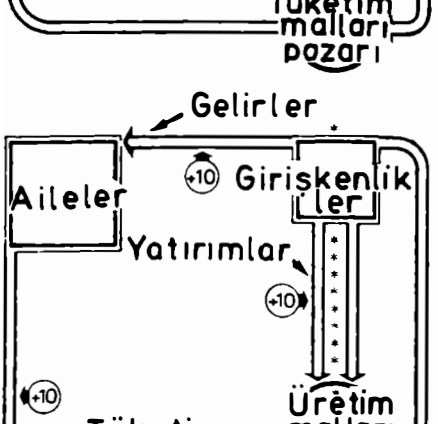
Sermaye, üretime yarayan bir üretilmiş maldır

Sermaye, aynı zamanda, hammaddeleri, yarı mamul maddeleri, enerji üretimlerini, donatım mallarını ve her çeşit sabit kuruluşları da kapsar Gelişme süreci içindeki bir ülkede, tüketim mallarının üretimine oranla, sermaye üretimi(veya üretim malları) çok yetersizdir Üretim mallarının en büyük kısmı, dışarıdan getirtilmek zorundadır

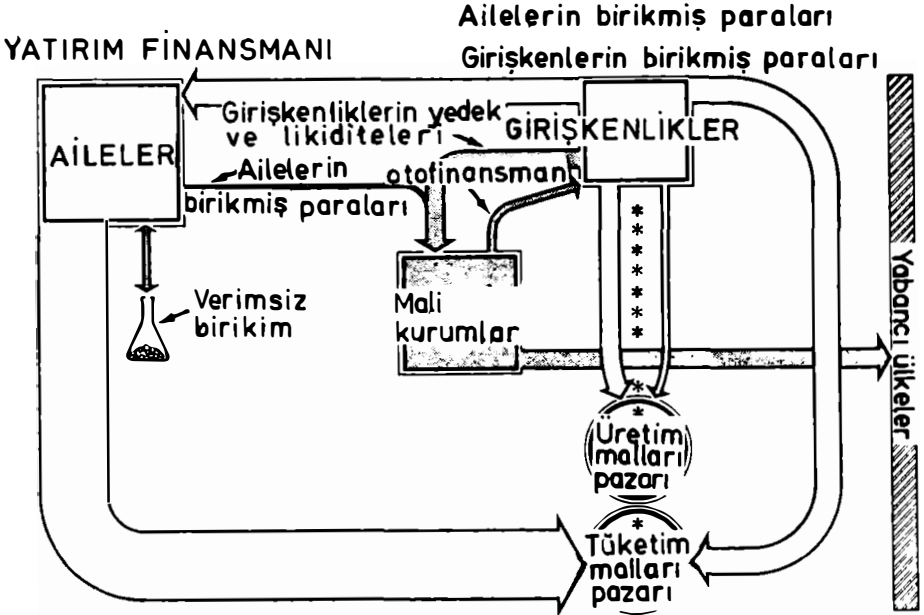
çalışan işçilere yapılan ödemeler gibi) veya satın alma şeklinde (baraj yapımında gerekli çimento ve çelik

Sermaye, üretime yarayan bir üretilmiş maldır.

Bir + 10 luk yatırım ergeç bir + 10 luk gelir dağılımı, bu dağılım ise tüketim harcamalarında + 10 luk artış yaratır. Hemen sağlanabilir bir üretim yoksa, arz ve talep arasında bir dengesizlik olur ve bu da fiatları arttırır. Demek her sermaye yatırımı, bir tüketimden kaçınmayı gerektirir.

Ailelerin birikmiş paraları
Girişkenlerin birikmiş paraları
YATIRIM FİNANSMANI
AİLELER
Girişkenliklerin yedek ve likiditeleri
GİRİŞKENLİKLER
Ailelerin birikmiş paraları
otofinansman
Verimsiz birikim
Mali kurumlar
Yabancı ülkeler
Üretim malları pazarı
Tüketim malları pazarı

** **Şeklinde işaretlenen çizginin solunda para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.**

** **Şeklinde işaretlenen çizginin sağında mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.**

Gerçekten de pazar, malların parayla değiştirildiği yerdir.

Genellikle, ailelerin birikmiş paraları, ya doğrudan girişkenliklere yatırılmakla, ya da mali kurumların aracılığıyla, girişkenlik aytırımının bir kısmını karşılar (girişkenliklere kredi sağlayan emniyet sandıklarına veya bankalara)

Öte yandan, aileler, paralarını evlerinde de saklayabilirler: Bu, bir çeşit tüketimden kaçınma olduğu için, yatırıma ancak dolaylı şekilde yararı olan bir para biriktirme şeklidir.

Gelişme süreci içindeki ülkelerde, ailelerin bu şekilde para biriktirmelerine az rastlanır. Bir kısım para, yabancı ülkelere kaçırılır, para biriktirmeye gelince, bu, herhangi bir gizli yerde para saklamak olarak değil de, paranın, altın veya mücevhere yatırılması şeklinde gerçekleşir.

Girişkenliklerin yedek ve nakitleri, kısmen otofinansmana yararlar. Bu yedek ve nakitlerin geri kalan kısmı, yabancı ülkelere kaçırılır ve çoğunluk, önemli bir kısmı da toprak spekülâsyonuna veya spekülâtif hammadde stoklarına yatırılır.

alışverişi) gelir dağıtmaktır. Bu gelir artışını izleyecek olan tüketim artışını karşılayacak bir üretim hemen sağlanamazsa, arz ve talep arasında, bir dengesizlik, bunun sonunda, enflasyon ve fiyatlarda artış olacaktır. Demek ki, her yatırım için, bir birikmiş para gereklidir.

Oysa, gelişme süreci içindeki bir ülkede, enflasyon önlenmek istendiğinde zorunlu olan tüketimden kaçınma eğilimi zayıftır ve çeşitli para biriktirme biçimleri, üretim yatırımlarına güçlükle yönelir.

Birikmiş paranın azlığı

Kütlenin yoksulluğu, para biriktirme eğilimini önler, gelir, tüketime harcanır. Bu doğal eğilim, ekonomistlerin gösteriş güdüsü dedikleri olguyla daha da artar. İhtiyaçlar, dış ülkelerden gelmiş sosyo- kültürel modeller ve Avrupa ile Kuzey Amerikalıların hayat biçimleri yönünde belirmiştir. Ayrıcalılar, sinemadan, turistlerden, v.b. örnek alarak, bunların davranışlarını taklide çalışırlar. Bunun için fazla para harcamaları gerekir ve giderek, para biriktirme olanağı, bütünüyle or-

BANKALAR NE İŞE YARAR

Banka terimini kullanmakla, gerçek çok basitleştirilmiş olur. Bu konuda, banka kuruluşları ve mali kurumlardan söz etmek daha yerinde olur. (Bu başlık altında, bankalar, C. C. P.'ler, tasarruf sandıkları, ziraat bankası gibi özel kredi kuruluşları veya tarımsal krediyle uğraşan çeşitli örgütler sayılabilir).

Bu kurumlar, ekonominin, gerektiği her zaman, yeterli para kaynağı bulmasını sağlar.

— Bu mali kurumlar, bir özel kişi veya bir girişkenlik için, ihtiyaç anında çekilebilecek para depolarıdırlar.

— Mali kurumların genel olarak ekonomi içindeki görevleri, ekonominin normal şekilde işliyebilmesi amacıyla, her zaman yeterli para bulunmasını ve bu paranın gereğinden fazla artmamasını sağlamaktır, çünkü o zaman, enflasyon başgösterir.

Bu görevi yerine getirebilmesi için, bankalara, kredi yoluyla para yaratmak yetkisi verilir.

Bankalara yatırılan para, uyuyan paradır; bankalar, bunlardan, kredi açmak ve böylece mevduatı (1) aşan bir para hacmi yaratmak amacıyla yararlanırlar, bu da, tedavüldeki parayı arttırır. Bu artış, skriptürel (2) para aracılığıyla gerçekleşir.

Bankalar, Güçlükleri önlemek için, banknot (veya kâğıt para) basma tekeline sahip bir bankadan, yani merkez bankasından ödünç para alabilirler.

Merkez bankası, Devlet'le anlaşıp, diğer bankaların çok fazla para yaratmalarını önlemekle yükümlüdür. Bu banka, diğer bankaların kendisinden talepte bulunma olanaklarını kısıtlıyabilir de. Bu bankaların diğer bir görevi ise, öteki bankaların uyma zorunda oldukları kuralları belirliyebilmektir.

Şunu belirtmek gerekir ki, bir sektör, normal bankalar tarafından ihmal edilirse, Devlet, örneğin tarımsal kredi gibi özel bir yardımla beslediği uzmanlaşmış kredi kurumları yaratır

---

1. Bak «Ulusal ekonominin çarkları» 11. kısım, konu 1.
2. Skriptürel para, bankaların, hesaplarına, bay x e, kendisine açılan kredi tutarını ödeme vaadi kaydında bulunduklarında, yaratılan paradır. Bankalar, böylece, ne paraya, ne de fişe sahip olan ve kazanç veya kayıplarını bir kağıda kaydeden oyuncular gibi davranırlar. Çekler, havaleler, skriptürel para transferini sağlayan araçlardır.

tadan kalkar. Beklenenin tersine, gelirler arttıkça, birikmiş para oranı düşer. Öte yandan, altın veya mücevhere dönüşmüş para, belli bir güven vermekle birlikte, gerçek bir birikmiş para değildir. Altın ve mücevherler, satın alınmış mallardır; böylece, bir tüketimden kaçınma olmamış, tersine paraya karşı, bilinçli veya bilinçsiz bir spekülasyon yapılmıştır.

Tasarrufların dış ülkelere kaçırılışı

Tasarruflar olsa da, ülke içinde yatırıma sunulmaz. Para biriktiren zenginler, paralarını, yabancı ülkelere aktarmayı tercih ederler. Bu durumda, bir tüketimden kaçınma olgusu vardır, ama bunun ekonomiye hiç bir yararından söz edilemez.

YATIRIM FİNANSMANI
Mali kurumların ve devletin rolü
AİLELER
GİRİŞKENLİKLER
Devletin ekonomiye yardım ve ödünç vermesi
Yönetim mekanizmaları
Mali kurumlar
Yabancı ülkeler
İthalat
Üretim malları pozarı
Tüketim malları pozarı
1
2

** Şeklinde işaretlenen çizginin solunda para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

** Şeklinde işaretlenen çizginin sağında mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

Gerçekten de pazar, malların parayla değiştirildiği yerdir.

Banka kurumlarının ve devletin rolü

Bankalar ve diğer mali kurumlar, yatırım finansmanına etkin olarak katılırlar. Böylece, merkez bankasının kontrolü altında para yaratabilirler. Öte yandan, Devlet, girişkenliklere, yatırım için, hem ödünç para verir, hem de para yardımlarında bulunur.

Gelişme süreci içindeki ülkelerde, bu finansman biçimleri, sınırlıdır; banka kredileri, özellikle ticaret ve ithalât finansmanına yönelmiştir. Öte yandan, devletin finansman olanakları kısıtlıdır. Her durumda, devlet veya bankalar tarafından gerçekleştirilen ve yatırım finansmanını sağlayan para yaratımı, hızla enflasyona varabilir.

Tam mamul tüketim malları söz konusu olsa bile, tüm ithalâtın, üretim malları pazarının düzeyinde bulunduğu görülecektir. Gerçekten de, ithalâtı, bir endüstriyel veya ticari girişkenlik gerçekleştirir. İthalât, her girişkenliğin satın aldığı mal demek olan üretim malı tanımına tam karşılıktır.

Yabancı firma kârları, genellikle dış ülkelere transfer edilmiştir. Ya da, ulusal girişkenlik söz konusudur ve bu durumda da, yeni arsa veya tarımsal toprak spekülasyonu yapılacaktır. Her iki durumda da, bir oto finansman eksikliği yüzünden, girişkenliğin gelişmesi durur.

Yatırım finansmanının elverişsiz eğilimi

Banka kredisi, sermaye yatırımını kolaylaştırmaz, çünkü daha çok ithalât-ihracata ve ticari işlere yönelmiştir. Bu kredi, sömürü ekonomisi tarafından düzenlenmiş ticari bir sisteme bağlıdır. Endüstrileşmiş ül-

kelerde, kredinin % 70'i endüstriye ayrılır, üçüncü dünyada ise, tersine, bu oranlar, ticaret lehinedir.

Girişkenlik kârlarının, çoğunluk, üretim sektörüne yatırılmadığı daha önce görülmüştü. Bu sermaye yatırımı, her zaman, aynı sektör içinde gerçekleşir Petrol kârları, petrole yarar sağlar, büyük tarımsal işletmelerin kârları, tarımda kalır : buna, tasarrufların akışkanlık eksikliği adı verilir. Bu yüzden, ekonominin çeşitlenmesi gerçekleşemez.

Son olarak, az gelişmiş bir ülkedeki yatırım finansmanının, dış ülkelerden üretim malı alma zorunluluğu bulunduğu sürece, çok güç olduğunu belirtmek gerekir. Bunun için, döviz gereklidir. Demek ki, ithal edilmiş tüketim mallarından, yani dövizlerden, ek bir tasarruf sağlanmasına ihtiyaç vardır.

BÖLÜM 2

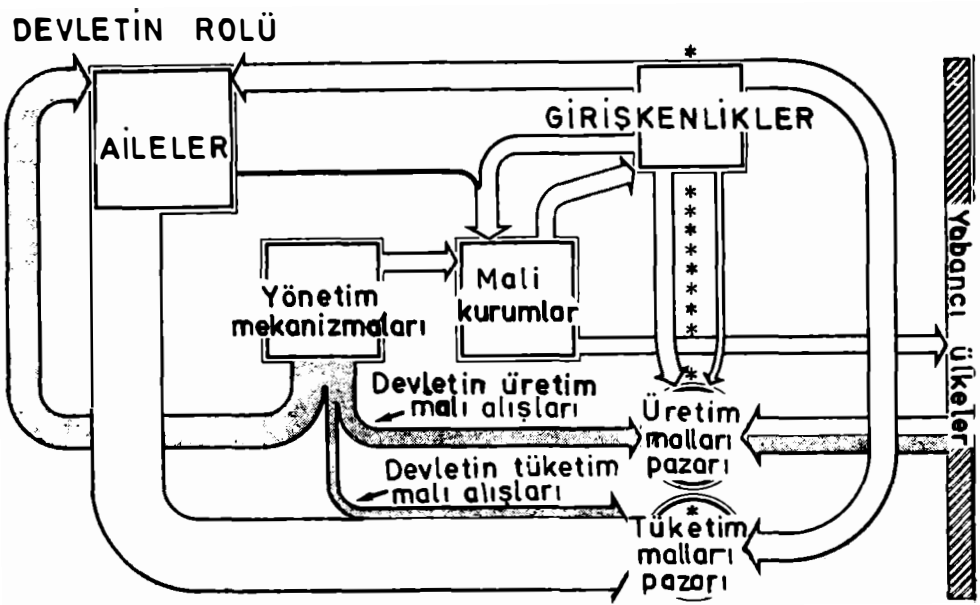
Bağımlı ve para düşkünü ekonomi

Şehirsel tüketim ekonomisi, kendi gelirleriyle yaşamaz, dış ülkelere sıkı sıkıya bağlıdır.

1. Dış ülkelere dayanan ekonomi

Önce, gelirlerin dağılımında, yönetim mekanizmasının payının, genellikle, gelişmiş ülkelerdekinden daha önemli olduğuna dikkati çekmek gerekir. Devlet bütçesi, şehir ekonomisinin ekseni gibidir. Peki, yönetim mekanizması nasıl finanse edilir?

Bu finansman, herşeyden önce gümrük vergileriyle sağlanabilir. Ulusal sektör, büyük gelir getiremiyecek kadar zayıf olduğu için, ithal malları ticaretine yüklenilir. Vergi sistemi dışa dönüktür. Bu, ağır bir durumdur,

DEVLETİN ROLÜ
AİLELER
GİRİŞKENLİKLER
Yönetim mekanizmaları
Mali kurumlar
Devletin üretim mali alışları
Devletin tüketim mali alışları
Üretim malları pazarı
Tüketim malları pazarı
Yabancı ülkeler

** Şeklinde işaretlenen çizginin solunda para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

** Şeklinde işaretlenen çizginin sağında mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

Gerçekten de pazar, malların parayla değiştirildiği yerdir.

Şehirsel ekonomi gelirlerinin oluşmasında, ana rol, devletindir. Bazan, devletin, şehirli ailelere aylık veya sosyal güvenlik ödentileri şeklinde dağıttığı paralar, bu ailelerin gelirlerinin yarıdan fazlasını kapsar. Öte yandan, devlet alımları, üretim ve tüketim malları talebinin küçümsenmeyecek bir miktarını oluşturur, bu da ithalât kabarıklığına yolaçar.

çünkü devlet bütçesini finanse eden ithalâtı sürdürme eğilimi yaratır.

Finansman, bundan başka, ihracat vergileri ve dış yardımlarla da gerçekleşir.

Bazı ülkelerde, bütçe gelirlerinin % 65 ilâ 70'i, dış sektöre bağlıdır. Aynı şekilde, gelirinin büyük bir kısmı bütçe kanalıyla sağlanan şehirsel ekonominin, dış ülkelere olan bağımlılığı artar.

AİLE GELİRLERİ İÇİNDE YÖNETİM ÖRGÜTÜNÜN PAYI
(C. F. A. Frankı milyarıyla)

	Yönetim örgütünce sağlanan aylık ve hizmetler	Hizmet gelirleri	Girişkenlikler tarafından ödenen aylıklar	Aylık şeklinde olmayan gelirler
Senegal (1962)	25.6	1.44	24.6	59.51
Nijerya (1960)	11.5	—	11.67	7.21

(1) C. F. A., Afrika Fransız Kolonileri.

KAMU GİDERLERİNİN FİNANSMANI
VE DIŞ BAĞIMLILIK

** Şeklinde işaretlenen çizginin solunda para, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

** Şeklinde işaretlenen çizginin sağında mallar, pazara ulaşan okların yönünde dolaşır.

Gerçekten de pazar, malların parayla değiştirildiği yerdir.

Kamu harcamalarının, şehirsel ekonomi gelirlerindeki büyük payı, bu ekonominin dış ülkelere bağımlılığını arttırır.

1. Devlet bütçesinin büyük bir kısmı, ithalât vergileri (1) dış yardımlar ve ihracat vergileri (Bak ilerde, ihracat firmalarına ilişkin şema) ile sağlanır.

2. Kamu harcamalarının yarattığı tüketim kabarması, bu tüketimin, ithal mallarına bağlı olmasına yol açar.

İthal mallarının, tüketim malları pazarındaki (3) fiyatlarının, ithalâta eklenmiş gümrük vergileri ve ithalât girişkenliklerinin ve parakendecilerin kârını da kapsadığına dikkati çekmelidir. Bu kâr, girişkenlikler tarafından ailelere dağıtılan, gelirleri kabartır. (4)

3. Şehirsel tüketimin dış ülkelere olan bu bağımlılığı, özel veya kamu sermayeleri (2), ya da büyük ihracat firmalarının ihracatı tarafından karşılanması gereken bir döviz kaybına (5) yol açar.

Yukardaki şemada, Devlet gelirleri, şu kaynaklar tarafından belirlenir :

Para olarak gelirler (1)
Yabancı yardımlar (2)
Merkez Bankasının avansları (3)

Bütçe gelirlerinin tam bir şemasını yapmak için, büyük ihracat firmalarının ödemelerini de buna eklemek gerekir. (Büyük ihracat firmaları şeması)

Bu ekonomi, dış ülkelere, tüketiminin tümü için de bağlıdır; tüketilen besin maddelerinin bir kısmı bile ithal edilir.

2. Para düşkünü bir ekonomi

Bu, üretime açılmayan tüketim ekonomisi, spekülasyona yol açar. Endüstrileşme umutlarının kısıtlandı-

ğını gören toplum, para düşkünü olur. Üçüncü dünya ülkelerine özgü ince spekülasyon sanatını tasarlamak bir hayli güçtür. Şu son yıllara kadar, kendi kaderine egemen olmak isteminin çok az anlam taşıdığı bu ülkelerde, artık bu kader, önlenmek istenmektedir. Şüphesiz ki, para ekonomisi, üretime değil de, bir tür kumara, yani sermayeleri, endüstrinin birkaç yılda geri ödemesine karşılık, birkaç ay veya birkaç günde ödeyen spekülasyona yönelir.

Her türlü endüstri, bu doğrudan yarar ilkesinden etkilenir bir Avrupalı için, bir üçüncü dünya ülkesinin istatistiklerinde, endüstriyel maddeler sütununun, yalnız cam, bira, kibrit ve tütün üretimlerine ayrılması, her zaman şaşırtıcıdır.

Yönetim mekanizmasının soysuzlaşması sonucu, bazı memurlar, ince para oyunlarına da girişirler. J. Cheverny, bu durumu şöyle aktarmaktadır : Devlet gücünün, başlıca ulusal gelir kaynağı olduğu ve nüfuz ticaretinin kuvvetinin bir kısmını da dış yardımlardan aldığı durumlarda, yönetimsel görevlerin hiyerarşisinin sağlanması, soysuzlaşma vasıtasıyladır. Devlet hizmetlerinin yönetimi, en verimli iş halini alır ve hızlı ve büyük vurgunculuk avantajları sağlar. Rüşvetle satın alınmak, tehlikesi az olan ve kötü izler bırakmayan bir durumdur. Lûtuflar, hediyeleri sağlar ve hediyelerse, lûtuflara yön vermektedir, bu da bir çeşit değer dolaşımıdır.

3. Şehirsel genişleme ve gelir eşitsizlikleri

Bu para tutkunluğu, gelir dağılımındaki bozuklukları arttırır.

Üçüncü dünya ülkelerinde, gelirlerin dağılımına ilişkin tam istatistiklere çok rastlanmakla birlikte, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, gelişmiş ülkelerdekinden daha büyük olduğu söylenebilir.

Bir üçüncü dünya ülkesinde, üç tür eşitsizlik, gelir dağılımını belirleyici niteliktedir

1. Sosyal kategorilerin gelirleri arasında büyük bir farklılaşma vardır ve bunların, % 5 veya % 10'luk bir kısmının, dağıtılan gelirlerin yarısını tekelleri altına alması seyrek rastlanır bir durum değildir.

2. Şehir gelirlerinin düzeyi, her zaman, kırsal gelirlerin düzeyinden yüksektir.

3. Etnik azınlıklar, nüfus durumlarıyla orantılı olmayan bir takım gelirleri tekelleri altına alırlar. (Güney Rodezya'da Avrupalıların % 5'i, gelirlerin % 57'sine sahiptir). Bu azınlıkların ekonomik etkileri, davranış farkları ve kârlı ayrıcalıkları bu dengesizliği açıklar.

Bu üç tip eşitsizlik, az gelişmiş ekonomilerin ve onlara eşlik eden egemenliklerin sonucudur.

Para tutkunu olan şehirsel ekonomide, bu eşitsizlikler, kalkınmayı engeller. 19. yüzyılda, bugünün gelişmiş ülkelerinde de işçi sınıfının, burjuva sınıfı tarafından sömürülmesinden doğan eşitsizlikler vardı. Burjuvalar, güçlerini kaybetmemek amacıyla para biriktirmeye ve yatırım yapmaya çalışırlardı. O dönemde eşitsizlik, kalkınmanın etkin bir faktörüydü.

Üçüncü dünya ülkelerinde, durum tamamen değişiktir : eşitsizlikler, kalkınmadan değil, az gelişmişlikten doğar. Öte yandan, gösteriş güdüsü sonucu ayrıcalılar, para biriktirmez, tersine tüketimde bulunurlar. Para biriktirseler de bu, ya spekülasyon, ya da parayı dış ülkelere kaçırmak içindir.

Para birikimini ve sermaye yatırımını sağladığı gerekçesiyle, üçüncü dünya ülkelerindeki gelir eşitsizliklerini savunmak, bu ülkelerin yapısı ve ayrıcalıların davranışı hakkında hiç bir şey bilmemek demektir.

ÜÇÜNCÜ KONU

BÜYÜK İHRACAT FİRMALARI

Gerçeğe aykırı gibi görünmekle birlikte, üçüncü dünya ülkelerinin tanıdığı ilk endüstriyel girişkenlik şekli, büyük girişkenliktir. Gerçekten de, uzun bir süre boyunca, bu ülkelere yerleşmiş biricik girişkenlikler, zengin ülkelere gidecek olan taban ürünlerinin peşinde bulunan gelişmiş ülke toplumlarınınkilerdir. Bunlar, gerçek anlamda ülkeyle bütünleşmeyen bir başka ekonomi daha oluştururlar. Bunun nedeni, bu girişkenliklerin karakteristiklerinin incelenmesiyle ortaya çıkacaktır.

BÖLÜM 1

Hammadde işletmelerinin ekonominin geri kalan kısmından kopmuşluğu

Kullanılan teknik araçlar, yerli işçi miktarının kısıtlılığı ve dağıtılan gelirlerin azlığı, çoğunluk, büyük yabancı firmaları, ekonominin geri kalan kısmından ayırır.

1. Büyük firmaların yararlandığı teknik araçlar, genellikle en yetkinlerindendir. Bunlar, insanın yerine

elektronik beyni koymaya varan ileri bir makineleşme gerektirirler. Öte yandan, uluslararası rekabet, çözülecek hiç bir insani sorunla karşılaşmama isteği, makineleşmeye yol açar. Büyük yabancı girişkenlik, yerli girişkenlerin erişemediği bir teknik ortaya koyarak, endüstrileşmeyi sağlayacak şekilde bir örnek olma özelliğini yitirir.

2. İdarecilerin hemen hemen hepsi ve kalifiye işgücü, yabancı ülkelerden geldiği için, doğal zenginliklerin işletilmesi, nüfusun ancak küçük bir kısmına iş sağlar.

1963 YILINDA, PETROLÜN, CEZAİR EKONOMİSİNDEKİ YERİ

İç üretimin	İhracatın	Dağıtılan ücretlerin	İşlerin
% si	% si	% si	% si
17	57.9	2.8	0.4

Öte yandan, firmanın kendi işçileri, daha yüksek bir hayat düzeyi ve değişik davranışlarla, firma mensuplarının geri kalan kısmından kendilerini ayırırlar. Böylece firma, tamamlayıcı bir faktör olması şöyle dursun, bir bölücü öğe özelliği kazanır.

3. Dağıtılan gelirler önemsizdir. Az sayıda yerli personel kullanan girişkenliğin dağıttığı ücret sınırlıdır. Yabancı kalifiye personele gelince, o da, ülke ürünlerini seyrek satın alır. Bu personel, doğrudan doğruya firma tarafından getirtilmiş giysileri kullanır, yabancı ülkeden gelmiş besin maddelerini tüketir. Harcamadığı gelirleri, gelişmiş ülkelere aktarır.

Uluslararası firma, öteki girişkenliklere benzemez.

İhracatı da, kendine özgü bir devre izler Bu ihracat, çoğunluk, bir büyük firmanın iç transferleridir. Örneğin, kauçuk ağacı dikim alanları, kauçuğu, endüstrileşmiş ülkede kurulmuş otomobil lastiği fabrikasına sevkeder Bunun gibi, Amerikan ithalâtının % 23'ü, aynı firma içindeki transferleri kapsar.

O halde, büyük uluslararası firmanın, az gelişmiş ülkeye yararı nedir? Firma, vergi öder ve ihracat yoluyla döviz getirir, böylece, yabancı ülkede yaşayan bir büyük vergi yükümlüsü rolü oynar.

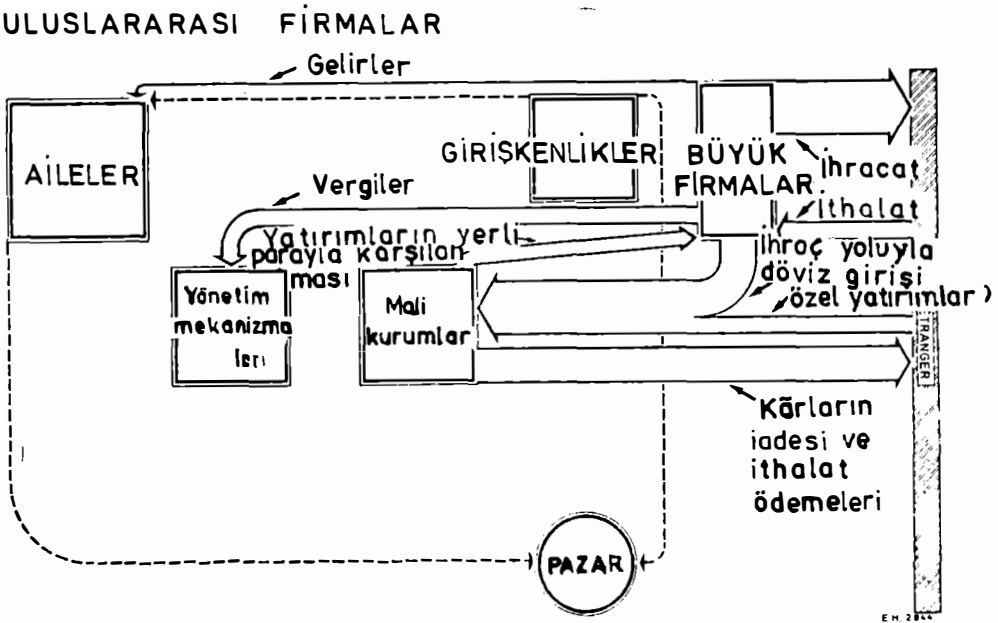
BÖLÜM 2

Stratejilerdeki çelişme

Üzerinde kurulmuş olduğu ülkenin çıkarları, büyük ihracat firması için önemli değildir, çünkü,

1. Firmanın çıkar merkezi, ülke içinde değildir. Firma, genellikle gelişmiş ülkelerde bulunan karar merkezlerine bağlıdır, pazarları ise, endüstrileşmiş ülkelerde bulunmaktadır. Ayrıca firmanın, üretiminin hacim ve eğilimini belirleyecek tek öğe olan uluslararası pazarın durumunu hesaba katması gerekmektedir.

2. Firma, rantabiliteyi, uluslararası düzeye göre değerlendirmek zorundadır. Stratejisi, yerleşmiş olduğu ülke sorunlarının değil de, bağlı olduğu grubun kalkınması doğrultusundadır. Böylece, otomobil lastiğini kendisi üreten doğal kauçuk üreticisi, sentetik kauçuğun çıkışı karşısında, kârlarının bir kısmını, sentetik kauçuk fabrikası kuruluşuna yatıracak, bu değişikliğin, doğal kauçuk üreten ülke üzerinde yaratacağı güçlükleri düşünmeyecek, kauçuk dikim alanlarının bulun-

ULUSLARARASI FİRMALAR
Gelirler
AİLELER
GİRİŞKENLİKLER
BÜYÜK FİRMALAR
İhracat
İthalat
Vergiler
Yatırımların yerli parayla karşılanması
İhraç yoluyla döviz girişi
Özel yatırımlar
Yönetim mekanizmaları
Mali kurumlar
YABANCI ÜLKELER
Kârların iadesi ve ithalat ödemeleri
PAZAR
EM. 2844

Uluslararası firmaların, azgelişmiş ülkedeki tutumu

Yabancı firmalar, ekonominin geri kalan kısmına, düşük ölçüde katılırlar.

1. Bu firmalar, yabancı pazarda varlıkları sürdürürler.
2. İhtiyaçları olan malların çoğunu ithal ederler.
3. Ülkede dağıttıkları gelirler, bazan önemsenmeyecek kadar azdır.
4. Kârlar ve yüksek yabancı yönetmen gelirleriyle, ihracat ve yeni yatırımlardan gelen döviz gelirlerinin büyük bir kısmı geri alınmış olur.

Son olarak, bu firmalar, zengin bir turist ve vergi yükümlüsü rolü oynarlar. Çeşitli vergiler öderler. Ülkeye, ihracat yoluyla döviz ve kuruluş ve işletme giderleri için zorunlu sermayeler sokarlar.

duğu yoksul bir ülkeden gelen kârlar yoluyla zengin ülkeye, sentetik kauçuk fabrikası şeklinde sermaye yatırımı sağlayacaktır. Uluslararası rekabet ilkeleri bunu gerektirir.

Politik iktidar, endüstriyel girişkenlikleri, kamu yararına yöneltecek güce sahip olmadığı için, bu bütünleşme daha da güçleşmektedir. Firmaların bağlı oldukları gruplar, ekonomik ve politik güce sahiptirler. Bu firmalar, ait oldukları endüstriyel uluslar tarafından destek görürler ve bazan da, tam anlamıyla kendilerine sadık yönetimler kurabilirler.

Demek ki, üçüncü dünyanın büyük ihracat firmaları, az gelişmiş ülkelere iki bakımdan yabancıdırlar; a) yabancı uyruklu oldukları için, dış ülkeler tarafından yönetilirler ve b) ekonomiye katılma biçimleri, bu firmaları, ülke sorunlarından mutlak şekilde koparır.

«UNITED FRUIT COMPANY»

Orta Amerika muz şirketi «Frutera», Amerika'nın bu kesiminin hemen hemen altı ülkesini kontrol altında bulundurur bu ülkeler, toplam dış ticaretleri içinde muz ticaretinin başlıca yeri işgal ettiği Guatemala, Honduras, Ekvator, Kosta-Rika, Panama ve Kolombiya'dır. Böylece, 1955 de toplam ihracatta muzun payı, Ekvatorda % 50, Honduras'da ise % 55'ken, Nnited Fruit, muz ihracatının % 60'ını tekeli altında bulundurmaktaydı. Toprağın büyük bir kısmı, şirket tarafından denetlenmekte, şirket, Kuzey Amerika'da, muz üretiminden tüketimine giden ekonomik devreyi kontrol altında tutmaktaydı. 1955 de, Frutera'ya ait toprakların toplamı, 680000 ha olarak hesaplanmıştır ki, buna, şirket tarafından denetlenen toprakların da eklenmesi gerekir. Amerikan Adalet Bakanlığı, o zaman, Ekvator dışındaki Amerikan Tropikal bölge ülkelerinde, muz üretimine elverişli toprakların % 85'inin, ya şirkete ait olduğunu, şirketçe tutulduğunu, ya da, kontrolü altında bulunduğunu belirtmiştir.

Fiyatları, maliyetleri mümkün olduğunca düşünmek gerektiğinden, yukarıda saydığımız ülkelerin ekonomilerinin tümünü «United Fruit», egemenliği altında tutar; şirket, böylece, Orta Amerika'daki beş ülkenin demir yolu şirketlerinin büyük bir kısmını kontrol altında bulundurur Hattâ, bazan, demiryollarının tümü, şirketin ekim alanlarında yer alır. Öte yandan, altmışiki gemilik donanma, şirket ürünlerinin taşınmasını sağlar.

«United Fruit'un beyni, Boston'da bulunur ve belli bazı tröstlere (Chrysler gurubu, R. K. O. v.b.) ve bankaya (Rockfeller, Morgan) bağlıdır. Zaten firma, çıkarları söz konusu olduğunda, politik planda eyleme girişmekten çekinmez. Böylece, 1954 de, Guatemala Cumhurbaşkanı, «United Fruit» un kontrolündeki mülkleri kamulaştırmak istediğinde, işe, Amerikan Devlet Bakanlığının onayıyla, silahlı bir kuvvetin müdahalesi kararlaştırılmış, bu ültimaton, şirketin tekrar topraklarına kavuşmasını sağlamıştır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

EGEMENLİK

Sektörlerin parçalanmışlığı, gelişme süreci içindeki bir ülkenin durumunu belirlemeye yeter, ama bunun, bir üçüncü dünya ülkesinin toplum ve ekonomisi üzerindeki dış egemenliklere sıkıca bağlı olduğunu unutmamak gerekir.

Çoğunluk, bu parçalanmışlık, yalnız dış egemenlik yönünde belirmektedir, zaten dış egemenlikle bir anlam taşır. Emperyalizmin yaygınlaşmasından önce parçalanmışlıktan söz etmek, yerinde değildir; ekonomi parçalanmamıştır ve geleneksel ve şehirsel ekonomiler, görevlerini en iyi bir şekilde yerine getirebilmelerini sağlayan bir uyum içindedirler. Önce Avrupa, sonra da bütün gelişmiş ülkeler tarafından zorla kabul ettirilen ekonomik, sosyal ve politik egemenlik sonucu, birbirine bağlılık yetersizliği, parçalanmışlığa dönüşmüştür; şehirsel ekonomi ve topluluklar, dış ülkelere bağlanmışlardır; büyük ihracat firmaları tarafından yönetilen geniş ekonomi sektörleri, bağımsız adacık karakterine bürünmüştür; geleneksel ekonomiler, giderek, ulusal ekonomiyle bütünleşmekle birlikte, eski tutarlılıklarını kaybetmişlerdir.

Azgelişmişlik olayına yolaçan, teknik uygarlığı

yayıp, dünya kaynaklarının değerlendirilmesini, egemenlik şeklinde gerçekleştiren emperyalizm olmuştur.

Bugün, dış egemenlik, parçalanmışlığı arttırıp, üçüncü dünya ekonomi ve toplumlarını, iç dinamizmden yoksun bırakarak, az gelişmişliği sürdürmektedir. Üçüncü dünya, şimdilik, endüstriyel ülkelere bağlı bir uydu durumundadır. Egemenlik, üç konuda incelenecektir

1. Ticari mübadeleler yoluyla egemenlik;
2. Sermaye akışları yoluyla egemenlik,
3. Sosyo-kültürel nüfuzla egemenlik.

BİRİNCİ KONU

TİCARİ MÜBADELELER YOLUYLA EGEMENLİK

Üçüncü dünya ülkeleri ticaretini, üç temel eğilim belirler :

1. Gelişmiş ülkelerde, oranının % 40 olmasına karşılık, taban ürünleri, bu ülkelerin ihracatının en önemli kısmını oluşturur. 1961 de tarımsal ürünler, enerji kaynağı olan ürünler ve hammaddeler, üçüncü dünya ihracatının % 90 ı tutarındadır.

Buna karşılık, ithalâtın büyük bir kısmı, işlenmiş ürünleri kapsar. Bütün bunları gerektiren, dünyaya önce zorla kabul ettirilmiş ve sonra, batının en seçkin iktisatçıları tarafından haklı gösterilmiş olan ünlü uluslararası işbölümüdür

2. Endüstrileşmiş ülke ihracatı, pek çok sayıda ürünü kapsar. Üçüncü dünya ihracatı ise, tersine, bir uzmanlaşma üzerine kurulmuştur. Her ülkenin, kendine özgü bir, iki veya üç taban ürünü vardır.

3. Üçüncü dünya ülkelerinin dış ticareti, çoğunluk, az sayıda ülkeyle olur. Afrika'nın Fransaya bağlı ülkeleri, başlıca Fransa'yla, Lâtin Amerika ülkeleri ise, A. B. D. ile alışveriş yaparlar. Alış fiyatı, ülkelere göre değişiklik gösterdiği için, bu uzmanlaşma, özellikle zararlıdır. Şekere, Fransa, 17 sent, A. B. D. 12 sent, tü-

ÇEŞİTLİ ÜLKE GRUPLARININ DÜNYA İHRACATINDAKİ PAYI (%)

1955	Toplam	Tüm ilkten ürünler	Besin ürünleri	İşlenmiş maddeler
Bütün dünya	100	100	100	100
Pazar ekonomisine sahip endüstrileşmiş ülkeler	64	49	49	85
Gelişme süreci içindeki ülkeler	26	40	42	5
Plânlı ekonomiye sahip ülkeler	10	10	9	10
1961				
Bütün dünya	100	100	100	100
Pazar ekonomisine sahip endüstrileşmiş ülkeler	67	52	55	84
Gelişme süreci içindeki ülkeler	21	36	34	4
Plânlı ekonomiye sahip ülkeler	12	12	11	12

Kaynak Ticaret ve Ekonomik Kalkınma, Birleşmiş Milletler.

tüne ise, Fransa 97 sent, İngiltere, 136 sent öder.

4. Özellikle küçük ülkeler söz konusu olduğunda, dış ticaretin, şehirsel ekonomi gelirlerinin ağırlığını meydana getirmesi, seyrek rastlanan bir olay değildir. Böylece, Malezya'nın ihracatı, ulusal gelirin % 70'ini, Kongo-Leopoldville'inkiler ise, % 49'unu oluştururken, Brezilya'nın ihracatı, tersine, ulusal gelirin ancak % 4 ünü kapsar.

Üçüncü dünyanın ticaret maddelerinin türü, en-

düstrileşmiş ülkelerin egemenlik durumunu apaçık ortaya koyar.

Araştırmanın birinci kısmında, uluslararası işbölümünün, nasıl zengin ülke egemenliğini yarattığı belirlenmeye çalışılacaktır. Bundan çıkan olumsuz ekonomik ve sosyolojik sonuçlar da, ikinci kısmın konusu olacaktır.

BÖLÜM 1

Gelişmiş ekonomiye bağlı bir uluslararası ekonomi

Dünya ticaretinin uzun vadeli eğilimi, uluslararası iş bölümünün ölümü demektir, kısa vadeli eğilimi ise, taban ürünlerinin değer oynaklığını ortaya koyar. Bunlar, gelişmiş ülkelerin ticari egemenliğinin belirtileridir.

1. Uluslararası ticaretin uzun vadeli eğilimi

1938 yılına kadar, ekonomik gelişmenin, mübadelelere bağlı olduğu sanılmıştır. Buna göre, endüstriyel genişleme süregeldikçe, ilkten üretim maddelerine sahip ülke ihracatının genişleyeceği umulmuştur. Endüstriyel ülkelerle olan ilişkilerin artmasıyla, bu ürünlerin değerlendirilmesi ve gelirlerin kabarmasının, bu ülkelerin, kalkınma için gerekli alt-yapı kuruluşları şeklinde donatımlara sahip olmalarına ve giderek, gelişmiş ülkelere daha yakın bir tüketim düzeyine ulaşmalarına yol açması beklenmiştir.

Oysa, gerçek, beklemelere uymamıştır; uluslararası ticaretin genişleme doğrultusu, üçüncü dünya ülkelerinin, kendilerini gelişmiş ülkelerden ayıran mesafeyi kapamalarını sağlamaktan çok uzaktır.

Hammadde pazarının yetersiz genişlemesi

1938 yılından beri, endüstriyel ülke ticareti ile gelişme süreci içindeki ülke ticaretinin genişlemesi arasında, gittikçe büyüyen bir farklılaşma olmaktadır.

ULUSLARARASI TİCARETİN GENİŞLEMESİ
(1938 = 100 sayılırsa)

	1948	1962
Dünya toplamı (komünist ülkeler dışında)	97	230
Gelişmiş ülkeler	1000	264
Gelişme süreci içindeki ülkeler	91	168

Kaynak L. Charvet, Ekonomik ve sosyal konseye rapor

Bu tablodan, gelişmiş ülkelerdeki endüstriyel üretim artışının, üçüncü dünyanın taban ürünleri ticaretinin oranda artışını gerektirmediği anlaşılmaktadır.

Nedenler

Birbiri yerine geçen maddelerin hızla çoğalması, bazı taban ürünleri piyasasında, şiddetli bir rekabete yol açar. Böylelikle, ılıman iklimlerde yetiştirilen kolza ve ayçiçeği, örneğin yer fıstığı gibi, üçüncü dünyanın yağ çıkarılan ürünlerinin yerini almaya yönelir, ve, özellikle, sentetik maddeler, doğal maddelerin zararına, kendilerini zorla kabul ettirirler.

1952'den 1962'ye kadar, pamuk üretimi % 24, yün üretimi % 11, sentetik tekstil ürünleri ise %740 bir artış göstermiştir. Sentetik kauçuk üretimi artışı da aynı şekilde hızlıdır.

YILLIK İHRACAT ARTIŞI ORANI
1955 - 1961

İlkten ürünler

	Toplam	İlkten ürünlerin toplamı	Besin ürünleri	Yakıtlar	Kaba madenler	İşlenmiş maddeler
Bütün dünya	6.2	4.2	4.1	4.7	6.3	8.7
Pazar ekonomisine sahip endüstrileşmiş ülkeler	7	5.2	5.9	1.4	6.4	8.4
Pazar ekonomisine sahip gelişme süreci içindeki ülkeler	2.6	2.2	9.7	5.5	1.8	6.5
Planlı ekonomiye sahip ülkeler	9.1	6.9	7.9	8.8	1.1	11.9

Kaynak Cenevre konferansı, 1964

DOĞAL VE YAPMA KAUÇUK ÜRETİMİ ENDİSİ
(1952 = 100)

	Doğal	Yapma
1953	97	106
1954	101	82
1955	107	124
1956	105	138
1957	106	144
1958	108	142
1959	114	186
1960	111	214
1961	117	225
1962	118	255

Kaynak Cenevre konferansı, 1964

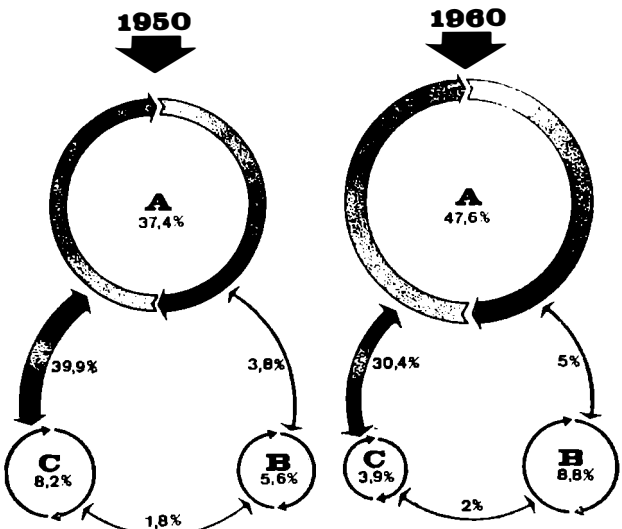
Taban ürünlerinin gerileyişine paralel olarak, zengin ülkeler, öteki zengin ülkelerin en iyi müşterileri olurlar. Endüstriyel ülkeler arasındaki mübadelelerin

1958'DEN 1962'YE KADAR A.E.T. TİCARETİNİN GELİŞİMİ (% ile)

	İthalat	İhracat
A.E.T. içinde	+ 97.4	+ 97.6
Üçüncü dünya ülkeleri	+ 38.2	+ 29.7
Bunlardan :		
A. E. L. E.(1)	+ 52	+ 50.8
Doğu Avrupa	+ 77	+ 87.5
A. B. D.	+ 58.4	+ 47
Japonya	+ 100	+ 100
Gelişme süreci içindeki ülkeler :		
Asya	+ 12	+ 2.1
Orta - Doğu	+ 19,2	+ 18.3
Afrika	+ 24.2	— 8.2
Latin Amerika	+ 35.2	+ 10.2

(1) A. E.L. E., Avrupa Serbest Mübadele Birliği.

1950 - 1960 ARASI DÜNYA TİCARETİNİN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI CARİ FİATLARLA DÜNYA TİCARET YÜZDELERİ

A - GELİŞMİŞ ÜLKELER : Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Avusturalya, Japonya, Yeni Zelenda ve Güney Afrika.

B - PLÂNLI EKONOMİLER : Doğu Avrupa, Kıta Çini, Mogol Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam.

C - GELİŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ ÜLKELER : Dünyanın Geri Kalan Kısmı.

Hesaba katılamayanlar : 1950 için % 3.3, 1960 için % 2.3 dür.

Kaynak : Birleşmiş Milletler Konferansı. Cenevre. 1964.

serbest bırakılmasının başka anlamı yoktur. Burada, çok kritik bir durum belirmektedir : giderek, zengin ül-

keler, yoksul ülkelere ihtiyaç duymaktan çıkmakta ve bu ikinci tip ülkeler, uluslararası ticaretle, gelişmiş ülkelerin hayat düzeylerine erişme umutlarını kaybetmek zorunda kalmaktadırlar. Artık ticaretin, gelişme üzerindeki etkisi dengeli değildir; üçüncü dünya, bütün önemini yitirir.

Zaten bu evrim, kolayca açıklanabilir.

Son dönemlerde, gelişmiş ülkelerin talebi, geniş ölçüde değişmiştir. Yapılmaları az hammadde gerektiren donatım maddeleri, önemli bir yer kazanmıştır. Tüketiciler, gelirleri yükseldiğinde, üçüncü dünyanın ihracettiği basit maddelere (besin ürünleri) de az ihtiyaç duyarlar. Buna karşılık, gelişmiş ülkeler de, yüksek yapım maliyeti olan, kendi hammaddeleriyle üretilmiş dayanıklı ürünleri tercih ederler; bir de, kendi kaynaklarından sağlanan daha fazla hizmet talebi içindedirler. Büyük anne ve babalarımız, yünlü kumaş ve pamuklu gömlek kullanır, çikolata yer ve kahve içerlerdi; biz, bir buzdolabı, bir otomobil, bir televizyon almayı, veya geziye çıkmayı, plak dinlemeyi ve kumar oynamayı, onlara tercih ediyoruz.

Teknik ilerleme, bu eğilimleri arttırmaktadır. Dayanıklı malların gittikçe artan karmaşıklığı, son ürün değerinin, onu meydana getiren ham maddelerin değerine oranla yükselmesine yol açar. Yeni üretim biçimleri, sentetik ürünlerin, doğal maddenin yerine geçmesini sağlar. Yün ve pamuğun yerini tergal, naylon ve rilsan almıştır. Sentetik kauçuk, daha önce de görüldüğü gibi, lateksin zararına kendini kabul ettirmiştir. Toplam olarak bir birimin yapım maliyetinde gelişme süreci içindeki ülkelerden gelen hammaddele-

rin payı, 1939'dan beri, toplam olarak, % 40'lık bir düşme göstermiştir.

Öte yandan, yoksul ülkeler, zengin ülkelerin üretimine, gittikçe daha az ayak uydurabilmektedirler; gelişmiş ülkeler, yalnız gelişme süreci içindeki ülke ayrıcalılarının satın alabileceği yüksek kaliteli malların üretimine yönelmektedirler. Müşteri olarak giderek daha az çekici olan az gelişmiş ülkelerden mal satın alma zorunda olduklarından, zengin ülkeler, aralarında, birbirlerini tamamlamaya çalışmaktadırlar.

İster hammadde, ister besin ürünleri söz konusu olsun, işgücünün, uluslararası uzmanlaşma temeli yıkılmaktadır. Gelişmiş ülkeler, karşılıklı mübadelelerini arttırmakta, ilkten üretime sahip ülkeler ise, durumlarının gitgide bozulduğunu görmektedirler. Endüstri

TABAN ÜRÜNLERİN FİAT DEĞİŞİKLİKLERİ
(Yıllık % ile)

	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Pirinç	6	24	10	—18	—20	— 3
Şeker	12	— 5	—12	2	— 4	0
Kahve	11	2	3	23	—21	1
Kakao	28	— 4	— 4	66	—25	—33
Kauçuk	64	—38	—28	— 7	56	—10
Bakır	33	14	1	— 4	30	6
	1957	**1958**	**1959**	**1960**	**1961**	**1962**
Pirinç	0	6	—10	— 3	0	1
Şeker	22	—14	10	— 7	14	6
Kahve	**— 6**	**—13**	**—18**	**— 3**	**— 6**	**— 7**
Kakao	**0**	**54**	**—43**	—21	—19	**— 6**
Kauçuk	**— 5**	**—14**	**28**	**12**	—26	**— 3**
Bakır	**—29**	**—18**	**21**	**2**	**— 6**	2

merkezleri ve üçüncü dünya ülkeleri arasındaki mübadele, bugün, dünyanın bütününü kuşatan bir kalkınmayı ve gelişme süreci içindeki ülkelerin, gelişmiş ülkelere yetişebilmelerini sağlayacak bir paralel büyüme göstermemektedir.

2. Gelişme süreci içindeki ülkenin ihracat pazarlarının kararsızlığı

Hammadde ve taban ürünleri her yıl çok önemli fiat değişikliklerine uğrar.

Bir üçüncü dünya ülkesinin ihracatı, genellikle bir iki ürünü kapsadığı halde, bu ülkenin ithalâtı, fiat değişikliklerinin, birbirlerini giderme eğiliminde olduğu çok daha geniş bir ürünler yelpazesinden meydana gelir. Öte yandan, ilkten üretime sahip ülke ithalâtının en büyük kısmını meydana getiren işlenmiş malların fiatları, yüksek bir yapım maliyetine sahiptir ve bunlar, ücret düşmelerinin göze alınamıyacağı ülkelerden gelir. Bu etmenler, bu fiatların sabit kalmaları için adeta elbirliği yaparlar.

Üçüncü dünya ülkelerinin satın alma gücündeki bu ani değişiklikler, bu ülkelerin kalkınmalarını tehlikeye atmaktan başka işe yaramayacak etkilere yol açar.

Gerçekten de, piyasa durgunluğu dönemleri, bu ülkeler için, sert enflasyon dönemleri olabilir. Çünkü, ihraç mallarının değeri düştüğünde, hükümetler, bunların genişlediği dönemde girişilmiş kalkınma çabasını sürdürmek üzere, bütçe açığına baş vururlar. Bundan önceki dönemde alınmış yatırım kararları, yeni ithalâta yol açar, bunlara, bütçe açığı tarafından yaratılan iç genişlemenin gerektirdiği tüketim malları ihracatı da eklenir. Yüksek yatırım düzeyi, enflasyonu doğurur ve

devam ettirir. Demek ki, pazarın kararsızlığının ilk sonucu, kronik enflasyon, ve, uzun vâdede, çoğunluk, alçak bir yatırım düzeyidir, çünkü enflasyonla mutlaka mücadele etmek gerekir.

Taban ürünlerinin kararsızlığı, özellikle, arz ve talebin birbirlerinden farklı gelişmelerinden ve fiatları saptayan pazarların gözle görülür bir şekilde azalmasından doğmaktadır.

a. Talep, alıcıların psikolojisine göre değişir. Pazar, bir yükselme gösterdiğinde, sanayiciler, fiat artışlarını hızlandıracak stoklar yapmaya çalışırlar. Hafif bir düşme kaydedildiğinde ise, fiatların azalacağını umarak, kimse birşey satın almaz. Taban ürünleri arzı, şüphesiz bu derece akışkan bir talebe ayak uyduramaz. Dolayısiyle, fiat oynamaları çok belirginleşir.

b. Talebin kötü etkisine, savaş olasılığı içindeki ülkelerin yedek stratejik madde stokları yapmaları da eklenmiştir. Bu stokların düzenleyici bir rol oynaması amacında olan bazı küçük çaplı kalkışımlara rağmen, bu stokların etkisi, fiat oynamalarının artması yönünde olmuştur. Savaş tehlikeleri büyüdüğünde, hızlı bir fiat artışı getiren ani kabarmalar meydana gelir; uluslararası ilişkilerde yumuşama dönemi ise, genellikle düşük bir fiatla belirlenir.

c. Taban ürünleri ticareti, giderek, üçüncü dünya ülkelerinde doğal kaynak işletmelerine ve endüstriyel ülkelerde yapım girişkenliğine sahip kapitalist grupların eline geçmektedir. Uluslararası ticaret, bu durumda, aynı girişkenlik içindeki bir transferden başka bir şey olmamaktadır. Böyle bir durum, üçüncü dünya ülkelerinin uğradığı güçlükleri arttırır. Çünkü, çoğunluk, doğal kaynakların endüstriyel gruplarla bütünleşmesi, ih-

racat hacminde meydana gelecek değişiklikleri önlemez ve bu ihracatın, döviz şeklindeki karşılıkları, pazar fiatına göre hesaplanır. Oysa bu fiat, arz ve taleplerin genel olarak karşılaşmalarını değil de, sadece bunların en az düzenli ve en az önemli ve büyük oynaklığa sahip bir kısmının karşılaşmasının sonucudur.

Gelişmiş ülkelerin ekonomisine bağlı uluslararası mübadeleler, böylece, arz ve talep kanununa katlanmaktan başka bir şey yapamayan üçüncü dünyanın bağımlılığından geniş ölçüde yararlanırlar.

BÖLÜM 2

Eşit olmayan toplum ve ekonomiler arasındaki ilişkiler

Yukarıda sözedilen uluslararası ticaret durumunun, üçüncü dünya üzerinde olumsuz sonuçları vardır; bunlar, mübadele oranının bozulması ve egemenliğin etkileridir.

1. Ticaret oranının bozulması

Ticaret oranı kavramı söz konusu olduğunda, bazı ekonomistler, bir üretim biriminin satın alma gücünü gösteren «basit faktöriyel ticaret oranı» veya pazara bir miktar eşit değerli mal sunulabilmesi amacıyla, iki ülkenin ihtiyacı olan üretim birimi arasında orantı kuran «ikili faktöriyel ticaret oranı» kavramını tercih ederler. Pratikte, istatistik bilgilerin bugünkü durumunda, faktöriyel ticaret oranını geçerli şekilde hesaplamak güçtür.

Bu oranlardan en basiti, ihracatın hacim endisiyle, ithalâtın hacim endisi arasında kurulan orantıdır. («Ha-

cim» deyimi, malların değişmez fiatlarla değerini ifade eder, bu da, paranın değerindeki değişmelerin yarattığı oynamaları ortadan kaldırır.) Oranı, yüzde şeklinde ifade etmek amacıyla, sonuç, 100 ile çarpılır. Böylece, net olmayan ticaret oranı elde edilir.

Net olmayan ticaret oranı

$$\frac{\text{İthalâtın hacım endisi}}{\text{İhracatın hacım endisi}} \times 100$$

Orantı, ihracat fiatları ile ithalât fiatları arasında kurulursa, net ticaret oranı elde edilir

Net ticaret oranı

$$\frac{\text{İhracat fiatı endisi}}{\text{İthalât fiatı endisi}} \times 100$$

Her iki durumda da ticaret oranının 100 ü aşması düzelme, 100 den aşağı düşmesi de bozulmayı gösterir.

Demek ki, ticaret oranı bir bakıma, ihraç mallarının sahip olduğu satın alma gücünü gösterir. Burada, net olmayan ticaret oranı kavramıyla, net ticaret oranı kavramının kapsamca aynı gerçeği yansıtmadığını belirtmek yerinde olur. Gerçekten de, ithalâtta, net olmayan ticaret oranı, ödenmemiş malları veya avantajlı satın alma olanaklarından yararlanan (besin yardımları, faizsiz borçlar, v.b. gibi) malları bile hesaba katar ve böylece, bir bakıma, ihracatın zayıflığını giderir.

Ticaret oranı kavramı, her koşulda, ihtiyatla kullanılmalıdır, çünkü bu kavramın temelinde bulunan istatistikler, uzun bir dönemi kuşatımına aldığında, en azından şüpheyle karşılanmalıdır.

Ne olursa olsun, gelişme süreci içindeki ülkelerin ticaret oranının bozulduğu inkar edilemiyecek bir gerçektir. 1872'den 1939'a kadar, bu bozulma, % 33'lük bir orana ulaşmıştır. 1938 ve 1952 yılları arasında, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki geçici düzelmeye rağmen, % 19'luk bir bozulma kaydedilmiştir. Son olarak, petrolü hesaba katmayan başka istatistiklere göre, ticaret oranı, 1950'den beri, % 17'lik bir bozulma göstermiştir.

Bu durumun nedeni, mali ve sosyolojik olaylarda aranmalıdır.

1961 DE TİCARET ORANI
(1950 = 100)

Pazar ekonomisine sahip gelişme süreci içindeki dünya ticareti	
İhracat birim değeri	98
İthalât birim değeri	109
Ticaret oranı	90
Endüstrileşmiş ülkelerle pazar ekonomisine sahip gelişme süreci içindeki ülkelerin ticareti.	
İhracat birimi değeri	98
İthalât birim değeri	113
Ticaret oranı	86
Akaryakıt dışındaki ihracat birim değeri	95
Akaryakıt ihracatı dışındaki ticaret oranı	83
Dünya ihracatı	
İlkten ürün fiatları	93
İşlenmiş madde fiatları	126
Oran	74

Kaynak Ticari ve Ekonomik Kalkınma, Birleşmiş Milletler, 1964.

Mâli nedenler

Önceden de görüldüğü gibi, üçüncü dünya ülkeleri, sürekli bir enflasyon eğilimi içindedirler; ihracat fiatları arttığı için devalüasyona başvurmak gerekmektedir.

Azgelişmiş ekonomide devalüasyonun doğurduğu sonuçlar, gelişmiş ekonomidekiyle aynı değildir. Azgelişmiş ülkelerde devalüasyon, ne fiatların düşmesi sonucu ihracatın artmasını ne de iç talebin kontrol altına alınmasını sağlayabilir. Gerçekten de, taban ürünleri talebi, fiat değişmelerinden çok az etkilenir. Örneğin, ekmeğin fiatı düşerse, bu yüzden tüketimin artması beklenemez, bu fiatın yükselmesi halinde ise, yine tüketimin önemli ölçüde azalması söz konusu değildir. Demek ki, üretici ülkenin, satışı artmaz. Buna karşılık, bu ülkenin, aynı miktarda mal satın alması gereklidir, çünkü, gelişmiş ülkede devalüasyon, ulusal üretim yararına, yabancı ülkelerden mal satın almalarda bir azalma meydana getirse de, işlenmiş mal üretmeyen gelişme süreci içindeki ülke, bunları yabancı ülkelerden satın almaya devam etmek zorundadır. Böylece, devalüasyon uzun vadeli sonuçlar yaratmaz. Devalüasyonun tek sonucu, daha az işlenmiş mal elde etmek için, daha çok hammadde satmayı gerektirmesidir; bu durumda, ticaret oranında bozulma olur

Sosyolojik nedenler

Endüstrileşmiş ülkelerde, teknik ilerlemeye paralel olarak, verimlilik sürekli olarak artmıştır. Maliyetler sabit kaldığı halde, daha çok üretim yapılması yüzünden, bu üretim artışını, bir fiat düşüşünün izlemesi gerekirken, sendikalar halinde örgütlenmiş işçilerin bas-

kısı sonunda, durumdan geniş ölçüde yararlananlar, işçiler olmuştur. Çünkü, işlenmiş mal fiatları düşmemiş, ücretler artmıştır.

Bunun tersine, üçüncü dünyadaki bir verimlilik artışı, hemen fiatları etkiler, çünkü

— Taban ürünleri artışı azdır. Artan bir üretim, rekabeti kamçılar ve böylece, fiat düşüşüne yol açar.

— Ücret artışı talebi yoktur.

— Büyük ihracat firmaları, üretim maliyetlerinin düşüşünden yararlanırlar, bunlar, endüstrileşmiş ülkelerde bulunan fabrikalarından elde edecekleri kârı artırmış olurlar.

Demek ki, ticaret oranının bozulması, dünya ticaretine katılan ekonomilerin ve toplumların yapılarındaki eşitsizliklere dayanır.

DEVALÜASYON NEDİR ?

Para tekniğinde, devalüasyon kelimesi, ulusal ve yabancı fiatlar arasındaki sürekli farklılaşmayı ortadan kaldırmak amacıyla, bir ülkenin, gerek madeni ölçeğe (örneğin, altın), gerekse yabancı paraya (dolar, frank) oranla, kendi parasına, yeni bir kanuni tanım verme işlemini ifade eder.

Böylece, hükümet, parasının değer kaybedişini resmen kabul eder, bunun, uluslararası düzeyde yaratacağı olumsuz sonuçları hafifletmeye çalışır Sonuç olarak, bu durumda, yabancı paraların değerine oranla, ulusal para değerinde bir düşüş meydana gelir, bu da, aynı yabancı para (veya ürün) miktarını elde etmek için, daha fazla değeri düşürülmüş para birimi ödemek gerektiğini gösterir, (bu da, ithalâtı azaltır). Bu durum sonucunda, yabancı ülkeler, devalüasyona uğramış ülke ürünlerini daha düşük fiyatlarla sağlayabilirler, (bu da, teorik olarak ihracatı kolaylaştırır.)

2. Egemenliğin etkileri

Emperyalizm, bir ülkenin iktidar istemini ifade eder. Her türlü maksatlı davranış dışında, ortaya çıkabilecek bir ekonomik bağımlılık türü daha vardır ki, bu da, egemenliktir. Çünkü, egemen olma amacı söz konusu olmasa bile, egemenlik olgusuna rastlanır. Egemenlik, bir ekonominin, kendisi etkilenmeden, öteki ekonomileri etkileme yeteneği şeklinde tanımlanır. Emperyalizm, şüphesiz, ilkten üretime sahip ülkelerin ekonomik gelişimini engelleyerek, bu kendiliğinden bağımlılığı arttırmıştır. Demek ki, egemenliğin etkileri, ekonomilerin boyut ve yapı farklılaşmalarından doğmaktadır.

Boyutsal öğe

Bir ekonominin, diğerinden üstün olması, başka bir deyimle, bir ekonominin diğer bir ekonomiyle olan mübadelelerinin kendisi için önemsiz, ama bu ekonomi için hayati olması, egemenlik durumunu yaratır. Bu, A. B. D. ve Castro'dan önce Küba örneğinde olduğu gibi, özellikle, büyük ülkeyle küçük ülke arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar. Ama,egemenliğin etkileri kıtalar

1958 DE CASTRO DEVRİMİNDEN ÖNCE, KÜBA'NIN A. B. D. NE BAĞIMLILIĞI

	Net olmayan ulusal hasıla (Milyar Dolar)	İhracatın Karşılıklı ihracat (Milyar Dolar)	İhracatın Toplam ülke ihracatı içindeki % si	Ülkenin net olmayan ulusal hasılasındaki % si
Küba	2640	490	66.8	18
A. B. D.	447000	342	3.4	0.12

Devrim öncesi,

Küba'nın A. B. D. ne olan ihracatı, toplam ihracatının üçte ikisinden fazlasını ve ülkenin net olmayan ulusal hasılasının % 18'ini oluşturmuş ve böylece Küba ekonomisinin tümü, Amerikan ekonomisine bağlı kaimıştır. Buna karşılık, Küba ile olan ilişkiler A.B.D. için pek önemli olmamıştır (Amerikan ihracatının % 3.4'ü, Amerika'nın net olmayan ulusal gelirinin % 12'si). Küba ile A.B.D. arasındaki ekonomik ilişkilerin kopması, Küba ekonomisinin büyük bir kısmını yıkmış, oysa bu, Amerikan ekonomisini çok az etkilemiştir

arasında bile, gözlenmektedir. Örneğin, Latin Amerika'nın ihracatı, Kuzey Amerika'nın ulusal hasılasının ancak % 0.6'sını oluşturur. Demek ki, üçüncü dünya ülkeleri, edilgen bir rolle yetinmek zorundadırlar, çünkü kökenini, endüstriyel ülkelerin genişlemesinde bulmayan itkiler, uluslararası ticaret hacmini değiştiremez. Az gelişmiş ülkeler, sadece endüstriyel ülkelerin tutumunun sonuçlarına katlanmak zorunda kalırlar.

Yapısal öğe

Kalkınmalarını kolaylaştıran büyük endüstri merkezlerine sahip olan gelişmiş ülkeler, önceliklerini kolaylıkla sürdürebilirler. Bu gelişme noktaları, her zaman endüstrinin çekim merkezleridir; Buralarda, kalifiye bir işgücü ve özellikle girişkenlik alt üretimleri için elverişli bir pazar bulunur. Ekonomik ve malî alt-yapı hazırdır ve üretimi dolaylı şekilde kolaylaştırır. Bu elverişli koşullar altında, maliyetler azaltılabilir. Bu koşullar, gerek gelirleri, gerekse yatırım olanaklarını arttırır. Bu gelir ve yatırım olanakları, ya gelişmiş ülkelerin endüstriyel güçlerini kalkındırmaya ya da üçüncü dünyada yatırım yapmaya yararlar, ama bu yatırımlar, bunları

gerçekleştiren gelişmiş ülkelerin karar merkezleri tarafından kontrol altında bulundurulurlar. Bundan önce de görüldüğü gibi, uluslararası girişkenlik stratejisi, kalkınmanın gerekleriyle sık sık çelişki halindedir; endüstri ülkeleri, bu nedenle, doğal olarak üstündürler.

Ama, ekonomik egemenliğin bulunmadığı bir dünya düşünülebilir mi? İlk bakışta hayır, çünkü, sadece gelişmiş ülkelerin büyük endüstri merkezleri yarınki dünyayı hazırlayan büyük araştırma merkezlerine ve bilim laboratuarlarına sahiptir, bu da, söz konusu ülkelere, güçlü bir öncelik yeteneği sağlar. O halde, egemenliğin bulunmadığı bir dünya düşünülemez. Ama, tek yönlü etkiler, kalkınma için nasıl kullanılabilirler? Bunlar, ne zaman ve hangi koşullar altında, bağımlı ekonomiler yaratırlar? A. B. D., Avrupa'ya, çeşitli baskılarda bulunur, ama bunlar, A. B. D.'nin, gelişmesini, İngiltere'nin egemenliğine borçlu olması gibi, Avrupa'nın kalkınmasını teşvik eder. Uluslararası işbirliğinden söz edilirken, bu konu, tekrar ele alınacaktır.

İKİNCİ KONU

SERMAYE AKIŞLARI YOLUYLA EGEMENLİK

Sermaye akışları, çoğunluk, bir kalkınma etmeni sayılmıştır. Bazıları, «kalkınma, başkalarının parasına dayanır» derler.

Böylelikle, 19. yüzyılda olanların bilinçsiz bir şekilde tekrarlanacağı umulmaktadır. Buna göre, Avrupa sermayesi, 19. yüzyılda, «yeni dünya ülkelerinin»(1) kalkınmasını nasıl kolaylaştırdıysa, aynı şekilde zengin ülkelerin parasının, üçüncü dünyayı değerlendirmesi, onun donatım ve kalkınmasını sağlaması gerekir.

Gerçekte, bu böyle değildir; çünkü özel sermayeler, büyük uluslararası firmaların strateji araçlarıdır;

(1) «Yeni dünya ülkeleri» deyimi, önceleri, hemen hemen kimsenin oturmadığı ve 19. yüzyıldan itibaren değerlenip kalkınan ülkeler için kullanılır. Burada, teknik, endüstri öncesi bir ekonomi ile karşılaşmadığı ve nüfus, üretim artışıyla birlikte arttığı için, bu ülkeler, hızlı ve uyumlu bir kalkınma süreci içine girmişlerdir. Bu ülkeler arasında, A.B.D., Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Arjantin'i sayabiliriz; yalnız bu sonuncusu, gerçek bir kalkınmaya ulaşmamıştır. 30 yıldan beri, iç politikasının sürekli değişmesi ve A.B.D. tarafından yapılan baskılar, Arjantin'i azgelişmişlik içindeki bir yeni dünya ülkesi yapmıştır. Yine de Arjantin, gerçekten az gelişmiş bir ülke değildir.

kamu sermayelerine gelince, bunlar da, egemen ülkelerin hizmetindedirler.

BÖLÜM 1

Özel sermaye akışları

İki çeşit özel sermaye vardır Bunlar, doğrudan yatırımlar ve tahvil halindeki yatırımlardır. Bunlardan ilki, girişkenlikleri yaratan veya geliştiren yabancı firmalar yoluyla doğrudan gerçekleştirilen yatırımlardır, ikinci tip yatırımlar ise, ülkeye yatırılan para yoluyla gerçekleştirilen yatırımlardır. Bu ikinci tip yatırım, 19. yüzyıl boyunca, büyük ilgi görmüştür. O zamanlarda, birikmiş para sahibi Avrupalı, parasını, yabancı giriş-

1964 YILINDA A. B. D. NİN UZUN VADELİ TAHVİL YATIRIMLARI DAĞILIMI (% olarak)

	Avrupa	Kanada	Öteki ülkeler	Latin Amerika	Uluslararası kuruluşlar vb.	Toplam
Toplam Yabancı ülke hisse senetleri	26.1	42.2	15.5	11.1	5	100
	38	56	5.7	0.3	—	100

A. B. D., dünyanın başlıca yatırımcısı olduğu için, burada sayılar, yalnız Amerikan sermayesine göre verilmiştir. Amerikan yatırımının gösterdiği eğilimler, gelişme süreci içinde bulunan ülkelerdeki her yabancı yatırım için de söz konusudur.

Kaynak Survey of Current Business.

kenliklere yatırmış (Kaliforniyanın altın madeni ocakları, Arjantin demiryolları, Şili'nin bakır madeni ocakları v.b.) veya bunu, Rusya yatırım fonları, Osmanlı İmparatorluğu borçları şeklinde yabancı devletlere ödünç vermiştir.

1939 yılına kadar, doğrudan ve tahvil halinde yatırımlar, gelişme süreci içindeki ülkelerin başlıca yatırım finansman biçimi olmuştur.

Günümüzde, bu, böyle değildir

Tahvil halindeki yatırımlar, çok seyrekleşmiştir. Birikmiş para sahibi ülke, artık, ödünç para alan yoksul ülkelere güvenmemektedir. Zengin ve yoksul ülkeleri birbirlerine bağlayan bu tür biricik yatırım akışları, ayrıcalıların birikmiş paralarının, yabancı ülkelere kaçırılışının bir sonucu olarak az gelişmiş ülkelerden gelmektedir.

Yukardaki sayılar, Amerika'nın tahvil halindeki sermaye yatırımlarının, yabancı ülkelerde, özellikle zengin ülkelerin yararına gerçekleştiğini gösterir. «Öteki ülkeler» deyimi, aynı zamanda, bir yandan, Japonya dışında Asya'yı, Afrika'yı, Orta-Doğu'yu ve öte yandan, Amerika yatırımlarından geniş ölçüde yararlanan «öteki ülkeler» grubundan olan Okyanusya ve Japonya'yı kapsar.

Doğrudan yatırımlara gelince.

1. Bunlar, egemen firmaların stratejilerine sıkı sıkıya bağlıdırlar,

2. Üçüncü dünyanın kalkınmasını ancak kısmen amaçlarlar,

3. Bu yatırımlar, giderek, zengin ülkelere yönelirler ve gelişmiş ülkeler arasındaki dayanışmaları arttırırlar.

1. Doğrudan yatırımlar ve büyük uluslararası firma stratejisi

Üçüncü dünya ülkelerine özel sermaye akışlarında, doğrudan yatırımların ağırlığının çok önemli sonuçları vardır. Dolayısiyle, ödünç para alanlar, yatırımda kontrol güçlerini kaybederler. Çünkü, ödünç verenlerin kurallarına uymak zorundadırlar.

Böylelikle gelişme süreci içindeki ülkeler, özel sermayelere dayanarak yalnızca alt yapılarını finanse etmek umudunu kaybetmekle kalmazlar, ayrıca, ekonomik parçalanmışlık eğilimlerinin de arttığını görürler. Gerçekten de, doğrudan yatırımlar, en çok, stratejileri çoğunlukla üçüncü dünyanın ekonomik kalkınmasıyla çelişki halinde bulunan büyük uluslararası firmalar tarafından gerçekleştirilir.

1964 DE YATIRIMLAR VE SAĞLANAN YABANCI DÖVİZ(1) (Milyon Dolarla)

	A.B.D.'den gelen kaynaklar	Kârların yurda iadesi	Fark
Kanada	126	— 600	— 474
Avrupa	765	— 513	+ 252
Latin Amerika	20	— 725	— 705
Öteki ülkeler(2)	545	— 1471	— 926
Toplam	1156	— 3309	— 1853

(1) Dövizler, uluslararası ödemelerde, altının yerine geçen yabancı paralardır (dolar, frank, sterling lirası, mark).

(2) Dünyanın geri kalan kısmı. Japonya ve Okyanusya'yı da (Denizyolları şirketi ve çeşitli petrol nakliyesi kuruluşları gibi) uluslararası yatırımları da kapsar.

Bu firmaların işleyişlerinin bir sonucu da, yabancı sermaye akışının azalmasıdır. Gerçekten de, yabancı yatırımların büyük bir kısmı, zengin ülkelerden gelen sermayeler değil de, önceden yatırılmış sermaye kârlarının yeniden yatırıma sokulması şeklinde gerçekleşir. Tahvil halindeki yatırımın tersine, doğrudan yatırım, çok az yabancı döviz getirir; ve ülkeyi ekonomik bağımlılık altında tutar.

2. **Doğrudan yatırımın amaçları**

Eskiden, yeni ülkeler veya gelişme süreci içindeki ülkelere özel sermaye akışları bir çok amaçlar taşımış, o zamanlar, şüphesiz (Mekong deltasında pirinç tarımı, Cezair'de bağ alanları, Brezilya'da kahve ekim alanları gibi) tarım veya maden zenginliklerinin işletilmesi söz konusu olmuştur. Ama, sermayelerin, demiryolları kuruluşuna, liman ve sulama şebekelerinin yapımına, ya da uluslararası ticareti genişletmeye yarayan banka ve ticari girişkenlik kuruluşlarına yatırıldığı da sık sık görülmüştür. Sadece, endüstri kuruluşları ihmal edilmiştir.

Bugün, gelişme süreci içindeki ülkelerde yatırımlar, yine endüstriyi ihmal etmektedir. Yalnız Hong-kong, Formoza, Abidiyan, Sao Paulo, Meksiko gibi bazı adacıklar, yabancı yapım endüstrilerinin çekim merkezleridir.

Genellikle, yabancı yatırımlar, gelişmiş ülkelerin hammadde ve özellikle petrol ihtiyacını karşılayabilecek sektörlerde toplanır. 1961 de, Fransa'nın frank bölgesindeki özel yatırımlarının % 47'si petrol sektöründe yoğunlaşmış, 1962 yılında bu oran, % 52.5 olmuştur. Sadece petrol, üçüncü dünyada, Amerikan yatırımları-

AMERİKA'NIN DOĞRUDAN YATIRIMLARININ COĞRAFİ DAĞILIMI (Milyon Dolarla)

	1929	% ile	1950	% ile	1957	% ile	1965	% ile
Gelişme süreci içindeki ülkeler	4016	53	5864	495.	10735	42.5	15009	33.6
Bunlardan :								
Latin Amerika	3519	46.5	4576	38.7	8052	31.9	10318	23.1
Afrika	102	1.4	287	2.4	664	2.6	1629	3.7
Asya	395	5.1	1001	8.4	2019	8	3062	6.8
Gelişmiş ülkeler	3512	47	5568	47.5	13486	53.4	27469	62.2
Bunlardan								
Kanada	2010	26.5	3579	30.7	8637	34.2	13820	31.5
Avrupa	1353	18.5	1733	14.6	4151	16.4	12067	27.2
Okyanusya	149	2	256	2.2	698	2.9	1582	3.5
Uluslararası Yatırımlar	0	0	356	3	1041	4.1	1865	4.2
Toplam	7528	100	11788	100	25262	100	44343	100

Kaynak Survey of Current Business

1964 DE, AMERİKA'NIN DOĞRUDAN YATIRIM DEĞERLERİNİN SEKTÖRLERE DAĞILIMI

	Toplam		Maden Ocakları ve Demir Döküm		Petrol		Endüstri		Genel hizmetler (1)		Ticaret ve diğer etkinlikler	
		%		%		%		%		%		%
Gelişme süreci içindeki ülkeler	15009	100	1737	11.5	5779	38.5	3246	21.5	675	4.5	3572	24
Bunlardan												
Latin Amerika	8932	100	1096	12	3142	53	2340	26	568	6	1784	21
Karayipler	1386	100	250	18	569	41	160	12	49	3.5	352	25.5
Afrika	1629	100	356	22	830	51	225	13.5	2	– 0	214	13.5
Orta - Doğu	1331	100	2		1238	93	39	3	4		48	4
Asya (2)	1731	100	31	2	775	45	496	28.5	52	3	377	21.5
Gelişmiş ülkeler	27469	100	1827	6.5	7533(4)	27.5	16615	47.5	521	2	3973	14.5
Uluslararası (3)	1865	100	0		1038	56	0		827	44	0	
Toplam	44343	100	3564	8	14350	32.5	16861	38	2023	4.5	7545	17

(1) Ulaştırma, elektrik, posta ve telgraf.

(2) Japonya da dahil.

(3) Deniz Nakliyat Şirketleri ve çeşitli petrol nakil kuruluşları.

(4) Başlıca, Petrol rafinerisi ve dağıtım yatırımı.

nın % 41'ini oluşturur; Asya'da bu oran, % 65'e çıkmıştır.

3. Doğrudan yatırımın öncelikle gelişmiş ülkelere yönelmesi

19. yüzyılda ve özellikle 1939 da, endüstri ülkelerinin yatırımları, daha çok, gelişme süreci içindeki ülkelere dağılmıştır. Bugün, bu eğilim, tersine dönmüştür. Önceden endüstrileşmiş bulunan ülkelerde, yatırım, hem daha güvenilir ve kolaydır, hem de bu, genişleme halindeki pazarlara girilmesini sağlar. Amerikan yatırımlar ağının değişmesi, bu sürecin en önemli karakteristik örneğidir.

1929 da, Amerika'nın doğrudan yatırımlarının % 53'ü, gelişme süreci içindeki ülkelerde bulunmaktayken, bu oran, 1964 de % 33.6'ya düşmüştür.

Demek ki, üçüncü dünyanın kalkınmasını, uluslararası kapitalizmden beklememek gerekir; çünkü kapitalist endüstri toplumu, kendi dinamiğiyle, yalnız kendi gelişimini sağlamaktan başka işe yaramaz.

BÖLÜM 2

Kamu sermayesi akışları

Kamu sermayelerinin, özel sermayelerin yerine geçmesi, görünüşte, ikincisinin yetersizliğini örtmek içindir. Gerçekten de, 1945'den beri, çoğunluk biricik yardım şeklini alan geniş kamu sermayesi akışları belirmiştir. 1945 ile 1950 arasında bunlar, temelce, A.B.D.'den Avrupa'ya doğru gitmiş ve böylece, kıta ekonomisinin yeniden kurulmasını ve modernleşmesini sağlamışlardır.

varılmasından sonra, kamu sermayesi akışları, gelişme süreci içindeki ülkelere yönelmeye başlamıştır. 1951'den, 1961'e kadar, bu kamu transferleri, gelişme süreci içindeki ülkeler tarafından kabul edilen sermayelerin % 80'ini oluşturmuş, 1950 ve 1956 arasında, yılda ortalama 1.9 milyarken, 1962 ve 1964 arasında, 6.5 milyarı bulmuştur.

Burada, gerçekten kalkınmaya bir katkı söz konusu mudur? Kamu sermayesi transferleri, şüphesiz, üçüncü dünya ödemelerindeki dengeyi sağlamış, böylece, daha kötü bir durumu engellemiştir. Yine de, bir takım hayallere kapılmamak gerekir, çünkü, bu sermaye transferleri de zengin ülke stratejileri içinde yer alır; bunların asıl amaçları, adı geçen ülkelerin kalkınması değil, egemen ülke güçlerinin korunması ve arttırılmasıdır. Üçüncü dünyaya yapılan yardımın % 90'ının iki taraflı olması, yani bunların, uluslararası örgütlerden

1963 DE, KAMU SERMAYELERİNİN NET OLMAYAN TRANSFERLERİNİN KAYNAĞI

	Toplam	O.E.C.D. ülkeleri(1)	Komünist ülkeler	Diğer endüstri ülkeleri	Uluslararası kuruluşlar
Milyon dolar	6808	5662	925	67,0	654
Yüzde	100	83,1	6,3	0,9	9,7

(1) O.E.C.D. ülkeleri A. B. D. Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik-Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Türkiye, Yunanistan'dır.

(yani çok taraflı yardımdan) geçmeden, ülkeden ülkeye dolaşması, sermaye transferlerinin anlamı konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmamaktadır.

Egemen güçlerin ve eski metropollerin yardımlarının ayrıntılı bir şekilde çözümlenmesi, bu görüşü doğrular.

1. Amerikan «yardım»ı

1945'den Kennedy reformuna kadar, bu yardımın temel görevi, komünizmi, geriletmektir. Bugün, halâ bazı yenilikler dışında, bu eğilim üstün gelmektedir. Amerikan yardımı, aynı zamanda, ekonomik anlamdan

---

EKONOMİK YARDIMIN STRATEJİK DEĞERİ

Azgelişmiş ülkelerin yardım taleplerinin, yalnız ekonomik anlamı olsaydı, bunların, ilerlemiş ülkelerde ciddi bir ilgi uyandırma şansları olmazdı. Bu talepler, stratejik amaçlara dayandıkları için, gelişmiş ülkeler tarafından kabul edilir. Azgelişmiş ülkeler, iktidar politikasının dama taşları gibidirler. Azgelişmiş ülkelere, gerçekten geniş bir ekonomik yardım programının hazırlanmasını sağlayacak biricik etmen, «Soğuk harp» de, bu ülkelerin dostluk ve bağlaşmasının, gelişmiş ülkeler için stratejik, politik ve psikolojik bir değer ifade ettiği, bu dostluk ve bağlaşmanın, geniş çaplı ekonomik yardımla sağlanacağı ve bu ekonomik yardımı genişletme maliyetinin, bu stratejik kazançlar için aşırı bir fiat olmayacağı yolundaki kesin inançtır.

Cumhurbaşkan Eisenhower'in eski danışmanı
Jacob VINER,
«The role of the United States in the world Economy»
1954 de, Colombia üniversitesi tarafından düzenlenen «Ulusal politika ve iç ve dış refah» adlı konferansta yapılan açıklama.

---

da yoksun değildir; bu yardım, Amerikan ihracatını kolaylaştırmayı ve Amerikan gelişme biçimini, başka çevrelerle uzlaştırarak uygulamayı amaçlar.

Amerikan yardımı ve askeri strateji

1948'in 1 Haziran'ında, Cumhurbaşkanı Truman, Amerikan yardımının amacını şöyle belirlemiştir. «Özgür kurumların yaşamasını ve gelişmesini sağlayacak ekonomik koşullar yaratarak, özgür uluslara yardım etmek ve bu ulusların, saldırganlığa karşı korunmalarını kolaylaştırmak.» Ancak bu politika, uzun vadeli bir görüşten yoksun olarak yürütülmüştür; anlık çözüm yollarına yönelmiş olan Amerikan politikası, olayları, geleceği görmeden izlemiştir.

Böylece, 1948'den 1952'ye kadar, yardımın en büyük kısmını (34 milyardan 24 milyar dolarını), komünizmle karşı karşıya olan Avrupa elde etmiştir. Buna karşılık, böyle bir politikanın üçüncü dünya yararına sürdürülmesinin gerekliliği açıkça anlaşılmamıştır. Afrika, 0.06 milyar dolar, Latin Amerika 0.86 milyar dolar yardım görmüş, komünizmle tehdit edilen ve yardımın önemli bir kısmını bağışlayan A. B. D.'ne, askerî bakımdan bağlı olan Asya ve Orta Doğu, bu yardımlardan daha çok yararlanmıştır. Tarafsız kalmak isteyen Hindistan ise-Japonya'ya 2.2, Kore'ye 0.7 ve Formoza'ya yapılan 0.25 milyarlık yardıma karşılık-sadece 0.29 milyarlık yardım sağlamıştır.

Öte yandan, askeri kuşkuların ağır bastığı «Savunma Yardımı» kapsamına giren ülkelere yapılan yardımın niteliği çok özeldir. Bu yardım, politik kararlılığı ve kalabalık bir ordunun beslenmesini sağlamakla yü-

AMERİKAN KAMU YARDIMININ COĞRAFİ DAĞILIMI

	Savaş sonrasının ürün fazlası dönemleri		Marşal planı		Karşılıklı güvenlik programı		Dış yardım kanunu		Toplam	
	1946-1948	%	1949-1952	%	1953-1961	%	1962-1964	%	1946-1964	%
AVRUPA	10445,8	71	13722,5	10,25	4907,2	17,5	1031,7	7	30106,2	39
LATİN AMERİKA	274,7	2	593,5	3	4023,8	14,5	3471,6	23,5	8363,4	11
ORTA-DOĞU VE GÜNEYDOĞU ASYA	670,3	4,5	1495,3	8	8187,4	29,5	5423,2	36,5	15776,2	20
Bunlardan «Savunma için yardım(1) ülkeleri	595,6	4	986,1	5	3648,4	13	2007,2	13,5	7237,3	9,5
Hindistan	39,9	= 0	248,7	1,2	2731,8	10	2171,2	14,5	5191,6	6,5
UZAK - DOĞU	2103,1	14	3168,6	16	7946,7	28,5	2326,4	16	15544,8	20
Bunlardan :										
Japonya	979,7	6,5	1220,7	6,2	390,4	1,5	115,2	0,5	2706	3,5
«Savunma için yardım ülkeleri(2)	979,6	6,5	1605,3	8,2	6874,6	24,5	1697,8	11,5	11130,3	14,5
AFRİKA	11,6	= 0	51,3	0,25	1297,1	4,5	1367	9	2727	3,6
BÖLGELEŞMEMİŞ YARDIM	1126,8	8	489,4	2,5	1500,5	5,5	1174,1	8	4290,4	5,5
EKONOMİK YARDIMIN TOPLAMI	14632,4	100	19520,6	100	27862,5	100	14794	100	76909	100
ASKERİ YARDIM	481		2842		23178				31393	

(1) Yunanistan, Türkiye, İran, Pakistan.

(2) Kamboç, Milliyetçi Çin, Çin Hindi, Kore, Laos, Filipinler, Tayland, Viet-nam.

Kaynak : I. C. A. ve A. I. D. yıllıkları.

kümlü olduğundan, kalkınmaya gerçekte katkıda bulunmaz. Bu yardım, her çeşit malın dolar ödenmeksizin ithal edilmesine yarar. Bu malların, yardım gören ülkede satılışı, karşılık fonu için yerli para sağlar. Amerikan hükümeti, o zaman yardım ettiği hükümetin harcamalarını ve özellikle askerî harcamalarını finanse edebilmesi için karşılık fonunun serbest kalmasına izin verir.

Öncelikle, çabuk ve çok satılan tüketim malları ithal edilir. Buna karşılık, kalkınma projelerini finanse etmeğe ayrılmış yardım, çok küçüktür, bazan bu yardım % 15'den az olur. Ve, kesin kalkınma projeleri bile, stratejik kaygulardan bağımsız değildir. Bunu, Amerikan Devlet Bakanlığının raporu, şu şekilde belirtir «Ekonomik ve diğer amaçların rekabet halinde bulunduğu bir yerde, örneğin bir yolun bile, askeri değerinin hesaplanması gerekir»

Amerikan yardımı ve ticari strateji

Amerika'nın ticari yardımı, Amerikan üreticilerinin kolay ihracat yapmalarını sağlar. A. B. D.'inde veya normal bir dış pazarda satılamayan tekstil, tütün, otomobil, buzdolapları, buğday ve süt, dolar karşılığı satılmadıkları zaman, alıcı bulmaktadırlar «Tarımsal ticaretin kalkınmasına yardım kanunu» adındaki «barış için yiyecek» programını finanse eden ve 1955'de yürürlüğe giren 480 nolu kanun, stratejik çıkarlar ve insancıl amaçların içinden çıkılmaz bir karışımından meydana gelmiştir. Şüphesiz, bir çok hallerde, bu ürün fazlası, küçümsenmiyecek bir insani rol oynamıştır. Ancak, kanunun ilk bölümünde, ürün fazlasının dağıtımı-

nın % 60'ını oluşturan dövizsiz satışlar söz konusu olduğunda şu durumlar öngörülmüştür

1. Bu satışların karşılığının bir kısmı, A. B. D.'nin ve yardım yapılan hükümetlerin askeri veya kamu harcamalarının finansmanına yarayabilir,

2. Yerli para şeklindeki fonların bir kısmı, özel sektör endüstrisine, öncelikle, Amerikan ürünlerinin satışlarını hızlandırmak amacındaki Amerikan firmalarına bağlı alt firmalara ödünç olarak verilebilir,

3. Yerli para şeklindeki fonların % 5'inin Amerikan ihracat pazarlarının devamına ve gelişmesine ayrılması gerekir. Böylece, ürün fazlalarının satışı sonunda, ilan veya film şeklinde reklam çalışmaları, çeşitli tanıtma kampanyaları v.b. düzenlenebilir.

Bu durumda ürün fazlalarının dağıtılmasına, yerel alışkanlıkların değişmesi eşlik eder : Beyaz şeker, kelle şekerinin, buğday, pirincin, Virginia tütünü ise, yerli kökenli kara tütünün yerini alır. Ürün fazlaları, ihtiyaçları giderirler ama aynı zamanda yeni ihtiyaçlar yaratırlar ve böylece Amerikan ihracatının geleceğini hazırlarlar.

Amerikan yardımı ve kalkınma stratejisi

İlkece, Amerikan yardımının, kalkınmanın yerini almaması gerekir; kapitalist sürece göre, bu yardım, sadece kalkınmayı harekete geçirmek amacında olmalıdır, Amerikan uzmanları, işte bu görüşle, uzun bir süre, askeri bağlaşmalı ülkelerde bir orta sınıfın meydana gelmesi umuduyla yaşamışlardır.

Gerçekten de, karşılık fonu, devlet bütçesine katılarak geniş bir ordu ve yönetim mekanizmasının devamını sağlar. Bu durumda, sivil ve askeri memurlar, şehirsel bir orta sınıf çekirdeği meydana getirirler ve

yaptıkları harcamalarla, köylülere refah sağlarlar. Orta sınıf ihtiyaçları, bir bakıma, dış yardımın gerçekleştirdiği ithalât tarafından şekillenir. Teorik olarak düşünülürse, kendilerine yardım yapılan ülkeler, bazı malların ithalâtını yasaklayarak bu mekanizmayı kaldırabilirler. Aslında, orta sınıfa yönelmiş tüketim malları, en çok talep edilenler olduğu için, kalkınma için daha gerekli mallar yararına bu malların ithalâtını yasaklamak, bütçe finansmanını kurutmak demek olabilir. Görüldüğü gibi, dış yardımı kabul eden hükümet, kapitalist kalkınma biçiminin ister istemez tuzağına düşmektedir.

Bu durumda, ihtiyaçlarına, orta sınıf gelirlerinin artışını sağlayacak birikmiş para eklenirse, yerli bir endüstri kuruluşu için herşey hazır gibi görünür. Bu arada, gelir ve tüketimleriyle Batıya bağlı olan şehirsel orta sınıf, komünizme karşı en güvenilir siper olacaktır.

Ancak bundan önceki bölümlerde yapılan şehirsel ekonomi çözümlemesi, başka çevrelerde kapitalist kalkınmayı uygulamanın başarısızlık nedenini ortaya koymaktadır. Uzun süreden beri, bütün Çin'e dağılmış kapitalistlerin büyük bir kısmının yerleştiği Formoza

---

SOVYET YARDIMI

Sovyet yardımı, yenidir; ancak 1956'dan sonra gerçekten ortaya çıkmıştır. Malî yardımın hacmi, çeşitli veri kaynaklarına göre, belirgin bir şekilde değişmektedir.

Bazı Amerikan incelemelerine göre, 1954'den 1958'e kadar, Sovyet yardımı, 700 - 800 milyonunu askerî kredinin oluşturduğu 2,4 milyar dolara yükselmiştir.

Birleşmiş Milletlerin bir araştırmasına göre, 1954'den 1961 yılına kadar Rus yardımının toplamı, 3 milyar dolardır.

Birleşmiş Milletlerin bir sovyet temsilcisine göre, sadece 1961 yılı içinde, üçüncü dünyanın 23 devletine ya-

pılan Rus yardımı, 3 milyar dolara varmıştır.

Buna karşılık, R. A. U. (Birleşik Arap Cumhuriyetii ya yapılan Rus yardımının, 1964'ün 1 Ocağına kadar, 500 milyon dolara yükseldiği kesinlikle bilinmektedir. Hindistan'a gelince, 1961'in 21 Şubat'ına kadar, 816 milyon borç ve Afganistan'da 264 milyon dolar yardım almıştır.

Aşağıdaki sayılar bu alanda, kesinlikle doğru kabul edilebilir: (Ticari krediler hariç)

1954	1955	1956	1957	1958
3.2	2.2	15	275.5	365

1959	1960	1961	1962	1963
331	968	362	62	247

Yardımın Dağılımı

Endüstriyel amaçlar	% 50
Barajlar veya elektrik santralleri	% 20
Nakliyeler	% 15
Kültürel yardım	% 1
Diğer sektörler	% 14

Bağış şeklindeki yardımlar, toplam içinde, % 4'ten azdır. Borçlar, uzun vadeli (12 ilâ 15 yıl) ve az faizlidir (% 2,5).

Teknik yardım: 1961 de, az gelişmiş ülkelerdeki Rus uzmanların sayısı, 60.000'dir.

Moskova'nın «Lumumba» üniversitesi, 1960'da, 6 fakültesine, 300 yabancı öğrenci kabul etmiştir, bu sayı, 4000'e çıkabilecektir.

Askeri yardım: Bunun yarısı R. A. U.'ya gitmiş, geri kalanı ise, Endonezya ve Irak arasında paylaşılmıştır. 1956 dan 1960 yılının ortalarına kadar bu yardım, 800 milyon dolar olarak hesaplanmıştır.

Sosyalist ülkelere yapılan Rus yardımı, hesaba katılmamıştır. Bu yardım, özellikle Küba için önemlidir.

Kaynak Not ve belgesel araştırmalar, No: 3284

hesaba katılmazsa, Amerikan yardımı, soyutlanmış ve para düşkünü bir şehirsel ekonomi yaratmaktan öteye gidememiştir.

1957'den beri, kalkınma için verilen para fonuyla (D.L.F.) ve sonra, 1961 de Kennedy reformuyla, Amerikan hükümeti, kalkınmayı, daha çok yardıma bağlamaya çalışmış, ancak kapitalist kalkınma biçimi, hiç bir zaman tartışma konusu olmamıştır.

D.L.F.'nin ve 1961'de ona katılan, «Kalkınma İçin Bağış Fonunun» amacı, «serbest girişkenlik için bir rekabet sistemi yaratarak dost yabancı ülkeleri, özel sermaye akışlarının engellerini azaltmaya veya ortadan kaldırmaya, özel sermaye yatırımına elverişli bir ortam hazırlamaya zorlamaktır.» Bizzat Başkan Kennedy de 1962'de şunları söylemiştir «İnsan ve uluslara verilmiş geniş bir ekonomik tercih olanağı üzerine kurulmuş serbest pazar felsefesi, özgürlük kavramı kadar eskidir.»

Amerikan kalkınma stratejisi, şöyle özetlenebilir Kapitalizm dışında hiç bir kurtuluş yolu yoktur.

2. Sovyet «yardım»ı

Sovyet yardımı, Amerikan yardımıyla aynı ölçüde iktidar politikasına bağlıdır. Bu yardımın, üçüncü dünya için daha az ezici olması, hacimce azlığından ötürüdür. Gerçekten de, Sovyet yardımı, daha genel deyimle komünist blokun yardımı, çok yetersizdir. 1963'de bu yardım, kamu sermaye transferlerinin ancak % 6.3'ü oranındadır. Ama, az miktarda da olsa, Sovyet yardımı iyi bir stratejik uygunluk örneğidir.

Komünist yardımı ve Sovyet politika stratejisi

Amerikan yardımının, komünizm tehlikesine göre değişmesi gibi, Sovyet yardımı da, bir ülkenin, komü-

nist bloğa kayma veya onunla bağlaşma olasılığıyla orantılıdır. Demek ki bu yardım, politik durumun kararlı olmadığı veya hükümetin Batı ile çatışma halinde bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmıştır.

1960'dan önce, komünist ülke yardımının ağırlığı üç ülkede toplanmıştır Birleşik Arap Cumhuriyeti, Endonezya ve Hindistan; bu üç ülke, komünist yardımın % 62'sini almışlardır. 1960'dan sonra özellikle iki ülkeye yardım yapılmıştır, bunlar, Gine ve Küba'dır. 1963 de ise, Cezair, tek başına Sovyet yardımının yarısını elde etmiştir.

Buna karşılık, A. B. D.'nin askeri bağlaşıkları (müttefikleri), Ruslardan hiç bir şey talep edemezler ve Sovyetler Birliği ile yardım gören ülke arasındaki politik bağların kopması anında, yardıma derhal son verilir. Çinliler, bu ilkenin acı tecrübesinden geçmişlerdir, burada, fabrika montajları derhal durdurulmuş ve Sovyet teknisyenlerinin hepsi, ülkelerine dönmüşlerdir.

Her koşul altında, politik amaçların, ekonomik amaçlar üzerinde mutlak üstünlükleri vardır. Bir ülke, biraz önce tanımı yapılan kritere uygunsa, yardımın derhal sağlanması için, o ülkenin bunu istemesi yeterlidir. Sağlanacak yardım hakkında derhal konuşulup anlaşılır; Talebin iyi düzenlenip düzenlenmediğini kontrol edecek hiçbir ön araştırma da yapılmaz. Bazı durumlarda, S. S. C. B., yardım olarak veya düşük fiatlarla, başka ülkelere devretmek düşüncesiyle, ihtiyacı olmayan mallar satın alır. Böylece, S. S. C. B.'nin, verdiği borca karşılık Mısır'dan aldığı pamuğu Avrupa'da sattığı görülmüştür.

Öte yandan, Sovyet yardımı, pek büyük olmadığı için, gösterişçi ve nüfuzlu olma zorunluğundadır.

İşte bu bakış açısı içinde, S. S. C. B. örneğin, Kabil yollarını tamir ettirmiş, Endonezya'da büyük bir stad yaptırmış ve Gine'ye bir basımevi armağan etmiştir. Bundan başka, Sovyet yardımı, kalabalık ve geniş diplomatik misyonlarla birlikte yürür.

Komünist yardımı ve Sovyet ticari stratejisi

Bu politik kaygular, yine de, komünist yardımı ve özellikle Sovyet yardımının, ticari bir stratejiyle bütünleşmesini önlemez. Rusların, hiç bir yardımı, bağış şeklinde değildir; askerî yardımın bile ödenmesi gerekir. Bununla birlikte, borçlular, ayni ödeme yoluyla, borçlarını ödeyebilirler. Örneğin, Mısır, borçlarını, pamukla, Hindistan, Bilay'da yapılan çelik fabrikasının yatırım masraflarını, çelik üretimiyle öder; Küba'nın ödeme vasıtası ise şekerdir.

Bu ödeme şekli çok ilginçtir, çünkü bu, yeni ticari işlemler ve yeni endüstri donatımları yaratmaya yarayabilir. Ne yazık ki, Sovyet yardımının politik niteliği, bazan, bu ticari stratejinin olumlu sonuçlar vermesini engeller. Öte yandan, borçların ödenmesine yarayacak ürünlerin fiatlarının belirlendiğine çok seyrek rastlanır. Bazan, borçlu için sakınca yaratmakla birlikte, bunlar, dünya fiatlarına göre ayarlanır. Bazı hallerde, fiatlar, hiçbir koşula bağlı değildir, öyle ki, Sovyetler Birliği, ödeme anında, borçlularına güçlü baskılarda bulunabilir.

Demek ki, bu ticari strateji henüz belirsizdir. S.S.C. B.'nin, ticari doğrultusunun yönünü gerçekten değiştirmek ve yeni bir uluslararası işbölümü yaratmak istemesi halinde, planlanmasındaki bir temel ilkeyi terketmesi gerekir; Bu, göreli bir kendine yeterlik ilkesi-

dir. Bundan başka, Sovyetler Birliği de Endüstriyel Ekonomi kuralının dışında kalmaz : Gelişme süreci içindeki ekonomilerden çok, diğer endüstriyel ekonomilere ihtiyaç gösterir. Böylece, Avrupa ile olan mübadeleleri, üçüncü dünya ile olanlardan daha çabuk gelişmiştir. Kısası, S. S. C. B.'nin, üçüncü dünyaya karşı ticari stratejisi, henüz oluşma halindedir.

Sovyet yardımı ve kalkınma stratejisi

Amerikalılar gibi, Ruslar da kendi kalkınma formüllerini uygulamak isterler. Çevreye uyma çabaları, aynı ölçüde zayıftır. Sovyet yardımı,. temelce, endüstri, ve özellikle ağır endüstri üzerinde toplanır. Bir ülke, Sosyalist sistemi seçmemişse, işbirliği, genel ekonomik sorunları kapsamı dışında bırakır. Sosyalist politika ve ekonomik sistemler söz konusu olmadığında, Sovyet uzmanları, planlanmanın nasıl yapılacağını bile-

ÇİN YARDIMI

Çin yardım hacminin, 1961'de, ulusal bütçenin % 7'sine ulaştığı sanılmaktadır.

Önceleri, Kore, Viet-Nam ve Arnavutluk'a özgü kalan bu yardım, 1956'da Kamboçya, Moğolistan, Mısır, Macaristan ve Nepal'e yayılmıştır. Afrika ve Amerika ülkelerine (Küba) ulaşması, ancak 1960 yılında olmuştur.

1964'de, dışarda görevli 2500 Çinli uzman vardır.

Birleşmiş Milletlere göre, Kızıl Çin, 1954 ile 1960 arasında, 21 milyonu 1960 yılında olmak üzere, 129 milyon dolar yardım yapmıştır.

Özellikle,

Çin, Tanzanya'da önemli yatırımlar yapmış (44.5 milyon dolar), ve 1963-1964 arasında aynı ülkeye borç veya bağış olarak 10 milyon dolar vermiştir. 1965'de ise, Kongo Brazavil'e, 20 milyon dolar ödünç vermiştir.

Belgesel not ve araştırmalar, No 3284'e göre.

mezler. Örneğin bir zamanlar, sosyalist olmayan bir üçüncü dünya ülkesinin planlanmasında çalışan marksist iki uzmandan biri Fransız, diğeri ise Polonyalı'dır. Sosyalist olmayan ülkelerde, Sovyet uzmanları, ancak teknik alanda kalırlar. Öte yandan, Ruslar, tarımı hemen hemen bütünüyle ihmal ederler, çünkü bu alanda bir çözüm yolu önerme gücünde değillerdir. Tarım alanında, kendi ülkelerinde bile başarı kazanamamışlardır. Bu da, Çin yardımının, bir süre için kazandığı başarıyı açıklayan bir durumdur.

Egemen devletlerin eksiği, belli ki, hayal gücünden yoksun olmalarıdır.

3. Eski metropollerin yardımı

İki egemen gücün yanında, eski metropoller, dış yardımın önemli bir kısmını sağlamaktadırlar. Özellikle Fransa, bütün komünist ülkelerden çok daha geniş ibr politika izlemektedir. İngiltere'ye gelince, kamu sermaye akışları, Fransa'nınki kadar önemli olmamakla birlikte, o da, büyük bir uluslararası banka merkezi olmaya devam etmektedir. İngiltere, mali kuruluşlarını, eskiden sömürgeleri olan ülkelerin hizmetine sunmaktadır.

Fransız Yardımı

Fransa, gelişme süreci içindeki ülkelere yardım konusunda ulusal hasılasından en büyük yüzdeyi ayıran ülkedir.

Coğrafi bakımdan yaygınlaşma eğilimine rağmen, Fransız yardımının çok büyük bir kısmı, eskiden Fransız Birliğine bağlı olan ve son 10 yıl içinde bağımsızlıklarını elde etmiş ülkelere ayrılmıştır. Böylece, sö-

FRANSA'NIN, GELİŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ ÜLKELERE, MALİ YARDIMI

(milyon dolarla)

	1956	1960	1963	1964
Kamu sektörünün net olmayan tutarı	688	901	900	900
Net tutar	648	848	863	843
Bunlardan				
Çok taraflı katkılar	15	65	29	16,6
Özel sermaye yatırımları	365	367	297	347
İhracat kredileri	96	83	95	167
5 yıldan çok			38	100
5 yıldan az	96	83	57	67
O.E.C.D. ülkelerinin toplam katkısı (%)	17,7	16,3	14,7	15
Kamu yardımı (%)				
Fransa katkısı	19,8	16,8	12,8	14,2
Amerikan katkısı	62	56,7	60	59,5

Kaynak O. E. C. D.

mürge yönetiminin ortadan kaldırılması sonucu meydana gelecek kopmaları önlemiştir.

Fransız birliğine hiç bir zaman bağlı olmamış ülkeler, bu yardımın küçük bir kısmını elde edebilirler (bağış şeklindeki yardımların % 5.5'i, ödünç paraların % 22'si). Ancak bu pay, hafif bir yükselme eğilimi göstermektedir.

Bundan başka, yardımın çok yönlülüğünün artış eğilimi henüz pek belirgin değildir; bu çok yönlü yardım, özellikle, çoğunluğu fransızca konuşan A. E. T.'na bağlı ülkeler yararına, Avrupa Kalkınma Fonu'na katkı şeklinde ortaya çıkar.

ÜLKELERE GÖRE DAĞILIM
(milyon dolarla)

	1963		1964		% olarak fark	
	Ödünç yardımlar	Bağış şeklinde yardımlar	Ödünç yardımlar	Bağış şeklinde yardımlar	Ödünç yardımlar	Bağış şeklinde yardımlar
Denizaşırı Eyaletler	24	116	37	136	+ 54	+ 12
Denizaşırı ülkeler	3,7	27,4	6	32,2	+ 62	+ 17
Madagaskar ve Afrika devletleri	30	264,3	8,6	264,8	— 72	0
Cezair	30,7	208,7	23,4	167,8	— 24	— 20
Tunus ve Fas	36,5	35,2	46,4	36,1	+ 27	+ 2
Frank bölgesi dışındaki ülkeler	17,7	27,7	37	36,2	+ 109	+ 30
Toplam	142,6	679,3	158,4	667,1	+ 11	— 2

Kaynak Belgesel not ve araştırmalar.

Fransız işbirliği örgütlerinin yapısı çok karmaşıktır, çünkü bu, Fransa'yı, öteki ülkelere bağlayan değişik ilişkileri gözönünde tutar. Bu işle görevli bakanlığın kaldırılması ve bunun Dışişleri Bakanlığının yetkili bir delegeler kurulundan yararlanan, Dışişleri Bakanlığına bağlı bir sekreterlik haline gelmesi, bu işbirliğini, Fransa'nın dış politikasının temellerinden biri haline getirme isteğini yansıtır ve bu belki de üçüncü dünyaya yapılan yardımları tek bir programda toplamak eğilimini gösterir.

Fransız işbirliği politikası, bazı yoklamalardan sonra, en küçük bir harcama karşılığında en yüksek bir bir etkinlik elde etmeye çalışır. Bu bakımdan bir yandan, toplam Fransız yardımının sabitleşme eğiliminde olduğu, öte yandan eğitimin, kalkınmanın temeli sayılması yüzünden, çabaların, giderek daha çok öğretim ve yönetici yetiştirme sorunlarına yöneldiği görülmektedir. Burada da, yine, teknik yardım alanında, en büyük uğraşıyı Fransa'nın gerçekleştirdiği görülmektedir.

Bu program çerçevesinde, 1964'de, O. E. C. D.

1964'DE TEKNİK YARDIM

Fransa	44.197	Belçika	3.065
A.B.D.	14.242	Çin (Pekin)	2.500
Birleşik-Krallık	12.689	İtalya	1.939
S.S.C.B.	6.000	İsrael	1.500
Avustralya	8.212	Federal Almanya	1.357
Mısır (1)	3.700	Portekiz	981

Kaynak Belgesel not ve araştırmalar, no 3284.
(1) Komşu Arap ülkelerine dağılmış eğitmenler.

ülkelerinin tümünün % 55'ine eşit 44197 teknik eleman görev almıştır. Fransa, kendi kültürel etkisine her zaman çok önem verdiğinden, bu elemanların 27117'si öğreticidir, bu da, gelişme süreci içindeki ülkelerde bulunan O. E. C. D. öğreticilerinin % 80'ine eşit bir sayıdır.

Buna karşılık, yönetici eleman şeklindeki teknik yardım, 1963'de 6987'den 1964'de, 3449'a inmiş, böylelikle giderek işlerin yardım yapılan ülkelerin yerli elemanları tarafından devralınması sağlanmıştır.

Afrika Devletleri ve Madagaskar'a uydurulmuş ve orijinal bir yardım politikası, giderek, ekonomik ve kültürel gelişmeler arasında bir denge ve ister eleman, ister krediler söz konusu olsun, sağlanan yardım vasıtalarının tümünün bir merkezde toplanması şeklinde belirmiştir. Bunun dışında, Fransız işbirliği politikası, işletme yardımları gibi, «toptan veya götürü» yardım şekillerinin yerine, kesin amaçlara göre farklılaşmış bir yardım şeklini koymaya çalışır.

Yeni Fransa-Cezair petrol anlaşmaları, endüstriyel ülkeler ile gelişme süreci içindeki ülkeler arasında, yeni bir ilişki tipi yaratmaya çalışmaktadır.

Böylece Fransa, bazı değişikliklerin dışında, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerle bir işbirliği diyalektiği doğrultusunda, yeni ve temelli bir yola girmektedir.

İngiliz yardımı

İngiliz stratejisi, geniş bir yatırım ve mali dayanışma şebekesi üzerine kurulmuştur. Fransa imparatorluğunun Fransa yönetim mekanizması tarafından düzenlenmesine karşılık, İngiliz imparatorluğunun birliğini sağlayan da, bankerlerin etkinliği olmuştur.

Bu arada, bir kamu yardımı da söz konuşudur, ama bu, Fransız kamu yardımından çok daha önemsizdir. Bağımsızlık hareketlerinin, bağış şeklindeki yardımların durdurulmasına paralel olarak gelişmesi yüzünden, bu yardım, doğrudan doğruya «sömürgeler»e ayrılmıştır. İngiltere, ödünç aldıkları paraları ödeyebilmeleri amacıyla, Londra şehrini, Sterling bölgesindeki ülkelerin hizmetine sunmuştur. Şimdi, bu temel ilke

BİRLEŞİK-KRALLIKLA İŞBİRLİĞİ

1956'dan 1959'a kadar, üçüncü dünyaya yapılan ikili İngiliz yardımı, 2894 milyon dolara ulaşmıştır. (Bunun 896 milyonu kamu fonu, 1998 milyonu ise özel yatırımlardır.)

1961'de, Birleşik Krallığın toplam yardımı, 963,8 milyon dolar yükselmiştir; ama özel yatırımlar, kamu yardımından düşüktür. (441 milyon).

Bu yardım, şöyle bir ilerleme göstermiştir.

1961	1962	1963	1964
441	417	414	490

Çok yönlü yardımların payı, her zaman kamu yardımının % 5 ile % 10'u oranındadır.

Yardımın dağılımı 1964 milyonluk iki taraflı kamu yardımının 211 milyonu zenci Afrika'ya ve 126 milyonu da, — 98'i Hindistan'a ve 24'ü Pakistan'a olmak üzere — Asya'ya gitmiştir.

Teknik yardım Birleşik-Krallık, üniversitelerine, 40.000 denizaşırı ülke öğrencisi kabul eder ve 10.000'den fazla stajyer de, özel sektör ve yönetim mekanizmasında iş bulur

1963'de 13.545 olan İngiliz uzmanlarının sayısı, 1964'de 12.689'dur. Bunların 9.000'e yakını Afrika'da, 600 kadarı ise Malezya'da bulunur.

Birleşik Krallığın askeri yardımı, 1963'de, 75 milyona varmıştır.

Kaynak Belgesel not ve araştırmalar, No 3284.

GELİŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ 34 ÜLKE TARAFINDAN GARANTİLENMİŞ DIŞ KAMU BORÇLARININ FAİZ VE AMORTİSMAN ÖDEMELERİ

Bölge	1956-1959	1960-1963
LÂTİN AMERİKA (18 ülke) (1)		
Faiz	124	255
Amortisman	540	938
Toplam borç	664	1193
İhracatın % si	7,9	13,2
ASYA (9 ülke) (2)		
Faiz	45	130
Amortisman	150	310
Toplam borç	190	440
İhracatın % si	5	9,4
AFRİKA (7 ülke) (3)		
Faiz	34	58
Amortisman	13	39
İşleme	47	97
İhracatın % si	3,2	5,5
TOPLAM (gelişme süreci içindeki 34 ülke)		
Faiz	202	443
Amortisman	703	1287
Toplam borç	905	1730
İhracatın % si	6,6	11,1

Kaynak Belgesel not ve araştırmalar.

(1) Arjantin, Bolivya, Brezilya, Dominika Cumhuriyeti, Ekvator, Guatemala, Honduras, Kolombiya, Kosta Rika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Salvador, Şili, Uruguay, Venezuella.

(2) Birmanya, Filipinler, Hindistan, İran, İsrael, Malezya, Pakistan, Seylan, Tayland.

(3) Etyopya, Güney Rodezya, Malaya, Nijerya, Orta Afrika (Kenya, Uganda, Tanganika), Sudan, Zambiya.

bozulmuş ve giderek, kamu sermayelerinin payı artmıştır. 1956-64 arasında, Birleşik-Krallık'ın kalkınmaya toplam katkısı, % 35'den % 61'e çıkmıştır. İngiltere, nüfuzunu sürdürmede, artık sadece özel sermayelerine güvenmemektedir.

Ancak aranılan nüfuz, kesinlikle bellidir. Bu, Sterling'in prestijinin korunmasıdır. İngiliz stratejisi, her şeyden önce, mali bir stratejidir.

Görüldüğü gibi, her endüstri ülkesi, az çok, kalkınmaya aykırı bir strateji izler. Dünyayı egemenlik altında bulundurmak kalkışımı, bir kültürün veya paranın savunulması, yeni ticarî pazarların açılması, petrol ithalinin devamı, v.b. yardımın gerçek amaçlarıdır; dış yardım, kısası, bir egemenlik etmenidir. Bu etmen, şirketlerin özellikle borç ve kredi şeklinde getirdikleri sermayelerin, gelişme süreci içindeki ülkelerin dış borçlarını arttırması yüzünden, daha ağırdır. Dış borcun toplam yükü, onlar için, gittikçe daha da ağırlaşmakta ve böylece üçüncü dünya ülkelerinin durumlarının kritikliği ve bağımlılıkları gittikçe artmaktadır.

KONU 3

SOSYAL, KÜLTÜREL VE POLİTİK EGEMENLİKLER

Sosyo-kültürel ve politik egemenliği, ekonomik egemenlikten ayırmak güçtür. Gerçekten de, uluslararası üretim, tüketim ve ticaret ilişkileri, insanları bir araya getirdikçe, birbiriyle eşit olmayan ekonomik ilişkilerin, bir aşağılık duygusu yaratmaları önlenemez. Endüstriyel toplumun, üçüncü dünya ülkeleri üzerindeki nüfuzuna gelince, bunun da, geleneksel ekonomiyle uzlaşmış ülkelerin sosyal düzen biçimini bozmaktan başka bir anlamı yoktur.

Ekonomik dünya egemenliğinin, ekonomik ve ideolojik gerekimlerin de araya girdiği şiddetli bir rekabetin konusu olduğunu unutmamak gerekir. Çıkarları farklı olan gelişmiş uluslar, kendi dünya stratejilerinin gerçekleşmesinde rekabete girişirler, ve bu ulusların ekonomik egemenlikleri, kendiliğinden, az çok örtük bir politik egemenliğe dayanma eğilimi gösterir.

BÖLÜM 1

Sömürgeciliğin üçüncü dünya toplumlarına indirdiği darbe

Sömürgeleştirme süreci, üçüncü dünya üzerindeki

en eski sosyal, kültürel ve politik egemenlik şeklidir. Son yüzyıllar boyunca, dört büyük sömürgeleştirme tipi belirmiştir

1. Eski yerlilerin boyunduruk altına alınması veya yokedilmesinden sonra, beyazların sömürge kurması (Kuzey Amerika).

2. Yerlilere baş eğdirmenin, dış kaynaklı siyah kölelikle birlikte yürüdüğü İspanyol-Amerikan tipi sömürgeleştirme süreci.

3. Az sayıda beyaz sömürgeci çiftçinin, sömürge kaynaklarını işletmek amacıyla, yerlileri çalıştırdığı işletme sömürgeciliği (Asya ve zenci Afrika).

4. Kütle halinde beyaz sömürgeci çiftçilerle birlikte yerlileri de kapsayan karma sömürgecilik (Kuzey Afrika).

Bu son üç tip sömürgeleştirme azgelişmişliğe bağlıdır ve sosyo kültürel sarsıntılara yol açar : Sömürücü, yerli halkın, metropoliten sömürgeci halka benzemesi amacıyla, eski anlayış ve kuruluşlara yeni bir biçim vermeye çalışır. Ama yerlileri aşağı bir düzeyde tutarak, tam bir benzerlikten kesinlikle kaçınılır.

Bu politika, iki temel ırkçı düşünce üzerine kurulmuştur. Bu düşüncelere göre, hiçbir insan için, bir Avrupalıya benzemekten daha güzel bir şey olamıyacağından ötürü, Afrika, Asya ve Lâtin Amerika halkına, Batı uygarlığı aktarılmalıdır, ve hiç bir uygarlık Avrupa uygarlığından üstün değildir. Bu arada, yerlinin, daima aşağılık bir varlık olduğuna ve hiçbir zaman düzelemiyeceğine inanılmaktadır.

Ekonomik ve politik egemenliğin ötesinde, sömürgecilik, üçüncü dünya halkının kişiliğinin derinliğine hedef alan geniş bir beyin yıkama kalkışımı olmaktadır.

Sömürgeleşmiş ülke, sömürgeciyi taklit etmesi gerektiğine inandırılmak istenmektedir. Okulda çocuğa, «Gal'li atalarından» sözedilmekte, ve ayni zamanda, ona, Beyazların gelişinden önce, büyükbabalarının vahşi insanlar oldukları öğretilmektedir. Sömürge halkının sanatı, felsefesi ve dini yokumsanmakta, giderek bu halkın kişiliği yok edilmektedir.

Bu sosyo-kültürel darbe, şüphesiz, üçüncü dünya ayaklanmasının niçin herşeyden önce, «milliyetçi» bir ayaklanma olduğunu açıklayan bir olgudur. Egemenlik ve bağımsızlık haklarının aranması, şüphesiz bir kendi kendini kanıtlama, kişiliğini yeniden yaratma ve kendine yeniden kimlik kazandırma çabalarını ifade eder.

Yine de, üçüncü dünya ülkelerinde derin bir sarsıntı olmuştur; bağımsızlık elde edildiği zaman bile, özellikle kültürel alanda, sömürgecinin taklit edilmesi süregelir. Örneğin Fransız kültürel sömürgeciliği, Fransız dilinin korunması için gerekenin çok ötesinde ve bağımsızlığın elde edilmesinden sonra da devam eder. Yönetim sistemi, eski metropollere göre biçimlendiğinden, yerli koşullara uyma çabaları engellenir.

Bu etki, yoksul toplumların, zengin toplumlar tarafından sarsıntıya uğratılmaları yüzünden alanca daha da geniştir.

BÖLÜM 2

Yoksul toplumların zengin toplumlar tarafından sarsıntıya uğratılması

Daha önce, batılı tüketim modellerinin yarattığı gösteriş etkileri belirtilmiş, reklamcılığın az çok bilinçli

kurbanları olan ve endüstriyel toplum yararlarının batılı hayat biçimleriyle karıştığı bir uygarlığa kavuşma tutkusu içinde olan üçüncü dünya ayrıcalı azınlıklarının, nasıl, çoğunluk, şımarık çocukların aşırılık ve gösterişçiliğiyle, gönüllü olarak «American way of life (Amerikan hayat biçimi)» ni benimsedikleri anlatılmıştır. Bu ülkelerde, tergalden Batı giyisisi, pamukluların ulusal yerini almıştır. Daha sonra, aşçılar, Avrupa yemeklerini öğrenmek zorunda kalacaklardır pirinç ekmeğe yerini bırakmış, şarap ve kokakolalar dükkânları doldurmuştur. Bu taklitlerin yerli ekonomiler üzerinde olumsuz sonuçları vardır. Geleneksel üretim ve esnaflık, eski pazarlarını kaybetmekte, fantazi eşya yarışına katılma yüzünden, ithalât, ülke donatımının zararına, tehlikeli şekilde kabarmaktadır.

Endüstri uygarlığı, az gelişmiş ülkelere, kendi değer ve karşıt değerlerini de aktarmaktadır. Gerçekten de, bu değer ve karşıt değerler, çoğunluk zengin ülkelerin yönettiği kitle haberleşme (büyük basın, radyo, sinema, televizyon, reklamcılık) vasıtalarıyla iyice yayılmıştır.

Bugün, kanılar üzerindeki modern etkileme araçları yoluyladır ki gelişmiş ülkeler, üçüncü dünyaya, doğrudan veya dolaylı, bilinçli veya bilinçsiz bir baskı yaparlar. Haber alma, bu durumda, bir baskı şekli olmaktadır.

Bütün haberlerin kaynağı olan üçüncü dünya ulusal haber ajansları, kapitalist grupların veya batılı hükümetlerin denetlediği uluslararası ajanslarla boy ölçüşemezler. Dünya gazetelerinin hepsinin haberleri «Associated Press», «United Press», «Reuter», «France-Press» ve «Tass» gibi ajanslara bağlı bulunmakta-

dır. Haber ve mesajlar, dünyada olup bitenlerin sunulmasında en büyük ağırlığa sahip olan Anglo-sakson, Fransız ve Rus görüş açısına göre iletilir. Haber ajansları, radyo ve televizyon yayınlarına da bilgi ulaştırırlar. Bu ajanslar, zaten, sadece üçüncü dünyaya haber iletmekle kalmayıp, kontrolleri altındaki örgütler yoluyla, bu dünyada olup bitenleri de gelişmiş ülkelere aktarırlar. Ama, burada da, Batılı okuyucu etkileyici, şaşırtıcı, daha önce yayınlanmamış, insafsız veya garip olaylara yer verirler. Bunlar, adı geçen ülkeler konusunda yanlış bir fikir sağlar, ön yargı yüklü basmakalıp düşünceler yaratır ve az gelişmiş ülke halkının derin ruh ve ihtiyaçlarının anlaşılmasını engeller.

Öte yandan, sinema, geniş ölçüde Avrupa ve Amerikan filmleriyle beslenir. Bir çok dokümanter film ve televizyon yayınları, yabancı ülkelerden gelir. Beyaz adamın şiddet ve erotizm hayalleri, iyi ve güzel yargıları, değer ve karşıt değerleri yaygınlaşır ve geleneksel toplumların moral bakımından çözülmelerine yol açar.

Gerek toplumun seçkinleri, gerek halk kütlesi, zaten, çoğunluk, bu düşünce emperyalizmine çok açıktırlar. Maddi başarı prestijiyle bezenmiş Amerikan ve Avrupa kültür modelleri, insanlar üzerinde tehlikeli bir çekiciliğe sahiptir. Batının değerler sistemi, kültürü, dili ve dini, geleneklerin ve tutucu düşünce biçimlerinin kurbanı olduğu kanısındaki kişi için, bir yükselme yoludur. Üçüncü dünya reformcularında, köklü bir şekilde, geçmişten kopma isteği az rastlanan bir durum değildir.

Burada, Batının ekonomik egemenliğinin arttığı ve her ülkenin, Batı uygarlığının ürünleri olan bilim ve tekniğe uymak zorunluğu nedeniyle ağırlaşan bir uygar-

lık çatışması sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu çok şiddetli etki karşısında, eski toplumların kişiliklerinin korunmasının ne ölçüde mümkün olduğu ve yarının uzay uygarlığında, orijinallik payının ne olacağı henüz belli değildir.

BÖLÜM 3

Politik egemenlik

Üçüncü dünya ülkeleri üzerindeki politik egemenliğin tarihi, herşeyden önce, sömürgecilik tarihidir endüstri ürün ve hammaddeleri için satış olanakları yaratmak amacındaki endüstrileşmiş ülkeler, üçüncü dünya ülkelerinde, elden geldiğince, çok sayıda pazar kurmaya çalışmış ve bu pazarların yalnız kendilerine ait olmasını garantilemenin en iyi yolu da, buralarda ekonomik işletme ve ticarî tekele paralel olarak, azçok doğrudan politik bir egemenlik biçimi kurmak olmuştur. Ve böylece sömürgeler, korunan ülkeler (dominyonlar) "eşitlik ilkelerine dayanmayan anlaşmalar" artmıştır. Ama, az gelişmiş ülkelerin ulusal bilinçlerine varmaları, bir süre sonra, içişlerindeki bu doğrudan müdahaleyi imkânsızlaştırmıştır. İki savaş arasında ortaya çıkan ve son Dünya Savaşı'nda hız kazanan sömürgeciliğin sona ermesi süreci, o zamandan beri, görünüşte, tam bir egemenliğin haklarını kullanan uluslar yaratmıştır.

Bu arada, «Emperyalizm, sömürgecilik ve yeni sömürgecilik»in zararlarının herhangi bir üçüncü dünya lideri tarafından dile getirilmediği bir gün bile yoktur, ancak bütün sözlerin ve demagojinin ardında, bugün

daha aldatıcı ama, gerçek bir politik egemenliğin gizli olduğu da apaçıktır.

Görüldüğü gibi, ekonomik yardım, halâ bir müşteri kazanma aracı olmaktadır. Bu yardım, geniş bir politik pazarlıkla bütünleşir. Ekonomik yardım, aynı zamanda, bir egemenlik ve soysuzlaştırma vasıtasıdır da; sosyal yapıları ve ayrıcalıkları tehlikeye sokacak bir çabada bulunmaya pek istekli görünmeyen çok sayıda üçüncü dünya sorumlusu, bu yardımla yaşar. Daha kötüsü, yardım mekanizmaları ve kullanılışı, yardım yapılan hükümetin işlerine karışmayı onu vesayet altına almayı kolaylaştırır. Böylece, İkinci Dünya Savaşının patlamasından önce Amerikan yardımını yerel düzeyde yöneten U.S.O.M. örgütünün, Güney Vietnam'daki gücü, hemen hemen mutlak bir güç olmuş, kamu harcamalarının kontrolu, para basımı, ithalât politikası, yardım kuruluşu adı altında, bu Amerikan örgütünün elinde bulunmuştur.

Politik egemenlik, bazan daha da doğrudandır. Lâtin Amerika donanmaları, bir «komünist» tehdidi söz konusu olduğu anda, kıtanın her yerinde, bir kaç saatte müdahalede bulunmaya hazırdır. İran petrollerini millileştirdikten sonra, Musaddık, İngiliz engellemesi karşısında, teslim olmak zorunda kalmıştır. Fransız ve İngiliz paraşütçülerinin, Süveyş kanalının millileştirilmesini önlemelerine ramak kalmıştır. Dünyanın her yanında, Amerikan donanmaları, her türlü duruma müdahale için hazır bir şekilde nöbet tutmaktadırlar.

Üçüncü dünya halkı, bağımsızlığını, çoğunluk sadece iki egemen güce borçludur. Sovyet himayesi olmadan, Küba ne hale gelirdi, ya da Güney Kore, A. B. D. nin yardımları olmadan bugün nasıl bir durumda olur-

du? 1956'da Mısır, A. B. D.'nin ve S. S. C. B.'nin birlikte müdahaleleri olmasaydı ne duruma düşerdi?

Gelişme süreci içindeki ülkeler, görüldüğü gibi 20. yüzyılın proleteryalarıdır. Zengin ülkelerce sömürülen ve uluslararası ekonomi mekanizmalarının ezdiği ve ancak zor yoluyla bu duruma baş eğen bu ülkelerin bazan tek çıkar yolları vardır, o da, şiddete başvurmaktır.

KISIM IV

KENDİLİĞİNDEN KALKINMA OLANAKSIZLIĞI

Buraya kadar, yeri geldikçe, kalkınmanın engellenmesinde rol oynayan şu veya bu etmen üzerinde durularak, azgelişmiş ekonominin öğeleri belirtilmeye çalışılmıştır. Bu, bir ekonomiyi, tarihinin bir anında durdurarak ele alan statik bir yaklaşımdır. Şimdi, dinamik bir bakış açısı içinde, geleneksel sektör ve şehir ekonomisi arasında parçalanmış, bu yüzden, günümüz uluslararası mübadeleler sistemine bağlı ekonomik, sosyal ve politik egemenliklerin kurbanı olmuş üçüncü dünya ülkesinin, ekonomisinin nasıl yeniden bütünleşeceği ve eski iç uyumuna nasıl kavuşacağı söz konusu olacaktır. Bu bütünleşme süreci, içten mi gelir ? Üçüncü dünyanın, kendiliğinden gelişme süreci içine gireceği umulabilir mi ? 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinin kalkınmalarını sağlamış olan ekonomik mekanizmalara güvenen liberal görüşün savunucuları, bu soruyu, olumlu şekilde cevaplandırırlar.

Birinci konuda, azgelişmiş ülkenin ekonomik gelişim şemasının, liberallere göre nasıl olması gerektiği görülecektir. İkinci konu, bu şemanın başarısızlık nedenini açıklıyacaktır.

LİBERAL KALKINMA ŞEMASI

Ekonomik ilerleme, her alanda ve her ülkede aynı şekilde beliren bir olay değildir. Ekonomik ilerleme, ekonominin tümünü kuşatmak üzere, bir noktadan hareket eder. Bu, yayılan bir olaydır.

Liberaller için, bu yayılma

1. Önceden endüstrileşmiş olan ülkeler aracılığıyla gerçekleşir, çünkü bu ülkelerin, yalnız üçüncü dünyada bulunan hammaddelere ihtiyaçları vardır. Bunların işletilmesi, ilerlemeyi sağlayacak itkilerin kaynağı olacaktır.

2. Yayılma, dış itkilerin yerine geçen ve onları arttıran iç itkiler yoluyla da gerçekleşir. Çünkü, hammaddelerin işletilmesi sonucu ortaya çıkan kalkınma adacıklarının, ülkenin tüm ekonomisi üzerinde sürükleyici etkileri vardır; kalkınma için gerekli yatırımlar, artan dış ticaret gelirleri tarafından sağlanır. Giderek, gelirler yükselir, ekonomik ve sosyal donatım tamamlanır, ekonomi çeşitlilik kazanır.

BÖLÜM 1

Dış itkiler

Uluslararası işbölümü, liberal açıklamanın kalkış noktasıdır. Bu işbölümüne göre, bir yanda, işlenmiş mal üreticisi olan endüstriyel ülkeler, öte yanda, ilkten madde üretimiyle uğraşan üçüncü dünya bulunmaktadır. Bundan önce de görüldüğü gibi, bu durum, ulus-

lararası mübadeleleri belirleyici niteliktedir. Oysa, liberallere göre, ekonomik kalkınmanın yayılma kaynağı, uluslararası işbölümü olmalıdır. Böylece, hammadde çıkaran ülkeler, mübadele yoluyla, üretimlerini geliştirebilir, hayat düzeylerini yükseltebilir ve ödemeler dengesiyle maddileşen bir ekonomik bağımsızlık elde edebilirler.

1. Ekonomik kalkınma etmeni olarak uluslararası mübadele

Endüstrileşmiş ülkelerin, ilkten ürün ihtiyaçları sonucu, gelişme süreci içindeki ülkeler, iki tip dış itkiden yararlanırlar :

Ürün talebi artar,

Sermaye transferleri, yararlarına olur.

1. İlkten ürün ihraçlarının artışı

Gelişmiş ülkelerde, endüstriyel genişleme süregeldiği için, bu ülkeler, üçüncü dünyadan ithal ettikleri maddeleri arttırırlar. Böylece, gelişmiş ülkedeki endüstriyel üretim artışıyla, üçüncü dünya ülkelerinin doğal zenginliklerinin giderek daha çok değerlenmesi beklenir, çünkü bu ülkelerin, ilkten mallar alanında uzmanlaşmış ekonomilerinin, uluslararası ticaret devresi içindeki öncelikleri gittikçe daha da artar. Üçüncü dünya ülkeleri, ihraçlarının artışı sonucunda, bunların karşılığı olarak, alt-yapı kuruluşları halinde donatım ve daha iyi bir yaşama düzeyi sağlayacak tüketim malları elde edebilecekler ve yalnız ilkten üretim alanında uzmanlaşmış olmaya devam ettikleri halde, bir gün gelişmiş ülkelerin hayat düzeyine erişeceklerdir.

2. Sermaye Transferi

Üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik gelişmesinin,

sermaye transferlerinden normal olarak yararlanılması halinde, hızlanması gerekir. Bu ülkeler, önceleri, sermaye sağlayamayacak kadar yoksul oldukları için, doğal kaynaklarını değerlendirecek ve gelişmiş ülkelerin gittikçe artan talebini karşılayacak güçte değillerdir. Ancak, liberallere göre, bu engel çabucak aşılır. Gerçekten de, hammadde ihtiyaçları, endüstrileşmiş ülkeleri, madenciliğin, petrol çıkarımının, büyük tarım işletmelerinin gelişmesi amacıyla, üçüncü dünyaya yatırım yapmaya iter ve bu sermaye transferleri, gelişmiş ülkelerde, önceden gerçekleştirilmiş yatırımların büyüklüğünden ötürü faiz oranı düşük olduğundan azgelişmiş ülkelerde yoğunlaşacaktır Oysa üçüncü dünyada, bunun tersine, sermaye kıtlığı, çok daha yüksek bir faiz oranına yol açar.

Şüphesiz bunlar, hep liberal tezin görüşleridir.

Demek ki, bu görüşe göre, üçüncü dünyaya geniş sermaye akışları olacaktır. İşte Avrupa, 19. yüzyılda, Avusturalya'nın, A. B. D.'nin, Kanada'nın, Güney Afrika'nın ve Rusya'nın kalkınmasını böylece sağlamıştır. Gerekli sermaye güvenliği sağlayacak koşullar altında, aynı kalkınma süreci, bugün, üçüncü dünya ülkeleri için de geçerlidir.

2. Bağımsızlık etmeni olarak uluslararası mübadele

Liberallerin öngördüğü bağımsızlık yolunu incelemeden önce, bazı temel kavramları gözden geçirmek yerinde olacaktır; bunlar, ödeme dengesi ve ticari denge kavramlarıdır

a. Ödemeler dengesi

Ödemeler dengesi, bir ülkenin, belirli bir süre için-

de (genellikle bir yıl) dünyanın geri kalan kısmıyla olan ilişkilerinin tümünü ifade eden bir muhasebe deyimidir.

Ekonomistler, önceleri, çoğunluk, ithalât ve ihracat arasındaki dengeyi, başka bir deyimle, ticari dengeyi incelemeye çalışmışlardır; bu denge, bir ülkenin, sadece transit yoluyla geçen ve hiçbir değişmeye uğramadan yeniden ihraç edilen mallar dışında, satın aldığı ve sattığı malların tümünün muhasebesini yapar; ithalâtın değerlendirilmesinde, malların maliyetine, taşıma ve sigorta masrafları da eklenir. Bu durumda, ithalâtın, C.İ.F. (cost, insurance, freight maliyet, sigorta, taşıma) şeklinde değerlendirildiği söylenir. Açıktır ki bu malların, ülkeye girerken ödedikleri gümrük vergileri hesaba katılmaz. Öte yandan, ihracat, ülkedeki yabancı müşterinin malları satın alış fiyatına göre değerlendirilir, yani, taşıma ve sigorta masrafları göz önünde bulundurulmaz. Bu durumda, ihracatın, F.O.B. (Free on board Yükleme anındaki değerine göre) şeklinde değerlendirildiği söylenir.

Bu değerlendirme türüne göre, küçük bir ticari denge açığı, tersine, ithalât ve ihracat arasında bir dengenin bulunduğunu gösterir, çünkü ithal edilen mallara, sigorta masrafları da eklenmiştir. Aynı nedenle, dünya ithalât tutarının, ihracat tutarını aşması kaçınılmaz bir şeydir.

Ama ticari denge, bir ülkenin, yabancı bir ülkeyle olan ticari alışverişinin ancak bir kısmını hesaba katar. Bir ülkenin gerçekten de mal alım ve satımları dışında, başka gelir veya masrafları da vardır. Bir ülkenin mübadeleleri, yalnız mallarla değil, çeşitli hizmetlerle de gerçekleşir. Ödemeler dengesi, bir ülkenin ya-

bancı bir ülkeyle olan işlemlerinin tümünün bir özeti gibidir.

Bu denge, iki kısma ayrılır

Cari işlemlerin dengesi,

Sermayeler dengesi.

Cari işlemlerin dengesi Mal, hizmet ve kazançları kapsayan gelir ve giderleri hesaba katar. Burada, şu dengeler söz konusudur

Ticari denge,

En önemli maddelerinin, turizm, yabancı ülkelerin gerçekleştirdiği taşımalar, yabancı şirketlere ödenen veya ulusal şirketlerin elde ettiği sigorta gelirleri, çeşitli hizmetler (patent ve telif hakları, v.b.) olan hizmetlerin dengesi.

Sermaye gelirlerinin kaydedildiği gelirler dengesi. Burada hükümet ve yabancı yönetimlerin (askeri üsler, teknik yardım) giderleri, dış ülkelerde bulunan girişkenliklerin gelir ve giderleri, yabancı işçilerin transfer edilen gelirleri de kaydedilir.

Bu üç denge toplamlarında, cari işlemlerin eksi veya artı kalanı elde edilir. Sermaye işlemlerinin dengesi, bu kalanın nasıl giderileceğini gösterir.

Sermaye işlemlerinin dengesi Genel bir ödemeler dengesini sağlayan sermaye ve altın para hareketlerini gösterir. Burada da, şu dengeler söz konusudur

Bağışlar Özel bağışlar, savaş tazminatları, mali yardım (1)

(1) Uluslararası nakdî (para olarak) sermayeye göre, bu bağışlar, cârî işlemler başlığı altında yer alır, ama, gerçekte, bunlar, ulusun ekonomik etkinliğinin sonucu olarak belirmezler Çoğunluk, bağışlar, tersine, cârî işlemlerin dengesindeki bozukluğu giderirler.

Aşağıdaki işlemleri kapsayan yatırımlar

Uzun vadeli sermaye hareketleri, tahvil yatırımları, veya doğrudan yatırımlar (alt şirketlerin yaratılması)dır.

Kısa vadeli sermaye hareketleri, alacakların iadesi, ticari denge sağlamaya yarayan kısa vadeli borçlar ya da spekülatif kazançlar sağlamak amacıyla, bir ülkeden diğerine kısa vadeli sermaye hareketleri.

Altın para hareketleri Bunlar, ihtiyaç olduğunda ödeme dengesinin kesin olarak sağlanmasına yararlar.

b. Ekonomik bağımsızlığa doğru

Bir ülke, kalkınmasının başında, borçlu durumdadır, çünkü, kaynaklarını değerlendirebilmesi için, yabancı ülkelere talepte bulunmak zorundadır. Donatım malları ithallerinin, daha yeni başlayan ilkten ürün ihraçlarıyla karşılanamaması yüzünden, ülkenin ticari dengesi bozuktur. Hizmetlerinin dengesinin kalanı da, aynı şekilde eksidir, Çünkü ülkenin, ne filosu, ne de sigortası vardır; ayrıca, doğal zenginliklerinin işletilmesini sağlayan patentler için ödemelerde bulunmak ve yetişmelerini sağlamak amacıyla bir miktar genç öğrenciyi yabancı ülkelere yollamak zorundadır. Gelirlerin dengesine gelince, bu da genellikle sağlanamaz, çünkü ülke, ödünç alınmış sermaye faizlerini ödemekle yükümlüdür. Kısası, cari işlemlerin dengesi bozuktur. Buna karşılık, sermaye işlemlerinin dengesi artı şeklindedir. Çünkü sermayeler, ülkeyi değerlendirmek için, kütle halinde gelirler; bu sermayelerin yeterli olmadığı durumlarda, dış yardım ve kısa vadeli borçlar bunların ödeme dengesini sağlar.

Kalkınmanın bu döneminde, bir ülkenin bağımlılığı

çok fazladır. Ama liberaller, bu durumun geçici olduğunu düşünürler. Onlara göre, yabancı sermayeler, etkilerini göstermeye başladıkları anda, durum düzelir; ve ihracat artar. İkinci bir dönemde, ticari denge düzelir ve yalnız hizmet ve gelirlerin dengesi bozuk kalır. Endüstri ülkelerinin hammadde ihtiyaçları ve liberallerin öngördüğü şekilde ticaret oranının düzelmesi sayesinde, ticari dengenin artı kalanı artar ve bu kalan, bir üçüncü dönemde, cari işlem dengesi açığının kapanmasını sağlar. Bu yabancı sermaye akışları, ancak eskiden alınmış borçların ödenmesini sağlar.

Bu durum, yabancı bağımlılıktan kurtuluştan bir önceki dönemdir. İlkten ürün ihraçlarının sürekli arttığı bir dördüncü dönemde, ülkede, gerek ithalâtı sınırlamaya, gerekse ihraç mallarını yerinde değiştirerek değerlendirmeye yarayan endüstriler belirir. Ticarî işlemler dengesinin tüm olarak artı olan değeri, daha önce yapılmış borçların ödenmesini sağlar. Hattâ ,ülke günün birinde alacaklı bile çıkabilir.

Bağımsızlık yolundaki dört dönem aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

	1. Dönem	2. Dönem	3. Dönem	4 Dönem
Ticari denge	60	0	+ 60	+ 60
Hizmetler dengesi	—20	—20	—20	+ 20
Gelirler dengesi	—20	—50	—40	—40
Sermayeler dengesı	+ 100	+ 70	0	—40

Bu temellendirme, şüphesiz, bütünüyle teoriktir. Biraz ilerde gözlenecek olan gerçek, bundan çok fark-

lıdır. Ancak, şimdilik, liberal varsayıma göre, dış itkilerin, iç itkilerle nasıl bütünleşeceği üzerinde durulacaktır.

BÖLÜM 2

İç itkiler

Yatırımlar, kalkınmayı, yalnız üretim artışı veya alt-yapı kuruluşlarının gelişmesi gibi, ekonomideki doğrudan rolleriyle değil, dolaylı etkilerle de sağlarlar. Örneğin, fabrikanın yapılması için dağıtılan ücretlerin yeni bir talep yaratması beklenir. Bu talep de, yeni fabrikalara, yeni yatırımlara yol açacaktır. Bu durumda, yatırımların teşvik edici etkileri söz konusudur.

İlk paragrafta, yatırımların «teşvik edici» etkilerinin neler olduğu görülecektir. Böylece, bazı yazarlara göre, bu teşvik edici etkilerin, üçüncü dünya ülkelerinde, gelişmeyi nasıl hızlandırdığı incelenmiş olacaktır.

1. Gelişmiş bir ekonomide sermaye yatırımının etkileri

İşçi ve sermayelerin, hiç olmazsa başlangıçta, kolaylıkla sağlanabileceği gelişmiş bir ekonomi varsayımından hareket edilecektir.

Bir ilk dönemde, dağıtılan gelirlerde yapılan yatırımdan daha önemli bir artış görülür.

Şimdi, bir yatırımın, gerekli araçlara sahip bir işgücüyle gerçekleştirilen, örneğin bir sulama şebekesinden ibaret olduğunu düşünelim. Bu projeye ayrılmış para tutarı, işçi ücretleri ve girişkenlerin kârları şeklinde gelirlere dönüşmektedir. Bu gelirler, tüccarlara gidecek ve bunlar da gelirlerinin yükseldiğini göre-

ceklerdir. Tüccarlar, elde ettikleri bu paraları, yeniden stok yapmak amacıyla harcarlar. Tüccarların mal alımlarından kâr eden endüstriyel, tarımsal ve ticarî girişkenlikler, gelir dağıtırlar. Böylece, ekonominin tümünde yatırımın etkilerinin yayılması izlenebilecektir.

Bundan şu sonuçlar çıkar :

Her gelir transferinde, başlangıç gelirinden, biriktirilen kısım düşülür ve böylece ilk yatırımın etkisi giderek sıfıra doğru azalır.

Yatırımla sağlanan toplam gelir artışı, birbiri ardısıra dağıtılan gelirlerin toplamına eşittir.

Biriktirilen para yüksek olduğu ölçüde, artış azdır. Gerçekten de, her grubun, kendisine dağıtılan gelirlerin büyük bir kısmını biriktirmesi halinde, sonraki grupların gelir artışı çok zayıf olacaktır.

Bu ilkeler aşağıda sayısal bir örnekle somutlaştırılmaya çalışılmıştır 100'lük bir yatırım ve dağıtılan gelirlerin % 50'sine eşit olağanüstü bir biriktirme oranı düşünelim.

Dağıtılan gelir	100	50	25	12.5	6.25	3.12	1.6	0.8
Biriktirilen para	50	25	12.5	6.25	3.13	1.6	0.8	0.4

Gelirin sekizinci transferinden sonra, gelir o kadar küçülür ki, başlangıçtaki yatırımın sağladığı toplam gelir artışına varılır.

100 + 50 + 25 + 12.50 + 6.25 + 3.13 + 1.6 + 0.8 = 199.28

Ailelerin, gelirlerinin % 50'sini biriktirdikleri bir ekonomide yatırım, başlangıçtaki yatırımın hemen hemen iki misline eşit bir gelir artışı yaratır.

Biriktirilen para daha az olsaydı, artış daha fazla olacaktı, çünkü ilk amortisman etkileri, daha ağır gide-

rilecekti. Yatırım, demek ki, burada, gelirlerin kat kat çoğalması yönünde bir etki yaratmıştır.

Gerçek, şüphesiz daha karmaşıktır ve bazan, yatırımın sağladığı gelir artışını hesaplamak güçtür. Bu olayın, sadece ilkesini akılda tutmak yeterlidir.

Ama, yatırımların itici etkileri burada bitmemekte, çünkü kat kat çoğalmanın etkisi, artan bir talep doğurarak, yatırımın artması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Gerçekte, girişkenlikler, satışlarındaki artışı karşılayabilmek için, stoklarını arttırmalıdırlar. Bir süre sonra, bu stok yatırımına, üretim yatırımı da eklenecektir, çünkü, var olan fabrikalar, talebi karşılayamama tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Oysa, yeni bir fabrika yapımı için gerekli sermaye, genellikle, fabrikanın yıllık üretiminden daha büyük olduğu için, tüketicilerin talep artışlarını karşılayabilmek üzere gereken yatırım, bu talep artışından çok daha büyüktür.

Kalkınma süreci sonunda, demek ki, ilk yatırımın, bir hızlanma etkisi yarattığı görülür.

Ekonomi, bu durumda, büyük bir itki elde eder. Yatırım artışı, talebi de arttırır ve bu talep, tek başına, daha önemli bir yatırım sağlar ve dolaşım hiç bozulmaz.

Bu yığışımlı genişleme sürecinin bir sonu vardır, bir gün gelecek, insanlar, makineler veya sermayeler daha fazla üretimde bulunamayacaklardır. Bunun nedenleri şimdilik incelenmeyecek, bu konuya azgelişmiş ülkedeki iç itkilerin başarısızlığından söz edilirken değinilecektir. Burada, sadece, liberal teze göre, ilk yatırımdan hareket edilerek, ekonominin genişleme ve kalkınma olanağı ele alınacaktır.

2. Bir üçüncü dünya ülkesine uygulama

Bazı yazarlar, azgelişmiş ekonomilere, gelişmiş ülke kalkınmasını açıklayan bu liberal teoriyi uygulamaktan çekinmezler.

Onlar için, kalkınmanın hareket noktasında, yabancı yatırımlar, üçüncü dünyanın, gelişmiş ülkeler için gerekli doğal zenginliklerini değerlendirirler. Bu yatırımlar, gelirleri arttırmaya yönelen büyüme etkilerine sahiptirler. Bu gelir artışı ücretlilere gitseydi, ülke üretimi, talebi karşılayamama tehlikesiyle karşı karşıya kalır, fiatlar artar ve enflasyon baş gösterirdi. Gerçekte, azgelişmiş ekonomide, işçiler, özellikle besin maddelerini tüketirler ve tarım, ikinci kısımda görüldüğü gibi, talebin hızlı artışına ayak uyduramaz. Ama, üçüncü dünyada, işçiler, gelirlerin artışının ancak küçük bir kısmından pay alırlar; bu gelirin en büyük kısmı, (yöneticiler, tüccarlar, memurlar, tefeciler gibi), ayrıcalı gruplara gider. Oysa bu ayrıcalılar özellikle konfor ve prestij sağlayıcı mallar ararlar. Gelirlerin, bir kaç ayrıcalının elinde toplanması, yoksul bir işgücüne dağıtılmasından daha büyük birikmiş para sağladığından, ekonomi daha hızlı bir şekilde çeşitlenecektir.

Böylece, zamandaş olarak, bir talep ve bir yapım endüstrisinin kurulması için gerekli sermayeler belirir.

Sonradan, bütün sosyal gruplar, refaha kavuşacaklardır. Liberallere göre, ekonominin çeşitliliği, ücretlilerin sayısını arttırır ve bundan dolayı talep, köylüleri, üretimlerini arttırmaya sürükler, bir yandan da, endüstrinin doğuşuyla ortaya çıkan kırsal göç, daha yüksek bir verimliliğe ihtiyaç gösterir. Giderek, kalkınma süreci yaygınlaşır, yabancı yatırımın yerine geçen, zengin sınıflar tarafından sağlanan bu kat kat artış ve

hızlanışın etkileri, ekonomide, gittikçe daha büyük bir çeşitliliğin ve genel bir refah düzeyinin nedeni olur.

Dış itkilere, demek ki, ekonominin genel kalkınmasını sağlayan iç itkiler eklenir.

İKİNCİ KONU

LİBERAL ŞEMANIN BAŞARISIZLIĞI

Bağımlılıktan enflasyona

Liberallerin düşünceleri gerçekleşebilseydi, azgelişmişlik uzun süreden beri ortadan kalkmış olurdu. Oysa, petrol üreticisi olan Orta-Doğu ülkeleri örneği, gerçeği ortaya koyacak niteliktedir: Yabancı yatırımlar buralarda, geniş yer kaplar (bir kaç milyar dolar). Petrol işletmesi, verimlilik artışı ve öteki sektörlerin gelişmesinde bir rol oynamamıştır; gelirler küçük bir ayrıcalı grubun elinde bulunduğu halde, hiç bir önemli para birikimine rastlanmadığı gibi, hiçbir gerçek endüstrileşme de söz konusu değildir.

Öyleyse, iç ve dış itkilerin başarısızlık nedenleri nelerdir? Azgelişmiş ekonomik yapıların araştırılmasıyla bu nedenler kolaylıkla anlaşılacaktır.

BÖLÜM 1

Dış itkilerin başarısızlığı

Bundan önce incelenen uluslararası ticaretin egemenlik mekanizmaları, dış itkinin başarısızlığını açıklayacak niteliktedir. Liberaller mübadelenin eşit taraflar ara-

sında yapılmadığını unutmaktadırlar. Bunların teorileri, tersine yapı ve boyut veya dış politika gerekimleri farklarından ötürü hiçbiri mübadele kârına tek başına el koyamayacak olan uluslar arasındaki ticaret üzerine dayanır. Liberal görüşün gerçeğe ne kadar aykırı olduğu bundan önce de belirtilmiştir. Uluslararası ticaret tarihi, La Fontaine'in, demir çanakla toprak çanak hikâyesine benzer; zayıf, daima kuvvetliye boyun eğmek zorundadır. Bu koşullar altında, gelişme süreci içindeki bir ülkenin dış ticareti, bütünleşme ve kalkınma yerine, bir dengesizlik öğesi ve egemenlik kaynağı olmaktadır.

BÖLÜM 2

İç itkilerin başarısızlığı

İç itkilerin başarısızlığı, parçalanmışlık ve egemenlik olgularına bağlıdır. Gerçekten de, geleneksel sektörün kopmuşluğu ve modern ekonomi sektörünün uyumsuzluğu, yatırımın itici etkilerini engeller. Bunlar, gelirleri arttıracakları yerde, fiatları arttırırlar; bu, enflasyondur (şimdilik, enflasyon, fiatların artışı şeklinde anlaşılmalıdır.)

1. Yatırımın teşvik edici etkilerinin güçsüzlüğü

Yatırım, gelir sağlayarak, yeni ihtiyaçlar doğurur; talep artar. Ama, üretim, talebe ayak uydurabilecek midir ?

Geleneksel sektörde

Artan tarım ürünleri talebi, geleneksel tarımın

daha çok üretimde bulunma olanaksızlığıyla karşılaşır. Gerçekten de,

Bazı bölgeler, talebin gelebileceği modern sektörlere maddî olarak bağlı değillerdir; ticari ilişki veya haberleşme ağı eksikliği, bu bölgeleri, köklü bir şekilde adı geçen sektörlerden ayırır.

Geleneksel ekonomi, her zaman bir para ekonomisine de açılmış değildir. Bu ekonomide, ticari mübadeleler, az sayıda üretim maddesiyle sınırlanmıştır ve geleneksel değerlendirmeye göre fiatların, para şeklinde ifade edilmesi seyrek görülen bir olaydır. Para ekonomisi, halkın bir kısmına yabancıyken, başlangıç giderlerinin büyümesi nasıl beklenebilir ?

Para itkileri, geleneksel sektöre erişebildikleri zaman, sosyal egemenliklerle engellenirler. Mülk sahipleri, tüccarlar ve tefeciler, bu para itkilerinin tüm kârını ellerine geçirirler. Köylü, hiçbir şekilde daha fazla üretime itilmiş olmaz.

Öte yandan, para ekonomisi genelleştiğinde, eski sistemin yerine geçmeden önce, geleneksel ekonominin yıkılmasına yol açacak bir sosyal çözülme yaratır. Bu durumda, üretimin düşmesi, kırsal göçle paralel gider.

Modern sektörde

Yatırımın, üçüncü dünyanın şehir ekonomisindeki etkileri nelerdir? Bu ekonomide de, sermayenin itici etkileri çok zayıftır, çünkü;

Yatırımın yarattığı kârlarla sağlanan işlenmiş mal talebi, gelişmiş ülkelerin ürettiği malları kullanan orta veya ayrıcalı bir sınıfın ihtiyaçlarından doğar. Çoğunluk, besin maddeleri bile ithal edilir. Burada da yine,

daha önce de incelendiği gibi, endüstriyel ülkelerin gösterişçi etkileri söz konusudur.

Donatım malları, içerde üretilmez. Bunlar, endüstrileşmemiş ülkelerden ithal edilir. Yatırımın, şehirsel ekonomi üzerinde hiç bir sürükleyici etkisi yoktur. Bu etkiler, donatım malı ihraç eden gelişmiş ülkelere yarar sağlarlar. Sonuç olarak, ister tüketim, ister donatım malları söz konusu olsun, yatırımın teşvik edici etkileri, az gelişmiş ekonomiyi canlandıracak nitelikte değildir. Yararları otomatik olarak yabancı ülkelere transfer edilir.

2. Teşvik edici etkilerin enflasyonist etkilere dönüşmesi

Yatırımın itici etkilerinin, enflasyonu nasıl yarattığını incelemeden önce, adı geçen olguyu kısaca tanımlamak gerekir.

Enflasyon, fiat artışı şeklinde tanımlanabilir. Alışılagelmiş açıklama şekli budur; ama, her fiat artışı, mutlaka enflasyonist değildir. Asıl sorun, bu artışın, ne zaman enflasyonist olduğunun bilinmesidir.

Şu gibi durumlarda, enflasyon söz konusudur

Fiat artışının, öteki ülkelerdekinden daha fazla olduğu durumlarda,

Bu artışın genellikle mal ve hizmetlerle ilgili olduğu durumlarda,

Artışın sınırsız şekilde devam edecek gibi göründüğü durumlarda. Yeni vergiler veya gümrük vergileri gibi bir kamu tedbirine bağlı olan, ama bütün ekonomiye yaygınlaşmasını engelleyecek tedbirlerle birlikte gelen bir fiat artışı enflasyonist değildir.

Bu fiat artışının, bazı ekonomik ve sosyal sap-

malar yarattığı, yani üretimin geliştirilmesinin gerekli olduğu alanlara değil de, spekülasyonun daha rantabl olduğu (ticaret, inşaat gibi) alanlara yatırım yapıldığı ve gelirlerini kolaylıkla arttırma kapasitesine sahip olmayanların (düşük aylıklar, yaşlılar, bazı köylü kategorileri) nin soyuldukları durumlarda.

Şimdi, fiat artışı mekanizmaları ve bu artışın mümkün enflasyonist uzantıları incelenecektir.

Fiat artışının ortaya çıkması

Pazar ekonomisi, malların parayla değiştirildiği ekonomidir ve herhangi bir parayla, ne miktarda mal elde edilebileceğini fiatlar gösterir.

Bir ürünün fiatı, önemli aşamaları aşağıda belirtilecek olan karmaşık bir sürece göre saptanır.

a. Arz ve talep kanunu Pazara sunulan mal ve hizmetlerin tümüne arz adı verilir. Çeşitli ekonomik öğelerin (aileler, girişkenlikler, devlet) istediği mal ve hizmetlerin tümü ise talep adını alır. Arz, talepten yüksek olursa, üreticiler ortaya koydukları mal ve hizmetlerin sürümünü sağlıyabilmek için, fiatlarını indirmek zorunda kalacaklardır. Tersine, talep, arzdan yüksek olursa, alıcılar, malları daha pahalıya almak zorunda kalacaklardır, çünkü talebin aşırılığından faydalanan satıcılar, fiatlarını yükselteceklerdir.

b. Tüccarlar ve büyük şirketlerin baskı ve stratejileri Bunlar, gerek reklâmcılık, gerekse stokların arttırılması yoluyla, yapma bir kıtlık yaratarak, gerekse rekabeti kaldırıp kâr kolaylıklarını arttırarak, fiat artışlarını zorla kabul ettirirler.

c. Devletin müdahalesi Devlet, gümrük vergilerini arttırarak bir fiat artışı yaratabilir. Bu artış tipinin

mutlaka enflasyonist olması gerekmez. Ancak, Devlet, fazla harcamalarda bulunarak ve böylece arz ve talep dengesini bozarak, enflasyona neden olabilir.

d. Gelişme süreci içindeki bir ülkede, Batı'dan aktarılan tüketim modelleri, ulusal üretim talebini tümüyle altüst edebilir; ithal edilen tüketim maddelerine gelince bunlar da, gelişmiş ülkelerde uğradıkları fiat artışlarını yansıtırlar.

Fiat artışının enflasyonist nitelik kazanması

Daha önce de görüldüğü gibi, kısa bir döneme ait fiat artışı, mutlaka enflasyonist değildir. Örneğin, Noel ve Yılbaşı dönemleri nedeniyle meydana gelen bir artış, ondan sonraki ayda, genellikle ortadan kalkar. Artışı genelleştiren etmenler, dört farklı grup içine sokulabilir

Üretimde paralel bir artış olmadan, özel kişilerin elde ettikleri para miktarının artışı;

Yatırımın enflasyonist rolü,

Paraya güvensizlik,

Dış mübadelelerde güçlükler yaratan bir durum olarak, paranın dış ülkelerde değersizleşmesi.

a. Üretimde paralel bir artış olmadan, özel kişilerin elde ettikleri para miktarının artışı

Tedavüldeki para miktarı, bir çok yollarla artabilir.

Bankaların, girişkenliklere verdikleri aşırı krediler yoluyla, girişkenlikler, ihtiyaçları olan malları, bankaların yarattığı skriptürel para ile satın alırlar; aylıklara dönüşen bu para, toptan talebi arttırır.

Bankanın, devlete yaptığı avanslar yoluyla. Bu-

nun için, merkez bankası para basar ve böylece ekonomiye fazla para sokmuş olur,

Üretim artışından daha hızlı gelişen aylık artışı yoluyla.

Talebe yönelik bu teşvik mekanizmaları eşit bir arzla karşılaşmazlarsa, arz ve talep öncesine göre, mutlaka genel bir fiat artışı yaratırlar. Gerçekte de, üçüncü dünya ülkelerinde, üretim arzı, bu talebi, ne

PARA

Para, bir kâğıt, maden parçası veya bir banka defterine kaydedilmiş sayı ile somutlaşan ve bu parayı tanıyan ulus pazarında üretilen ve sunulan her türlü malı elde edebilme haklarını sembolleştiren bir işarettir.

Böyece, 1964'lerde, Fransa'nın mal ve hizmet üretiminin tümü, aşağı yukarı 384 milyar şeklinde tahmin edildiğinde, bir milyon frank, ulusal Fransız üretiminin 1/384.000'ini elde etme hakkını gösterecektir.

Modern ekonomide, paraya, iki biçimde rastlanır elden ele geçen maddi para ve banka kuruluşlarının defterlerine kaydedilmiş bir sayıdan başka bir şey olmayan skriptürel para.

Maddi Para

— Eskiden altın ve gümüşken, şimdi kullandığımız para, kâğıt paralar ve bozuk para adı altında bilinen nikel veya bakırdan maden parçalarıdır.

Skriptürel Para

— Bu paraysa, bankanın hesap defterinde, bir kişi veya girişkenlik adının hizasına kaydedilmiş sayıdır. Bu para, basit bir yazı işlemiyle, bir bankada hesabı veya posta çekleri hesabı bulunan kişi veya girişkenliklerin mübadelelerinde, aracı rolü oynayabilir.

Tedavüldeki para, bu parayı kullanan kişi ve girişkenliklerin ellerinde bulunan paradır (kâğıt para, madeni para, skriptürel para).

geleneksel sektör içinde, ne de şehirsel ekonomide karşılıyabilir.

aa) Geleneksel sektör

Birinci paragrafta, yatırım etkilerinin, geleneksel sektöre yayılmalarında karşılaştıkları engellerden sözedilmiştir. Oysa, söz konusu etkiler, bu sektöre ulaşsalar bile, üretim artmaz. Gerçekten de, geleneksel ekonomi incelenirken, mübadele ekonomisinin eksikliği üzerinde durulmuştur. Bu ekonomi, üretimi arttırmak değil de, bir hayat biçimini sürdürmek amacıyla oluşmuştur. Bu durumda, şehirsel ekonomide bu yokluğun yaratacağı olayların benzerleriyle karşılaşılır. Eski yaşama biçimlerinin devamı garantilendiği sürece, köylü, daha fazla üretmek amacıyla çalışma ihtiyacı duymaz. Ekonomik etkinliğin amacı, para değildir; talep uyarıcılarının geleneksel sektörün kapasiteleri üzerindeki etkileri azdır.

Bunlardan başka, bir çok «dar boğazlar», tarımsal üretimin artmasını teknik bakımdan güçleştirir. Bunlar, gübre ve alt-yapı kuruluşları eksikliği, ulaşım olanaklarının bulunmayışı ve her şeyi engelleyen teknik bilgi yetersizliğidir. (Bu durum, traktör gibi modern araçların, hurda haline gelmesine yol açar.)

Bütün bu psikolojik, ekonomik ve teknik etmenler, geleneksel toplumun, derhal karşılanması gereken ihtiyaçlarının giderilmesine yarayacak üretimi engellemek için sanki elbirliği yaparlar.

bb) Şehirsel ekonomi

Geleneksel sektör, talep artışına karşı duyarlı olmadığı için, bütün para itkilerinden yararlanan şehirsel ekonomidir.

Şehirsel ekonomiyle ilgili açıklamalardan endüs-

triyel üretimin, talep artışını karşılayamadığı daha önce de görülmüştür. Üretici yatırım güçlüğünü ve birikmiş paranın azlığını unutmamak gerekir. Artan talebi karşılayabilmek amacıyla ithalâta başvurulur. Endüstride kullanılmayan işgücüne gelince, bu da, üçüncü sektörü kabartarak, enflasyonun bir ek nedeni olur. Gerçekten de, örneğin ticaret, memurluk, ve marjinal işler, fazla mal üretmeden gelir sağlayan az verimli etkinliklerdir.

Bundan başka, toprak spekülasyonu veya ticari spekülasyon ve para oyunları da, paranın değerini düşürdükleri ölçüde, enflasyona sebep olurlar. Sermayelerin yabancı ülkelere kaçırılışı, ilk dönemde, enflasyonu engelleyici bir etmen olabilir. Çünkü bu, dolaşımdaki paranın bir kısmını emer. Ama, sermaye kaçırılışı, yabancı döviz talebini arttırır. Altın veya fazla döviz karşılığında, gittikçe daha çok yerli para verilir. Bu dış değersizleşme, spekülasyonu arttırmaktan başka bir sonuç doğurmaz.

Bu enflasyonist gelişmeler, üçüncü dünya hükümetlerinin, enflasyonu kontrol altına alamamaları yüzünden daha ağırlaşır. Bu, çoğunluk, söz konusu hükümetlerin bizzat enflasyonun nedeni olabilmelerinden ötürüdür.

Bu hükümetler, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için, ya kalkınmayı hızlandırmada enflasyonun yararlarına inandıkları, ya da durumdan yararlanan özel çıkarlara karşı durmadıkları için kolayca para basma yoluna giderler. Ayrıca, enflasyonla mücadele olanakları da zayıftır. Gerçekten de,

Vergi artışı, gümrük vergilerine dayandığı için, dış sektöre bağlıdır. Oysa, enflasyonla mücadelenin en

etkili yolu, ailelerin, gelirlerini harcamalarını önlemektir. Üçüncü dünyada, gelirler üzerindeki vergi kontrolü zayıftır. Gümrük vergileri arttırılarak, fiat artışı yaratılır ve enflasyon hızlandırılır.

Bankacılık şebekesinin kontrolü zordur. Bankalar, ekonomiye az hizmet ederler. Bunlar, tersine, spekülasyon ihtiyaçları için önemli nakit paraya sahiptirler. Bu bankaların, her zaman, merkez bankasına da başvurmaları yüzünden denetlenmeleri güçtür.

b. Yatırımın enflasyonist rolü

Yatırımın etkileri, gelişme süreci içindeki bir ülkede, gelişmiş bir ülkedekinden daha önemlidir. Bu, iki temel neden yüzündendir.

aa) Yatırımın türü. Bir ülkeyi kalkındırmak amacıyla, önce ağır endüstriye yatırım yapılır. Oysa, teknik- nedenler yüzünden, ülke içinde elde edilen ürünler, ithal edilenlerden daha pahalıdır. Öte yandan, fabrika, kuruluşundan ancak iki veya üç yıl sonra tam randımanlı olarak işlemeye başlıyabiiir. Bu durumda, yalnız üretim maliyeti yüksek olmakla kalmıyacak, üretim malları, ilk yatırımlardan ancak çok sonra pazarda belirecektir. Bütün bunlar, enflasyona elverişli koşullardır. Ulaşım yolları, alt-yapı kuruluşları, enerji ürünleri şeklindeki harcamalar da, aynı sorunla karşı karşıyadırlar.

bb) Yatırım coğrafi konumu. Ekonomik etkinliğin (alt-yapı kuruluşları, para ekonomisine açılmışlık eksikliği yüzünden) ülkenin geri kalan kısmından kopmuş bölgelerde toplanması, enflasyonist durumlar yaratır. Gerçekten de bu, arkasız ekonomik kuruluşlar,

çok sınırlı bir pazara sahiptir, ancak, çok güçlükle ihtiyaçlarını karşılarlar. Bundan başka, geleneksel sektör kalkındırılmak istendiğinde, bu sektörün durumuna bağlı güçlükler, modernleştirmenin maliyetini arttırır.

Özellikle, kalkınma merkezleri, bütün ülkede spekülatif kazançlar peşinde olan birikmiş para ve gelirin transferini sağlar. Bu transferler, talebi kabartarak, gelişme farklılıklarının önemli olması ölçüsünde daha kuvvetli enflasyonist gerilim yaratır Para dolaşımının ve banka kredisinin yerel artışı, fiat artışına yol açar.

Demek ki, enflasyona elverişli koşulları yaratan, bütünüyle, parçalanmışlık durumudur.

c. Paraya karşı güvensizlik

Fiatlar çok hızlı artar veya tüccar ve girişkenlik, bir süre sonra, artık hiç bir şeyin ithal edilmiyeceğini anlarlarsa, paraya olan güven kalkar. Herhangi bir kişi, paraya olan güvenini yitirdiğinde, fiatlar artmadan önce mal satın almakta acele eder. Ev kadını, şeker veya konserve stoku yaparken, nakit paraları olanlar, (arabalar, evler vb. gibi) dayanıklı mallar alırlar. Girişken ve tüccarlar, bir artış olasılığından yararlanmak için, en kısa zamanda mal elde etmeye çalışırlar. Paranın dolaşım hızı artar. Haftada iki ödemede kullanılan para, ellerden üç veya dört kez geçer; her şey, sanki tedavüldeki para birdenbire bir kaç katına çıkmış gibi olup biter.

Enflasyon, alır yürür. İşçiler, zam isterler. Talep arttığı için, tüccar ve girişkenlik, bu artışları fiatlara yansıtırlar, bu kez, aylıklılar yeniden zam isterler ve paranın dolaşım hızı aralıksız artar.

PARA DEĞERİNİN TEMELLERİ

Para değerinin temeli, onunla ne satın alınabileceğinin bilmeye dayanır. Bu konuda, birbirlerine yakın olan şu üç etmenden söz edilmelidir

1. Pazara sunulan mallar Fiat artışı, aynı para miktarıyla, daha az mal satın alınabileceğini gösterir. Demek ki bir paranın değerini saptayan, o paranın satın alabilme gücüdür. Para, ülke içindeki değeri için, bankalara yatırılan altın stokuna bağlı değildir. Örneğin 17. yüzyıl İspanya'sı, Amerika'dan altın dolu kalyonlar geldiği halde, o dönemlerde, pazarda bunu karşılayacak mal bulunmadığı için, enflasyona uğramıştır.

2. Yurttaşları, tedavüle soktuğu kâğıt paraları kullanmaya zorlayan devletin rolü,

3. Ama, paraya güven mutlaka gereklidir, güven olmadan para, değerden düşebilir. İşte bu yüzden, bütün ülkeler, politik iktidardan az çok bağımsız bir merkez bankası kurarlar

ENFLASYON KONUSUNDA

İyimserlerin tezi

Bunlara göre, enflasyonun tartışma götürmez yararlı etkileri vardır.

a) Enflasyon, kârları arttırır. Gerçekten de, ücretliler fiat artışlarını kontrol edemezler. Bu artıştan yararlananlar, girişkenliklerdir. Otofinansman, devalüasyon korkusuyla kârların yatırıma dönüştürülmesi yüzünden kolaylaşır. Yatırımlar, demek ki, kendiliğinden artar.

Kötümserlerin tezi

Bunlar, iyimserlerin tezini, kelimesi kelimesine reddederler.

a) Üretim yatırımı zamanla zayıflar, hatta kaybolur. Birikmiş para, verimli yatırım alanlarından kaçarak sermaye spekülasyonunu ve ticareti finanse eder.

b) Kamu yatırımları finansmanı, para yaratılması yoluyla, her koşul altında, kalkınma için gerekli altyapı kuruluşlarını hazırlar.	b) Enflasyon, çoğunluk, yatırım zararına yönetim mekanizmasının giderlerini (memurlara ödeme) kabarttığından, kamu harcamaları verimli değildir. Ülke içindeki vergi sistemi yeterince etkin olmadığı (yani gelirden az vergi alındığı) için devlet kaynakları azalır. Çünkü devlet her zaman, bütçe açığını sınırsız olarak büyütemez.
c) Enflasyon, ekonomik gelişmeyi sağlayarak işsizliği ortadan kaldırır.	c) Enflasyon, işsizliği engellemez, çünkü, önce, kalifiye işgücü yoktur. Bundan başka, şehirsel ekonominin genişlemesi üçüncü sektörü geliştirir ve birinci sektördeki işgücü, ikinci sektörün gelişmesi sağlanmadan, üçüncü sektöre geçer.
d) Gelirlerin yeniden dağıtılması yoluyla, pazar genişletilerek, azgelişmiş ekonominin temel sorunlarından biri çözülür.	d) Enflasyon, geleneksel ekonomiyi, modern ekonomiyle bütünleştirmeden yalnız şehirsel sektöre yardım ederek parçalanmışlığı arttırır.
e) Para yatırılması nedeniyle yabancı sermayelere ihtiyaç kalmaz ve bağımlılık ortadan kalkar.	e) Enflasyon, ödemeler dengesinde ergeç güçlüklerle karşılaştığı için, bağımsızlığı sağlamaz, çoğunluk, enflasyonla elde edilmek istenen bağımsızlığı kaybettiren koşullar yaratan ödünç para almak zorunluğu doğar.

d. Paranın dış ülkelerde değerini kaybetmesi

Uluslararası rekabet, amansız olduğu için, fiyatların ülke içindeki artışı, ihracatı gittikçe güçleştirir. Aynı zamanda, sermaye sahipleri, devalüasyonu sezinleyerek varlıklarını, her türlü hileye başvurarak yabancı bankalara yatırmaya çalışırlar. Böylece, sırf ticari denge bozulmakla kalmaz, yabancı ülkelere sermaye kaçırılışları, altın ve döviz stoklarını kurutur. Az çok kısa bir süre içinde iflasa yaklaşan ülke, yabancı ülkelere başvurmak zorunda kalır. Kendisine verilen borçlar, ülkenin, ekonomik ve hatta politik bağımsızlığını az çok kaybetmesine yol açan koşullar yaratır.

Ulusal ve yabancı fiatlar arasında gittikçe artan farkları yoketmek için devalüasyona gidilebilir, yani ulusal para değeri, altın veya dolar, frank gibi yabancı paraya oranla düşürülebilir. Bu durumda, aynı miktarda yabancı malzeme elde edebilmek için, daha çok yerli para gerekecektir (bu, ithalâtı frenler). Böylece, yabancı ülkeler, değeri düşürülmüş ülke mallarını, daha düşük fiatlarla elde edebilirler (bu da, ihracatı kolaylaştırır).

Demek ki, parçalanmışlık ve ekonomik ve sosyal egemenlik etmenlerinin tümü, dikkat edilmezse, enflasyon etmenleri olabilirler.

Geriye kalan sorun, bir ülkenin, enflasyonla kalkınıp kalkınamıyacağıdır. Fransa'da, 1945'lerden sonra, belki başarı kazanmış olan bu politika, gelişme süreci içindeki bir ülke için de geçerli midir ? Bu sorunun cevabı konusunda iyimser ve kötümserlerin görüşleri çatışkındır.

Enflasyon mekanizmalarının çözümlenmesi, bunların olumsuz etkileri konusunda bir fikir verebilir.

Enflasyonun, bazı kısmi yararlarına ve gelişmiş ülkelerdeki-tartışılabilecek-başarılarına dayanan enflasyon yandaşlarının düşünceleri aldatıcıdır, çünkü bunlar, ekonomik parçalanmışlık ve azgelişmişliğin ana karakteristiği olan egemenlikleri yokumsarlar. Üretim sermayesinin, ticari işlemler yararına hemen kurutulması yüzünden, artı bir bilanço bile ortaya çıkaramıyan enflasyonun olumsuz sosyal sonuçları vardır Spekülasyon, tarım sektörüne yerleşir, «bahşişler» ve diğer rüşvet şekilleri, gelirleri, fiatlar kadar hızla artmayan memurları baştan çıkarır, soysuzlaşma, kamu hizmeti anlayışını kemirir. Paranın çekiciliği, tüm değerleri aşındırır ve bağımsızlığın yarattığı soylu değerleri yok eder. Yerli kültür değerleri, «Amerikan Hayat Biçimi» içinde erir. Gerçekten de refah yarışında ve ulusal ahlâk ve dinsel inançların yıkılışında, Batıdan aktarılan sayısız tüketim modelleri, her yola başvurularak erişilecek ideali temsil ederler. Bir süre sonra, ayrıcalıkların artan ihtiyaçları karşısında, yabancı ülkelerden yardım dilenmek ve artık ulusal bağımsızlığın yasını tutmak gerekir.

BÖLÜM 3

Bir para bölgesine giren ülkelerin özel durumu

Para bölgelerine giren üçüncü dünya ülkelerinde, para değeri sorunu farklı terimlerle dile getirilir. Bu farklılıkları kavrıyabilmek amacıyla, sırasıyla şu konular incelenecektir

Para bölgelerinin kökeni,
Para karakteristikleri,

Para bölgelerine girmenin, para değeri üzerindeki sonuçları.

1. Para bölgelerinin kökeni

Bir para bölgesi, bir ülkeler grubunun paraları arasındaki sıkı dayanışmayla belirlenen ve para değerinin korunması amacıyla tedbirlerin alındığı bir bölge şeklinde tanımlanabilir.

Para bölgeleri, bugünkü biçimleriyle, İkinci Dünya Savaşından sonra belirmişlerdir. Ama, kökenleri daha eskidir 1931'e kadar paralar, geniş ölçüde, altınla veya kendi aralarında değiştirilebilmişlerdir. Bu, serbest dönüştürme rejimi olmuştur. Londra bankerleri, zaten bazı ülkelerin para stoklarını vekil olarak yönetmişlerdir (İngiliz Uluslar Topluluğu, İskandinav ülkeleri, Portekiz, Japonya, v.b.). 1929 krizinden sonra, İngiltere, sterlingi devalüe etmek zorunda kalmış; bu devalüasyondan zarar görmemek için, sözü geçen ülkeler, paralarını, altın değil de, sterling üzerinden saptamaya karar vermişlerdir ve Londra, bu ülkelerin paralarına vekillik etmeye devam etmiştir. O dönemde, «Sterling bloku»ndan da sözedilmekle birlikte, gerçek anlamda sterling bölgesi, Savaşın başlamasıyla doğmuş, birliğin disiplini daha sertleşmiş ve bu birlikte, sadece İngiliz uluslar topluluğunun Kanada dışındaki üye ülkeleri kalmıştır.

Frank bölgesi de, resmi olarak İkinci Dünya Savaşının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır; bu bölgenin görevi, metropoliten frank ile Fransa imparatorluğunun sömürge paraları arasında zaten varolan bağları kurumlaştırmaktan başka bir şey değildir.

1929'daki büyük krizden sonra, para bölgelerinin doğması, aynı zamanda, şu olguları yaratmıştır

Dünyanın ekonomik bölgelere ayrılması

Ticarî mübadeleleri kolaylaştırmak amacıyla, serbest dönüştürmeli bölgeler yaratılarak 1929'dan önceki sistemin kısmen yeniden kurulması.

Sterling ve frank bölgeleri dışında, tek gerçek para bölgesi, Portekiz ve sömürgelerini kapsayan esküdos kuşağıdır. Dolar ve ruble bölgeleri yoktur.

Demek ki, tek gerçek para bölgeleri, eski sömürge imparatorluklarını kapsar. Bu bölgeler, azgelişmiş ekonomileri, eski metropolün gelişmiş ekonomisine bağlarlar ve evrimleri, sömürgeciliğin ortadan kalkmasının bir sonucudur. «C.F.A. frankı»nın serüveni, bu sürecin açık bir örneğidir. Frank, Afrika'daki Fransız kolonileri frankından, Afrika'nın Fransa topluluğu frankına dönüşmüş ve son olarak, Afrika mali topluluğu frankı haline gelmiştir.

2. Para bölgelerinin karakteristikleri

Gerçek para bölgelerinin dört temel karakteristiği vardır

a. Bölgenin çeşitli paraları, eski metropolün parasına bağlıdır
b. Bölge paraları, aralarında kolaylıkla değiştirilebilir.
c. Her ülkenin kazandığı dövizler, ortaktır.
d. Ortak yönetim organları bulunmaktadır.

a. Bölgenin çeşitli paraları, doğrudan doğruya altına veya aynı şey demek olan dolara göre değil de, eski metropolün parasına bağlıdır. Ölçü olan bu para, dolara oranla devalüe olmuşsa, bölgenin bütün paraları da bunu izler; sterling bölgesinde, frank bölgesinde uzun süre olanların tersine, sterling ve öteki paraların

değeri arasında sabit ve kesin bir oran olmamıştır. İşte, yeni Zelenda, Pakistan, veya Hindistan'ın sterlinge oranla para devalüasyonları böyle belirmiştir.

Üye ülkelerin bağımsızlığından sonra, frank bölgesinde, özellikle Tunus dinarı ve Fas dirhamında, İngiliz sistemine yaklaşan bir esnekliğe doğru gelişme görülmüştür.

b. Bölgenin paraları, aralarında kolaylıkla değiştirilebilir. Genellikle, herhangi bir para miktarı, bölge içinde serbestçe transfer edilebilir. Sterling kuşağında, işlem, İngiltere bankası tarafından günügününe tutulan bir defterdeki kayıtlarla gerçekleşir. Böylece, banka, her ülkenin, bölge içinde gerçekleştirdiği tüm ticaret ve para işlemlerinin muhasebesini tutar. Hesaplar yapılınca, bazı ülkeler alacaklı, bazıları borçlu çıkar ve bütün bu işlem sonucu, kalanlar, belli bir sınırı aşmamak üzere birikebilir. Alacaklı ülkeler, kendilerine olan borçları talep etmezler; böylece, üye ülkeler arasında, serbestçe mal satın alınabilir. Oysa, diğer ülkeler de, alacaklarını kaybetmemek için, sterling bölgesinden çıkmazlar, bunun sonunda, en fazla borçlanan ülke, İngiltere olur.

Frank bölgesinde, bugün, iki sistem birlikte yürürlüktedir :

aa. Homojen bir çekirdek T.O.M. ve oniki Afrika ve Madagaskar cumhuriyeti. Sistem, bölge paralarının aralarında dönüşümünü tam olarak garantiler.

Fransız maliyesi, bölgenin bir ülkesinin merkez bankası adına bir hesap açar. Bu banka, varlıklarının tümünü metropoliten frank olarak bu hesaba yatırır, maliye de ona, ihtiyacı olabilecek parayı frank olarak sağlar. Bu hesap, sınır gözetmeden, borçlu veya ala-

caklı olabilir. Bölge içindeki transferleri tamdır ve bu sistem, transfer yapan ülkeleri bölge içinde ödeme dengesini sağlama çabasından kurtarır.

Fransız maliyesi, ayrıca, paranın iyi bir şekilde yönetildiği konusunda ciddî garantiler ister ve merkez bankalarının yönetimine Fransız otoritelerinin de katılmasını talep eder. Bu bankalar, iki kategoriye ayrılır :

Batı Afrika ülkelerinin merkez bankaları gibi, para basım bölgesinin bir çok devleti kapsadığı çok uluslu kuruluşlar. Merkezdışıcılık olgusu, batı Afrika parasına, Fransız hazinesinin sınırsız garantisi üzerine dayanan bir politik ve hukukî temel vermiştir.

Madagaskar ve Togo'nun ulusal kuruluşları. Bunların parasını, Fransa garanti altına almıştır Fransız üyeler, bu kuruluşların yönetim kurulunda yerli üyelerle eşit sayıda bulunurken, çok uluslu kuruluşlarda Fransa'nın katılma oranı 1/4'e iner.

ob. Çekirdek çevresinde geçiş durumu Bu, Tunus, Fas, Cezair, Mali ve Gine'nin rejimi için söz konusudur. Bu devletler, paralarını, özerk bir şekilde kullanırlar. Para basımını kendileri kontrol ederler ve kredi politikalarını tek başlarına yönetirler. Paralarının franka dönüşümü, kayıtlardan bağımsız değildir, Fransa merkez bankasıyla yapılan doğrudan anlaşmalar, bu ülkelerin, Fransa'ya yaptıkları transferlerde oldukça elverişli bir rejim sağlarlar.

Bugüne kadar, para işlemleri, hiç değilse «homojen çekirdek» söz konusu olduğunda, hiç bir sınırlamaya bağlı kalmamıştır. Aslında, Fransa hükümetinin yardım ve harcamalarının büyüklüğü sonucu, alacak hesapları çoğunluk artı olmuştur. Sömürgeciliğin kalkması ve kalkınma sorunlarının bilincine varılmasıyla, Frank böl-

gesi içindeki transferlerin serbestliği tartışma konusu yapılmaya başlanmaktadır. Gelişme gerekimleri, genç bağımsız devletleri, sermayelerin kaçışını denetlemeye itmektedir. Öte yandan, Fransa'da, kendi açısından, herhangi bir kamu harcamasını ödemede, giderek daha titiz olmaktadır.

Bunun sonucu olarak her iki taraf da serbest dönüştürmenin sınırlanmasını düşünmeye başlamış, dönüştürmenin sınırlandığı bir rejim daha şimdiden Kuzey Afrika ülkeleri ve Mali'de uygulamaya konmuştur.

c. Bütün ülkelerin sağladığı dövizler biraraya getirilir ve her ülke, ihtiyaçlarına göre, bu yedekten yararlanır. Frank bölgesinde, Fas, Tunus, Cezair, ve Mali'nin çekebileceği para miktarı sınırlandırılmıştır.

d. Ortak yönetim organlarının kuruluşu.

Sterling bölgesinin temelinde hiçbir hukuki kurum yoktur. Para politikası, sterling basan merkez bankaları yöneticilerinin aralarında yaptıkları toplantılarla kararlaştırılır.

Frank bölgesi, çok daha merkezcidir. Gerçekten de, bölgenin politikası, çoğunluk, tek taraflı olarak, Fransız Merkez bankası ve Maliye Bakanlığı tarafından kararlaştırılır.

3. Bir para bölgesine bağlı olmanın yarar ve sakıncaları

Bir para bölgesinin üyesi olan azgelişmiş bir ekonomide, paranın değeri, bağımsız bir paradan daha kararlıdır. Gerçekten de, bu para, eski güçlü metropol ekonomisi tarafından korunur. Bölge içindeki ülkenin parasının değer kaybı, kendi haline bırakılmış bir üçüncü

dünya ülkesinin parasına oranla daha azdır. Bu durumda, ticari mübadeleler de daha kolaylaşır.

Ama bu yararları yanında sistemin sakıncaları da vardır Üye ülkelerde dağıtılan gelirler, eski metropole kaçırılırlar. İşlenmiş mallar, ucuza geldiği için endüstrileşme güdüden yoksun kalır.

Bir para bölgesi içinde bulunma, ancak kalkınma sorunlarını hedef alması halinde kalkınmanın olumlu bir etmeni olur. Bugün, para dayanışması, gelişmenin uyumiu bir hale getirilmesi süreciyle bütünleşmelidir. Para bölgesinin başlıca amacı, artık, sadece eski metropolün işlenmiş mal ihracatını kolaylaştırmak ve taban ürünleri elde etmesini sağlamak olmamalıdır. Para bölgesinin amacı, kalkınma için gerekli donatımın ithali ve yeni uzmanlaşmaların belirmesini hazırlamak olmalıdır. Bir para bölgesi, sadece bir araçtır, onu uygun bir şekilde kullanmak gerekir.

BEŞİNCİ KISIM

KALKINMANIN ULUSAL KONTROLU

Azgelişmişlikle liberalizmin başarısızlığı üzerindeki bu incelemenin sonunda, bir kesin gerçek ortaya çıkmaktadır.

Kalkınma, ekonomik ve sosyal durumu kontrol altına alabilmek için, ancak bilinçli ve uyumlu bir eylemden doğabilir.

Bu kontrol, önce, ulusal bir istem sonucu olmalıdır. Kalkınma, dışardan zorla kabul ettirilip gerçekleştirilemez, çünkü, temelce, davranış, yaşama ve düşünce biçimlerinde derin bir değişme anlamı taşır. Altıncı kısımda incelenecek olan uluslararası işbirliğinin, üçüncü dünya ülkeleri hükümetlerinin görevini hafifletmesi, onları bu alanda eyleme girişmekten alıkoymamalıdır.

Bu bakış açısı içinde, her ülke, kendine özgü yolu bulmalıdır. Bu çalışmada, kalkınma formülleri vermek söz konusu değildir. Bu eserin kalkınmama kontroluna ayrılmış konularının amacı, herkesin kalkınmanın şu veya bu yönünü, kendisini özellikle ilgilendiren ülkeye uygulamasını sağlamaktır.

BİRİNCİ KONU

EKONOMİ VE TOPLUMUN YENİDEN BİÇİMLENMESİ

Kalkınma, ekonomik değişmelere, ancak kısmen bağlıdır. İnsanların yeniden biçimlenmesi ve anlayışların yenilenmesi de aynı derecede önemlidir. Yatırım çabası, halkın yeniden biçimlendirilmesiyle ve ulusta, ilerleme isteklerini ortak bir amaca yöneltecek bir şevkle birlikte yürütülmelidir. Kalkınma, yüksek yetkili bir teknik hizmetin değil, bir halkın eseridir.

Plan, önce, bir politik eylem ve ulusal ilerleme isteminin ifadesidir ve toplum, derin ve temelden bir değişmeye uğramadan gerçekleşemez.

BÖLÜM 1

Plan ve anlamı

Ekonomik kalkınma, 19. yüzyılda, Devlet'in büyük müdahalesi olmadan gerçekleşmiştir. İmparatorun kesin bir rol oynadığı Japonya ve bir ölçüde Almanya dışında, özel girişken ve birikmiş para sahibi, endüstriyel devrimde baş rolü oynamıştır.

Bugün, özgür girişkenliği savunan ülkelerde bile,

Devlet ekonomik kalkınmanın ana öğesi olmaktadır. Gelişme süreci içindeki ülkelerde devlet, son rolü oynayacaktır, ancak bugün, planın başlangıç aşamasında bulunmaktayız.

PLAN NEDİR?

Plan, gerçekleştirilecek bir proje veya girişilecek bir eylemin sembolik ifadesidir. Bu anlamda, bir ev planından, şehircilik planından, savaş planından sözedilir.

Burada, söz konusu olan basit bir tahmin değildir, planın öngördüğü araçların kullanılması koşuluyla, gerçekleştirilebilecek bir projedir.

Ekonomide, plan kelimesi, önceleri donatım planı, elektriklendirme planı, şehircilik planı gibi sınırlı programlar için kullanılmıştır. Plan kelimesi, ancak kollektivist ekonomilerin kuruluşu ve özellikle 1928'den başlayarak, bir ülke etkinliğinin tümünün düzenlenmesi için kullanılmıştır

Bir plan, birkaç yıl için, ekonominin alabileceği en iyi doğrultuyu ifade eder Bu, eldeki kaynaklar (işgücü, enerji, doğal kaynaklar, v.b.) ve teknik, ekonomik, sosyal ve politik gerekimler (verimliliğin artış oranı, kişi başına düşen en yüksek üretim artışı ihtiyacı, mübadele serbestliği, para dengesi, donatım ihtiyaçları, v.b.) in hesaba katılmasıyla saptanır.

1. Gelişmiş ülkelerde planlamanın yaygınlaşması

Gelişmiş ülkelerde, devlet giderleri çok artmıştır. Teknıklerin gelişmesi, savaşlar ve zengin halkın refah istekleri, devletin görevlerini gözle görülür şekilde arttırmıştır. Bu nedenle, Fransa'da, yönetim harcamaları, net olmayan ulusal hasılanın % 35'ini ve aile tüketiminin yarısından fazlasını kapsar. Fransa, bu alanda, bir

istisna değildir. Durum, tüm gelişmiş ülkeler için aynıdır; bu ülkelerde de devlet, yaptığı harcamalarla, ekonominin baş öğesi olmuştur.

Bundan başka, devlet, bugün, ekonomik ve sosyal kalkınmanın başlıca etmenlerini elinde bulundurur. Bilimsel araştırma, geniş ölçüde devlete bağlıdır (A.B.D.'nde 2/3'ü ve Fransa'da 3/4'ü). Alt-yapı kuruluşlarının hemen hemen tümü, devletin ürünüdür. Eğitim, yine onun sorumluluğu altındadır. Devlet, nüfusu bile etkileyebilir: Göçleri kontrol altına alabilir, çocuk primi ve aile planlaması yoluyla da doğurganlığı olumlu veya olumsuz olarak etkileyebilir Son olarak, yatırımların önemli bir kısmı, devletin kendi sermaye ve örgütleri tarafından finanse edilir (Bu, Fransa'da, % 35 kadardır).

Devlet, giderek, ekonomi ve toplumun yönetiminde, belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. Sosyalist olmayan endüstrileşmiş ülkelerde bile, öncelikleri olan ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmek ve devletin çeşitli eylemlerini, onlara daha fazla bir etkinlik kazandırmak üzere düzenleyecek program ve planlar hazırlanır. Endüstriyel ülkelerin çoğunda, planlamanın, sosyalizmle hiçbir ilişkisi yoktur.

Planlama, her şeyden önce, endüstriyel toplumun düzenli işleme ihtiyaçlarına bağlıdır. Gerçekten de, ikinci kısımda görüldüğü gibi, gelişme, bir ekonomiyi daha karmaşıklaştırır ve karşılıklı bağımlılıkları arttırır. Bir ekonomi kalkındıkça düzenlenmeye daha çok ihtiyaç gösterir.

Ayrıca, gelişmiş ülke insanı, uzayın fethine giriştiği ve atomu kontrol altına aldığı bir dönemde ekono-

mik alanda, sözde doğal kanunların baskısı altında bulunmayı nasıl kabul edebilir ?

Son olarak, ekonomiye egemen olma ihtiyaçları, ancak devletin bunu gerçekleştirecek araçlara sahip olması halinde belirir.

Plan, bu durumda, ulusal ekonomiye amaçlar yüklemeyi ve ekonomik hayat öğelerini düzenleyerek bunları gerçekleştirmeyi sağlar.

Bu tanım, rastlanan bütün planlama türlerini kapsayacak kadar geniştir. Planlama biçimleri, üç başlık altında sıralanabilir :

Yol gösterici planlamalar : Devlet, seçilmiş amaçlara varmak üzere yapılması gereken her şeyi gösterir, ama yalnız açıklamak ve inandırmak için araya girer. Ekonomik öğelerin, kendiliklerinden planı gerçekleştireceklerini umud eder. (Fransız planlaması, yol gösterici sayılabilir).

Özendirici planlamalar : Devlet, amaçların gerçekleşmesini şart koşmaz, ama, planı gerçekleştirenlere bir takım yararlar (örneğin mali avantajlar) sağlar. Ve amaçlara ulaşamayanları korumayarak cezalandırır. (Yugoslav planlaması, özendirici olabilir).

Buyurucu planlamalar : Devlet, planın gerçekleşmesini şart koşar; girişkenlikler, onun buyruklarını yerine getirmekle yükümlüdürler.

Bu kategori içinde, merkezî buyurucu planlamalar (bu planlama tipi, Stalin'in sovyet planlaması olabilir) ve merkezleşmemiş buyurucu planlamalar (bu planlama tipi, bölgeselliği arttıran Kruşçev'in planlaması olabilir) de yer alır.

Ekonomistler, bazan, bu üç tipe, biraz da alaylı bir deyişle, resmi olmayan planlama türünü eklerler;

bu, bir planın değil de, devletle özel girişkenlik arasında sıkı bir işbirliğinin bulunduğu ülkelerdeki durumdur (A.B.D.'nin durumu böyledir).

Gerçekte, günümüzde rastlanan bütün planlamalar, bu tiplerin her birinden bazı özellikler taşır. Böylece, Fransız planlaması, ancak, devletin elinde temel verilerin veya etkinlik araçlarının bulunmadığı bazı sektörler (örneğin tarım) için yol göstericidir. Birçok durumlarda, sağlanan mali yararlar nedeniyle, planlama, özendirici bir nitelik kazanır. Yönetim alanında ise planlama, ilkece buyurucudur. Sovyet planlaması bile, planlama tiplerinin bir karışımıdır Bazı sektörler, ancak kısmen planlama organlarının baskısı altındadırlar ve son reformlar, bazı girişkenliklere öyle bir özerklik verir ki bunlar, Sovyet planlamasına buyurucu olmaktan çok özendirici bir planlama özelliği kazandırır.

Ne olursa olsun, gelişmiş ülkelerde plan, önceliği olan amaçların gerçekleşmesini sağlayarak, gittikçe karmaşıklaşan bir bütünün gelişim dengesini giderek daha iyi sağlamaya çalışır. Amaç ve metodlardaki ayrılıklara rağmen, çoğunluk, planlamanın özü budur

2. Gelişme süreci içindeki ülkelerde planlama

Zengin ülkelerde planlamanın hızla yaygınlaşması, yoksul ülkelerin geri kalmışlığını daha da arttırır Son on yıldan beri, üçüncü dünya ülkeleri, ekonomik ve sosyal hayatlarını tüm olarak kontrol altına almanın kendi yararlarına olduğunu anlamışlardır. Ancak, gelişme süreci içindeki bir ülkede, planlamanın, gelişmiş bir ülkede olduğundan bütünüyle başka bir anlamı vardır Bu planın kaynağı, endüstriyel toplumun talep-

leri değildir. Plan, herşeyden önce, yoksulluğa karşı bir savaş ilânıdır ve bir önceleme kavramı üzerine kurulmuştur. Oysa, uzmanlar, üçüncü dünya ekonomileri-

BEŞİNCİ FRANSIZ PLANININ HAZIRLANIŞI (1966-1970)

Uzmanlar, önceleri, Fransız ekonomisinin, 1970'de nasıl olacağı konusunda, ekonomiyi üç kesime bölerek, kaba bir taslak hazırlamışlardır. Bu kesimler, tarım, endüstri ve hizmetlerdir. Bu uzmanlar, önce, bir ilk dengeden hareket etmiş, sonra verimlilik, çalışma süresi, işgücü gibi bazı değişkenleri işe karıştırmışlardır.

Adı geçen uzmanlar, ekonominin yirmi sekiz kola ayrılmasından sonra, ana varsayım olarak, toplam nüfus ve etkin nüfus, iş süresi, üretim ve verimlilik artışı, tüketim, yatırımlar, v.b.'ye ilişkin 1970 tahminlerini ele alarak daha ayrıntılı bir taslak yapmışlardır.

Yeni taslağın genel dengesi, uyuşmazlıklar belirdikçe, amaçlar değiştirilerek birbirlerini izleyen yaklaşımlarla sağlanmıştır. Burada da, taslaklar, farklı gelişme oranları temeline dayanılarak hesaplanmıştır.

Aranılan denge, önce maddî (tüketim ihtiyaçları ve üretim kollarına göre üretim olanakları, etkin nüfus ve iş hacmi) sonra mali (yatırım ihtiyaçları ve birikmiş para) dir

Bu çalışmalardan hareket ederek, hükümet, belli tercihler yapar ve modernleştirme ve donatım komisyonlarının da her sektör, dal ve etkinlik alanında tercihler yapmasını sağlayacak direktifler verir. Bu tercihler, seçilmiş bütünün dengesini sağlayacak nitelikte olup anlaşmazlıklar arabuluculuk yoluyla çözümlenir. Son sentez, planı oluşturur.

Fransa gibi bir ülkede, demek ki, planın hareket noktası, gelişmiş bir ekonomiyi niteleyen karşılıklı temel bağımlılıklar üzerine kurulmuş genel ve toptan bir dengedir. Böyle bir kalkış, gelişme süreci içindeki ülke için gerçekçi olmadığı gibi, gerçekleştirilebilme şansından da yoksundur.

ni planlamak istediklerinde, bu temel olguyu unuturlar. Zengin ülkelerin geliştirdiği planlama, yoksul ülkelere uydurulmadan ve anlamını iyice kavrama çabası gösterilmeden, mucize yaratacak bir çare gibi, bu ülkelere sokulur.

Planlamanın azgelişmiş ekonomilere uydurulması

Son dönemlerde, eski sömürge egemenliğinin yerine teknokratik sömürgeleştirmenin geçtiği görülmektedir. Bazı bilgiç uzmanlar, Afrika ve Asya'da, endüstriyel ülkelerde gerçekleştirdikleri ölçüde iddialı ekonomik çıkarımlara ulaşmak istemişlerdir. Ne yazık ki üçüncü dünya, ancak bir istatistik çölüdür ve çoğunluk, elde edilebilen birkaç sayının da yanlış olduğu apaçık ortadadır. Öte yandan, planı geliştirmek ve gerçekleştirmek için kurulan organların elle tutulur tek yararı, kullandıkları personelin artışıyla, işsizliğin küçük çapta ortadan kalkması olmuştur.

Bir üçüncü dünya ülkesinde, planın başlıca özelliği basit oluşudur. Çeşitli planlamaların en büyük yanlışı, toptan bir uyum ve ekonomik denge yaratmak istemeleridir. Bu, gelişme süreci içindeki bir ülkenin, aynı cinsten bir bütün meydana getirmediğini, ekonomisinin parçalanmışlığını unutmak demektir.

Önce, ülkenin birlik ve iş dinamizmini bozan parçalanma ve egemenlikleri belirlemek gerekir. Yapma hesaplarla, gerekli toplam sermaye ihtiyaçlarının bir dökümünü yapmaktansa, temel yapıları incelemek daha doğru sonuçlar verir.

Bu durumda, hangi belirli eylem tiplerinin, ekono-

miyi daha uyumlu ve daha az bağımlı yaptığı belirlenebilir. Sermaye ihtiyaçları, özel projelere göre değerlendirilecektir. Sermayenin nereye gideceğini bilmek, ülkeye sokulacak toplam sermaye miktarını bilmekten daha önemlidir. Oysa, çoğu zaman, toplam tahminlerin iddialılığı karşısında görülen, yatırımlarla ilgili özel bilimsel projelerin eksikliğidir.

Genellikle, uzmanların, üretimin veya tüketim-üretim, ithalât-ihracat, birikmiş para-yatırım dengelerinin gelişmesi üzerinde çıkarımlarda bulunabilmek için gerçekleştirdikleri ekonomi tabloları çok az anlamlıdır.

Bu tablolar, ekonomik bütünlük eksikliğini hesaba katmamaktadırlar. Bunlar, ekonomik parçalanmışlıkları yokumsayarak yerel geçimlik üretimi, ticarileşmenin geleneksel yollarını benimseyen yerel ithalât ve ihracattan ayırmadıkları için daha az işe yararlar. Bu tablolar, ancak kalkınma ilerlediği ve ekonominin gelişmesi sağlandığı zaman yararlı olacaktır.

Tüketim-üretim, ihracat-ithalât, kamu gelir-giderleri dengesi ya da genel para dengesi üzerinde öngörülen tedbirlerin sonuçlarının proje proje incelenmesi, daha yararlı olur. Böylelikle, bunların birbirine eklenmesiyle toptan bir yaklaşıma varılabilir. Bu durumda, tam bir denge hiçbir zaman sağlanamayacağı için ancak, dayanılabilecek bir dengesizliğe ulaşmaya çalışılmalıdır.

Burada, önemli bir noktaya değinmek gerekir. Bir kalkınma planının geliştirilmesiyle, planlama (yani, bu planın gerçekleştirilmesi ve ekonomik ve sosyal hayatın kontrol altına alınması), birbirine karıştırılmamalıdır. Hemen hemen tüm üçüncü dünya ülkelerinin bir kalkınma planı vardır, ama çok azı planlama üzerinde ça-

lışmıştır. Çünkü, temel sorun, kavramsal düzeyde değil, eylem düzeyindedir. Planların en iyisi bile, politika ve yönetim erklerinin eksikliğini gidermez.

Demek ki seçilmiş amaçlar, gerçekleştirilme olanaklarını da hesaba katmalıdırlar. Bir plan, çoğunluk, nüfus artışından hareket edilerek gerçekleştirilmesindeki yönetim mekanizması olanakları, hükümetin, bunu hazırlamadaki istemi ya da mali olanaklar hesaba katılmadan geliştirilir. Plan, bu durumda, gerçek bir kalkınma projesi değil de, ancak bir propaganda aracı olur. Yalnız planlanabilecek şeyler planlanmalıdır. Uzmanların, geleneksel sektöre üretim amaçları yüklemeleri çok gariptir. Çünkü bu alanda, üretimi yöneten psikososyolojik etmenler kontrol altında değildir. Bir kırsal kalkınma programı öngörülebilir, bunun maliyeti belirlenebilir, bu, genel kalkınma politikasıyla bütünleştirilebilir; ama, bunu'nla üretim amaçlarını saptamak arasında uçurumlar vardır.

Demek ki ekonomik ve sosyal hayatın tümünü kapsayan programlardan çok, gerçekleştirileceğinden emin olunan kısmi programlardan başlamak daha akıllıca bir iştir. Zaten, Fransa, S.S.C.B. ve sosyalist ülkelerin çoğunluğu, planlamaya kısmi planlarla girişmişlerdir.

Her ülkenin, kendi somut durumuna uydurulmuş planlama sistemleri yaratması zorunludur. Bir ülkeden diğerine metodlar transfer etmek, bir planlamayı başarısızlığa götürmek demektir.

Son olarak ve özellikle plan, ulusun umudunu somutlaştırmalıdır, çünkü planlamanın, gerçekleşebilmesi için insanlara ihtiyacı vardır.

GELİŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ BİR ÜLKEDE BİR PLAN GELİŞTİRMENİN TEORİK AŞAMALARI

1. Bugünkü durumun bilançosu, başlıca şu şıklar altında yapılır

a) Ekonomiyi parçalayarak ve onu iç dinamizminden yoksun bırakarak kalkınmayı felce uğratan ekonomik ve sosyal yapılar,

b) Çeşitli sosyolojik güçler,

c) Gerek malî, gerekse yönetimsel ve insanî vasıtalar,

d) Karşılanması gereken temel ihtiyaçlar. Bu arada, planın ağırlık noktası, nüfus artışı olmamalıdır, çünkü, bu durumda, gerçekçi olmayan projeler yapmak zorunda kalınır. Gecikmeler, bir adımda giderilemez.

2. Uzun (20 yıl) ve orta vadeli (3-5 yıl) bir bakış açısı içinde hazırlanan çeşitli alternatifler, politik sorumluların, bir kalkınma politikası biçimi seçmelerini sağlar.

3. Yapılmış tercihler temeli üzerinde, 3 ile 7 yıllık bir dönemi kapsayan plan hazırlanır (5 yıl, en çok seçilen süredir). Bu plan, şunları kapsamına alır

— Tercihlerin gerçekleşmesini sağlayan özel programlar. (Başlangıçta, bunlar, ancak sınırlı sayıda sektörü kuşatabilirler).

— Programların gerçekleşmesini ve bunların çeşitli denge (tüketim-üretim, yatırım-birikmiş para) gerekimleriyle uyuşmalarını sağlayan ekonomik, malî, yönetimsel, sosyal ve politik tedbirler.

Planın temelinde, özel programlar bulunmalıdır. Yalnız genel amaçları belirlenmiş olan bir plan benimsenmemelidir. Şüphesiz, bir plan, basit bir yatırımlar planından daha geniş kapsamlı olmak zorundadır; bu plan, kalkınmanın tüm psiko-sosyolojik yönlerini bütünleyerek bölgesel ve yerel düzeyde somutlaşmalıdır.

4. Genellikle, ekonomik hesap araçlarından sadece projeler ve programlar düzeyinde, bunların maliyet ve etkinliğini değerlendirebilmek üzere yararlanmak gerekir. Ulusal düzeydeki toplam hesapların, gerçekten de, henüz

ekonomik birliğin sağlanamadığı bir ülkede çok az anlamı vardır. Varsayım şeklinde şüphesiz, bazı temel dengeleri kontrol için deneme sonrası bir ulusal muhasebe işlemine başvurulabilir; ancak, bu muhasebenin sistematik olarak kullanılışı, günümüz muhasebe metodlarının üçüncü dünya ülke yapılarına uydurulamamasından ötürü, yerinde değildir. Veriler doğru olsa bile bu muhasebe, hiç bir zaman, ekonomik tablodan hareket edilerek bir politika tasarlamaya imkân vermez. Önce, zorunlu olan eylemlere girişmek, sonra, muhasebe açısından tutarlı olup olmadıklarını, — kaçınılmaz bir şekilde yaklaşık olarak — kanıtlamak gerekir

Politik eylem olarak plan

Plan, herşeyden önce, kalkınma sorunlarının kollektif bir şekilde bilinçlendirilmesidir ve başlangıçta, uzmanların bilgisinden çıkarılamıyacak olan tercihlerden hareket eder. Bunları açıkça belirlemek, politik iktidara düşer. Uzmanlar, tercihlerin sonuçlarını ve **ara**larındaki uyuşma veya uyuşmazlıkları göstererek politika sorumlularının tercihlerini aydınlatmalıdırlar. Politik iktidar, tercihleri kendisi yapmazsa, plan, bir ulus umudunun ifadesi olamayacağı için pratik değerden yoksun, sadece teorik bir çalışma olarak kalacaktır.

Plan yapmak, seçilmiş politik amaçlar ve bunların insanî anlamlarına göre, belirli bir süre içinde bu amaçların gerçekleşmesini sağlayan olanakları saptamak demektir. Ancak, genellikle temel tercihler, uzun vadeli bir projeyle bütünleştiklerinden, kısa ve orta vadeli (3 ile 7 yıl) çıkarım ve amaçlar da daha geniş, 20 yıllık bir bakış açısıyla bütünlüşmelidirler.

Gerçeklerle ulusal toplum projesi arasındaki bu tutarlılık ve gerilim, sürekli şekilde sağlanmalıdır.

Plan, örneğin enflasyonist baskılardan kaçınmayı amaçlayan bütün kısmı tedbirlere ve konjonktüre bağlı uygulamalara bir anlam kazandırır.

Plan, örneğin, modern tarım, geleneksel sektör ve şehirsel bölgeler gibi ekonomik ve sosyal gruplar arasında mantıklı uyuşmalara yer verir. Plan, son olarak ve özellikle, günlük hayatta ve kesin gerçekleştirmelerden sonra ortaya çıkan toplumun derin bir yükümlülüğünün ifadesi ve kalkınmanın kontrol altına alınma aracıdır. Kısası- belki planın temel rolü buradadır-plan, köy, bölge ve ülkenin tüm sosyal güçlerinin ekonomik bakımdan seferber edilmesinden ibarettir.

BÖLÜM 2

Ortak bir şevk yaratmak

Planlama, toplumu harekete getirecek bütün çabaların ayrılmaz bir parçasıdır. Bir planlamanın, aşağıdaki değişmelerle bütünleşmesi gerekir.

Enerjileri seferber edecek ve ekonomik ve sosyal evrimin kontrol altına alınmasını sağlayacak şekilde hükümet ve yönetim sisteminin değişmesi,

Anlayış ve davranışların değişmesi.

1. Kurumların değişmesi

Teknik ve ekonomik bir sorunun çözülmesinin gerektiği her durumda; bütçe, personelin örgütlenmesi ve değerlenmesi, karar ve bilgilerin iletilmesi, tabana danışma v.b.'ye ilişkin güçlüklerle karşılaşılır. Hükümet ve yönetim mekanizması, kalkınmaya ilişkin bütün yapıcı eylemlerin temelini oluşturur.

Ne yazık ki yönetimsel ve politik yapılar, aynı za-

manda hem sömürgeciliğin bir mirası, hem de zengin ülkelerin bir taklitçisidir.

Sömürge yönetiminin de ekonomik kalkınma tasarıları olmuştur, ama bunlar projelerini gerçekleştirmek için halkı harekete getirmediği gibi, vesayet altına sokmuştur. Kamu düzeninin sürdürülmesi, çoğunluk, önceliğe sahip bir amaç olarak belirmiştir. Kamu düzeni olmadan kalkınma olmaz, ama düzen tek başına harekete yol açmaz.

Zengin ülkelerin yönetimsel ve politik yapılarının taklit edilmesi, çeşitli kurumların eksiklerini arttırmıştır. Gelişmiş ülkelerde yönetim ve politika sorumluları, ekonomik öğelerin kendiliğinden dinamizmini düzenlemek ve fırsat düştükçe bu dinamizme bir itki veya bir doğrultu vermekle yetinirler.

Gelişme süreci içindeki bir ülkede, bu canlandırma ve yöneltme rolü çok daha süreklidir. Ekonomik ve politik sorumlular, sosyal ve ekonomik güçlerin tümünü, kalkınmanın hizmetine sokabilmek amacıyla büyük bir mücadeleye girişmişlerdir.

Bu gerekimlerle totaliter rejim arasında sadece bir adım vardır ve birçok gelişme süreci içindeki ülke de bu adımı atmış durumdadır. Gerçekte, totaliter rejim, her zaman etkili değildir ve birey ve grup özgürlüğüne bırakılmış alanı daraltmasa bile bir edilgenlik ve isteksizlikle karşılaşır. Sovyet tarım politikası sorumluları, bunun acı bir tecrübesini geçirmişlerdir. Yönetim örgütü ve politik iktidar, etkili olabilmek için yarel ve bölgesel hayatla sosyal gruplara gerçek anlamda nüfuz etmelidir.

Aşağıda, sırasıyla şu konular incelenecektir:

a. Etkili yönetimsel yapıların araştırılması,

b. Bölgesel ve yerel kademeleşmenin yaratılması,
c. Politik partilerin rolü.

Etkili yönetimsel yapıların araştırılması

Kalkınma sorunlarına yönelmiş öncü yöneticilerin yetişmesi, ülkenin yönetim düzeninin temeli olmalıdır. Gelişme süreci içindeki bir ülkede, peşlerinden, bir müsteşarlar, danışmanlar ve servis şefleri ordusu sürükleyen çok sayıda bakanlığın bulunuşu sakıncalı bir durumdur. Bazı Afrika ülkeleri, bağımsızlığa kavuştuktan bu yana, yönetim için gerekli yüksek kadroların sayısını 5 veya 6 katına çıkarmışlardır. Bu ülkelerdeki yetenekli eleman kıtlığı, bu yanlış tutumun sonuçlarını daha da ağırlaştırmakta, her sektörün sorumlularını kapsayan çeşitli ekipler düzenleneceği yerde, aralarında, bakanlar kurulu ve bakanlıklar arası komisyonların zayıf bağları dışında sürekli ilişkiler bulunmayan parçalanmış yönetimlerin yaratılmasına çalışılmaktadır.

Şüphesiz, çeşitli teknik dalları birbirinden ayırmak gereklidir; bu arada bunların sayısını en aza indirgemeli, planlama organını, çeşitli kalkınma sektörleri sorumlularından oluşan komisyonlar yoluyla, tüm ekonomik ve sosyal sektörleri kapsayan bakanlıklarüstü bir kuruluş haline getirmelidir.

Bu plan organı vasıtasıyla, planın geliştirilmesi ve uygulanması arasındaki farklılık ortadan kalkar. Plan sorumluları, çoğunluk, plan geliştirildiği zaman görevlerinin bittiğini sanırlar. Tekrar hatırlamak gerekir ki, plan ve planlama, birbirlerinden ayrılmaz iki öğedirler. Planı hazırlayan örgüt, onu uygulamakla da yükümlü olmalıdır. Gelişme süreci içindeki bir ülkede, görevlerin karışması, bir gerçekçilik ve etkinlik yoludur.

Öte yandan, kalkınmayı tüm boyutları içinde kavramak için bir görüş birliğine ihtiyaç vardır. Gelişme süreci içindeki ülkelerde, tarım öğretiminin, tarıma mı, ulusal eğitime mi, turizmin ise ticarete mi, yoksa şehirciliğe mi bağlı olduğu bilinemez.

En üstte, plan bakanlığının mutlak önceliği, bir tutarlılık garantisidir. Bölgesel düzeyde, bütün hükümet yetkilerinin tek bir kişiye devredilmesi, yönetim uğraşılarının uyumunu sağlamak için zorunludur.

Bölgesel ve yerel bir kademeleşmenin yaratılması

Bir ülke, başkentten yönetilmez; bölgeselleştirilmemiş bir kalkınma planı temelsizdir. Gelişme süreci içindeki bir ülkede, planın kendi yararlarına nasıl somutlaştığını göremeyen köylüler veya yerel sorumlular, bu planı anlayamayacak, onu destekleyerek gerektiğinde ön ayak olamayacaklardır. Kalkınmayı bölgeselleştirmek, ona, uygulanması için zorunlu somut ve insanî niteliği kazandırmak demektir.

Bu bölgeselleştirme, önce, bölge düzeyinde yönetimsel karar birliğini gerektirir. Vali, yönetici veya hangi adı taşırsa taşısın tek bir memurun, yerel yönetim hizmetlerinin tümü üzerinde yetkisi olmalıdır. Bu hizmetlerin Bakanlıklarla olan ilişkisi, söz konusu yetkiliden geçmelidir. Bu yüksek memurun çevresinde, çeşitli bölgesel kalkınma sektörü uzmanlarını kapsayan küçük bir ekip meydana getirilmelidir. Bölgesel kararların birlik ve açıklığı sağlanırsa bölgesel ve yerel yönetimin geri kalan kısmı, küçük ve orta memur kadrolarıyla işletilebileceği gibi, geleneksel veya paraleli (politik öncüler) hiyerarşilere dayandırılarak da sürdürülebilir.

Bu arada, gelişme süreci içindeki bir ülkede, bölgesel yönetim yapısındaki güçlenmenin, ulusal birliği bozmasından da sakınılmalıdır. Göreli özerklik, özellikle geleneksel bir bölge ya da etnik ve dilsel farklar üzerine kurulmuşsa ülkenin politik bakımdan parçalanmasına ve ulusal planın uygulanamamasına yol açabilir. 30 eyalet veya bölgesi olan Hindistan'ın durumu, bu konuda çok aydınlatıcı bir örnek olabilir. Bu ülkede, hükümet kararlarının iletilmesi çok güçtür. Bu eyaletler, komşularıyla işbirliği yapmayı reddederler. Örneğin, Kerala'ya komşu eyaletler, bu bölgenin, açlıkla baş edebilmesini sağlayacak tahılları göndermeyi reddetmişlerdir. Örneğin, toprak reformuyla ilgili kanunlar, yerel düzeyde uygulanmamaktadırlar. Bu nedenle, Hindistan, giderek süregelen (ne kadar süreceği bilinmeyen) bir «anarşi» içine girebilir.

Ulusal birlik sağlanmamışsa, bölge düzeyinde, politik olmaktan çok teknik yetkisi olan ve programın yürürlüğe girmesini sağlamak ve yerel otoriteleri desteklemekle görevli bir yürütme organı kurmak daha yerinde olur.

Bunun dışında, bölge, kalkınma uğraşılarının tümünü kapsayacak bir boyuta sahip olmalıdır. Bölgenin çok küçük olması, günlük gerçekle ilişki sırasında derhal alınabilecek kararların sayısını azaltır. Böylece bir bölge, sürekli şekilde merkeze başvurmak zorunluluğu yüzünden, ulusal ve bölgesel düzeyde alınmış kararların düzenlenmesinde güçlükler yaratır. Ancak, bir bölgenin çok büyük olması da, ara aşamaların ve gerekli yöneticilerin sayısının arttırılmasına yol açar.

Bölgesel sınırlar, çoğunluk, coğrafî, dilsel veya etnik sınırlarla belirlenirler, ancak, gelişme süreci için-

deki bir ülkede bu sınırlar, temelce, geçmişte olduğu gibi saptanmamalıdır. Bölge, ulusal gelecek ve ekonomik ve sosyal kalkınma çerçevesi içinde ele alınmalı ve bu bölge, endüstriyel bir ülkede olduğu gibi, olanı kabul etmek yerine, olması gerekene göre tasarlanmalıdır.

Bölgesel düzeyin önemi ne olursa olsun, tek başına bir mutlak değer taşımaz.

Bazı sorunlar, ancak ulusal düzeyde doğru olarak çözülebilir. Özellikle endüstrileşme söz konusu olduğunda, bu böyledir. Endüstrinin gerektirdiği bütünleşmeler sonucu, endüstriyel planın ancak bu düzeyde bir anlamı vardır.

Bazı sorunlar, ancak ulusal düzeyde doğru olarak çözülebilir. Özellikle, endüstrileşme söz konusu olduğunda, bu böyledir. Endüstrinin gerektirdiği bütünleşmeler sonucu, endüstriyel planın, ancak bu düzeyde bir anlamı vardır.

Öte yandan, bölgesel kademeler, ancak (ilçeler, köyler, küçük bölgeler gibi) tabanla doğrudan bir ilişki kurarlarsa geçerli olurlar. Demek ki, bölge sorumluları, taban düzeyindeki bütün örgütlere, kurumlara ve eylemlere doğrudan bağlı olmalıdır.

Vesayet yönetiminden sürükleyici yönetime geçiş sırasında, küçük bir bölgesel yönetim ekibinin, toplum kalkınması çerçevesi içinde belirli bir özerkliğe sahip yerel topluluklara dayanması yerinde olur. Öte yandan, yukarda da belirtildiği gibi, modern yönetim, kabile veya köy hiyerarşileri gibi geleneksel hiyerarşileri hesaba katmak zorundadır.

Tecrübeler, geleneksel yapıların yokunsanması yerine, onlarla bütünleşmenin daha yararlı olduğunu göstermektedir. Baskı altına alınmış geleneksel yapılar,

gerçekten de, kalkınma çabası yanısıra yaşamaya devam etme ve bu çabayı engelleme eğiliminde olabilirler. Bu yapıların, modern yönetimle ilişki kurması, enerjilerin harekete getirilmesini ve sonunda da, geleneksel örgütün evrimleşmesini kolaylaştırır.

Yönetimin, halk katmanlarının politik örgütlenmelerine dayanmada yararları vardır. Tunus'daki «Yeni-İlkeci» sosyalist parti tecrübesi, politik bir örgütün, bir yönetimin eylemlerini nasıl destekleyebileceğini ve tamamlayabileceğini göstermektedir.

Politik kurumların kalkınmadaki rolü

Bir üçüncü dünya ülkesinde, başlıca rolü politik iktidar oynar. Politik kararlılığın olmaması, politik tercihlerin belirsizliği, planın uygulanmasındaki yetki ve süreklilik eksikliği, çoğunluk, kalkınmanın karşılaştığı başlıca engellerdir. Birçok durumda, bir planın başarısı, özce, kararlı ve güçlü bir hükümetin varlığına bağlıdır. Bundan başka, politik iktidar, ulusal birliğe karşı yönelen hareketleri giderecek bir ulusal duyguyu güçlendirmek ve pekiştirmek için de gereklidir. Sağlam ulusal bütünlük olmadan, gerçek bir kalkınma olamaz. Üçüncü dünya ülkelerinin, eski davranış modellerini ve eski edilgenlik veya dayanışma biçimlerini, daha yüksek ulusal gerekimler adına tartışma konusu yapabilecek güçte bir politik iktidara ihtiyacı vardır.

Sonunda, hızla aşılması gerekli olsa bile, üçüncü dünya ulusal bir mite ihtiyaç gösterir.

Gerçekten de, başlangıçta, sağlam bir sosyal bütünlüğün varlığı, az rastlanılan bir durumdur. Kişiler, etnik, dinsel, dilsel topluluklara; köy, klan veya aile topluluklarına dağılmışlardır. Halkın büyük bir kısmının dü-

şünsel veya sosyal dünyası sınırlıdır, sosyal yapılar, katı ve uyumsuzdur. Ulusçuluk, her insanın, hayat görüşünü genişletmesi ve ortak kalkınma görevine katılabilmesi için zorunludur. Gelişmiş bir ülkede olup bitenlerin tersine, ulusçuluk, tepkici bir hareket değil, harekete geçmenin bir ön koşuludur. Önemli olan, ulusçuluk duygusunun aşırılıklarından kaçınmak ve bunları yenmektir. Afrika-Asya ulusları arasında yaklaşma ve Batı Afrika veya Lâtin Amerika arasında ortak örgütler kurma kalkışımları, böyle bir evrimin güçlük ve olanaklarını gösteren örneklerdir.

Bu, güçlü iktidar ve ulusal atılım ihtiyaçları, bir çok üçüncü dünya ülkesinin tek partili bir ülke olmasına yol açmıştır. Burada da, bu durumu değerlendirmekte aceleci olmaktan ve bunu politik diktatörlüğe benzetmekten kaçınılmalıdır. Üçüncü dünya ülkelerinde, parlamenter sistemin kuruluşu, çoğunluk, sadece birkaç büyük aile yararına oy satıcılarının ortaya çıkmasından başka bir işe yaramamıştır.

Devlet zayıf olduğu ve politik partiler bulunmadığı için halk, milletvekili seçilen, bir baba ve koruyucu rolü oynayan ve toplumun refahını, kendi çıkarlarına göre ayarlayan bir şefe kendini bırakır.

Üçüncü dünya parlamenter rejimlerinin yönetim metodları, klanlar, etnik veya dinsel gruplar arasındaki çatışma ve gerilimlerin etkisi altındadır. Klasik parlamenter çatışmalar genellikle akıl dışı bir renk kazanır ve parlamenter sistemler, ilginç tablolar yaratarak büyük ailelerin tutkularıyla birleşir.

Bununla birlikte, halkın tümünü kontrol altına alan çeşitli sendikal ve mesleki örgütler, gençlik hareketleriyle tek particilik, hiç de tehlikesiz bir çözüm yolu de-

ğildir. Bu çözüm, her zaman geçerli olmadığı gibi, çoğunluk, çok değişik durumlar da yaratmaktadır. Örneğin, Mali'de, gerçek bir parti örgütünün bulunmasına rağmen, Gine'de tek parti'nin örgütü, Cumhurbaşkanı adını taşıyan bir kişiye bağlanmış gibidir. Aslında, gerçek sorun, örgütlenmenin ötesinde, tabanı ifade eden örgütlerin bulunup bulunmadığı ve partinin, canlı taban topluluklarına dayanıp dayanmadığıdır.

Ulusçuluğun ve tek partililiğin böyle ansızın ortaya çıkması, gerçekten de, eski sosyal biçimleri kuvvetle sarsabilir. Bireyin, doğrudan bağlı olduğunu gördüğü ulusal hükümete tek katkısı, ancak coşkun bir bağlılıktan ibarettir. Coşkunluk, genellikle geçicidir. Bu coşkunluk sona erer ve hattâ bazı ülkelerde, köylülerin, bağımsızlığın ne zaman sona ereceğini sordukları bile görülür. Kişilerin, kalkınma çabasına gerçekten katkıda bulunabilmesi için kendi ölçüsünde sorumluluklarının bulunması gerekir. Herhangi bir yönetimsel ve politik yapının, insanların, ülkenin kalkınması ve kişisel yükselmeleri için çalışabilecekleri taban örgütlerine dayanması gerekir

2. Anlayış ve davranışların değişmesi

İnsanlar, kalkınmayı içlerinde duymazlarsa bir kalkınma planı hazırlamanın ve yeni politik yapılar getirmenin hiç bir anlamı yoktur. İnsan, kalkınma etmenlerinden biri değil, onun temelidir. Yine tekrarlayalım Kalkınma, dünya görüşünün tam bir değişimini gerektirir. Bu insani değişmeyi sonucuna ulaştıracak olan canlandırma ve biçimlendirme metodlarının önemi açıktır.

Toplum kalkınması ve canlandırma

Köylü kütlelerin tutumlarını değiştirmeyi sağlamak için (aile, köy, din organizasyonları, özel mülkiyet gibi) bütün eski sosyal yapıların tümüyle yıkılmasına girişilebilir. Sonra, kütle haberleşme vasıtaları, psiko-sosyal bilimler ve politik örgütlenme araçlarıyla yeni bir davranış biçimi kabul ettirilebilir. Çin halk komünlerinin kuruluşunda izlenen politika, aşağı yukarı budur. Önceleri, burada toprak reformu uygulanmış, topraklar kamulaştırılmış ve kooperatifler arttırılmıştır. Ancak bu reformlar, eski sosyal yapılara dokunmamışlardır. Geniş aile, sosyal hayatın temel birimi olarak kalmış ve yönetim, özce «hsiang» adındaki bir genel hükümet şekline bırakılmıştır. Gazeteler, «insanlar arasında yeni sosyalist ilişkiler» den ve «Çin halkının manevi ve maddi hayatında derin bir değişim» den ancak 1958'in Ağustos ayından itibaren sözetmeye başlamışlardır. Gittikçe artan güçlükler altında ezilen Çin'li yöneticiler, böylece, kalkınmanın yeni gereklerine uymayı engelleyen herşeyi yıkarak bir yol bulmaya çalışmışlardır.

ÇİNDEKİ KIRSAL HALK KOMÜNLERİ

1958 Ağustos'unda parti merkez komitesi, «kırsal bölgelerde, halk komünlerinin kuruluşlarıyla ilgili kesin kararı» saptamıştır.

Bu sistemi yaratanların tasarıları, o zaman, 740.000 tarım kooperatifine dağılmış üretim olanaklarının daha güçlü bir şekilde yoğunlaşmasını ve bu kooperatif kuruluşlarının çok dar olmalarından ötürü çalışmanın yeniden düzenlenmesini sağlamak olmuştur. Ayrıca, tarımın yeniden kurulmasıyla sosyalizmin ve komünizme geçişin olağanüstü

bir şekilde hızlanacağı umulmuştur. Onlara göre, «Halk komünleri, sosyalizme ve giderek komünizme varmak yolunda en iyi organizasyon şeklidir.»

Kırsal komünler, şu karakteristikleri taşır

1. 200 ila 600 ailelik birlikler (ki bu, hemen hemen 10.000 ile 50.000 kişi demektir) 26.000 komün, 120 milyon aileyi kapsar.

2. Bütün kamu sektörlerini kapsamına alan tek bir örgüt yararına, eski yönetim birimlerinin kaldırılması.

3. Özel hayatın kollektifleştirilmesi. Çin tanıtma yayınları, köylülerin özel hayatlarına ilişkin yenilikleri şöyle sıralar. «Kantinler, ana okulları, kreşler, kültür grupları, berber salonları, genel banyolar, yaşlılar için yurtlar, tarım orta okulları...» Köylüler, böylece daha mutlu bir kollektif hayata ve kütleler arasında kollektivist fikirlerin daha geniş bir şekilde yayıldığı koşullara doğru ilerleyeceklerdir Bundan başka, özel kişilere ait topraklar, giderek komün mülkiyetine geçmektedir.

4. Üretim araçlarının merkezleşmesi ve büyük nakit para kullanımı.

5. 5 ile 6 yıllık bir sürede erişilebileceği düşünülen komünizme doğru hızlanan gidiş. Temel ihtiyaçlar derhal sağlanmaktadır.

6. Geniş yetkiler, merkezleşmeye paralel olarak, yerel kadrolara bırakılmıştır.

Komünal hareket, 1960'a kadar yayılmış ve güçlenmiştir.

Ama, 1960 yılı sonundan başlayarak, doktrin, yeni bir nitelik kazanmış ve şu ilke ortaya atılmıştır «Küçük özgürlüklerin, büyük kollektif özgürlük çerçevesi içinde varolmalarını sağlamak, partinin uzun vadeli bir politikasıdır.» Ayrıca, küçük özel mülk toprak parçaları yeniden, kollektif üretime «kaçınılmaz ekler» şeklinde katılmış, öte yandan, kırsal fuarların düzenlenmesiyle özgür bir pazar yaratılmıştır.

Komün, giderek toprak ve büyük baş hayvan mülkiyetine sahip küçük bir birim olan ve üretim planını sap-

tayan işçi üretim takımının yararına merkezi olma özelliğini kaybetmiştir.

Bu geriye dönüşün iki nedeni vardır Üretim mekanizmasını düzenlemek, köylü enerjilerini canlandırmak.

Komünist aşamaya gelince, bu, şimdilik hareketi yönetenlerin başlangıçta sandıklarından çok daha uzakta bulunmaktadır.

Eski adetler, tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Gerçekte, Çin'li yöneticilerin, insanın sonsuz esnekliğe sahip olmadığını görmeleri uzun sürmemiştir. Boş bulunan köylüler, önceleri, komünlerin kurulmasına karşı çıkmamışlardır ama hoşnutsuzluk büyük olmuş ve köylüler, kalkınmanın geleceği için çok tehlikeli olabilecek bir isteksizliğe kapılabilme belirtisi göstermişlerdir. Bu durumda, yetkililer, biraz gerileyerek «komünlerin yeniden düzenlenmesi»ni kabul etmek zorunda kaldılar.

Doğrusu, Çin sisteminin insani malıyetinin yok edilip edilmiyeceği tartışılabilir bir konudur. Çinli yöneticiler, umutsuz çözüm yollarına itilmişler, kısacası, tercih olanaklarından yoksun kalmışlardır. Ama, başka koşullar altında, insanların, benliklerinden vazgeçmeden anlayış değişmelerinin bizzat sorumlusu olmaları sağlanmak istenmiştir.

Bu, günümüz üçüncü dünya ülkelerinin bazılarında toplum kalkınması ve kırsal canlandırma tecrübelerinin bakış açısıdır.

Bu metodlar, bir toplumun birey ve gruplarının, ortamlarını anlamalarını ve ülke yapılarını ekonomik ve sosyal ilerleme doğrultusunda değiştirmek için kamu uğraşılarına katılmalarını sağlayan çabaların tümünden oluşur.

Ortam, olduğu gibi kabul edilerek işe girişilir. Yıkılmaya kalkışılmadan, herkesin de bu uğraşıya katılması yoluyla değiştirilmeye çalışır. Derinliğine bir değişiklik, gerçekten de, psikolojik etkileme araçlarının sonucu ortaya çıkamaz. Bu değişikliğin, bir ihtiyaç haline gelmesi gereklidir.

Bu programın ana öğesi, bazan danışman olarak adlandırılan «canlandırıcı»dır. Bu, topluma yabancı bir kişi değildir. Bu ortamdan çıkmış ve aynı ortamda kalması gereken biridir. Diğerleri arasında sivrilmiş köylülere değil, toplumu temsil edecek liderlere ihtiyaç vardır. Eğitim, onları, ortamlarından koparmamalıdır. Bu, kadının düzeyinden sorumlu olan kadın canlandırıcılar için de söz konusudur.

Bu her iki tip canlandırıcının görevi, gelişme ihtiyaçları yaratarak kendi sorunlarının bizzat kendileri tarafından ele alınması için bir istem doğurmaktır. Örneğin, daha çok suya ihtiyaç varsa köy, bir dış yardım talep etmeden önce, bir kuyu kazmak veya kanalizasyon yapmak yoluna gitmelidir. İnsanlar, kendilerine hazır verilmiş değil de, kendilerinden çaba gerektiren şeylere değer verirler.

Bu temel program, giderek kişide, ilerleme ve teknik kavramlarını, kendine güveni, dayanışma anlayışını doğurmalıdır. Ancak bu metodlar, etkili olabilmek için başlangıçta elle tutulur ekonomik sonuçlar yaratan ve kalkınmanın genel bakış açısına uyan bir noktadan hareket etmelidir. Ayrıca, toplum kalkınması veya kalkınma pedagojisi, daha genel bir eğitim çabasından ayrı düşünülmemelidir.

ÇEŞİTLİ TOPLUM KALKINMASI TİPLERİ

Anglo-sakson metodları Community Development (C.D.) (Toplum kalkınması)

Toplum kalkınması, Gana'da Sautay tarafından gerçekleştirilmiştir. Tüm toplum kalkınması metodlarının ortak amaçları dışında, bu metodun kendine özgü bazı nitelikleri vardır.

1. Sistemin, dolgun ücretli ve görevlerinin bilincinde olan bir memurlar kadrosu tarafından kurulması.
2. Salt sosyal eylem yönüne tanınan ağırlık.
3. Kadın eğitimine verilen büyük önem.
4. Müdahaledeki pragmatizm.
5. Küçük çalışma programlarının, ekonomik yapıların köklü bir şekilde değiştirilmesine tercih edilmesi.
6. İşitsel-görsel metodlarla, okuma-yazma alanında gösterilen öğretim çabası.

Gana'da

Toplum kalkınması, yetkin bir şekilde kurumlaşmıştır. Sosyal İşler Bakanlığına bağlıdır ve küçük çaplı ama çok sayıda işi başarmış ve büyük bir okuma-yazma öğretim kampanyasını gerçekleştirmiştir.

Hindistan'da :

Toplum kalkınması, kalkınmada, hükümetin resmi felsefesini temsil eden ekonomik ve sosyal ilerlemelerin geniş ölçüde gerçekleşmesini amaçlar. 3 yıllık bir süreyi kapsayan programlar, temel gruplar olarak 5 ile 10 köye bölünmüş 100 köylük kümelere göre hazırlanır. Her düzeyde, çok yönlü ekipler meydana getirilmiştir.

Gönüllü çalışmaya, geniş ölçüde başvurulmuştur.

Profesör Dumont, bu metodu, iki nedenden ötürü yermiştir;

Sosyal ilerlemelerin, ekonomik ilerlemelere önceliği vardır (örneğin, köy çocukları için kızak yapımı gibi) ve ülke ihtiyaçlarıyla orantılı değildir.

Toplum kalkınması görevlileri, bir yığın yazılı işlem altında ezilmiş çok sayıda işle başbaşadırlar.

Ayrıca, toplum kalkınmasının, azgelişmişliğin yapısı-

nı hedef almadığı ve çok yavaş bir kalkınma metodu olduğu söylenebilir.

«İ. R. A. M.» tipi kırsal canlandırma metodları.

«İ. R. A. M.», bir eğitmenler, ekonomist, sosyolog ve tarım uzmanları grubundan meydana gelmiş ve köylü ve yerel toplulukları, ulusal bir ekonomik, sosyal ve politik gelişme çabasına iten bir topluluktur.

Bu topluluk, özellikle, şu etkinlikleri amaçlar :

Sosyal ve ekonomik yapıların köklü değişimi;

Ulusal yapının aşamalı bir şekilde yeniden biçimlendirilmesi, planın gerçekleştirilmesindeki kısa vadeli doğrudan etki.

Bu topluluk, okuma-yazmadan çok, kırsal işgücünün sistematik şekilde kullanılmasını önerir;

İ.R.A.M., kırsal toplulukları reformlara hazırlayan temel örgütleri kurar;

Planlanmış ve kontrol altında bulunan bir ekonomiyi amaçlar;

Bir toprak reformunun istenmesini öngörür.

İ.R.A.M., önemli bir tecrübe geçirmiştir.

Senegal'de

Kooperatif sistem kısmen zorunludur.

Canlandırıcılar ücretsiz çalışmaktadır.

Kırsal canlandırma plan komiserliğine bağlıdır.

İ. R. A. M. metodu, ancak hükümet, ülkenin yeniden biçimlenmesini amaçlayan bir kalkınma planı ortaya attığı zaman uygulanabilir. Bu metodlar, planın her uygulanma düzeyinde, bir kalkınma anlayışı gerektirir.

Kurumsal olmayan metodlar :

Bu, Yunanistan'ın toplum kalkınması durumunda izlenen yoldur.

Bir toplum kalkınma örgütü yoktur, ama her ileri gelen (öğretmen, rahip, dernek başkanı vb.) bu kalkınma doktrinini bilmeli ve gerçekleşmesine yardım etmelidir. Bu doktrine ilişkin kurslar düzenlenmiştir.

Bu metodlar, çok ağır işleyen metodlardır ve yapıları etkileyici güçte değildir.

Birleşmiş-Milletlerin müdahaleleri :

Toplum kalkınması, uzmanlar yetiştiren ve hükümetlere yol gösteren Birleşmiş Milletler tarafından da benimsenmiştir.O. N. U., bu kalkınmayı, geleneksel değerleri koruyarak demokratik anlayışa doğru bir evrim vasıtası olarak kabul eder.

(1) İ. R. A. M. Institut de Recherche et d'Application des Méthodes de Développement (Kalkınma metodlarını araştırma ve uygulama enstitüsü), 97 rue Reaumur, Paris (2e) Bodart, IRFED kursuna göre.

Kişi eğitimi

Eğitim, çoğunluk, okuma-yazma öğrenme ve eleman yetiştirme demektir. Söz konusu olan, kişileri, kendilerinin ve ülkelerinin sorumluluğunu almaya hazırlamak olduğu halde sorun, sanki öğretim işiymiş gibi konulmaktadır.

İlkokul, çoğunluk, Batı öğretiminin bir taklidinden başka bir şey değildir; hayattan kopmuştur ve ona bir hazırlık niteliği taşımaz. Son olarak birinci kısımda da görüldüğü gibi, okuma-yazma öğrenen çocuğun, ortamından ayrıldığı zaman, aldığı kültürün kendisine yararlı olacağı bir tek alan bulunduğundan tek bir umudu vardır, o da, yönetim mekanizmasına katılmaktır.

Bugün, uzmanlar şu noktada fikir birliği içindedirler : Gençlerin okuma-yazma öğrenmeleri, sosyal ve ekonomik hayatın bütününden ve kalkınma çabasından koparılmamalıdır.

Gençlerin okuma-yazma öğrenmeleri, herşeyden önce yetişkinlerinkinden ayrılmamalıdır, çünkü okul, ancak sosyal ortamın tümü tarafından desteklenirse etkili olur.

Sonra, bu okulların amacı, sadece okuma-yazma değil de, bir kişinin sosyal görevini yerine getirebilmesi

için gerekli olan bilgilerin tümünü öğretmek olmalıdır. Okuma-yazma öğrenimi, günlük hayattan, toplumdaki çalışma ve eylemden koparılmamalı, tersine, doğrudan doğruya bireylerin günlük uğraşılarına ve gelecekteki görevlerine bağlanmalıdır.

Son olarak ve özellikle, okuma-yazma öğrenimi herşeyden önce, insanın, kendi durumunun bilincine varmasına yarayan bir araçtır. Şüphesiz, Paolo Freire'-nin ana bulgusu da budur. Yazı, insanoğlunun doğa üzerindeki üstünlük yollarından biridir; insan olmanın özelliğini meydana getiren ve giderek artan doğa egemenliğinin bir parçasıdır. Yazı, okuma-yazma öğrenen kimse için eski dünya-görüşündeki esrarı yoketmek ve dünyada bilinçli bir yaratıcı rolü oynamak için vasıta olmalıdır. Okuma-yazma öğrenme, çoğunluk olduğu gibi, ortamdan bir kaçışın değil de, tersine, ortama daha etkili bir şekilde katılmanın yolu olmalıdır.

PAOLO FREİRE METODU

Resif'de profesör olan Paolo Freire, 1964 Nisan'ına kadar Resif üniversitesinin kültür yaygınlaştırma servisi ve federal plana göre okuma yazma kampanyasının direktörlüğünü yapmıştır. Generaller, iş adamları ve büyük mülk sahipleri tarafından yapılan devrim, Freire'nin tecrübesini durdurmuş ve onun Brezilya'dan uzaklaştırılmasına yol açmıştır. Freire metodunun Brezilya şefleri için başlıca sakıncası, bu metodun, öğrencilere 40 saatte okuma yazma öğretmesi ve bu okuma yazma öğrenenlerin, insanlık onurlarının bilincine varmalarıdır. Bu da, yalnız okur yazarların oy verdiği bir ülkede bağışlanmaz bir suç olmuştur. Bugün, Paolo Freire, hükümetin talebi üzerine metodunu uygulayacağı Şili'de bulunmaktadır.

Paolo Freire'nin metodu, etkin öğretim metodlarına

ve okuma yazma öğrenmenin anlamı üzerindeki düşüncelere dayanır.

İşte, alfabeyi öğretmekle değil de, iki dünya arasındaki ayırımı göstermeye çalışmakla başlanır. Bunlar, doğa ve insanın yarattığı kültür dünyasıdır. Bunun için, projeksiyonla, dağlar, dereler, ağaçlar (doğa dünyası) ve ev veya çeşitli eşyalarla (kültür dünyasıyla) çevrelenmiş insan resimleri gösterilir. Sonra, 20 ile 50 kişilik olan bu grup, söz konusu dünyayı ayırdedene kadar tartışmaya bırakılır. Tamamlayıcı resimler ayrımı pekiştirir.

Bundan sonra, sanatçılık (mizah, heykel, şiir) ve zanaatkârlık (çömlekçilik, ayakkabıcılık) yaratmalarıyla ilgili resimler yansıtılır ve okur yazar olmayan kişinin, kendisinin de kültür dünyasının bir yaratıcısı olduğunu anlaması sağlanır. Bu kişi, edebiyatçı veya artistin, kendisi gibi bir yaratış veya yeniden yaratış hamlesi yaptığını, zanaatçılar tarafından yapılan toprak heykelçiklerin, büyük bir şairin eseriyle aynı dünyaya ait olduğunu anlar. İnsan, kendine güven kazanır, böylece bir aşama gerçekleşmiş olur.

Daha sonra da, günlük uğraşıları ve aynı zamanda çok sık kullanılan bir kelimeyi gösteren bir resim yansıtılır. Bunun için,(örneğin, evlerini kendileri yapan Brezilya işçileri için tuğla, bazı Kuzeydoğu bölge köylüleri için kuraklık kelimeleri gibi) her bölgede en çok kullanılan kelimeyi bulmak amacıyla dilsel bir anket yapmak gerekir. Resim, katılanlarıençok ilgilendiren durumu gösterir ve resmin bir kenarında anahtar kelime bulunur. Öğrenime katılanlar, sorunlarını tartışırlar ve kelime ancak seansın sonunda bulunur.

Bu kelime ve aynı yolla bulunacak öteki kelimelerden kalkılarak, sessiz harflerden başlanarak kelime kurma mekaniği öğrenilir. Yazının, bir zanaatkâr ve sanatçının teknik ve yaratmasıyla aynı çerçeve içinde bulunduğu anlaşılır. Önce kelime sonra cümle kurmanın analıtarı verilir. Böylece, okuma yazmayı öğrenme işi başlamıştır. Bunun, bundan böyle sözle öğretilmeyen insan yaşantısını iletmedeki önemi gösterilir.

Seanslara katılanlar, sürekli şekilde, karşılıklı konuşma ve kişisel buluş halinde olmalıdırlar. Canlandırıcı, aktarmak yerine yaratmalıdır. Okuma yazma öğrenme, gerçekten de, ancak bunu öğrenen için kişisel bir anlamı olduğu zaman derinleşir ve hız kazanır.

Bu çeşitli gereklere uymak için, üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda, seçmeye değil, sınıf geçmeye bağlı bir okul sistemine başvurulur. Endüstriyel ülkelerin çoğunda ve özellikle Fransa'da, ilk öğretimden daha yüksek öğretim düzeyine geçiş, mümkün olduğu kadar geniş bir öğrenci kütlesinden hareket edilerek en az yetenekli öğrencilerin sırayla elenmesiyle gerçekleştirilir. Gelişme süreci içindeki bir ülkede, böyle bir metodun uygulanması, aynı zamanda hem gerçeklere aykırı, hem sakıncalı, hem de etkisizdir. Gerçeklere aykırıdır, çünkü bu, ülkeye kütle halinde, masraflı bir öğretim sisteminin bütünüyle sokulmasını gerektirir. Sakıncalıdır, çünkü bu metod, gençleri şehirsel kültür dünyasına göre yetiştirir ve onları köksüz bırakır. Etkisizdir, çünkü büyük bir tasfiyeye ve eğitim ihtiyaçlarının gereksiz yere harcanmasına yolaçar.

Önemli olan, her köy çocuğuna, günün birinde en yüksek düzeyde bir uzmanlık olanağı vermek değildir. Aslında, her kişiye, insanlık rolünün bilincinde olması ve ulusa da kaderini kendisinin çizmesi fırsatını sağlamalıdır. İlk dönemde, bu eğitim, gençliğin bir kısmının yetiştirilmesiyle yapılabilir, Ancak bunu yaparken her gence, sonunda en yüksek kademeye yükseleceği duygusu verilmemelidir. Basit psiko-sosyolojik metodlarla seçilen gençler, ancak bundan sonra orta veya yüksek kadro görevlerini doldurabilecek şekilde yetiştirilirler.

Gerçekten de, azgelişmiş ülkeler, belli süreler içinde, her uzmanlaşma düzeyinde, gereken sayıda kadro ve kalifiye personel sağlayamazsa kalkınma gerçekleşemez. Şüphesiz, bir de teknik yardım vardır, ancak bu da, geçici bir zaman içindir ve ergeç ortadan kalkacaktır. Bu yardımın uzun süre devam etmesi, ülkeyi yeniden sömürge olmaya itebilir. Gelecekteki kadroların yabancı ülkelere yollanmalarına gelince, bu da, söz konusu kadroların, ana vatanlarında çözmeleri gereken sorunlarla uzlaşmayan bir eğitimden geçmelerine yol açar. Yabancı ülkelerde yetiştirilme, çoğunluk, yararlı olmaktan çok zararlıdır. Bu sakıncalar, gelecekteki yüksek elemanların, çeşitli dış ülkelerde yetiştirilmesi halinde, daha da büyür. Eğitimin çeşitliliği, çoğunluk, eylemde anlaşma ve uzlaşmayı engeller.

Her halde,

a. Eğitim planlaması, ekonomik ve sosyal planlamadan ayrı tutulmamalıdır; bu planlama, ekonomik ve sosyal planlamanın temel bir öğesidir.

b. Eğitim planlaması, uzun vadeli bir programa bağlı olmalı ve düzenlenmesi 10 veya 15 yıllık ekonomik bakış açılarından hareket edilerek gerçekleşmelidir.

Kısası, egemen olunması gereken alanlar, sadece ekonomik değildir. Üçüncü dünya kalkınması, sosyal sorunlara da egemen olmayı gerektirir. Kalkınma, yapısı gereği, elde edilmiş hakların ve durgunluktan yararlanan güçlerin hedef alınmasını gerektirir. Kalkınma, çoğunluk, yüzyıllarca edilgenliğe itilmiş kırsal kütlelerin canlandırılmasıyla başlar. Bu yüzden, her türlü Rus ve Çin etkileri bir yana, üçüncü dünyanın durumu dev-

rimcidir. Tutucu iç ve dış güçlerle hesaplaşmalar olmadan, kalkınma olamaz. Birçok ülkede, ulusal düzeyde örgütlenmiş tek gerçek güç olan ordunun, gerek kalkınmaya karşı gelmek, gerekse, tersine, onu desteklemek ve devrimci bir güç olmak amacıyla kesin bir rol oynaması beklenebilir.

KALKINMA NEDİR ?

Buraya kadar, kalkınma henüz tanımlanmamıştır. Çalışmanın başında, azgelişmişliğin bir tanımı yapılmış ve bu tanıma göre azgelişmiş ekonomi, parçalanmış ve egemenlik altına alınmış bir ekonomi olarak belirlenmiştir

Bu görüşü tersine çevirerek ifade edersek, kalkınma, parçalanmışlık ve egemenliklerin gittikçe ortadan kalkması şeklinde tanımlanabilir. Yine de, böyle bir tanım, kalkınmanın derin anlamını, yeterince ortaya koymaz.

Ekonomi ve toplumun kontrol altına alınmasıyla ilgili açıklamalar kalkınmanın, toplum hayatının, ekonomik olduğu kadar sosyolojik, psikolojik ve politik yönlerine de bağlı karmaşık bir süreç olduğunu göstermiştir.

Kalkınma, önceden varolanların nicel bir şekilde büyümesini değil de, yeni bir dünyanın belirmesini öngörür Nicel büyüme, kalkınmadan değil, genişlemeden doğar.

Kalkınma, basit bir ekonomik başarının kapsamını geniş ölçüde aşar ve böylece, ulusal gelirin sürekli artışı ile belirlenen ekonomik gelişmeden ayrılır. Kalkınma, ekonomik gelişmeyi ve sürekli ekonomik gelişmeyse ekonomik ve sosyal yapılarda derin bir değişmeyi gerektirir. Bu iki kavram, birbirlerine karıştırılmamalıdır.

Kalkınma, sonuç olarak genel toplumsal gelişme çerçevesinde kaydedilen ekonomik bir ilerlemedir. «Bir işlem olarak kalkınma, bu durumda, belirli bir halk ve bunu oluşturan tüm halk kategorileri için mümkün olan en çabuk hızla ve en az masrafla, daha az insani bir dönemden daha

insani bir döneme geçiş yolu olmaktadır. Bu, alt kategoriler ve halk arasındaki dayanışma göz önünde bulundurularak yapılır.» (L. J. Lebret.)

Ekonomik kalkınma, hiçbir zaman, sosyal bir kalkınmaya aykırı düşmemelidir. Aslında, bu iki durum, tek bir durum oluşturmalıdır.

Kalkınma, demek ki sadece ekonomi biliminin ürünü değildir. Kalkınmanın kavranması ve kontrol altına alınması, tüm insan bilimleri (yani ekonomi, sosyoloji, psikoloji, coğrafya, tarih, felsefe, demografya) arasında ortak olan bir eylem programını gerektirir.

Son olarak, bir grup insanın, kaderlerini daha bilinçli bir şekilde kontrol etmeleri anlamına gelen kalkınma, zorunlu olarak bir amaca yönelmiştir ve uygarlıklar düzeyindeki anlamından ayrı olarak düşünülemez. Bu yüzden, kalkınma, kelimenin en yüce anlamında politik bir eylemdir

İKİNCİ KONU

EKONOMİK TERCİHLER

Bundan önceki konuda, kalkınmanın anlamı üzerinde durulmuştur. Şimdi, bu kavramın ekonomi alanını kat kat aştığı ve ekonomik ve sosyal hayat üzerinde çok büyük egemenlik gerektirdiği anlaşılmış olmalıdır.

Ancak, sadece egemen olmayı istemek yeterli değildir, bir tercihin de yapılması gerekir. Planlama aracı, belli kesin amaçların hizmetinde olmalıdır.

Kalkınma sorumlularının benimsemeleri gereken tercih tiplerinin hepsini tek tek incelemek olanaksızdır. Her ülkenin kendine özgü sorunları bulunduğu için, bu alanda genel bir incelemenin yapılması çok zordur.

Ancak, üçüncü dünya hükümetlerinin karşılaştıkları birkaç ekonomik tercih tipinden sözedilebilir. Bunlar, sırayla, şu başlıklar altında ele alınacaktır

1. Alt-yapı kuruluşlarının gerçekleştirilmesi,
2. Tarımın kalkınmadaki yeri,
3. Endüstriyel kalkınma tercihleri,

BÖLÜM 1

Alt-yapı kuruluşlarının gerçekleştirilmesi

Bundan önce de görüldüğü gibi, karayollarının, de-

miryollarının, haberleşme ağının, sulama şebekesinin, v.b., tek kelimeyle alt-yapı kuruluşlarının eksikliği, parçalanmışlık ve azgelişmişlik nedenlerinden biridir.

Bu alt-yapı kuruluşları, donatım ve temel hizmetler adıyla da bilinir. (Geniş anlamda, buna, öğretim, sağlık ve kamu düzeni hizmetleri de girer.) Bir ülkede, bunlar bulunmadığı zaman, üretim kolları görevlerini yerine getiremezler.

Alt-yapı kuruluşlarının yükü, bir bakıma ekonominin genel masraflarını temsil eder. Gerçekten de alt-yapı kuruluşları, bir girişkenliğin genel hizmetlerine benzer bir şekilde (muhasebe, sekreterlik, idare vb.), çoğunluk, üretimi doğrudan arttırmadıkları gibi, özel bir üretim etkinliğine de bağlı değillerdir. (Bir yol, hiçbir şey üretmez, ama herkese hizmet eder.) Bundan başka, tek bir tür alt-yapı kuruluşuna sahip olmak söz konusu değildir, çünkü bir alt-yapı kuruluşu, gerekli tamamlayıcı öğelerle birbirine bağlı bir bütündür. Bu konuda, bazı ekonomistlerin «sabit sosyal sermayenin kritik alt sınırı» adını verdikleri zorunlu bir sınırdan sözedilir; bu alt sınırın altında, herşey zor ve hattâ olanaksız, bunun ötesinde ise herşey olanaklıdır.

Gerçekte, bu alt sınırı belirleyecek kesin bir ölçü yoktur, çünkü, bir yol, bir liman, bir eğitim hizmeti, sadece şimdiki ihtiyaçları karşılamak için değil, gelecek için de yapılır. Alt-yapı kuruluşları, genellikle toptan ve bir kereye özgü olmak üzere kurulur; ancak yedi veya sekiz yıl sonra tam randımanla kullanılabilecek yeni geniş bir yolun açılması, bu yolu, ulaştırmanın artmasına bağlı olarak genişletmekten daha az masraflıdır. Kurulacak alt-yapı kuruluşlarının hacmi, demek ki

geniş ölçüde, geleceği öngörme şekline bağlıdır. Bu konuda yanlış bir yol izleme tehlikeleri büyüktür.

Birkaç yıldan beri, yanlışın, alt-yapı kuruluşundaki aşırılıktan doğduğu sanılmaktadır. Bir liman açmak, **bir hastane yapmaktan**, bir fabrikayı işletmeye açmaktan veya tarımsal üretimi arttırmaktan daha kolaydır. Liman kurmada açık bir başarısızlık riski yoktur, çünkü, fazlaca etkin olmayan bir limanın, her an, gelecekteki kalkınmayı kolaylaştırmak için kurulduğu ileri sürülebilir, oysa işlemeyen bir fabrika, mutlaka bir gereksiz harcama şeklinde belirir. Öte yandan, büyük çapta yatırımlar, yabancı ülkelerden kolaylıkla yardım alırlar. Bunların hacmi, halk kütleleri için etkileyici olduğu gibi, çok güzel bir propaganda aracıdır da.

Taban düzeyde bir alt-yapı kuruluşu kaçınılmaz olmakla birlikte, bir alt-yapı kuruluşu için gerekli harcamaların aşırılığı sakıncalıdır. Bu **harcamalar, enflasyonist** gerilimler yaratır. Ülkede temel donatımların kurulması, firmalara ve burada çalışan işçilere gelir dağıtılmasına yol açar; tüketim, pazara sunulan malların artışının karşılayamayacağı şekilde artar(1) Temel donatım ve hizmetlerin yokluğu sakıncalı olduğu gibi, sermayelerin bu sektörde ölçüsüzce yatırılması da aynı derecede zararlı olabilir. Bundan başka, kara ve demiryolları v.b. yapıldığında, bunların, çoğunluk küçümsenmeyecek miktarda olan ve devletin ekonomik harcama olanaklarını kısıtlayan işletme masraflarını düşünmek gerekir. Güney Viet-Nam da, A. B. D.'nin yaptığı büyük yol şebekesi yüzünden, yol ödemeleri için çalışma bakanlığı harcamaları, 1960'da genel bütçe gi-

(1) Açıklamayı, şehirsel ekonomi şemasında inceleyin.

derlerinin % 45'ine yakın bir miktarda olmuştur.

Az sayıda alt-yapı kuruluşu gerçekleştirmenin daha iyi olduğu düşünülebilir. Bu, ekonomist Albert O. Hirschmann'ın tezidir. Hirschmann'ın alaylı bir dille söylediği gibi, geniş ve çeşitli alt-yapı kuruluşlarıyla ekonomik etkinlikler yaratmayı ummak, Yeni Gine kabilelerinin, «kargo özlemi» olayına benzer. Bu kabileler, İkinci Dünya savaşı sıralarında, ülkelerindeki, bağlaşıkları olan savaş birliğinden çok yararlanmış ve bu birliğin, ülkelerini terketmesine üzülmüşlerdir. Bu birliği geri getirmek umudu içinde, iskele ve hava alanımsı yerler yapmış, akşamları, meşalelerin ışığı altında «kargoların ikinci gelişini» beklemişlerdir.

Önce kalkınmanın sağlanması ve kalkınmanın alt-yapı kuruluşlarının artmasına yol açması, tercih edilmesi gereken bir durumdur.

Bu arada, kalkınmanın, alt-yapı kuruluşlarını arttırmayı gerektirmesi, çoğu ülkenin tercih ettiği bir durumdur. Taşıma ve enerji vasıtalarının eksikliği dar boğazlar yaratsa da, üretimin öncel gelişmesi, temel donatımların hacmi ve özellikle yerini daha kesin şekilde gösterecektir. Şüphesiz, kaçınılmaz bir taban sınır gerektiği gibi, kalkınmanın hemen başlangıç aşamasında bulunan bir ülkede işe taban alt-yapı kuruluşuyla başlamak gerekir. Ama, bir çok durumda, seçme alanı daha geniştir.

BÖLÜM 2

Tarımın kalkınmadaki yeri

Kalkınma, mutlaka endüstrileşmeden geçer. Ancak, bu amaç adına, tarımın kalkınmayla uyuşma ve

bütünleşmesinin de aynı şekilde zorunlu olduğunu unutmamak gerekir. Bir çok ekonomist tarımın kalkınmadaki rolünü küçümseme eğilimi göstermiştir. Bu tutum yerinde değildir. Ekonomik olduğu kadar, sosyal ve politik nedenler yüzünden de tarım, azgelişmişliğe karşı mücadelede kesin bir rol oynamaktadır ve oynayacaktır da.

1. Tarımın ekonomik rolü

Tarım, insanları besler. Zaten salt bu yüzden bile, kalkınmanın önemli bir etmenidir. Bazı ekonomistler, bu konuda pek kaygılı değildir. Bunlar, her kırsal göçün, sonunda mutlaka tarımsal üretimi arttıracağı kanısındadırlar. Onlara göre, şehirlerdeki talebi, daha az işgücüyle karşılama ihtiyacıyla birleşerek besin talebi artışı, yeni tekniklerin araştırılmasını, bir makineleşmeyi ve verimliliğin arttırılmasını sağlayabilir. Sonunda, dinamik öğeler, endüstri ve şehirsel genişleme olacaktır. Bu anlayışa göre, tarım, düşük randımanla kullanılan işgücünün basit bir yedeği olmaktadır. Gerçekte, durum çok daha karmaşıktır.

Kırsal göç herşeyin bir çözüm yolu değildir

Ekonomik gelişme, kırsal nüfusu tarımdan iter. Kırsal göç, endüstriyel bir genişlemeye ve besin ürünlerine bir yeni talebe paralel gitse bile, tek başına genel bir tarımsal ilerlemeye yol açmaz. Tarımsal nüfus fazlalığının azaltılması, yararlı olabilmesi için, tarım tekniklerinin geliştirilmesiyle birlikte yürütülmelidir. Teknoloji değişikliğine eşlik etmeyen bir kırsal göç, mutlaka, tarımsal üretimde bir düşüşe neden olur. Öte yandan, kırsal göç her zaman yararlı bir olgu değildir. Bir çok ülkede başarılı bir endüstrileşme bile, tarım

tekniklerindeki herhangi bir gelişmenin açığa çıkaracağı tüm işgücünü özümleyemez. Modern endüstriyel teknikler, artık çok sayıda işçi kütlesi gerektirmemektedir. Aşırı bir kırsal göç, şehirsel işsizlik veya gizli işsizliğin artmasına yol açabilir. O halde, tarım, sadece bir işgücü yedeği olmadığı gibi, en yüksek düzeyde bir işgücü de kullanmaya çalışmalıdır. Bütün bunlardan anlaşıldığı gibi, tarımsal gelişme biçimleri alanındaki tercihler büyük önem taşır.

Makineleşme tarımsal gelişmeyle eşanlamlı değildir

İki büyük makineleşme tipi vardır Bunlardan biri, toprağı değerlendirmek amacıyla makineleşme adını taşıyanıdır, yani, yeni toprakları, ekime elverişli duruma getirmek veya bir sulama sistemi kurmak için buldozer veya ağır traktörlerden yararlanmak şeklindeki makineleşmedir. İyi şekilde değerlendirilirse bu makineleşme üretimi arttırır. Bu arada, yeni topraklara yayılan tarımın, mutlaka makineleşmiş olması gerekmediğini belirtmek yerinde olur.

İkinci makineleşme tipine gelince, bu da, işletmenin doğrudan makineleşmesidir. Bu durumda, gelişmiş ülkelerdeki gibi traktör ve gübre kullanılır.

Önemli yatırımlar gerektiren bu makineleşme, her zaman olumlu sonuçlar vermez. Tarımsal işletmenin makineleşmesi, daha hızlı çalışmalarını sağlayarak işçilerin verimliliğini arttırır. Ama bu, mutlaka toprağın randımanının yükselmesi demek değildir. Gübrenin kullanılışı, tohum veya büyük baş hayvanların daha iyi seçilmesi, kırsal canlandırmayla davranışların değiş-

tirilmesi, randımanların arttırılmasında, çok hızlı gelişen bir makineleşmeden daha önemlidir.

Bu ayırım, ne yazık ki, her zaman iyice anlaşılmaz. Traktör dağıtmayla tarımın modernleştirildiği sanılır; oysa, birçok durumda bu araçlar, bakımsızlık yüzünden çabucak hurda haline gelir ve randıman artışı çoğunluk çok yetersizdir.

İşletmenin makineleşmesi, giderek gelişmeli ve daima teknik ve bilgi alanındaki genel bir ilerlemeyle bütünleşmelidir. Kütle halindeki kırsal göçe son verilmek istendiğinde, makineleşme sürecinin yavaşlatılması ve gübrelerin kullanılışı, tür seçimi, toprakların daha iyi tanınması gibi biyolojik kontrolün geliştirilmesi yerinde olur. Aşamaları, çoğunluk atlamamak gerekir. Örneğin, henüz hayvanların kullanılmadığı bir tarımdan, doğrudan traktörlerin değil de, hayvanların kullanıldığı bir tarıma geçmelidir.

Gerçekten de, hayvan gücüne dayanan bir tarım, davranış modellerini bütünüyle yıkmadan anlayış değişmesini sağlar. Bu tarım bundan başka, koşum ve aynı zamanda küçük saban yapımı gibi, köylerde iş alanının genişlemesini kolaylaştıran bir yerel zanaatkârlığa da yer verir.

Zaten tropikal yarı çöllük ülkelerin ince ve aşınmış toprakları, traktörün derin izlerine uzun süre dayanamayacaklardır.

Tarımda verimliliğin artması, temelce, küçük çapta yeniliklere, örgütlenme ve eğitime bağlıdır.

Sınırlarını bilmekle birlikte, tarımsal makineleşmenin peşin olarak reddedilmesi de söz konusu değildir. Hız, bazan daha fazla üretime yol açabilir. Bazı bölgelerde, çiftçilerin daha çok zamana sahip olmaları ya da,

ekimin gecikmesine bağlı kötü hasatların engellenebilmesi halinde dinlenmeye bırakılmış topraklar da ekilebilecektir. Başka bölgelerde, yabani otlarla kaplı topraklar geleneksel araçlarla ekilemez, çünkü bu çalışma, ancak ekim döneminde yapılabileceği için, köylü, kısa tarımsal etkinlik döneminde, aynı zamanda hem ekip hem de yabani otları ayıklayamaz : Ekim işinde bir gecikme, köylü ailenin beslenmesinde olağanüstü güçlükler yaratır.

Sonuç olarak, işletmenin makineleşmesi yararlı olduğu halde, tarımda biricik modernleşme biçimi değildir.

Tarımsal üretimin endüstriye katkısı sadece besin maddeleri sağlamaktan ibaret değildir

Besin maddeleri üretimi önemlidir. Tüm ekonomik kalkınma, bir tarımsal ürün fazlası gerektirir. Kırsal nüfusun endüstriye transferi, daha büyük sayıda endüstriyel işçinin besleneceğinin belirtisidir. Şüphesiz, besin maddeleri ithal etmek de olanaklıdır, ama bu durumda da, donatım ithali olanağı kısıtlanır. Bazı Afrika ülkelerinde, endüstrinin gelişmesi, bir takım spekülatif tarımların (kakao, yerfıstığı, kahve) zararına besin üretiminin yayılmasına yol açar.

Tarım, bir hammadde kaynağı olabildiği gibi, bir besin endüstrisini de doğurabilir. Bunun da üstünde, nüfusun büyük bir kısmının tarıma bağlı olduğu bir ülkede, tarımın kalkınması ve kırsal kütlelerin hayat düzeyinin yükselmesi, endüstri pazarının genişlemesini sağlar.

Tarımsal ve endüstriyel gelişmenin birbirine uy-

durulması zorunludur ve kalkınma, bu iki sektörün uzun vadeli gelişmesine dayandırılmadan tamamlanamaz.

Bu ayarlama, beşinci kısmın 3. konusunda görüleceği gibi, tarımın, kalkınmanın genel finansmanına katkıda bulunabilmesi yüzünden zorunludur.

Hiçbir durumda, tarımın kalkınmadaki rolü küçümsenemez. Bundan başka, sosyal yapıların kalkınmayı engellememeleri gerekir. Bu nedenle, kırsal kütleler geleneksel edilgenliklerini bırakmalıdırlar.

Şimdi, tarımın kalkınmadaki politik rolüne gelelim.

2. Tarımın politik rolü

Ekonomik gelişme, tarımda, diğer alanlara oranla çok daha devrimcidir. Bu gelişme, gerçekten de, sadece köylünün doğa karşısındaki tutumlarını ve hayatı ve dünyayı kavrayış şeklini değil, tarımı bir sosyal egemenlik biçimi haline getiren sosyal yapıları da hedef alır.

Kırsal dünyayı edilgenlikten kurtarırken eski anlayışların hedef alınması çok temel politik mekanizmaları sarsar. Kırsal bir halk kütlesini canlandırmak, onu kader karşısındaki tutumunu değiştirerek şekillendirmek, özce, şehir seçkinleri ve burjuvaların kalkınma ve politik hayat üzerindeki toptan kontrollerini engellemek demektir; bu durum, büyük kütleler yoksulluk içindeyken bir takım grupların iktidarı ele geçirmelerini ve zenginlik ve bolluk içinde olmalarını önlemek anlamına gelir. Kırsal kütlelerin harekete geçmesi, politik bakımdan kalkınmanın doğrultusunu garantiler.

Bundan başka, gerektiğinde bir toprak reformu yapmak ve köylülere baskıda bulunan bütün egemenlik sistemleriyle mücadele etmek, kalkınmayı frenleyen

grupların iktidarına son vererek eski egemen sınıfları yıkmak ve sosyal ve ekonomik ilerlemeye daha çok uyan yeni toplum yaratmak demektir. Aykırı bir şekilde, gelişme için işbirliği programının bir toprak reformu vaadini kapsamına almasını isteyen Amerikalıların, halk demokrasileri önderlerininkiyle ilişkisiz olmayan amaçları vardır. Amerikalılar, gerçekten de eski zengin sınıfı, daha dinamik sandıkları sınıfların, yani orta sınıf ve endüstriyel kapitalistler sınıfının yararına yıkmak isterler. Burada da, tarımın politik rolü stratejik bakımdan belirleyici niteliktedir.

Bundan önce, kırsal kütlelerin harekete geçmeleri için gerekli canlandırma ve eğitim olguları üzerinde durulmuştur. Şimdi de, özellikle toprak reformu ve daha genel olarak da çiftçileri ezen sosyal egemenliklere karşı mücadele üzerinde durulacaktır.

Toprak reformu nedir ?

Toprak reformu, kamu iktidarının toprak sisteminde yaptığı değişikliktir.

Toprak sistemlerinden anlaşılan şunlardır

a. Toprak dağılımı alanında insanlar arasındaki sosyal ve hukuki ilişkilerin tümü (ortakçılık veya kiracılık sistemi, ücretlilerin çalıştığı büyük mülkler veya büyük tarım işletmeleri, kabile toprak sistemi),

b. Tarımsal girişkenliklerin özel karakteristikleri (büyük ya da küçük olmaları, parçalanmış olup olmadıkları),

c. Tarımsal girişkenliklerin özerklik derecesi (bağımsız olup olmadıkları ya da bir işbirliği veya toplum yardımlaşma sistemleri bulunup bulunmadığı).

Toprak reformlarının amacı, bu öğelerden birinin

veya tümünün değiştirilmesi olabilir. Demek bunlar, ya ürünün % 25 veya % 50'sini aşan bir toprak kirasının yasaklanması gibi ortakçılık veya kiracılık kurallarını değiştirirler, ya büyük mülkiyetleri paylaştırır veya tersine, çok küçük işletmeleri, büyük üretim birimleri haline getirirler ya da üretim veya satış kooperatifi, otoriter planlama, ticaret şebekesinin değiştirilmesi gibi ekonomiye yeni işletme şekilleri getirirler

Görüldüğü gibi, toprak reformu terimi çok çeşitli tarımsal değişiklikleri dile getirebilir.

Bunlar, şu özelliklere göre birbirlerinden ayrılırlar :

a. Kuşatımları Bazı durumlarda, mülkiyet hakkına son verilmez; ancak bu hak, gerek aşırı toprak kiraları yasaklanarak, gerekse Meksika'da olduğu gibi işletmelerin tavan miktarı kısıtlanarak sınırlanır.

b. Yeni mülklerin niteliği Büyük işletmeler, küçük veya orta işletmelere ayrılabilir, buna «paylaştırma» sistemi denir. Bu sistem, özellikle Japon ve İtalyan toprak reformları için söz konusudur. Bundan başka, devletin kontrolü altında eski malikâne ücretlilerinin işlettiği büyük işletmelerin olduğu gibi devamı da sağlanabilir. Cezair toprak reformunda durum budur. Halk demokrasilerinin toprak reformları bu iki biçimi birleştirmiştir. Önceleri, büyük işletmeler paylaştırılmış, sonra küçük mülkler, sırayla geniş kooperativist birimler halinde tekrar biraraya getirilmiştir.

c. Toprak reformunun amacı Toprak reformu, sadece bir halk devriminin temelini çökertmeye yönelen bir karşı silâh olabilir. Venezüella veya Güney Vietnam toprak reformlarının bu türden olduğu söylenebilir. Bu reform, bazan, ekonomik amaçlara aykırı olarak sadece sosyal amaçlara yönelmiş olabilir. Böylece,

Fransa hükümeti, Martinik'de, ekim alanlarının paylaşılması ve üretimin feda edilmesi pahasına üç hektarlık işletmeler yaratmaya çalışmaktadır. Yeni işletmelere yardım yapıldığına göre amaç, üretimin geliştirilmesi değil, demagojik bir sosyal işlemin gerçekleştirilmesidir.

Bir toprak reformu ulusçu amaçlar taşıyabilir. Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerde, Tunus ve Cezair toprak reformunda olduğu gibi yabancı etki ortadan kaldırılmak istenmektedir. Son olarak, bu amaçlar ekonomik olabilir. Örneğin, S. S. C. B.nde toprakların kollektifleştirilmesinin amacı, bir ağır endüstri kurulmasını kolaylaştırmak üzere, finansman olanaklarının tarımsal sektör üzerine dayandırılmasıdır.

İlk iki durumda, devrimci olmayan, bazan da devrime karşı çıkan bir reform, diğer iki durumda ise genellikle, ulusal veya sosyal bir devrim çerçevesi içinde kararlaştırılmış toprak reformları söz konusudur. Bu iki devrim tipi, Cezair veya Tunus'da olduğu gibi birbiriyle kaynaşabilir.

d. Tazminat biçimleri Genellikle, burjuva reformları veya devrime karşı reformlar çok ağır ödeme biçimleri öngörür. Buna karşılık devrimci reformlar, çoğunluk, sadece mülk sahiplerinin malını tasfiye etmek amacını güder.

Toprak reformlarının başarı koşulları

Toprak reformlarının amaçları ve bu reformların içinde bulunduğu koşullar çok çeşitlidir. Toprak reformlarının başarıları üzerinde bir yargıda bulunabilmek için, doğal olarak, yaratıcılarının ne tür bir düşünceyle harekete geçtikleri incelenmelidir. Gerçekte, ko-

nuyu ilgilendiren görüş açısından hepsi, toprak politikasının da vasıtalarından biri olabileceği kalkınmaya göre değerlendirilebilir.

a. Başarının politik koşulları Toprak reformu, kalkınmayı engelleyen bir grubu gidererek veya onun etkisini kısıtlayarak geleneksel sosyal yapıların yıkılmasını sağlamalıdır. Dolayısıyla, eski mülk sahibi sınıfın bu süreci durdurmasına fırsat vermemek gerekir. Bir toprak reformu, ya kırsal kütleleri seferber eden ve iktidarla bütünleştiren bir politik ortam içinde ya da eski mülk sahibi sınıflara yeni bir doğrultu veren ani ekonomik ve sosyal dönüşümlerle gerçekleşmelidir. Küba, devrimci bir hükümetle, reformun politik ve sosyal amaçlarını gerçekleştirebilmiştir. Japonya, 19. yüzyılda bu yollardan ikincisini seçmiştir. Büyük toprak sahiplerine toprak reformu bonoları dağıtılmıştır. Bu bonolar, endüstri kuruluşunu kolaylaştırmak amacıyla bankaların verdiği borçlar için bir garanti rolü oynamışlardır. Büyük toprak sahipleri, böylece büyük endüstri kapitalistleri olmuşlardır.

Demek ki eski ayrıcalıklarla hesaplaşılmadan bir toprak reformu başarılı olamaz. 1917 devriminden önce, 1789 devrimi gereklidir. Bundan başka, hiçbir durumda, büyük toprak sahiplerine ve feodallere, yeniden toparlanmalarını sağlayacak bir süre bırakılmamalıdır. Toprakların, tazminatların ödenmesiyle aşamalı olarak yeniden dağıtılması sistemi, toprak reformunu, uygulanmasını ağırlaştırarak başarısızlığa sürükler. Toprak reformu, toptan, hızlı ve birden olmalıdır. Çoğunluk, başarısızlığa mahkum yarımyamalak tedbirlerle yetinmektense hiçbir şey yapmamak daha iyidir.

b. Başarının ekonomik koşulları Toprak reformu,

kalkınmayla bütünleşmeli ve basit bir sosyal ve politik tedbir olarak kalmamalıdır. Bir toprak reformu, tarımın kalkınma içindeki uzun vadeli yerine ve uygulanmasındaki gerçek kontrole bağlıdır. Bu görüş açısından, reform, belirli bir takım koşullara karşılık olmalıdır.

aa) Toprak reformunu, kişinin eğitilmesinden ayırmamalıdır. Kırsal hayat geleneklerine ve toprak sevgisine sahip gerçek bir köylülük bulunmadığı sürece, bu eğitimin belirleyici bir niteliği vardır. Birdenbire köylü olmak olanaklı değildir; bitki ve hayvan çevresi ve bunların tamamlanmaları konusunda uzun bir tecrübe gereklidir. Toprak reformu, demek ki sahiplerinin başında bulunmadığı mülklerin süregeldiği ve binlerce küçük işletmecinin bulunduğu yerde çok daha kolay gerçekleşir. Buna karşılık, bu reform, bakımsız büyük latifundialarda güçlüklerle karşılaşır. Toprak reformu, oldukça geniş bir kadro ve sürekli bir eğitim çabası gerektirir. Cezair'de olduğu gibi, geçerli tarımsal tekniklere göre yetişme zamanı bulmuş sürekli işçiler söz konusu olduğunda toprak reformu önemli sakıncalar doğmadan gerçekleştirilebilir. Tarım ücretleri arasında toprak sevgisi ve özleminin bulunmadığı durumlarda, bir toprak reformu, hiçbir zaman gerçek çiftçiler yetiştirilemiyeceği için daha başlangıçta başarısızlığa itilmiştir. Bu durumda, reformdan vazgeçmek ve büyük mülk veya büyük tarımsal işletmelerin doğurduğu sorunlara başka çözüm yolları aramak daha yerinde olur.

MEKSİKA'DA TOPRAK REFORMU

19. yüzyılın sonunda din adamları sınıfı, toprakların en az yarısına sahiptir. 1857'de bu sınıfın mallarının dinsel özelliğinin sona erdirilmesi, büyük mülkiyetin, en yoksulların yararına paylaştırılmasına değil, olduğu gibi el de-

ğiştirmesine yol açmıştır.

1910'larda durum şöyledir 840 hacendatos, tarıma elverişli toprakların hemen hemen tümünü aralarında paylaşırken, 400.000 toprak sahibi, çok küçük toprak parçaları üzerinde yaşamaya devam etmekte, tarımla geçinen aile reislerinin % 97'siyse tek bir toprak parçasına bile sahip değilken, örneğin general Terrazas'ın sahibi olduğu 15 büyük mülkten sadece 6 sı 1.820.000 hektarlık alanı kapsamaktadır. Yabancı sömürge şirketleri, ülkedeki kredi sistemi yetersiz olduğu ve bu sistem, en büyük işlemecilerin yararına işlediği için 100.000 ila 800.000 hektarlık alanlar işletmektedir.

1915 yılının toprak reformu, iki çözüm yolu önermiştir Köylülerin ortaklaşa sahip olduğu yarı-kamusal işletmeler olan ejidosların kuruluşu ve tarıma elverişli alanların küçük özel mülk parseller halinde paylaştırılması.

Mülkiyet rejimi, 1917 Anayasasıyla köklü şekilde değişmiş, bundan böyle topraklar, küçük toprak sahipleri ve köy topluluklarının yararına bunları dağıtma yetkisine tek başına sahip olan ulusa ait olmuştur. Reform, iki savaş arasında aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Başkan Kardenas, 1933'den itibaren 770.000 ejidos halkına 17 milyon hektar toprak dağıtarak, reforma kesin bir itki sağlamış ve Ejidos halkı için özel bir kredi bankası kurmuştur.

Durum, 1940'dan sonra bir kararlılık kazanarak 1959'da 145 milyon işletilmeye elverişli toprak üzerinden 47 milyon hektar, 2,5 milyon ejidos yerlisine dağıtılmış, buna paralel olarak küçük mülkiyetin (1.360.000 özel mülkiyet) korunması garanti altına alınmıştır.

Bu türlü bir işlemin sosyal bilançosu, en yüksek düzeyde bir yarar sağlamışsa da, ekonomik etkinliği henüz belirli değildir. Ejidos halkının küçük parselleri, çalışma gücünün dağılmasına yol açmıştır. Küçük toprak sahiplerine gelince onlar, topraklarını uygun şekilde değerlendirebilecek mali bir olanağa sahip olamamışlardır.

Kısası, köylünün durumu, geniş ölçüde şansa bağlı kalmaktadır. Yine de, toprak reformu, eski egemen toprak sahipleri sınıfının kaybolmasını ve geleneksel toplum-

dan, iki ilerici sınıfın egemen olduğu yeni bir topluma geçişi kolaylaştırmıştır; günümüzde iktidarda olan «profesyonel devrimciler» sınıfı kapitalist bir sınıftır.

Vernon Le dilemme du Mexiqe, Economie et Humanisme, Editions Ouvrières, 1966.

bb) Toprak reformunun mali yükü, yeni işletmeciler için olduğu kadar, devlet için de çok ağır olmamalıdır. Reformdan yararlanan kişiyi toprak satın almaya zorlamamak gerekir, yoksa bu, bütün birikmiş parasını, verimli yatırımlar yapamayacağı için doğru dürüst işletemeyeceği toprak sermayesine yatırmaya zorlamak olur. Bundan başka, alt-yapı kuruluşlarına sahip olmayan ve toprak reformunun, toprakların değerlendirilmesiyle (sulama, drenaj, haberleşme, dinlendirilen toprakların ekilmesi, depolama, donatım v.b.) birlikte yürülmesi gereken ülkelerde toprak sahiplerine ödenen tazminatlar en aza indirgenmelidir. Toprağını gereğince değerlendirmemiş bir toprak sahibine tazminat ödemek için ortada hiçbir neden yoktur. Her durumda, tazminat, ancak yeni üretim yatırımları ve ekonomik çeşitlilik sağlaması halinde yararlıdır. Mülkiyet ilkesini korumak üzere yapılan bir ödemenin sakıncadan başka bir sonucu olamaz. Toprak alımı için boşuna harcanmış olan bu paraların miktarı arttığı ölçüde toprak reformunun başarı şansı azalır.

KÜBA'DA TOPRAK REFORMU

1958 devriminin hemen öncesinde Küba, 200 milyon dolarlık tarımsal besin ve hammadde ithal etmekte ve tarım, temelce, büyük yaygın tarım işletmelerinin yetiştirdiği şekere dayanmaktadır.

Toprak reformu, insancıl bir sosyalizm çevresi içinde 1959'dan başlayarak gelişmiştir. Sadece 400 hektarı geçen ve düzenli olarak işlenmiş alanlarda da 1300 hektarı aşan topraklar, sahiplerinin ellerinden alınmış ve böylece toplam olarak toprakların % 10'u reformun kapsamına girmiştir. % 5'lik bir faizle tazminat öngörülmüş ve yönetimin yürütülmesiyle görevlendirilen ve sahiplerinin elinden alınmış mülkleri geçici olarak yöneten, ordu olmuştur.

1960'da A. B. D. ile bozuşma, olayları hızlandırmış; 1961 Nisan'ında Küba'nın endüstriyel, ticari ve tarımsal girişkenliklerinin tümü millileştirilmiştir

Ama, toprak dağıtımı yapılmamıştır ve Doğu ülkelerinin tersine, kalkınmanın ağırlığını köylülüğe yüklemek yerine, köylülerin durumu derhal düzeltilmek istenmiştir.

1961 de mali ve yönetimsel özerkliği olmayan devlet mülkiyetindeki bir takım halk çiftlikleri olan «granjas del pueblo»lar yaratılmıştır. Bunların bütçeleri devlet tarafından yapılmış ve her türlü gelir devlet bütçesinde erimiştir.

Bu sistemin sonucu, genişliği ve teknisyen eksikliği yüzünden yönetimi çok zorlaştırılan işletmeleri kimsenin rantabl hale getirmeye çalışmaması şeklinde belirmiş, düzensizlik, hile ve işi savsaklama hızla yangınlaşmıştır.

Durum, 1965'de düzelmiştir. Halkı çalışmaya teşvik etmek için, yeniden parça başına ücret sistemi kurulmuş ve 1963'de millileştirilen 67 ile 400 hektarlık alanların, idaresi imkânsız olan büyük garanjalar içinde erimesinden kaçınılmıştır.

Son olarak, bir takım gönüllüler küçük üretim kooperatifleri kurmuşlardır.

Küba, azgelişmişlikten doğrudan doğruya sosyalizme geçebileceğini sanmıştır. Oysa sosyalizmin kurulması için, uzman kadrolar, girişkenliklerin yönetiminde belli bir özerklik ve ülkede, soysuzlaşma ve demogojinin son bulmasına ihtiyaç vardır.

cc) Toprak reformu, bir tarımsal ürün fazlasının oluşumunu engellememeli, bu fazlanın elden geldiğince artmasını amaçlamalıdır. Bir toprak reformunun ancak

kalkınmaya ve ekonominin çeşitlenmesine bağlı olması halinde bir anlamı vardır. Oysa, bundan önce de görüldüğü gibi endüstrileşme, ancak bir tarımsal ürün fazlası yaratıldığı zaman olanaklıdır.

Bu, kritik bir işlemdir, çünkü bir toprak reformunun, hiç olmazsa ilk dönemlerde zorunlu olarak üretimde bir düşüşe yol açabileceği ciddi olarak düşünülebilir. Birçok durumda, doğrudan tüketim artar ve ticarileşmiş üretimin oranı düşer. Böylece, sahiplerinin mülklerinin başında bulunmadığı işletmelerin yer aldığı bölgelerde verimlilikte bir azalma olmasa bile ülke, şehirlere, dış ticarete ürün sağlama konusunda ciddi güçlüklerle karşılaşabilir.

Demek ki, başta, sadece kırsal halkı yetiştirmek ve örgütlemek değil de, aynı zamanda üretim, toprak, çiftçilerin eğitimi ve nüfuslandırma konusunda en elverişli boyutlara yaklaşan işletmeler de yaratmak gereklidir. Çok küçük işletmeler, daha işin başında bir çıkmazdadır. Çiftçi sayısı ve aynı zamanda doğrudan tüketim oranı arttırılacak ve modern üretim metodlarının yayılması engellenecektir. Çok büyük işletmeler de aynı şekilde elverişsizdir; S. S. C. B. ve Küba bunun tecrübesini geçirmişlerdir. Çok büyük işletmeler, çiftçilerin çalışma olanakları boyutunda olmadıkları gibi çok büyük yatırım gerektirirler. Her halde, geleceği bağlamamalı ve tekniğin ve çiftçi eğitiminin evrimleşmesi halinde, işletmelerin büyümesi için açık kapı bırakmalıdır. Topluluğun kendisine mal ettiği toprakların çiftçilere kiralanması, giderek, yeni durumlara uymayı sağladığı için, bu görüş açısına göre, en basit çözüm yolu gibidir.

Toprak reformu, bir tarımsal ürün fazlasının belir-

mesini kolaylaştırmak amacıyla, toprağa ait mali kuralların saptanmasıyla veya çok hızlı gelişen bir doğrudan tüketim artışını engelleyecek ayni vergilerle birleştirilebilir. Bu sorundan, kalkınma finansmanı konusunda yeniden sözedilecektir. Şimdilik, ayni veya nakdi ödemelerin, köylünün dinamizmini yok etmemesine dikkat etmek gerektiğini bilmek yeterlidir. S. S. C. B.'nin geçirdiği tecrübe, bunun hiç de hayali bir tehlike olmadığını gösterir.

Son olarak, tarımın, kendine baskıda bulunan sosyal egemenliklerle baş etmesine yardım edecek bir hizmetler sistemiyle donatılması gereklidir.

Burada, daha geniş bir sorun, yani tarımla ulusal ekonomi etkinliğinin birleştirilmesi sorunu ele alınacaktır.

dd) Toprak reformu, gerçekte, genel ekonomik bütünleşme çabasından ayrılamaz. Tarımın gelişmesi isteniyorsa öteki sektörlerle mübadele sağlanmalı ve sosyal egemenliklerin bu ilişkilere müdahalesi önlenmelidir.

Toprak reformu, önce toprağı olduğu kadar tarımda kullanılan suları da kapsamına almalıdır. Bazı bölgelerde, suyun, toprak kadar hayati olduğunu unutmamak gerekir, Suların mülkiyetinde reform yapmamak, bazı büyük toprak sahiplerinin egemenliklerini devam ettirmek demektir.

Bundan sonra, ticari dolaşımda reform yapılmalıdır. Viet-nam'ın güneyinde ilk Çin Hindi Savaşı ve Başkan Diem'in toprak reformu sonunda, toprak sahiplerinin ortadan kalkması, örgütlenmemiş küçük işletmecilerle ilişkide olan Çinli tüccarların gücünü büyük ölçüde arttırmıştır. Bir kooperatifler sistemi ve bir dev-

let ticareti mekanizmasının yaratılması, dağıtım dolaşımının değişmesini sağlayabilir. İnsanlar hazır değilse çok acele bir kooperatif ve devlet sistemi kurmanın tehlikeleri vardır. Bir çok durumda, geleneksel kabile veya köy tipi dayanışma sisteminden doğrudan kooperatif bir dayanışma sistemine geçildiği sanılmıştır. Aslında bu sistemler, değişik anlayış aşamalarının ürünüdür. Kooperatif, karşılıklı bağımlılıkların, ekonomik hesabın ve geleneksel dayanışmaya yabancı olan kamu yararı kavramının bilincine varmayı gerektirir. Kooperatifleşmenin, modern ekonomi dünyasının ürünü olduğu çoğunlukla unutulmaktadır. Bu sistem bunlardan başka, önemli bir örgütlenme, ticari sorunlardan anlayan sorumlular ve kalifiye ve namuslu bir yönetim gerektirir. Bu koşullar, genellikle gerçekleştirilmemiştir ve kooperatifleşme sistemi, çabucak kargaşılığa dönüşerek büyük ölçüde gereksiz harcamalara yolaçar. Çeşitli durumlarda fiatların reklamını, arz ve talebin karşı karşıya gelmesini ve satılmamış ürünün depolanmasını kolaylaştırarak pazarı gerçekten işletmekle yetinmelidir. Tüccarların egemenliği bizzat pazar değil de, geniş ölçüde pazar yetersizliği üzerine kurulmuştur.

Bu açıklamalar, kooperatifleşmeye yönelik bir evrimin gerekli olmadığı anlamına gelmez. İlk aşama, kırsal canlandırmadır. Bu aşama, anlayışların değişmesi yoluyla kooperatif sistemine doğru giderek bir geçişi kolaylaştırabilir. Bir deneme sektörü yaratılabilir ya da kooperatifleşme sistemine (gübre, malzeme sağlama, veya ikinci derecedeki ürünlerin ticarileştirilmesi görevi gibi,) ancak basit birtakım etkinlikler görev olarak yüklenebilir Kooperatifleşmenin alanı, bundan sonra, bir kooperatif anlayış doğana kadar adım adım ge-

nişletilebilecektir.

Devlet ticareti sistemine gelince, bu da, dış ve iç ticaretin gerçek anlamda tekelleştirilmesi halinde, gelişme süreci içindeki bir ülkenin çoğunluk yönetim kapasitelerini aşar. Örneğin, Gine cumhurbaşkanı Seku Ture'nin giriştiği reform ülkenin, ticari işlemlerini yapacak taban düzeyde bir kalifiye personele sahip olmaması nedeniyle tehlikeye düşmüştür.

Son olarak, toprak reformu, bir tarımsal kredi reformu ve tefeciliğe karşı mücadeleyle birlikte yürütülmelidir. Bu konu, kalkınma finansmanı bölümünde incelenecektir.

Görüldüğü gibi, toprak reformu, sadece toprak sisteminin değiştirilmesinin çok ötesindedir ve kamusal bir tarım politikası içinde yer almalıdır. Demek ki bu konuda, her türlü dogmatizmden sakınmak ve durumlara ayak uydurmaya çalışmak gereklidir. Bundan başka, bir toprak reformunun başarılı olabilmesi için uymak zorunda olduğu koşulların çokluğundan da ürkmemelidir. Çoğunlukla, peşin yargılar değil, uygulamada, birbirlerini izleyen yeni uyuşmalarla çözülmesi gereken sorunlar söz konusudur. Burada da, esneklik ve durumlara uyma her türlü etkili davranış kuralı olacaktır.

Kısası, bu durumlara uyma, tarımsal kalkınma işini üstlenecek herkesin tutumu olmalıdır Bir kalkınma, aynı zamanda, teknik, ekonomik, sosyal ve entellektüel yapılarda bir devrim yaratır. Başta, kalkınmanın bütün boyut ve sonuçlarını kavramak güçtür. Sadece, sorunları, ortaya çıktıkları ölçüde çözümlemeye hazırlanarak çok fazla sorunun aynı anda doğmasını önlemeye çalışmalıdır.

Endüstrileşme tercihleri

Halkın yarıdan fazlasının tarımla uğraştığı ve insanın şu eski arkadaşı olan açlığın, büyük kütlelerin varlığını tehdit ettiği bir ülkede kalkınma, endüstrileşme ile karıştırılmamalıdır.

Bu arada, tarıma verilen önem, endüstrileşmenin kaçınılmazlığını unutturmamalıdır.

Endüstrileşme, politik bakımdan zorunludur. Azgelişmişlik politik bir olgudur ve geri kalmanın, bağımlı olmanın bilincine varmak demektir. Ulusal bir endüstri yaratmak, kaderciliği tanımamak ve kendi kendini kanıtlamak demektir. Hiçbir üçüncü dünya hükümetinin, endüstriyi reddettiğini açıkça bildirmesi söz konusu değildir.

Tarım alanında uzmanlaşma ve ilkten maddeler sağlama rolü, artık savunulabilir olmaktan çıkmıştır. Endüstriyel ülkelerin, endüstrileşmemiş ülkelere artık daha az ihtiyaçları olduğu için bugün, uluslararası işbölümü yıkılmaktadır. Uluslararası bütünleşmeler, endüstriyel ülkeler ve endüstriyel olmayan ülkeler arasında değil de, endüstriyel ülkelerin kendi aralarında belirmektedir. Ekonomisini çeşitlendirmeyi kabul etmeyen bir ülke kendisini, önemsiz kalmaya ve bağımlı bir rol oynamaya mahkum etmiş olur.

Endüstri, bundan başka, iş alanları açar. Otomasyonun gelişmesi yüzünden, endüstrileşmeden, şüphesiz tüm hazır işgücünü özümlemesi beklenemez. Üçüncü dünya ülkelerinde yeni teknikler sonucu endüstri, üretimin iş olanaklarından daha hızlı artmasını sağla-

yacaktır. Ancak, tam işgücü kullanımı yolunun, doğrudan veya dolaylı bir şekilde endüstrileşmeden geçeceği şüphe götürmez bir gerçektir. Endüstri, gerçekten de, kalkınma ve bütünleşme sürecinin tümünü kolaylaştıran bir öğe olabilir. Endüstri, tarıma yeni olanaklar hazırladığı ve ona, verimliliğin artmasına yol açacak malzeme sağladığı için ancak endüstrileşme ile tarımsal gelirler yükseltilebilir

Son olarak, endüstrileşme sosyolojik bakımdan da kaçınılmazdır. Gerçekten de, geleneksel toplumdan modern topluma geçişi, endüstrinin yarattığı sosyal ve zihinsel değişmeler olmadan kavramak zordur.

Endüstrileşme, son kertede, birbiriyle uyumlu bir endüstriler topluluğu tarafından toplumun tümünün değiştirilmesidir. Sosyal ve ekonomik hayatla bir bütün oluşturması gereken endüstrileşme, endüstriyel etkinliklerin sadece tepeden inmesiyle gerçekleştirilemez.

Geriye, cevaplanması gereken şu sorular kalmaktadır :

1. Endüstrileşme sürecini hangi endüstri tipi kolaylaştırır ?
2. Endüstrileri nasıl yaratmalı ?
3. Endüstrileri nereye kurmalıdır ?

1. Endüstrileşme sürecini kolaylaştıran endüstri tipi

Gelişme süreci içindeki ülkeler arasında endüstrisi olmayan çok azdır. Bu ülkelerde, genellikle, şehir tüketicileri ve ithalâta bağlı olan bir hafif endüstri söz konusudur. Bu endüstri, ülkede kökleşmeyerek bir bakıma yüzeyde kalır ve şehir ekonomisinin dış bağımlı-

lığını arttırır. Böylece, ithal edilmiş malzeme ve iplik kullanan bir tekstil endüstrisinin, kibrit ve sigara, bira ve cam fabrikalarının, bazı hallerde, hammaddelerinin bir kısmını ithal eden besin endüstrilerinin, ithal edilmiş ürünlerin değerine % 10'dan fazla bir şey katmayan otomobil montajcılığının çeşitli aşamalarının, küçük sentetik madde fabrikalarının ya da ithal edilmiş alüminyum saçına bir şekil vermekle yetinen ev araçları fabrikalarının belirdiği görülür.

Bazı yerli hükümetler, bu tip endüstrileşmeyi tercih ederler. Bu tercihler, kısa vadeli bir kalkınma görüşü üzerine kurulur. Bir ülke, şüphesiz, yakın bir gelecekte kalkınmasının karşılaşacağı baskıları hesaba katmalıdır.

Bu durumda da yine, endüstrileşmeyi kolaylaştıran kriterler, kalkınmayı hızla bir çıkmaza sokabilirler. Endüstrileşme, bugün veya geçmişe değil, geleceğe göre tasarlanmalıdır.

Kısa vadeli görüşün esinlettiği endüstrileşme

Gelişme süreci içindeki bir ülkede hangi tip endüstrinin gerekli veya olanaklı olduğunu belirlemek üzere, bazı ekonomistler üç gözlemden hareket ederler. Gelişme süreci içindeki bir ülkede

a. Birikmiş para yetersiz olduğu için sermaye azdır.
b. İşgücü boldur.
c. İthalât çok yoğundur ve ülke sürekli bir döviz sıkıntısı içindedir.

Bu üç gözlemden ekonomistler, iki kriter çıkarırlar. Bunlar, etmenlerin elverişliliği ve ödemeler dengesi kriterleridir.

a. Etmenlerin elverişliliği kriteri

Burada, ilk iki gözlemden hareket edilir. İşgücü bol ve sermaye azdır. Demek ki çok işgücü ve az sermaye kullanacak endüstriler yaratmalıdır. Böyle bir tercihin ekonomik yararlarından başka sosyal yararları da vardır, az yatırımla, işsizlik ve gizli işsizlik en yüksek oranda çözümlenebilir.

Böyle bir seçmenin sonuçları 3 grupta toplanabilir

aa) Öncelikle hafif endüstriye yatırım yapılır.

bb) Zanaatkarlık ve küçük endüstri korunur.

cc) Basit üretim metodları aranır.

aa) Hafif endüstriye tanınan öncelik çok kısa bir sürede sona erer. Endüstrileşmeye, genellikle tüketime dayanan besin endüstrisi, tekstil, montaj aşamaları gibi hafif endüstrilerle başlayan ülkeler, ara mallar ve sermaye ithallerinde ölçüsüz bir artışla karşılaşırlar. Örneğin, Lâtin Amerika'da,son 25 yıl içinde işlenmiş tüketim malları ithalâtı yarı yarıya azalmış, ancak ara mallar ithalâtı iki katına çıkmış, donatım malları ithalâtı ise % 50'lik bir artış göstermiştir. Arjantin gibi, temel endüstrilerin az geliştiği ülkelerde ödeme dengesizliği, çok büyüktür. Bunu düzeltmek için hafif endüstri dönemini aşmak gerekir. Ama, ara malların, sonra da donatımların üretimi, sermayenin çok daha geniş ölçüde kullanılmasını ve etmenlerin elverişliliği kriterinin bir yana bırakılmasını gerektirir.

Hafif endüstrinin gelişmesi, bir geçiş dönemine karşılık olabilir. İstisnalar dışında, endüstrileşme sorununun çözüm yolu bu değildir. Gelişme süreci içindeki ülkelerin düşük verimliliğe sahip endüstriler alanında uzmanlaşmaları, uzun vadede yeni türden bir üçüncü dünya bağımlılığına yolaçabilir.

ÇEŞİTLİ İŞLENMİŞ MAL TİPLERİ

Tüketim malları
- Dayanıklı olmayanlar. (örneğin, besin endüstrisi ürünleri)
- Dayanıklı sayılabilenler (ör: tekstil ürünleri)
- Dayanıklı mallar (ör: konut donatımları, otomobiller)

Ara mallar
- Basit ara mallar (ör: tekstil elyafı, çimento)
- İşlenmiş ara mallar (ör: montaj aşamaları malzemeleri)
- Yarı işlenmiş ara mallar (ör: döküm külçeleri veya kimyasal maddeler)
- Donatımlar (ör: makineler, iş kullanım araçları)

bb) Zanaatkarlık ve küçük endüstrilerin korunması çelişik bir ilkedir. Geleneksel bir kır veya şehir zanaatkarlığı varolduğunda, endüstrinin zanaatkarlık alanındaki işgücünü kullanma kapasitesine sahip olmaması halinde, bu zanaatkarlığın korunması zorunludur. Bu durumda, zanaatkarlık, donatımını kolaylaştırmak ve satışlarını düzenlemek amacıyla bir takım kooperatiflere ayrılabilir. Bundan başka, küçük tarım gereçlerinin onarılması veya üretilmesi alanında bir kır zanaatkarlığının yaratılması teşvik edilebilir. Bu arada, belli sosyo-ekonomik kökenlere sahip zanaatkarlığın bir endüstri olmadığını unutmamak gerekir. Zanaatkarlık, bir üretim biçimi değil, bir hayat biçimidir; geleneksel tarım gibi, endüstri tarafından zorla kabul ettirilen rasyonelleştirmeye yabancıdır. Bazı durumlarda, zanaatkarlık, maliyetini hesaplamadığı ve hiçbir zaman kesin üretim normlarına uymadığı için endüstriyel kalkınmayı engeller. Örneğin Saygon'da Çinli zanaatkarlar, kauçuk

sandaletlerin endüstriyel yapımıyla rekabeti başarıyla yürütürler. Bunlar, gerçekten de, aileden sağlanan işgücü maliyetini hesaba katmaz, kauçuğa çok miktarda talaş karıştırır ve çoğunluk büyük işletmelerden çalınmış bir hammadde kullanırlar.

Bir ülkede, endüstri yerine zanaatkarlık kurmak, hem zor ve hem de tehlikelidir. Küçük endüstrilerin yarattığı sorunlar çok çeşitlidir. Endüstriyel ülkelerde, büyük endüstrilere olduğu kadar küçük endüstrilere de yer vardır. A. B. D.'de, endüstriyel girişkenliklerin % 90'ı 100'den az işçi çalıştırmakta ve bu işletmelerin kullandığı işgücü, endüstri ücretlilerinin % 7'sini temsil etmektedir. General Motors, çoğu, küçük ve orta girişkenliklerden meydana gelen 45.000 yapımcı ve alt yapımcıya sahiptir.

Gelişme süreci içindeki bir ülkede pazarın darlığı, küçük endüstrinin kullanışsız kalmaması için ailelerin birikmiş parasını değerlendirme olanağı sağlaması, gerekli yatırımların yetersizliği, yönetim kolaylığı ve her şey, sanki küçük endüstrilerin genişlemesi yolunda elbirliği etmiş gibi görünür.

Aslında, iki ayrı tür küçük endüstriyi birbirlerinden ayırmak gerekir.

Tüketim için üreten ve sayıca arttırılmaları, saydığımız güçlükleri yaratan küçük endüstriler;

Büyük endüstriyle içiçe geçmiş, böylece endüstriyel ülkenin güçlerinden biri olan küçük endüstriler. Bu tür bir endüstri, büyük girişkenliği, bu girişkenliğin sahip olmadığı bir esneklik gerektiren, az miktarda yapılması istenen ve ikinci dereceden etkinlik üretiminden kurtarır. Bir üçüncü dünya ülkesinde, daha önce de belirtildiği gibi, endüstrileşme güçlüklerinden biri, kü-

çük girişkenliklerden oluşmuş gerçek bir endüstriyel ortam eksikliğidir. Bazı ülkelerde büyük bir endüstri kurulduğunda, (depolama donatımları, elle kullanılan arabalar, koruma parmaklıkları gibi) tesislerin en önemli bir kısmını kendisi monte etmek zorunda kalır. Çünkü bir yandan bu gereçlerin ithalâtı çok masraflıdır, öte yandansa bunarı yapan herhangi bir küçük endüstri de yoktur. Montaj aşamalarının ithal ettiği mallara çok az bir değerin eklenmesi, (örneğin sandalye, süsleme, kapı tokmağı yapımı gibi) yerli ek endüstrilerin eksikliği ile de açıklanabilir.

Demek ki, bir ülke için küçük endüstrilerin varlığı zorunludur. Ama bunların, büyük endüstri olmadan bir anlamları yoktur. Oysa, büyük endüstriler çoğunluk büyük yatırımları gerektirirler.

cc) Basit üretim metodları peşinde koşma, çoğunluk gerçekçi değildir. Çinlilerin bulduğu ve kırsal kesimde,-ürünleri yapım endüstrisi tarafından kullanılamayan-«yüksek fırınlar» kurma kalkışımı halâ hatırlardadır. Modern endüstrinin gerektirdiği mallar, modası geçmiş metodlarla üretilemez. Çin örneğindeki aşırılıklara düşmeden, çoğunluk, yerli işgücünün uzmanlık ve tecrübe eksikliği yüzünden yüksek düzeyde bir yeteneklenme gerektirmeyen basit ve sağlam makinelerin, Avrupa ve Kuzey Amerika fabrikalarının karmaşık gereçlerine tercih edilebileceği öne sürülmüştür. Aslında, durum, sektörlere göre değişir Tekstil sektöründe böyle bir seçme haklı gösterilebilir, mekanik endüstrilerde, metalürji ve kimyada, genellikle maliyetlerde gözle görülür bir artış meydana getirdiği için bu yola gidilmemelidir. Gerçekte, çoğunluk, karşıt çözüm yolu benimsenir. Kalifiye

işgücü eksikliği yüzünden azgelişmiş ülkelerin bazı endüstriyel tesisleri en yüksek düzeyde otomatikleştirmeğe çalışılır. Zarara uğrama tehlikeleri bu yolla çok azalır. Zengin ülkelerin verimlilik normlarına artık uymayan kelepir malzemelerin düşük fiatla satırı alınmasına gelince, bu da çoğunluk, hayal kırıklığı yaratır Aşınmış olan malzeme, bir hayli onarım gerektirdiği gibi, özellikle gelişmiş ülkede makineyi söken işçiler, onları azgelişmiş ülkelerde yeniden monte eden işçiler değillerdir. Makinelerin tekrar kuruluşunda bazan fantazi de işe karışır.

Donatımı yerli koşullara uydurmak, hiç bir zaman düşük kaliteli bir malzeme sağlamak anlamına gelmemelidir.

b) Ödemeler dengesi kriteri

Ticari denge ve ödemeler dengesi açık olan bir çok ülke çabalarını, ithalâtın yerine geçecek yerli bir üretim sağlayan endüstrilerde yoğunlaştırır.

Kalkınmanın başlangıcında, ithalâtın temelce tüketim mallarından meydana gelmesinden ötürü ödemeler dengesi kriteri, çoğunluk etmenlerin elverişliliği kriteriyle paralel gider. Bu durumda, bütünleyici bir nitelik taşımayan ve geniş ölçüde ara mal ithalâtına bağlı bir çok endüstri ortaya çıkar. Uygulamanın toptan sonucu bir hayli hayal kırıcıdır. Endüstri kökleşmez, üretim maliyetleri, sağladıkları döviz tasarruflarına oranla çok yüksektir; ithal edilen mallara yerinde eklenen değer önemsenmeyecek kadar azdır.

Şüphesiz, bazı üretim amaçları saptanırken ithalâtın ölçü alınması, bütünüyle bir yana bırakılması gereken bir tutum değildir; ama, bunun sınırlarını da iyi bil-

mek gerekir. İthalât, kriter olarak alındığında amaçları, gelecek değil de geçmiş üzerine kurulur. Bundan başka, tüketim malları söz konusu olduğunda bu sistemle, özce ayrıcalı şehirli halkın tatminine çalışılır ve gerçekten de, ithalâtla ancak bu grubun ihtiyaçları karşılanır. Bu dönemde, endüstri, yapma ve bağımlı olma özelliğini sürdürür.

Bu noktayı aşmak ve gerçekten döviz tasarrufları sağlamak için yeniden üretim sürecine girmek ve önce ara mallar, sonra da donatım malları endüstrileri yaratmak gerekir. Bu durumda, etmenlerin elverişliliği ve ithalât kriterlerinin terkedilmesi gerekir. Ara mallar veya donatım endüstrisinin taban üretimi, genellikle, bu ithal mallarının hacminden yüksektir, bu durumda ithalât, üretilecek hacmin belirtisi olmaz. Neyin üretileceğini anlamak üzere başka bir kriter bulmak zorunluluğu vardır.

Uzun vadeli bir bakış açısına dayanan kriterler

Görüldüğü gibi, sermaye kıtlığı veya ödemeler dengesi üzerine kurulan kriterler, ülkeyi bir çıkmaza sürüklemektedir. Bu kriterlerin en büyük yanlışı, gerçekçi olmak istediklerinden, günümüzde endüstrileşme üzerindeki baskıları alt edilmez kabul etmeleridir. Bu nedenle, etmenlerin kıtlığı ile uyuşabilecek tavan düzeyde bir endüstri veya ödemeler dengesini sağlamak için gerekli taban düzeyde endüstri aranmakta ve sonunda ülke, azgelişmişliğin temellerini kökten değiştirmeyi amaçlamayan çok çekingen bir politikaya itilmektedir.

Etkili bir endüstrileşme planı gerçekleştirmek için başka bir görüş noktasından hareket etmek gerekir.

Bugünkü durumda, ne yapmanın olanaklı veya zorunlu olduğu değil, tersine, kökleşebilecek bir endüstrileşmenin karakteristiklerini araştırmak zorunludur. Endüstrileşmeyi kolaylaştıracak etkinlikler, buradan hareket edilerek saptanacaktır.

a. Endüstrileşmenin kökleşmesi

Endüstrileşme, teknik, ekonomik ve sosyal bir olgudur.

Daha önce de görüldüğü gibi, endüstrileşme, teknik ve ekonomik bakımdan, sadece endüstrilerin kuruluşundan ibaret değildir; endüstrileşme, endüstriyel etkinlikler arasında tamamlaşmanın doğmasıdır. Endüstrileşmiş ülkelerin gücü, çeşitli endüstriyel üretimler arasındaki karmaşık bir ilişki sistemine dayanır. Her endüstri diğer endüstrilerle sürekli alışveriş içindedir.

Tarıma yakın bir örneği yani mezbahaları ele alalım. Endüstriyel bölgelerde, basit bir yan-tarımsal etkinlik söz konusu değildir. Amacı sadece yenecek et sağlamak olmayan mezbahalar, endüstri zincirinin küçük bir halkasıdır; bunların, (deriler, kemikler, yağlar, kesilmiş hayvan baş ve ciğerleri, v.b. gibi) alt ürünleri de (deri endüstrileri, büyük baş hayvan besinleri, ilaç endüstrisi) gibi ek etkinliklerde kullanılmaktadır. Alt ürünlerin bu tür kullanılışı, üretim maliyetini azaltır ve endüstriyel bölgelerin yakınında büyük mezbahaların kurulmasını sağlar. Gerçekten de, bu alt ürünler, bir ülke üzerine serpilmiş küçük mezbahalar düzeyinde elde edilemez. Çok belli sağlık kuralları yüzünden bu alt ürünler, bir yerden bir yere güçlükle taşınabilir. Endüstriyel mezbahalara geçiş, etin korunma ve bir takım işlemlerden geçmesi için bazı donatımlar gerektirir; mezbaha, bu

durumda bütünüyle endüstriyel mekanizma içine girecektir. Üretim sürecinin uzaması konusunda sözü geçen karşılıklı bağımlılık, burada yeniden ortaya çıkmaktadır.

Tamamlaşma, ulusal endüstrinin kendi dinamizmini kendi içinde bulmasını sağlar. Her endüstri sektörü, öteki sektörleri besler ve onlar tarafından beslenir. Burada, yığışımlı bir endüstriyel gelişme hareketi söz konusudur.

Tarım, bu endüstrileşme olgusuyla bütünleşir. Endüstrileşme, sadece ticari ürün fazlası yaratmakla kalmaz, tarım da kimya endüstrileri, makine ve metalürji endüstrileri, çimento fabrikaları gibi endüstriler için bir talep kaynağı olur.

Endüstrileşme, sosyolojik bakımdan toplumun gerçek anlamda değişmesini ifade eder. Yapısı gereği endüstri, bilimsel ve teknik bilgilerin, sistematik şekilde doğaya egemen olmak üzere uygulanmasıdır. Onun aracılığıyla teknik, insanoğlunun doğa üzerindeki olağan eylem biçimi olur. Endüstrileşme, bir sermaye birikimi gerektirdiği için üretimin artan bir kısmı, yatırımın yararına bir yana ayrılır. Bütün toplum bu kesintiye göre biçimlenir. Burada, kitabın başlarında sözü geçen artan mübadele ekonomisi ilkesi ortaya çıkmaktadır.

Endüstrileşme, demek ki ekonomik ve sosyal oluşumun egemenlik ve kontrol altına alınması sürecine sıkı sıkıya bağlıdır ve bu uzun vadeli görüş açısından düşünülmelidir. O halde, endüstrileştirici(1) endüstrilerin yani endüstrileşmenin gerçekten kökleşmesini sağlayacak endüstrilerin tercih edilmesi gereklidir.

---

(1) Burada, profesör G. Destanne de Bernis'in çok yerinde deyimi yeniden kullanılmaktadır.

b. Endüstrileştirici endüstri peşinde

Bir endüstrileştirici endüstrinin iki temel özelliği olmalıdır. Bunlar,

Ekonominin genel bütünleşmesini kolaylaştırmak,

Bağımsız bir kalkınmanın belirmesini sağlamaktır.

Gerçekten, gelişmiş ülkelerin çoğunda karma kömür ve çelik endüstrileri, demiryolları yapımı için ya da orduların modernleşme veya öteki endüstriyel etkinliklerin makineleşme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaratılmış endüstrileştirici endüstriler niteliği kazanmışlardır. Bu karma endüstrilerin çabucak, endüstrileşmenin bağımsız etmenleri olduğu görülmüştür.

Gerçekten de kömür, aynı zamanda hem maden ocakları işletmesi (buharlı makine, daha sonra elektrik) hem de kötü kaliteli kömürlerin kullanılması için gerekli olan (termik fabrika) enerjiye ihtiyaç gösterir. Bundan başka, kömür, kok kömürüne ihtiyacı olan demir endüstrisine de sıkı sıkıya bağlıdır. Kok haline getirme de, buna karşılık bir seri kimya endüstrisi yaratır. Alt ürünlerini kullanacak (letye çimentosu, defosfataj köpükleri, yüksek fırın gazları gibi) birçok etkinliğe yol açan yüksek fırınlar seramik ve ergimez ürün endüstrisine bağlıdır. Maden kömürü ocakları ve demircilik, (delme ve işletme ihtiyaçları, ağır ürün nakliyeleri, çeşitli donatımlar alanında) metalürji ve büyük mekaniğin en iyi müşterileri olduğundan, bu sonuncuların demir-çelik endüstrisinin yanında yerleşmelerinde yarar vardır. Bu karma endüstrilerin gerektirdiği insan kütleleri de, tüketim malı endüstrilerini harekete geçirirler. Sistemin tümü, çok büyük yoğunlukta bir taşıma şebekesi gerektirir. Son olarak, bu sistemle ilişkili tarım da köklü bir şekilde değişir.

Kökenleri ne olursa olsun, karma kömür ve çelik endüstrileri de güçlü endüstrileşme etmenleri olmuşlardır.

Bu sayılanlar, endüstrileştirici endüstrinin biricik örnekleri değildir. Genellikle ara mallar üreten endüstriler (madenler, çimento, kimyasal maddeler) ve bu ara mal endüstrileri için zorunlu donatım endüstrileri de endüstrileştirici endüstrilerdir. Bunlar, ülkede, karma kömür ve çelik endüstrisininkine benzer bir rol oynarlar.

Lâtın Amerika gibi, önceden kurulu bazı endüstrileri olan ülkelerde, bu endüstrilere bağlı taban ve donatım endüstrileri, endüstrileşmenin canlandırıcı bir öğesi olabilir. Ham maden endüstrisine eskiden beri sahip ülkeler için de durum aynıdır. Taban ve donatım endüstrileri yoluyla ürünlerin işlenmesi de endüstrileşmeyi sağlayabilir.

Bu arada üçüncü dünya ekonomilerinin çoğunluğunun, henüz tarım ekonomileri olduğunu ve bu ülkelerde açlığa karşı büyük bir mücadelenin devam ettiğini unutmamak gerekir. Endüstrileştirici endüstriler, demek ki temelce tarımsal üretim ve verimlilik artışını kolaylaştırmalıdırlar. Gübre yapımı veya sulama ya da bazı kültürlerin geliştirilmesi için kullanılan sentetik madde yapımını sağlayan kimya endüstrileri, alt-yapı kuruluşlarının tesisi çalışmalarının büyük bir kısmı için gerekli çimento üretimini ve daha modern tarımsal donatımların yapımını sağlayan demir endüstrileri, bu durumda, özellikle etkili endüstriler şeklinde belirirler.

Ancak, bu endüstrileştirici endüstrilerin ülkeye yerleşmesi bir takım güçlüklerle karşılaşır.

aa) İster tüketim endüstrilerine, ister tarıma bağlı

olsun, endüstrileştirici endüstriler önemli yatırımlar gerektirir. Ara mal endüstrilerinin donatım endüstrilerinin kurulmasıyla ilişkili olmasına çalışıldığı ölçüde güçlüklerin bir kısmı çözülebilir. Gerçekten de, böylelikle ihtiyaç duyulan donatımların üretilme olanakları sağlanır. Bu durumda, ödemeler dengesindeki büyük güçlükler de hemen ortadan kaldırılmış olacaktır. Unutmamalıdır ki ara mal üretiminde takılıp kalındığında, donatım malları ithalâtı ihtiyaçları artar. Bundan başka, fazla sermaye kullanmayı önleyecek teknikler de araştırılabilir. Bu arada, peşinde koşulan amacın da şansa bağlı olduğu görülmektedir.

bb) Endüstrileştiren endüstriler, hayat düzeyinde hemen bir düzelme yaratmazlar tam tersine, yatırımın getirdiği enflasyonist gerilimler yoksulluğu arttırabilir. Öte yandan bir çok durumda, yaratılan iş alanlarının sayısı fazla olmayacaktır. Bu, kısa vadeli bir güçlüktür. Uzun vade içinde, ekonomi bütünlenecek ve endüstileşmenin de mutlaka yararlı etkileri olacaktır. Bu arada, bu gelişmenin insani pahası, kısa bir süre sonra dayanılmayacak kadar artabilir.

Bu tehlikeyi önlemek için her şeyden önce, endüstrileşmeyi, yoksulları ve özellikle çiftçileri ezen sosyal egemenliklere karşı mücadeleden ayırmamalıdır. Sonra da, daha başlangıçta önemli yatırımlar gerektirmeden tarımın modernleşmesini hazırlayan bir kırsal canlandırmayla, tarımsal üretimde bir artış meydana getirmeye çalışılmalıdır..

Son olarak, iki endüstriyel sektör yaratılmalıdır. Bunlardan, az işgücü ve çok sayıda donatım gerektiren birincisinin görevi, derinliğine endüstrileşme, küçük veya orta girişkenliklerden oluşmuş, çok işgücü ve

az sermaye kullanan ikincisi ise temel olarak iş alanları yaratmaya ve tüketim malları üretimini kolaylaştırmaya yarar. Bu sektörün modernleştirilmesi, bu türden endüstrilerin çoğunlukla ulaşmış oldukları düzeye göre geç kalmış olabilir. Bu, uzun süre Japonya'nın çözüm yolu olmuştur. Böylece, sermayenin az kullanılması ve küçük girişkenlikler ve yerli bir üretimin tüketim mallar ithalâtının yerini alması politikası yolunda yapılan tercihlerin geçerli yönleri bu uzun vadeli bakış açısıyla bütünleşmiştir.

cc) Her ülke, bir ağır endüstriye sahip olamaz. Bazı küçük Afrika ülkelerinde, ulusal bir ağır endüstri veya bir donatım endüstrisi kurmaya çalışmak, La Fontaine'in, bir öküz kadar şişman olmaya çabalayan kurbağa hikâyesini hatırlatır.

Çoğu durumda, ağır endüstriler ve donatım endüstrilerinin gerçekten rantabl olabilmesi, ülkede piyasaya sürüleceği umulan ürünlerin 4 veya 5 katı fazla bir üretim tabanı gerektirir. Gübre üretimi söz konusu olduğunda bile üretim tabanı kapasiteleri, örneğin Cezair gibi bir ülkenin ihtiyaçlarını aşar. Küçük, hatta orta büyüklükteki ülkeler, endüstriyel ürünlerinin bir kısmını ihraç etmek zorundadırlar. Uluslararası pazarın bir kısmını elde etmekse günümüzde çok güçtür. Uluslararası pazar işini şansa bırakmak yerine, endüstrileştirici endüstrileri, gelişme süreci içindeki ülkeler arasındaki anlaşmalar çevresinde ele almak genellikle daha yerinde olur. İleride, uluslararası işbirliğinin bu yönü üzerinde daha geniş şekilde durulacaktır.

Ancak, üçüncü dünya ülkelerinin aralarında anlaşmaları herzaman zor olduğu gibi, bir çok durumda, büyük deniz yollarından uzak olan ve doğrudan bir ta-

ban endüstrileri topluluğu yaratmayan küçük ülkeler, tüketim malları endüstrilerine dayanan bir politika izlemek zorunda kalırlar. O halde, bir ikinci alternatif olarak, varolan endüstriler arasında mümkün olan en büyük bütünleşmeyi aramak gerekir. Çeşitli montaj aşamaları, böylece örneğin, koltuk, kapı tokmağı, elektrik gereci yapan girişkenliklerle işbirliği yapmış olur. Bu endüstriler, taban endüstrileriyle aynı dinamizme sahip olmamakla birlikte, günden güne, endüstrileşmenin kökleşmesini sağlayabilecek bir bütün oluştururlar.

Kaldı ki birçok durumda, ara mallar ve donatım malları endüstrilerinin kurulması cüretli bir kalkışımdır. Bugünkü durumda, bunların varlığını haklı gösterir bir belirti yoktur. Bu endüstrilerin gerçekleştirilmeleri iyimser bir görüşün sonucu olmakta ve üretim mallarında gerçek bir ürün fazlası yaratmaktadır. Üretim mallarının ürün fazlası aslında kalkınma için çok yararlı bir durumdur. S. S. C. B., tüm gelişmesini bunun üzerine kurmuştur. Ondan önce, Almanya ve Japonya da aynı şeyi yapmıştır. Mümkün olan en geniş temele sahip olmak, endüstrileşme için küçümsenmeyecek bir yarardır. Bundan başka, A. O. Hirschmann'ın belirttiği gibi, bir ürünün bolluğu ve bu ürünün kullanılma yollarının aranması ülkeyi ilerletir.

Eskiden beri bulunan ve genellikle çok zayıf olan bir olanağı işletmektense, yeni bir alan yaratmak daha yerinde olur.

Endüstrileşmenin gerçekleştirilmesi

Endüstrileştirici endüstrilerin temsil ettiği geleceğin öncelenmesi işi, ancak devlet tarafından gerçekleş-

tirilebilir. Üretim malları alanında ürün fazlası sağlamaya kalkışacak bir özel girişkenlik düşünülemez. Kesin ideolojik tercihleri olmayan azgelişmiş bir ülke hükümeti bile bir devlet endüstrisi yaratmak zorundadır. 19. yüzyıldan başlayarak Japonya, endüstriyel gelişmede devletin oynaması gereken rolü çok iyi anlamıştır. İlk endüstri firmaları, devlet mülkiyetinde bizzat devlet tarafından yaratılmıştır. Porto-Riko'da, Amerikan hükümeti de endüstrileşmeyi kolaylaştırmak amacıyla endüstriler kurmuştur. İki durumda da, kurulan endüstriler, sonradan özel kapitalistlere satılmışlardır. Ancak, bugünkü eğilim tersine, sürekli bir kamu sektörü yaratma doğrultusundadır.

a. Seçilen çözüm yolu ne olursa olsun, mutlaka açık bir tercihin yapılması gerekir. Gerçekten de endüstriyel kalkınmayı, girişkenliklerin mülkiyet hakları konusundaki kararsızlık kadar felce uğratan bir başka etmen yoktur.

Millileştirilmiş bir endüstrinin yaratılması halinde, devletin egemenliği doğrudandır. Demek ki, devletin, kalkınmayla bütünleşmesi ilkece zayıftır. Bu arada, yönetim alışkanlıklarının, iyi bir yönetim konusunda açık bir kriterin bulunmayışının, yöneticilerin bürokratik formasyonunun kamu firmasının dinamizmini arttırmaya yararlı olmayacağını kabul etmek gerekir.

Devlet, doğacak sakıncaları önlemek üzere kamu firmalarına yüklediği görevi kesinlikle belirlemelidir. Millileştirilmiş bir sektör yaratma yeterli değildir, artık kâr gözetmeyen kamu girişkenliğinin amacının belirlenmesi için aynı zamanda bir politikanın da saptanması gerekir. Bundan başka, devletin sürekli bir vesayetini gerektirmeyen yönetim ve başarı kriterlerinin de

konması gerekir. Endüstri bir yönetim organı değildir, yürütülmesine esnekliğe ihtiyacı vardır.

Özel girişkenliğin kalkınma çabasıyla bütünleşmesi halinde, tam teşvik edici ve sözleşmeye dayanan tedbirler, örneğin götürü veya pazarlığa bağlı bir yardım, mali avantajlar, kamu siparişleri ya da plan tarafından saptanmış amaçları gerçekleştirmesi halinde bir firmaya aşağı yukarı bir tekel yetkisinin verilmesi gibi yollara başvurulabilir.

Devlet, ulusal veya yabancı olsun, özel sermayelerle de işbirliği yapmayı deneyebilir. Bu durumda devlet, sermayesinin önemli, hatta bazan en büyük kısmına sahip olduğu karma ekonomi kuruluşları yaratır. Bu sistem, girişkenliğin yönetimine genellikle daha bir esneklik kazandırırken, aynı zamanda devlet kontrolünü birliğinde getirir. Ancak, özel sermayelerin, devletle işbirliği yapmayı kabul edip etmeyeceği de malum değildir.

b. Her halde, endüstriyel kalkınmanın devlet tarafından gerçekleştirilmesinin özel endüstriye sağlayabileceği yardımın ve kapitalistlere önerebileceği ortaklığın, sihirli bir sopayla, bir anda bir sanayici sınıfı yaratmadığını unutmamak gerekir.

Komünist Çin bile, girişkenliklerini, yönetmen olarak atadığı eski kapitalistlerle bütünleştirmeyi denemiştir. Bir sanayi bir anda yaratılamaz; ne bir memur, ne de bir tüccarın günlük iş yönetimini, endüstrinin gerektirdiği uzun vadeli bakış açısıyla tamamlamalarına imkân yoktur.

Bazıları, bu koşullar altında yabancı girişkenliklere başvurmanın daha iyi olacağını düşünmektedirler, ama yabancı sermayenin yeni doğan endüstriye el koy-

ması, üçüncü dünya ülkelerinin endüstriyel ülkeler tarafından altına sokuldukları gerçek egemenliği arttırmaktan başka bir işe yaramaz.

Daha ileride sözedilecek olan «endüstrinin tapusuz satılması» sistemini genelleştirmeye çalışmak daha yerinde olur.

Bu sisteme göre, bir ilk dönemde hükümet, yabancı bir girişkenliğe bir fabrika yaptırır; gerektiğinde yerli kapitalistleri bu işleme ortak edebilir. Gelecekteki ulusal yönetmenler de bu yapıma katılırlar. Bir fabrika devralınması, her hangi bir malın devralınması gibi değildir, onu işletecek olanın, onun düzen ve mantığını bütünüyle kavramasına ihtiyaç vardır.

Beş veya yedi yıllık bir ikinci dönemde girişkenlik, fabrikayı yapan yabancı grup tarafından yönetilir, ama gelecekteki yönetmen, teknisyen ve yerli iş adamları da bu yönetime katılırlar. Girişkenlik tarafından sağlanan karlar, hükümet ve gelecekteki yönetmen ekibini yetiştirme alanında yaptığı hizmeti ödemek üzere yabancı grup arasında paylaştırılabilir.

Bir üçüncü dönemde, yabancı grup, yerini, ikinci dönem süresince yetiştirdiği yönetmen ekibine bırakır.

Bu çözüm yolunun avantajı, yabancı egemenliği güçlendirmeden, gelecekteki sanayicileri yetiştirmektir. Bu sistemle fabrika kurmanın dışında, aynı zamanda yabancı şirketlerle basit yönetim sözleşmeleri de yapılabilir, ama buna yanaşacak şirketler bulmak daha zordur.

Hafif endüstriler ve tüketim malları endüstrileri söz konusu olduğunda, tüccarlar grubunun sanayiciler grubuna geçişini kolaylaştırmak gerekir. Gelişme

süreci içindeki her ülkede, ticaret gelişmiş ve etkin bir durumdadır; ancak, bu ülkelerde yetişen girişken önderler ve biriken sermayeler kolayca endüstriye geçemezler. Tunus gibi bazı ülkeler, bu konuda ilginç bir tecrübe geçirmişlerdir. Bu ülkeler, büyük ithalât tüccarlarını, giderek ithal ettikleri malları bizzat yapmaya zorlamışlardır. Bu işlem, büyük bir esneklikle gerçekleştirilmiştir. Önce ithalâtçılar, satın alımları için, onları geleneksel devrelerinden koparıp zor durumda bırakan ithalâtçı gruplarından geçmek zorunda kalmışlardır. Sonra tüccarlar, sanayici olmayı kabul etmeleri halinde uzun vadeli borç ve teknik yardımdan yararlanabilme fırsatı bulmuşlardır. Bir kısım tüccarlar bu çözüm yolunu kabul etmiş ve öyle görünür ki başarmıştır da. Burada, henüz bir tecrübenin başlangıç aşaması söz konusudur. Bu tecrübeyi başarıya ulaştırabilmek için, yerli bir üretimin işlenmiş ürünler ithalâtının yerini aldığı bir dönemi aşmak ve girişkenlikler arasında bütünleşmelere varmak gerekir.

c. Son olarak, gelişme süreci içindeki bir ülkede herhangi bir endüstrinin kurulması için, yeni doğan endüstrilerin etkili şekilde korunmaları gerekir.

Bir fabrikanın üretimi, normal düzeyine ancak bir uyum döneminden sonra kavuşur. Avrupa da bunun için, en azından yıllık bir yoklama ve oluşma dönemi gereklidir. Gelişme süreci içindeki bir ülkede bu süre, fabrika gelecekteki ihtiyaçlar gözönünde tutularak yapıldığı için daha uzundur ve bazan fabrika, bir kaç yıl süreyle üretim kapasitesini tam olarak kullanamayacaktır. Bundan başka, endüstriyel ortamın ve ekonomik ve teknik bütünleşmelerin bulunmayışı, başlangıçta küçümsenmeyecek bir eksikliktir. Sonuç olarak ucuz

bir işgücüne rağmen bütün azgelişmişlik etmenleri, üretim maliyetlerini arttırır.

Önce, vergi bağışıklığıyla maliyetler düşürülebilir. Gelişme süreci içindeki bir çok ülke, yeni girişkenliklere, 5 ile 10 yıllık bir süre için gelir ve işletme vergilerinde geçici indirimler yapar. Bazı ülkelerde bağışıklık zamanla azalır; bu bağışıklık oranı, ilk yıllar, son yıllara göre çok daha yüksektir. Böylece girişkenlik giderek normal işleme koşullarına ayak uydurur. Bağışıklıklar, şüphesiz eskiden kurulmuş girişkenliklerin gelişmesi için de uygulanabilir. Bazı durumlarda, tecrübeli eski girişkenliklerin gelişmesi, gerçekten de yenilerinin yaratılmasından daha kolay sağlanabilir.

Bu vergi indirimlerine paralel olarak koruyucu veya yöneltici gümrük vergileri de yaratılabilir.

Gümrük korumalarının gölgesinde sağlanmamış bir endüstriyel kalkınma yok gibidir. Almanya ve A. B.-D., bu tip korumalardan yararlanmış, hem de aşırı bir şekilde yararlanmışlardır.

İki çeşit koruyucu gümrük tarifesi vardır

Sürekli olmak üzere kurulmuş ve sonunda endüstrilerin hareket yeteneğini azaltacak tarifeler. Gümrük korumalarının arkasına sığınmış girişkenlikler, üretimlerini geliştirme itkisinden yoksun kalmışlardır.

Geçici olan ve yeni doğmuş endüstrinin gelişmesini sağlamayı amaçlayan tarifeler. Bu tarifelere yöneltici tarifeler adı verilir. Bunlar, endüstri, rekabetci üretim maliyetlerine ulaştığında ortadan kalkar.

Bununla birlikte, üçüncü dünya ülkelerinin gümrük tarifelerinin sürekli mi yoksa geçici mi olduğunu anlamak güçtür. Ancak bunlar, gerekli olmakla birlikte yetersiz tedbirlerdir. Gerçekten de çoğunluk alıcı ya-

bancı malı ulusal mala tercih eder. Tüketici, bu ithal edilmiş malda bir prestij kaynağı, sanayici ise bir kalite garantisi görür. Demek ki gümrük tarifelerini ithalâtın miktarca sınırlandırılması, hatta yerli üretimi yapı-

GÜMRÜK VERGİSİ NEDİR?

Gümrük vergisi, bir mala devlet tarafından, sınırını geçmesi nedeniyle konular vergidir.

Gümrük vergisi, aşağıdaki vergi türlerini kuşatır

1. Ülkenin üretmediği bir ürüne konan ithal vergisi (örneğin Fransa'da yakıtlar). Amaç, bu durumda sadece malidir, ülkenin mali kaynaklarını arttırmaktır.

Birçok endüstrileşmemiş ülkede bu, devlet bütçesinin başlıca kaynağıdır.

2. Ulusal üretimin ödediği vergiye karşılık olmak üzere yabancı ürüne bir verginin konulmasını amaçlayan giderici vergiler. Amaç, ekonomik ve koruyucudur. ama bu vergiler yerli üretimin kolaylaşmasını sağlamaz.

3. İthalâtı önemli şekilde azaltmayı amaçlayan ithalât vergileri. Bu vergilerin çoğu, ulusal üretimi desteklemek amacındadır. Bu koruma, gerek sürekli, gerekse de geçici olabilir; yerli üretim, rekabetçi maliyetlere ulaştığından bu koruma sona erer. Bu tür vergi, yöneltici vergiler olarak adlandırılır.

4. İhracat vergilerinin, özellikle hammadde üreten ülkelerde genel olarak mali bir amacı vardır. Bunların en çok rastlananı, petrole uygulananlardır.

Bu vergiler, ya değere bağlı vergiler ya da belirli vergiler olabilir. Birinciler, ürün değerinin bir yüzdesini, ikinciler ise sabit bir tutarı ifade ederler. İkinciler, fiat bildiriminden doğan sakıncaları önlerler, ama çeşitli ürünlerin ayrıntılı bir şekilde tanımlanmasını gerektirirler. Bir gümrük tarifesinin gerçekten koruyucu olabilmesi için, çok titiz olması gerekir. Bu tarife, ülke içinde üretilen türden endüstri mallarına yüksek, yerli endüstrinin ihtiyaç duyduğu mallara ise düşük oranda uygulamalıdır.

lan malların ithalinin yasaklanması tedbirleriyle tamamlamak gerekir. Bu, her zaman kolay iş değildir, çünkü devlet çeşitli talep ve baskılar altında kalarak bazan sonunda aşırı ithal izinleri verir. İthal yasağı, dürüst ve etkili bir yönetim mekanizması gerektirir.

3. Endüstrinin kurulacağı yerin seçilmesi

Bütünleşme, tüm endüstrileşmenin temeli olduğundan, fabrikaların ülkenin bütünü üzerine serpilmesiyle gerçekleştirilmiş bir endüstriyel kalkınmanın düşünülemiyeceği bir gerçektir. Bu durumda, alt-yapı maliyetleri, alt-üretimler için taşıma harcamaları, girişkenlikler arasındaki ilişkilerin zorluğu ve dağınık işgücünün eğitilmesindeki güçlükler, endüstriyel kalkınmanın gerçekleşmesinde öldürücü darbelerdir. Endüstrinin, ülkenin tümü üzerine dağılması, zaten ekonomi tarihinin verilerine aykırı düşer. Profesör F. Perroux'nun çok iyi gösterdiği gibi, gelişme her yerde birden belirmez, gelişme noktaları veya kutuplarında belirir ve bunlardan başlayarak dağılır.

a. Uygulanabilir bir endüstrileşme, gelişme kutuplarının kurulmasına bağlı olmalıdır. Yeni endüstrileri dağıtmamak, tersine bunları, endüstriyel etkinliklerin türüyle, ekonomik ağırlıklarıyla, gerçekleştirdikleri bütünleşmelerle, eski endüstriyel ülkelerle karşılaştırılabilecek verimlilik ve rantabilite düzeylerine ulaşmalarını sağlayacak bütünler halinde yeniden bir sıraya koymak gerekir.

Bir gelişme kutbu, demek ki bir etkinlikler kaynağıdır. Bu arada, belirtmek gerekir ki bir köy kooperatifi veya bir okul yapımı da bir takım etkinlikler doğurur.

Ancak gerçek bir kalkınma kutbu, eylemini ulusal ve uluslararası etkinlik düzeyinde gerçekleştirir.

Bir kalkınma kutbu tek başına, gelişme üzerinde her zaman etkili bir sonuç doğurmaz. Bu kalkınma kutbu, başka endüstrileri birleştirecek ve yeni endüstrilerin kurulmasını kolaylaştıracak endüstrileştirici bir endüstriye bağlı bulunmalıdır. Bundan da öte, bir kalkınma kutbu, hacmiyle durgunluğun da giderilmesi yolunda bir öğe olacaktır. Bu durumda, iş arzı artar, gelir dalgası eski üretim ve dağıtım sistemleriyle orantılı olmaktan çıkar, alt-yapı kuruluşları yetersiz olmaya başlar, kısası ekonominin tümü ileriye doğru bir hamle yapar.

Gelişme süreci içindeki bir ülkede, demek ki endüstri, kütleler ve coğrafi merkezleşmeler şeklinde yapılmalıdır. Başlangıcında merkezi olmaktan çıkmış bir endüstri, etkisiz bir lüks olmaktan öteye geçmez.

Bu gerekim, endüstrileştirici endüstriler konusunda da görülen, komşu ülkeler arasındaki anlaşma ihtiyaçlarını arttırır. Şimdilik, gelişme süreci içindeki ülkelerin çoğunluğu, kalkınmalarının işbirliği halinde yürütülmesine ve endüstrileşmenin daha çabuk yayılma ve kökleşmesini sağlayacak ortak kalkınma kutuplarının yaratılmasına yanaşmazlar. Bir ulus olduklarının bilincine varmak için ihtiyaç duydukları milliyetçilik, bu durumda, bu ülkeleri büyük dünya kalkınma kutuplarını kontrol eden büyük uluslararası güçlerin egemenliği altına girmiş sözde ulus durumunda bırakabilir.

b. Bu arada, üçüncü dünya ülkelerinde kalkınma kutupları kurmak, mucizeler yaratacak bir çözüm yolu değildir. Bir kalkınma kutbunun yaratılmasıyla bu kut-

bun etkilerinin yaygınlaşması birbirlerinden farklı iki durumdur.

aa) Bir kalkınma kutbu, ancak işleyişini yöneten kararlar ve kalkınma gerekimleriyle uzlaşırsa kalkınma üzerinde bir yararlı etki yaratabilecektir. Büyük uluslararası şirketler birçok ülkede, önemli karma petrol endüstrileri yaratmışlardır ama bu kutupların kuruluş ve işleyişini belirleyen stratejiler, karmaşık ve kendi içinde bütünleşmiş bir ekonomi yaratabilme konusunda yerleşmiş oldukları ülkelerdeki kalkınma stratejisine çok yabancı kalmışlardır. Bundan başka, kalkınma kutbunun, ticaret ağlarının ve ayrıcalı grupların sosyal bakımdan kırsal bölgeleri egemenlik altında bulundurduğu şehirsel bir etkinlikle birleşmesi halinde, sosyal egemenlikler ve bunların yarattığı parçalanmışlıkta azalmadan çok, bir artma yaratır. Aslında bu, gelişme süreci içindeki birçok ülkenin karşılaştığı durumdur: Başkentlerin refahının, hatta buraların endüstrileşmesinin, egemenlik altında bulunan kırsal bölgeler üzerinde ancak dolaylı bir etkisi vardır. Şehirsel talebin artışı, ancak tarımsal fiatların yükselmesini kendi yararlarına kullanan şehirli ayrıcalılara yarar sağlar.

bb) Bilinçli bir politika, mutlaka, kalkınma kutbunun ekonominin tümüyle birleşmesini sağlamalıdır.

Kalkınma kutbunun yarattığı ihtiyaçları karşılayacak durumda olmaması halinde tarım, geleneksel toplumların yıkılmasına ve gelişme kutbunun işgücü ihtiyaçlarıyla orantılı olmayan bir kırsal göçe yol açar. Bir kalkınma kutbunun kuruluşu, kalkınmanın yaygınlaşabilmesi için etkili bir tarım politikasıyla birlikte yürütülmelidir.

Öte yandan, endüstrileşme etkilerini ülkenin tü-

müne genelleştirmek için bir ana kutup yanında, etkinliklerinin bir kısmını tamamlayacak ikinci derecede kutuplar da yaratılmalıdır. Tehlikelerinden önce de söz edilmiş olan, ekonominin dağıtılması durumuna tekrar düşmemek, ülkenin endüstriyel yapısının tümünü bazı güçlü ve düzenli noktalardan başlayarak düşünmek gerekir.

Kalkınma kutbu, kalkınma sürecine, durgunluğu ortadan kaldıracak dinamik bir öğe kazandırır. Bu arada, bu kutbun, kalkınmanın kendisi değil de, bir kalkınma aracı olduğunu unutmamak gerekir. Kalkınmanın, ekonomik ve sosyal oluşum kontrol altına alınmadan düşünülemeyeceği bir gerçektir.

UYUMLU KALKINMA

Uyumlu kalkınma

Bundan önceki konunun sonunda kalkınmanın niteliği üzerinde durulmuştur.

Şimdi bir adım daha atılarak uyumlu kalkınmadan ne anlaşıldığı belirtilmeye çalışılacaktır.

Uyumlu bir kalkınma, mutlaka dengeli bir kalkınma değildir. Görüldüğü gibi tam tersine, bazan dengenin önlenmesi gerekir, örneğin, alt-yapı kuruluşlarının yapılması beklenmeden fabrika kurmalıdır ve üretim malları alanında ürün fazlası endüstrileşme için yararlıdır. Kalkınma kutuplarına gelince, bunların başlıca yararlarından biri dengeyi bozucu olmalarıdır. Ancak, bu farkı bir aşırılığa götürmemek gerekir. Uyumlu bir kalkınma, dengesiz bir kalkınma demek de değildir; zaten bizzat dengesizlik bir amaç olamaz, artması halinde, tehlikeli ve ezici olabilir. Ülkenin, taban düzeyde bir alt-yapı kuruluşuna sahip olmaması halinde bir gerçek kalkınma söz konusu olamayacaktır İlle de herşeyden önce bir demir endüstrisi kurulmak istendiğin-

de, kalkınma hamlesini durduracak ve ülkeyi dış egemenliğe sokacak enflasyonist dengesizlikler yaratılabilir. Tarımı kontrol altında bulunduran sosyal egemenliklere karşı mücadeleye girişmek ve tarımsal kalkınma cabasıyla uzlaşmayan bir kalkınma kutbu yaratmak, şehir- köy parçalanmışlığını ve böylece azgelişmişliği arttırabilir.

Uyumlu bir kalkınma, dengesizliklerin ekonomik ve insani bakımdan dayanılabilir olduğu ve böylece dinamik değerlerini koruduğu bir kalkınmadır.

O halde, uyumlu kalkınmanın nitelikleri şöyle belirlenebilir

1. Kalkınmayı, tüm ekonomik, sosyolojik, psikolojik, politik ve teknik yönleriyle anlamak söz konusudur.

2. Dayanılamayacak dengesizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla hamleleri, aralarında uyumlu kılmaya ihtiyaç vardır

3. Bütün tedbirleri alarak tüm hamleleri bir amaca göre aralarında düzenlemek gerekir. Bu amaç, ancak elden geldiğince en hızlı bir düzeyde ekonomi ve toplumun temel ihtiyaç ve isteklerinin karşılanmasını sağlayarak bir toplumun insani açıdan gelişmesi olabilir(1).

---

(1) Uyumlu ekonomi terimi, G. C. Serbergondi (de la SVİMEZ) tarafından ortaya atılmıştır. Sebregondi'ye göre toplumu, uyumun kalkınmayı koşulladığı bir bütün, yani bir organizma olarak düşünmek gerekir.
Revue Economie et Humanisme, No: 84, mart-nisan 1954, s. 67 ve sonrası. Tam bir uyumlu kalkınma terimi, L. J. Lebret tarafından ortaya atılmıştır (Dayanışmalı bir Uygarlık ve Kalkınmanın Somut Dinamiği).

ÜÇÜNCÜ KONU

KALKINMANIN İÇ FİNANSMANI

Finansmanı belirleyen ekonomi ve tekniktir, tersi değil. Çoğunluk, bir kalkınma planı, sahip olunan mali olanaklara göre hazırlanır; birikmiş paranın kıt olduğu bir ülkede bu mali öncelik ve iyi düzenlenmemiş bankacılık sistemi, normal olarak azgelişmişliğin süregelmesine yol açar.

Bunun tersine, kalkınma için zorunlu bütün sistemleri incelemek, sonra mali olanakları kalkınma gereklerine uydurmak ve göreli bir para dengesi sağlamaya yarayan tedbirleri almak gerekir.

Ekonomik amaçların bu durumda, mali olanaklara ve para dengesi zorunluluklarına oranla çok iddialı görünmesi halinde yeniden bir düzeltme yapılabilir. Fakat bu yeniden düzeltme, temel tercihlerin yeniden tartışma konusu yapılması anlamına gelmemelidir.

Öte yandan, kalkınmaya gerçek bir iç dinamizm vermek için ona, önce en yüksek düzeyde bir iç finansman sağlanmalıdır. Bir dış finansman genellikle zorunlu olmakla birlikte, hiç bir zaman ana dayanak olmamalıdır.

Dış finansman, uluslararası işbirliğinden ayrı dü-

şünülemeyeceği için bu konu içinde sadece iç finansman ele alınacaktır.

İç kalkınma finansmanı, iki görüş noktasından incelenmelidir :

1. Hem bir yatırım finansmanı ve hem de para dengesi sağlayacak bir para birikimi nasıl yaratılmalıdır?

2. Banka kuruşlarının kalkınmadaki rollerine uymaları nasıl sağlanmalıdır ?

BÖLÜM 1

Birikmiş paranın yaratılması

Bir birikmiş paranın, doğrudan bir yatırımda kullanılmasına her zaman ihtiyaç yoktur. Bu durumda kalkınma, ya merkez bankasının devlete verdiği avansla ya da bir banka kredisiyle finanse edilebilir; ilk durumda, yatırımın finansmanı kâğıt para, ikincisinde ise skriptürel para yaratılmasıyla sağlanır.

Ancak üretim kapasitesinin hemen tümünü kullanan gelişme süreci içindeki bir ülkede, bu şekilde para yaratma enflasyona dönüşebilir. Enflasyon, arzın, tüketim malları alanında güçlükle karşılayabildiği bir talep kabarıklığı yoluyla belirir.

Genel olarak bir yatırım, bir tüketimden kaçınmayla, yani terimin geniş anlamında bir birikmiş parayla karşılanmalıdır.

Bu birikmiş parayı elde etmek için,

Ya geleneksel ve tarımsal sektöre,

Ya mali kanunlara,

Ya da modern sektörde birikmiş özel paranın artmasına güvenilir.

1. Geleneksel ve tarımsal sektörün rolü

Günümüzde, endüstrileşmemiş ülkelerin çoğunda tarım, yeni doğan endüstrileşmenin finansmanını sağlamıştır.

Fransa'da, 19. yüzyıl süresince, birikmiş köylü parası, bankalar tarafından endüstrinin veya o zamanlar gelişme süreci içinde bulunan yabancı ülkelerin yararına harcanmıştır. (Birçok Fransız köyünde, halâ, Fransız tarımının kesin olarak kaybettiği bir birikmiş paranın ifadesi olan «Rus borç senetleri» bulunmaktadır.)

Başka ülkelerde tarımsal sektörün emilmesi, bu ölçüde kendiliğinden olmamıştır. Japonya'da, toprak reformundan sonra uygulanan toprak vergisi, gelirlerin, endüstrinin yararına geniş ölçüde yeniden dağıtılmasını sağlamıştır. S. S. C. B.'nde toprakların kollektifleştirilmesi, ayni kesintilerin ve ucuz fiatla tarımdan alınan ürünlerin şehirlerde yüksek fiatlarla satılması, ağır endüstriye öncelik verilmesinden ötürü bozulmuş olan para dengesinin düzelmesini sağlamıştır.

İngiltere'de, tarımın emilmesi süreci daha geç ve daha örtük bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu emilme, 1840'da, birdenbire besin ürünlerinin fiatlarını düşüren serbest mübadelenin kuruluşuyla belirmiştir.

Tarım, yeni endüstrileşmeye başlayan ülkenin temel üretimini ve nüfusunun büyük bir kısmını temsil ettiğine göre bu durum normaldir. Bu sektöre, endüstrileşme maliyetinin büyük bir kısmını yüklemek mantıklı gibi görünmektedir. Üçüncü dünyanın bugünkü durumunda, çok değişik koşullar altında eskiden başarı kazanmış formülleri uygulamaktan kaçınılmalıdır.

Bugün, uluslararası mübadelelerin artışı, yönetim

mekanizmasının gelişmesi ve endüstriyel ülkelerle olan sarsıcı ilişkiler, ticaret ve tüketime dayanan şehirsel ekonomiler doğurmuştur. Bu koşullar altında, şehirsel ekonomiden kesintiler yapmak, belki de tarımdan kesintiler yapmaktan daha uygundur. Ama ne olursa olsun, tarımsal gelirlerin kesintiye uğraması ancak, köylülere yük olan ve özce şehirsel ekonomiye yarar sağlayan sosyal egemenliklerin kaldırılmasıyla mümkün olur.

JAPONYA'NIN ENDÜSTRİLEŞMESİNDE TARIMIN ROLÜ

19. yüzyılın başında bütün ekonomi, yetersiz ve kılı kırk yaran bir tarıma dayanmaktadır. Senyörlerin hakları ve vergiler köylüyü ezmekte, soylular (Samuraylar) da tüccarlara borçlanmaktadır.

1867'de, İmparator Mutsu-Hito, Japonya'yı endüstrileşmeye ve modernleşmeye yöneltmeyi kararlaştırmış ve bu, «meiji» döneminin başlangıcı olmuştur.

Toprak vergisinden başka bir kaynak olmadığından, devlet, endüstrileşme çabalarını bütünüyle tarım üzerine yüklemiştir.

Bir yandan, feodal senyörlerin sahip olduğu topraklar dağıtılmak üzere bu senyörlerin elinden alınmış ve toprak sahiplerine, devlet sermayesinden, eski mülklerinin değerinin yarısına eşit bir tazminat ödemiştir. Tazminat karşılığı verilen bonolar, toprak sahiplerinin bankalardan, yeni doğan endüstriyle ilgilenmelerini sağlayacak ödünç para alabilmeleri için garanti belgesi rolü oynamışlardır.

Öte yandan, toprakla ilgili vergi sistemlerinde reform yapılmış, senyöre ödenen ayni vergilerin yerini, elde edilen üründen bağımsız bir toprak vergisi almıştır. 20 yıl süreyle bu verginin tutarı, Japonya'nın vergi gelirlerinin % 80'ini oluşturmuştur. Hükümet, doğrudan veya dolaylı şekilde endüstrileşmenin büyük bir kısmını finanse ederken çiftçinin refahıyla ilgilenmemiştir

Tarım, artık endüstriyel kalkınmanın tümünü finanse edemese de, küçük çaplı yatırımlar ve işgücü tasarrufu yoluyla sermaye oluşumunda önemli bir yol oynayabilir.

a. Küçük çaplı yatırımlar: Sermaye oluşumundan sözedildiğinde, hemen hep baraj, yol, fabrika, hastane, v.b. yapımları anlaşılır. Aslında burada, yatırımların ancak bir kategorisi söz konusudur; bunun yanında, çoğunluk planlamacıların önemsemediği ve özce geleneksel sektörü ilgilendiren bir yatırım türü daha vardır.

Küçük tarım veya zanaat araçları, küçük kırsal işletmeler, köysel ev gereçleri, v.b. halinde yatırımlara da rastlanır. Küçük çaplı yatırımlar, verimliliğin ve geleneksel sektörde hayat düzeylerinin yükselmesinde önemli bir rol oynar.

Bu küçük çaplı yatırımların gelişmesi, kırsal canlandırmanın amaçlarından biri olmalıdır. Bu gelişme, geleneksel para birikimi biçimlerinin ortadan kalkmasına bağlı olabilir

b. İşgücü tasarrufu Önemli bir işsizlik olayı, azgelişmiş ülkelerin belirleyici özelliğidir, toprakta çalışan köylü nüfusun bir kısmı verimsizdir ve çiftçilerin tümü, uzun aylar boyunca işsiz kalırlar. Bu kaybedilmiş işgücü, yollar, sulama kanalları, okullar veya drenajların yapımında kullanılarak yatırım için gerekli mali olanaklardan tasarruf edilebilir ve arz ve talep arasındaki denge sorunu daha rahat çözülebilir. Aslında bu metod, genellikle tarımsal çalışmanın olmadığı dönemlerden konut inşaat veya onarımı, iş araçları yapımı ve böylece küçük bir takım yatırımlarda bulunma amacıyla yararlanan çiftçilerin davranışını sistemleştirmekten başka birşey değildir. 17. ve 18. yüzyıllarda Batı ül-

kelerinin alt-yapı kuruluşlarının büyük bir kısmı, köylüleri büyük devlet işlerinde çalıştırmaya zorlayan bir angaryalar sistemi tarafından gerçekleşmiştir.

Ancak, gerçekten etkili olabilmek için bu işgücü tasarrufunun kullanılması, bazı koşullara uygun olmalıdır.

aa. Bu çalışma zorunluluğunu koyan hükümetin, politik bakımdan kütleleri harekete geçirebilecek güce sahip olması gerekir. Bir ayrıcalılar hükümeti tarafından girişilecek bir seferberlikten daha tehlikeli bir şey olamaz, çünkü bu seferberlik, bu durumda bir eziyet ve haksızlık gibi belirecek ve kütlelerin düşmanlık ve edilgenlikleriyle karşılaşacaktır.

bb. İşgücünün seferberliğiyle sağlanan işler, kalkınma planının genel çerçevesi içine girmeli ve işsizleri oyalamak niteliği taşımamalıdır.

cc. Büyük işlerle, seferber edilmiş işgücü tarafından yararı hemen görülecek olan daha küçük çapta uygulamalar (yerli okullar içme suyu şebekesi küçük sulama işleri, v.b.) arasında bir denge kurmak gerekir.

dd. İşgücü seferberliği, normal tarımsal uğraşı dönemlerinin dışında olmalı ve çiftçinin bu dönemlerin dışında yapmaya alıştığı küçük yatırımlara engel olmamalıdır.

ee. Seferber edilmiş işgücünün, köyün dışında çalışmasını önlemek gerekir, çünkü bu durumda, bu işgücünün bir yerden bir yere taşınması, barınması, beslenmesi ve çok daha önemlisi örgütlendirilmesi sorunu doğacaktır.

ff. İşgücü tasarrufu, tarımsal ürün fazlalarının dağıtılmasıyla birleştirilebilir. Bununla birlikte, ayni ödemelerin, yerel üretime zararlı bir besin maddeleri spe-

külasyonu yaratması önlenmelidir. Hindistan'da, şantiyelerde yemek dağıtma yolu seçilmiştir, ama bu formül, işçi ailesinin beslenmesini sağlamamıştır.

İşgücü tasarrufuyla, gençleri kullanan yarı askeri sivil hizmetler karıştırılmamalıdır. Bu tip hizmetlerin, hierarşiye bağlı önemli bir örgütlenme, dayanaklı malzemeyle yapılmış lojmanlar ve önemli bir donatıma ihtiyaç göstermesinin önüne geçilemez. Böyle bir sistemin, aynı zamanda ölçüsüz bir maliyeti vardır, 10 000 ile 20 000'lik bir ekip, aşağı yukarı 20 ile 30 milyon Fransız frankına malolur. Finansmanı mümkün olsa bile, gerekli örgütlenmenin hacmi, ilgisizlik ve hayal kırıklığı yaratan bir kalite düşüklüğü doğurur. Son olarak, gençler ekibinin bir veya iki yıl çevrelerinden uzaklaştıktan sonra köylerine dönmek istemeyecekleri bir gerçektir. Sivil yarı askeri hizmetler zengin ülkelere özgü bir lükstür.

2. Vergi sisteminin rolü

Tüketimi engelleyen bir vergi sistemi, ailelerin para biriktirmesine benzetilebilir.

Gelişme süreci içindeki bir ülkede her mali reform, üç temel amaç izlemek zorundadır.

a. Bu reform, ekonomik ve mali bir dengenin devamını sağlamalıdır;
b. Sermaye oluşumunu ve verimliliğin artışını kolaylaştırmalıdır;
c. Zenginliklerin dağılımında ve hayat düzeylerindeki eşitsizlik önlenmelidir.

a. Vergi sistemi ve ekonomik ve mali denge

Vergi sistemi, önce bütçe giderlerinde denge sağ-

lamalıdır. Ama, herhangi bir vergi, bu amaçla kullanılmamalıdır.

Böylece, örneğin bütünüyle gümrük gelirleriyle bütçeyi dengelemek tehlikelidir. Gelişme süreci içindeki birçok ülkede mali gelirlerin büyük bir kısmı gümrük vergilerinden sağlanmaktadır. Hükümet, bu durumda, giderlerini karşılamak amacıyla ithalâtını sürdürme eğilimi gösterir. Bu ithalâtın yerine geçen bir yerli üretim, yabancı bir ürün kadar aşırı bir şekilde vergiye bağlanamaz.

Her uygulama, vergiler sisteminin yerli ekonomiye yönelmesini sağlamak amacı taşımalıdır. Bununla birlikte, ithalâtın, kolaylaştırılmaması gerektiğinden, nicel olarak sınırlandırılmasına ihtiyaç vardır. Her koşulda, gümrük vergileri, bütçe dengesini sağlayacak bir olanak şeklinde değil de, ekonomik çeşitliliği kolaylaştıracak bir araç olarak anlaşılmalıdır.

b. Vergi sistemi, sermaye oluşumu ve verimlilik artışı.

Gelişmiş bir ekonomide yüksek gelir düzeyi, hemen hemen otomatik şekilde geniş bir birikim ve yatırım dalgası yaratır. Mali politikanın rolü, sadece buna eşlik etmektir. Gelişme süreci içindeki bir ülkede, gelir düzeyinin düşüklüğü, birikmiş para yetersizliği, gösteriş etkisi ve üretici yatırım güçlükleri, mali politikanın görevini belirgin bir şekilde arttırır. Verginin, ekonominin gelişmesini kolaylaştırarak kısmen tasarrufun yerini alması gerekir.

Endüstrileşme konusunda, endüstrileşmeyi kolaylaştırabilecek çeşitli mali tedbirlerden sözedilmiştir. Bunların temel ilkesi, yeni doğan endüstrilere mali avantajlar sağlamaktır.

Bunun için, (örneğin şirketlerin kârlarının % 50 oranında vergilendirilmesi gibi) kârlara çok ağır vergiler uygulanır. Bu gibi durumlarda vergiden kurtulma, oldukça önemli avantajlı sağlayacaktır.

Ayrıca,

aa. Bu vergi, girişkenliğin kurulmasını izleyen ilk 5 veya 10 yıl içinde alınmaz.

bb. Girişkenliğin, plan çerçevesi içinde gerçekleştirdiği her yatırımda, vergi azaltılır. Fransa'da da bu işlem, zamanla azalan amortismanla ve yatırımların T. V. A. (katma değer vergisi) (1) nın dışında bırakılmasıyla gerçekleşir. Böyle bir sistem, muhasebenin sıkı bir şekilde kontrol altına alınmasını gerektirir; gelişme süreci içindeki bir ülkede, çoğunluk, yatırım yapan girişkenliklere uygulanacak vergi oranlarını sabit tutmak yerinde olur.

Bunun dışında, yeni doğan endüstrilerin ihtiyaç duyduğu ve ülke içinde üretilemeyen mallara konmuş gümrük vergilerini azaltmak gerekir.

Tarıma, endüstrileşme maliyetini yüklemek her zaman istenilir bir durum olmamakla birlikte, bu sektör, vergi dışı kalmamalıdır. Vergi sistemi, tarımsal gelişmeyi uyaracak bir vasıta olabilir. Pazara yeterince açılmamış bir tarım söz konusu olduğunda nakdi (para olarak) bir vergi ödemek yükümlülüğü çiftçiyi üretimi-

---

(1) Katma değere konan vergi, satış tutarının bir yüzdesi olarak hesaplanır, ama vergi yükümlüleri, talep edilebilecek vergiden, donatım ve inşaat dahil olmak üzere şirketin alımlarına ilişkin vergileri düşerler. Bu, amortismanları uzun bir süreyi kapsayan donatımlara konan verginin gerçekleştirildikleri yıl içinde azaltılması, yatırımı kolaylaştıracak bir vergi bağışıklığıdır.

nin bir kısmını satmaya zorlayabilir. Bir toprak reformu, toprak sahibinin sömürüsünü engellediğinde ve böylece çiftçileri eskiden şehirlere yollanan malları tüketmeye sürüklediğinde vergi yine önemli bir rol oynayabilir. Vergi, yeni toprak sahibini daha çok üretmeye yöneltmelidir. Bazı ekonomistler, bu konuda, meiji döneminde uygulanmış Japon mali politikasının temel ilkesine geri dönmekten yanadırlar. Bunlar, tarımsal toprağın genişliğini ölçü alan ve verimden bağımsız olan bir toprak vergisini öğütlerler. Böyle bir vergi, tarımı harekete geçirir ve verimliliğini arttırmaya zorlar. Ancak bu vergi, sadece tarıma randımanını arttırma olanağını veren bir tarım politikası çerçevesi içinde geçerlidir.

c. Vergi sistemi ve zenginlik ve gelir farklılıkları

Yüksek gelirlerin örneğin artan bir şekilde vergilendirilmesiyle uygulanan bir vergi sistemi, çoğunluk bir mali adalet örneği olarak nitelendirilir. Oysa, böyle bir vergi sistemi, gelişme süreci içindeki bir ülkeye güçlükle uygulanabilir. Gerçekten de bu sistem, karmaşık ve kontrol edilebilir vergi bildirimleri gerektirir, bu da gelişme süreci içindeki bir ülkede pratikte olanaklı değildir.

Bu arada, köyleri ve şehirleri birbirinden koparmasına karşılık yatırımı bile kolaylaştıramayan gelir ve zenginlik farklılıklarının süregelmesine izin verilmemelidir. Şehir ayrıcalılarının yatırım yapmadığını, yalnızca tüketimde bulunduğunu ve üstelik ithal mallarına özel bir ilgileri olduğunu unutmamak gerekir.

Demek ki vergi zenginlere uygulanmalıdır. Böyle bir mali politika, kalkınma finansmanını kırsal değil, şehirsel ekonomiye yüklemek gibi bir avantaj sağlar.

Gelir vergilerinin kullanılması zordur; bu vergileme,

görünür mallara (otomobil, klimatizör, buzdolabı, televizör, lüks konutlara) konan vergilerle gerçekleştirilebilir. Bu vergiler çok ağır olabilir. Ayrıca, tipik şehirsel tüketim maddeleri (otomobil benzini, Avrupa giysileri, sigaralar, bira, dondurma) üzerine dolaylı vergiler de konulabilir.

Bu arada, bazı sınırlar aşılmamalıdır. Bir yandan, yeni doğan endüstrinin bir kısmı için öldürücü olabilecek bir şehirsel durgunluğun ortaya çıkması önlenmelidir. Öte yandan, şehirsel çevrelerin para biriktirme eğilimi desteklenmelidir.

ÇEŞİTLİ VERGİ TİPLERİ

Genellikle şu vergi tiplerine rastlanır :

1. Girişkenliklerin ödediği vergiler :

Bunlar, tüketime konan vergiler yani dolaylı vergiler ve girişkenlikler tarafından ödenen gelirler üzerinden vergiler olmak üzere ikiye ayrılır

a) Tüketime konan vergiler yani dolaylı vergiler şunlardır

Gümrük vergileri (giriş veya çıkış için).

İşletme vergileri.

Üretimin veya sürümün bir veya bütün aşamalarında uygulanan bu vergiler çeşitli şekiller alabilir.

b) Üretim aşamasında gelirlere konan vergiler :

Şirketlerin kârlarına konan vergiler.

Girişkenlikler tarafından ödenen ücretlere konan vergilerdir.

2. Gelir vergileri :

Bu vergiler, gelirlerin sabit bir yüzdesi olarak belirlendiği gibi, tersine artan vergiler, yani gelir yükseldikçe oranları yükselen vergiler olabilir.

Bunlar, ya vergi bildirimine, ya (otomobil sahipliği,, oturulan yerin, kullanılan hizmetlilerin sayısı gibi) zengin-

lik göstergelerine ya da toprak vergisinde çoğu zaman olduğu gibi, var sayılan bir gelire göre saptanabilir.

Vergi oranı, her gelir kategorisi için aynı olabilir veya değişiklik gösterebilir. (Örneğin, vergi oranı, ticari kârlar ve toprak gelirleri alanında vergi kaçırmanın daha zor olduğu aylık gelirlerine oranla daha yüksek olabilir.)

3. Varlık vergileri :

Bunların en çok bilinenleri kalıtım vergileridir. Bazı malların mülkiyetine (örneğin otomobiller) konan vergiler de varlık vergileridir. Taşınamaz mallar vergisi, bina veya tarım işletmesi tarafından sağlanan gelirlerden bağımsız olması halinde bir varlık vergisi olur.

3. Modern sektörde özel ellerde birikmiş paranın gelişmesi

Modern sektörde, her zaman bir para birikimi ve en azından önemli para likiditeleri bulunur. Bir çok ülkede, halk arasında, örneğin ortak kasalar (kanyotlar) yaratılır. Bazan bu mekanizmayla, kumarın ve karşılıklı kredi sisteminin ilginç şekilde birleştirildiği görülür.(1)

(1) Güney Viet-Nam'da, «huyzlar» sistemi, sağlanabilecek tasarrufların büyük bir kısmını kendisine çeker. Bazı huyzlar, birkaç milyon piastre'ı kontrol ederler. (resmi kurda, 35 piastre 1 dolardır.) «Huyz» sisteminde, genel olarak birkaç kişi, sınırlı bir süre için ortaklık kurarlar; bu kişilerden herbiri, birkaç piastre'dan birkaç milyona varabilen ve başlangıçta huyz başkanına emanet edilen bir sermaye getirir. Huyzun türüne göre her gün, her hafta, veya her ay, ortaklık üyelerinden biri, yıllık faiz oranı üzerinde gizli bir artırma yoluyla sermayenin tümünü ödünç alabilir. En yüksek oranı öneren kişi sermayeyi elde eder. Önerilen oranlar aynıysa, bu kişiler arasında ya kura çekilir ya da yeni bir artırma işlemine başvurulur. Bir huyzdan, diğerine katılmak üzere ödünç para alınabilir. Şüphesiz bu sistemde, ortak-

Çoğunluk para oyunları, önemli para tutarlarının dondurulmasına yol açar. Bu birikim veya likiditenin değerlendirilmemesi ihmal edilmelidir. Her durumda, halkın, parasını kalkınmayı finanse edebilecek kuruluşlara yatırmaya alıştırılması gerekir.

Demek ki tasarruf sandıklarının yaratılması teşvik edilmelidir. Başlangıçta bu sandıkların, para yatıran kişinin parasını kolaylıkla yatırmasını veya çekmesini sağlayacak oldukça yoğun bir ağ oluşturmaları gerekir. Tasarruf kurumlarının bir tasarruf düzeyini etkilemesi, bu kurumlara kolayca ulaşabilmeye bağlıdır. Tasarruf sandıklarının, kumarın tekeline aldığı sermayeleri kendine çekmek istemesi halinde piyangoların düzenlenmesi, bu sandıkların amaçlarının gerçekleşmesini kolaylaştırabilir.

Gelişme süreci içindeki bazı ülkelerde, birikmiş paranın endüstriye yatırımını kolaylaştırmak için bir Borsanın yaratılması da düşünülür. Gerçekten de, para biriktiren kişinin, tahviller (girişkenliğin borç senedi) veya aksiyon senetlerine (bir girişkenliğin sermayesinin bir kısmına sahip olunduğunu gösteren senet) dönüştürdüğü paraya ihtiyacı olabilir. Demek ki para biriktiren kişi, her zaman bunları satma olanağına sahip olmalıdır. Bilindiği gibi, Borsa, hisse senetleri ve tahviller

---

lar arasında büyük bir güvenin bulunmasına ihtiyaç vardır. Üyelerin haklarını kanıtlamaya yarayacak hiçbir yazılı belge bulunmadığı kibi, adalete başvurmak da söz konusu değildir. Bununla birlikte huyz kurallarına uymamanın, suçlu için ağır cezalar getireceği bir gerçektir. Huyzlar, güven sisteminden yoksun oldukları halde, çok yaygındırlar; 1960'da, Merkez Bankası örgütü içinde bile bu sisteme rastlanmaktadır.

satan ve bunları satın alan kişilerin birbirleriyle karşılaştıkları yerdir. Borsa, girişkenliklerin yatırım olanaklarını doğrudan arttırmaz; para biriktiren kişiye, senetlerinin yeniden satılma garantisi vererek fonların daha kolaylıkla edinilmesini sağlar.

Bir üçüncü dünya ülkesinde, endüstriyel girişkenlikler ve halka satılan senetler sayıca fazlaysa bir Borsa yaratmanın, birikmiş paranın kullanılması konusunda yararlı bir etkisi olabilir. Tersi durumda, Borsa normal şekilde işlemeyecek, kuruluşu tasarruf eğilimini yok edecek ve spekülasyonu kolaylaştıracaktır. Gerçekten de, Borsanın normal şekilde işleyebilmesi için, her türden ticari alışverişin olması ve her girişkenliğin hisse senetleri veya tahvillerinin çok küçük bir yüzdesinin eldeğiştirmesi gerekir. Bu iki koşulun gerçekleşmemesi halinde, Borsa fiatları, profesyonel spekülatörleri çekecek ve para biriktirenleri kaçıracak kazanç ve kayıp olanakları yaratan büyük dalgalanmalar gösterecektir.

Endüstrisi henüz oluşan bir üçüncü dünya ülkesinde bu alanda yapılabilecek tek iş, geçici olarak para sıkıntısı çeken tasarruf sahiplerine ödünç veren bir kamu örgütü yaratmak olabilir. Hisse senetleri ve tahviller, ödünçlerin garanti belgeleri olurlar.

BÖLÜM 2

Mali kuruluşların kalkınmadaki rollerine uymaları

Daha önce de görüldüğü gibi, gelişme süreci içindeki ülkelerin bankacılık şebekesi sömürü ekonomisinin bir kalıntısıdır. İhracat-ithalât ve kambiyo işlemle-

rine dayanan bankalar, ekonomiye katılmazlar. Bunlar, tarım sektöründen hemen hemen bütünüyle kopmuşlardır ve yatırımı da aynı ölçüde ihmal ederler. Bundan başka, bu bankalar, çoğunluk likiditelerinin büyük bir kısmını kullanmazlar. Bu nedenle, bunların nakit para sorunları yoktur ve merkez bankasından talepte bulunmaya ihtiyaç duymazlar. Bu durumda, her türlü kontroldan kaçınmış olurlar. Azişgörürler ama, davranışlarında bağımsızdırlar.

Bankacılık sisteminde bir reform yapmak için genellikle üç tür tedbir gerekir

1. Bankaların etkin kontrolunu sağlamak,
2. Tarım sektörünün finansmanını gerçekleştirmek,
3. Yatırımları finanse edebilecek bir örgüt yaratmak.

1. Bankaların etkin kontrolunun sağlanması

Gelişme süreci içindeki bir ülkede, en etkin banka kontrolu şekli, bu bankaları, likiditelerinin büyük bir kısmını (% 30 ile % 50'sini) merkez bankasına yatırmaya zorlamaktır. Merkez bankası, bundan sonra, ticari bankalara, resmi buyruklarına uymayı ve kredilerini([1]) daha dürüstçe dağıtmayı kabul etmeleri halinde avanslar yapabilir.

([1]) Bankalara, nakit konusunda sıkıntıları olduğunda, merkez bankasına başvurma olanağı tanınarak orta vadeli (18 aydan 5 yıla) kredi verme yetkisi de verilebilir. Öncelikle endüstriye yönelmiş bu orta vadeli kredi, endüstriyel kalkınmayı kolaylaştırabildiği gibi, eskiden kullanılmayan banka likiditelerin yerinde kullanılmasını da sağlayabilir. Bu arada, böyle bir kredinin enflasyonist niteliğini unutmamak gerekir. Gerçekten de orta vadeli krediler, yatırımın bir skriptürel para yaratılmasıyla finanse edilmesi demektir. Enflas-

2. Tarım sektörünün finansmanının gerçekleştirilmesi

Gelişme süreci içindeki ülkelerin çoğunda, tarım için gerekli krediler, kamu kredi kuruluşları tarafından ve devletin denetimi altında sağlanır. Bu kurumlar genellikle «tarım kredi sandıkları» adını alır.

Bu sandıkların işleyişi her zaman amaca uygun değildir, çünkü bunların karşılaştığı çok çeşitli sorunlar vardır.

a. Bu sandıklar, tefecilikle mücadele etmek zorundadırlar.

b. Tarımın modernleşmesini kolaylaştırmalıdırlar.

c. Borçlarını ödeyebilecekleri konusunda yeterli bir garantinin bulunmadığı geniş bir küçük çiftçiler kütlesine kredi dağıtmalıdırlar.

Birçok bölgede, tarımsal kredi sandıkları, güçlüklerden kaçınarak modern tarımı ve büyük işletmeleri finanse etmekle yetinirler. Böylelikle bu sandıklar, ayrıcalılar için bir yeni ayrıcalık olurlar.

Etkili bir tarımsal kredi yaratmak için, önce bunu,

---

yonist bir gidişi önlemek için, bankalarla merkez bankaları arasında (örneğin tasarrufları toplayan bir örgüt veya kalkınma bankası gibi) bir tampon örgüt kurmak gerekir. Tasarruflarla veya mali desteklerle beslenen bu örgüt, bankalara para avansı vermekle işe başlayacaktır. Merkez bankasının araya girmesi, ancak, örgütün yeterli bir nakit hacmine sahip olmaması halinde söz konusu olacaktır. Öte yandan, orta vadeli krediler yoluyla yaratılan paranın, aileler düzeyinde bankalar tarafından yaratılan paranın, girişkenlikler yararına emilmesini sağlayacak bir mali reformla birleştirilmesi gerekir. Bu vergi gelirleri, yukarda sözü edilen tampon örgütü beslemeye yarayabilir.

ekonomi politikasının ve tarım alanında sosyal yardım sisteminin bir öğesi olarak kabul etmek gerekir.

Bu bakış açısı içinde tarımsal kredinin ilk görevi, tefeciliği ortadan kaldırmak olmalıdır. Bu amaçla, söz konusu kredinin bol olması ve özellikle, en çok borçlu olan yoksullara dağıtılması gerekir. Tarımsal krediyi tasarrufla dağıtmak, tefeciliği beslemek demektir. Bu durumda, kredi hakkını kazananlar bizzat tefeci olurlar.

Tefecilikle mücadele ederken tarımsal kredinin, tarımın modernleşmesini kolaylaştıracağını unutmamak gerekir. Tefecilerin verdiği borçlar, tüketim ödünçleridir; tarımsal kredi borçları, üretim için verilen ödünçler olmalıdır. Bu ödünçlerin kullanılışına gelince, bu alanda giderek çeşitli koşullamalara başvurmak gerekir. Bu amaçla, tarımsal kredi sandıkları, kırsal canlandırma ve eğitim hizmetleriyle sıkı bir işbirliği halinde çalışmalıdırlar.

Bu sandıkların iyi kullanıldıklarından emin olmak için çiftçinin, bir kısım borcunu ödemeye zorlanması gerekir. Geleneksel garantiler (ipotekler, ürünün veya donatım eşyalarının haczi), çok yetersiz ve etkisizdirler. Afrika'lı veya Kabil'li bir köylünün kulübesinde haczedilecek pek bir şey yoktur. Ödemenin garantisi, kollektif yani köy veya topluluğun kendisi olmalıdır. Böylelikle borçtan, grubun tümü kefil olacaktır. Borcun, alan kişi tarafından ödenmemesi halinde ya grup onun yerine bu parayı ödeyecek ya da grup her türlü yeni krediden yoksun kalacaktır.

Bu, Batı hukuk ilkeleriyle pek uzlaşmayan bir çözüm yolu olmakla birlikte, tarımsal ortamın geleneksel dayanışma biçimlerine uygun düşer.

Zaten bu dayanışmaların, elden geldiğince taraf-

lar arası bir sistem özelliği kazandırılarak tarımsal kredi çerçevesi içine sokulması gerekir. Bir yandan, sembolik bir giriş ödeneği istenebilir, öte yandan, köylüler, çok önemli olmayan borçlanmalara ilişkin kararlara ortak edilebilir. Burada da, tarımsal kredi, kırsal canlandırmadan ayrı düşünülmemelidir.

3. Kalkınma bankalarının kurulması

Birçok üçüncü dünya ülkesinde, mali kuruluşların kalkınmaya katılmaları, bir kalkınma bankasının oluşmasıyla gerçekleşir. Bu tip bir banka, 19. yüzyılda gelişme süreci içindeki Avrupa ülkelerinde iş bankalarının oynadığı rolü oynayan bir kamu kuruluşudur. Bu rol, uzun vadeli yatırımları finanse etmektir.

Çok az ülkenin gerçekleştirebildiği ideal çözüm yolu, kalkınma bankasını, kalkınma planının mali organı yapmaktır. Banka böylece, ister dış yardım veya vergiler yoluyla devlet tarafından gerçekleştirilmiş yatırımlar, ister yeni girişkenliklerin kurulmasında onlara verilen ödünçler veya devlet katılması söz konusu olsun, bütün yatırımları kontrol edebilecektir. Bundan başka, kalkınma bankası, orta vadeli işlemlerde tampon örgüt rolü oynamalı ve tarımsal kredinin işleyişini kontrol etmelidir.

Bu örgütün kaynakları, aynı zamanda tasarruf sermayesi (tasarruf sandıkları, halktan alınan ödünç paralar), donatım harcamalarını finanse etmek amacıyla devlet tarafından ayrılmış vergi gelirleri, dış yardım sermayeleri ve belki merkez bankasının avansları olacaktır.

Bu merkezileşmeyi önleyen birçok engelin bulunduğunu söylemenin gereği yoktur Şu veya bu işlem

için uzmanlaşmış kuruluşlar zaten varolabilir. Bakanlıklar kendilerini, donatım harcamalarını kontrol yetkisinden yoksun bırakmak istemezler. Her kredinin, kendine özgü bir niteliği ve değişik uygulanma yolları vardır.

Bu güçlükler, banka içinde, çeşitli organ ve yönetim mekanizmalarıyla ilişki halinde çalışabilen, ama birbirlerine sıkıca bağlı kalan ve plan hizmetleriyle sürekli bir paralellik halinde çalışan uzmanlaşmış bölümler yaratılarak önlenebilir.

ALTINCI KISIM

KALKINMA VE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

Kalkınma çabası, her şeyden önce, ulusal bir çabadır. Bununla birlikte, eskiden beri, kendi kendine yeten(1) bir gelişmeye sahne olmuş ülkelerin sayısı azdır. Bugün bile, örneğin Çin'in, kalkınmak için dış dünyaya açılmaya ihtiyacı vardır. Başka ülkelerden ve özellikle zengin ülkelerden talepte bulunmadan kalkınmak isteyecek bir ülke, ancak insani maliyeti çok yüksek bir gelişme sağlayabilecektir.

Bundan başka şu gerçeklerin her gün biraz daha bilincine varılmaktadır

Bir yandan, kalkınma, dünya çapında bir politik olgu ve insanlığın bir meydan okuyuşudur. Gelişme süreci içindeki ülkeleri olduğu kadar, gelişmiş ülkeleri de ilgilendirir.

Öte yandan, bugünkü uluslararası mübadeleler sisteminde derin bir dönüşüm olmadan, gelişme süreci içindeki ülke çabalarının çoğu başarısızlığa sürüklenmeye mahkumdur.

Kalkınmanın kontrol altına alınması, uluslararası işbirliğinden geçer.

---

(1) Kendine yeten ülke ne ticari akışlar, ne sermaye akışları, ne de teknik bilgilerin aktarılması alanında başka ülkelerle bir ilişkisi bulunmayanlardır

BİRİNCİ KONU

SERMAYE TRANSFERLERİNİN ULUSLARARASI BİR İŞBİRLİĞİYLE BÜTÜNLEŞMESİ

Şimdiye kadar görülen kamusal veya özel sermaye transferleri, geniş ölçüde egemenliğe bağlı kalmıştır. Bu arada, üçüncü dünyanın yabancı sermaye ihtiyaçlarının çok büyük, yani bugünkü akışlarla sağlanandan çok daha büyük olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Sermayelerin uluslararası firma stratejileri ve egemen güçlerle ilişkilerinin bulunması, kamusal veya özel yabancı sermayelerin reddedilmesini gerektirmez. Bunların, gerçek bir uluslararası işbirliğiyle nasıl bütünleşeceği araştırılmalıdır.

BÖLÜM 1

Sermaye ihtiyaçlarının ölçülmesi

Gelişme süreci içindeki ülkelerin sermaye ihtiyaçlarını hesaplamak güçtür. Bu işlem, hesapların dayandığı kriterlere bağlıdır. Örneğin cari ödemeler dengesindeki açığı kapatmaya mı çalışmalı, yoksa gelişme süreci içindeki ülkelerin, hızlandırılmış bir gelişme açısından ne gibi ihtiyaçları olabileceğini mi araştırmalıdır ? Cenevre Konferansı, bu konuda basit bir kriter benimsemiştir : Zengin ülkeler, ulusal gelirlerinin % 1'ini yoksul ülkelere yardıma ayırmalıdırlar. Bu durumda

yoksul ülkelerin ihtiyaçları değil, zengin ülkelerin uluslararası sorumlulukları gözönüne alınmaktadır. Bu metod, bilimsel niteliğinden çok, ancak taşıdığı iyi niyetle geçerli sayılabilir.

İlk metodla, net olmayan ulusal hasılanın artış oranı % 5 olarak saptandığında, 1970 de gelişme süreci içindeki komünist olmayan ülkelerin tümü için gerekli dış yardımın 18 milyar dolara ulaşacağı hesaplanmıştır. Şüphesiz, bu hesaplar, ulusal politika tedbirlerine bağlı ithalât değişikliklerini hesaba katmaz. Bu miktarlar, 1950-60 arasındaki 10 yıllık bir süre içinde kaydedilen ticari akışlarla hasıla artışı arasındaki oran temeli üzerinde belirlenmiştir.

İkinci metodun sonuçları, nüfus artışının büyüklüğü ve ekonomik gelişme için seçilen artış hızına bağlıdır. Bu konuda, yaklaşık ama yeter derecede anlamlı bir hesaplama yapılabilir.

Gerçekten de, toplam üretim artışı, ortalama olarak istenilen artıştan 3.5 kat daha yüksek bir yatırım gerektirir. Böylece, gelişme süreci içindeki komünist olmayan ülkelerin tümü için, net olmayan ulusal hasıladaki % 1'lik bir artış, 1960 da aşağı yukarı 6 milyar dolar gerektirmiştir. Nüfus artış oranının yılda % 2.5 olduğu bir durumda, sadece hayat düzeyinin sürdürülmesi 15 milyarlık bir yatırım ve nüfus artış hızının iki katı olan bir üretim artışı hızı da 30 milyar dolar gerektirir.

1970'de net olmayan ulusal hasıla, % 5 oranında bir yıllık artışla 277 milyara ulaştığında, gerekli yatırım, 20 milyarı bir dış finansmandan sağlanmak üzere 47 milyar dolar olacaktır.

Cenevre konferansı kriterine göre yapılan değer-

lendirmeler, bu miktarların altındadır. Bunlar, 1960 için 9.2 milyar dolar, 1970 için de, 13.2 milyar dolara ulaşırlar.

Bütün bunlardan şu üç sonuç çıkarılabilir

1. Hesaplama metodu ne olursa olsun, varılan sonuçlar olağanüstü değildir. Bir karşılaştırma gerekirse, S. S. C. B.'nin de içinde bulunduğu endüstrileşmiş ülkelerin tümünün resmi askeri harcamalarının, 1965'de 140 milyar dolara (gerçekte şüphesiz 200 milyara) vardığı, aynı yıl, A. B. D.'deki reklam masraflarının 12 milyar dolara yükseldiği ve bir insanın aya gönderilmesinin de 50 milyar dolara patlayacağı hatırlanmalıdır.

2. Yardım, şimdi bile ihtiyaçlardan azdır ve şu son yılların eğilimlerinin süregelmesi halinde de bu yetersizlik artacaktır. 1964'de kamusal ve özel sermayeler toplam olarak ele alınsa bile, gelişmiş ülkelerin ulusal gelirlerinin % 1'den daha az bir kısmının dış yardıma ayrılmış olduğu ortaya çıkar. Bu gerileme, şimdiye kadar iddialı bir yardım politikası gütmüş ülkeler için çok belirgindir.

3. Son yılların tecrübeleri, kalkınmayı gerçekleştirmek için, yardım hacmini arttırmanın yeterli olmadığını, onun etkinliğinin de arttırılmasının gerektiğini göstermiştir

BÖLÜM 2

Yardımın verimliliğinin arttırılması

Şimdiye kadar büyük devletlerin stratejisinin kontrol altında bulundurduğu kamu yardımının veriminin

GELİŞME SÜRECİ İÇİNDEKİ ÜLKELERE YAPILAN SERMAYE TRANSFERLERİNİN ULUSAL GELİR İÇİNDEKİ PAYI

	Toplam O. E. C. D.		A. B. D.		FRANSA		BİRLEŞİK KRALLIK		ALMANYA	
	1962	1964	1962	1964	1962	1964	1962	1964	1962	1964
Kamu sermayeleri	0.77	0.66	0.82	0.70	1.76	1.26	0.64	0.67	0.62	0.58
Özel sermayeler	0.27	0.30	0.18	0.26	0.58	0.67	0.33	0.42	0.37	0.36
Toplam	1.04	0.96	1	0.96	2.31	1.94	0.87	1.09	1	0.94

BİR KİŞİNİN MASRAFI

Bir kişinin, sıtmadan ölmesini önlemek için.	Bir kişinin açlıktan ölmesini önlemek için.(1)	Bir Amerikalıyı daha çok tüketmeye zorlamak için (2)	Bir Viet-Kongu Viet-Nam'ın güneyinde öldürmek için (3)	Bir Rus veya Amerikalıyı aya göndermek için
1 dolar	10 dolar	6.5 dolar	500.000 dolar	50 milyar dolar

1) Ancak nüfus artışına eşit bir üretim artışını devam ettirmek için gerekli yatırımların tahmini,
2) A. B. D. de, kişi başına düşen reklam harcamaları.
3) 1964 de A. B. D.'nde, Viet-Nam savaşının askeri masrafları, öldürülen 23.000 Viet-Kong için 11.5 milyar dolar olmuştur.

çok zayıf olduğu görülmüştür. Şu son onbeş yılın tecrübelerinden hareketle, bu yardımın verimliliğini arttıracak beş ilke belirlenebilir:

1. Yardım, ulusal bir kalkınma çabasıyla bütünleşmelidir.
2. Yardım, sistematik bir bağış olmamalıdır.
3. Besin yardımı, fonksiyonel bir nitelik taşımalıdır.
4. Teknik yardım, yeni bir sömürge tipi yaratmamalıdır.
5. Yardım, gerçek bir uluslararası işbirliğine açık olmalıdır.

1. Yardım ulusal kalkınma çabasıyla bütünleşmelidir.

Yine tekrarlayalım, bir ekonomik kalkınma dış yardımla karıştırılmamalıdır. Ekonomik kalkınma, özce,

toplumların iç dinamiğine yeni bir yön vermektir ve her şeyden önce ulusal bir çabanın sonucudur.

Önceden de görüldüğü gibi, ister kamusal, ister özel olsun sermayenin ülkeye getirilişi ve yatırımların artışı kendiliğinden kalkınmayı sağlamaz.

Kalkınma, yatırımlara ve ekonomik değişmelere sadece kısmen bağlıdır. Kişinin eğitilmesi ve anlayışların değişmesi de aynı derecede önemlidir. Yatırımın artması, enerjileri harekete geçirmeyi kolaylaştıracak bir ortak şevk yaratılmasıyla da birlikte yürümelidir.

Bu durumda, zaten ancak ulusal çabayla yardım alma olanakları arttırılabilir.

Alt-yapı kuruluşlarıyla üretim arasındaki bütünleşme yetersizse, yardım yoluyla finanse edilecek bir endüstriyel yatırımı gerçekleştirmek imkânsızlaşır. Tarıma yapılan yatırım, ancak modern teknik araçları kullanmanın bilinmesi halinde önemli olur. Kalkınmanın ilk aşamasında, tarımsal gelişme, daha çok temel bir örgütlenme ve küçük mali olanaklar gerektiren basit tedbirlere bağlıdır. Şüphesiz, sosyal prestij yatırımları ve masraflı alt-yapı kuruluşları arttırılabilir. Ama, aslında, bu yardım şeklinin gerçekte astarı yüzünden pahalıdır, çünkü bu alt-yapı kuruluşları ve sosyal donatımların işleyiş ve devamı, önceden de görüldüğü gibi, yardım gören ülkelerin mali olanaklarıyla orantılı olmayan harcamalar gerektirir. Kütle halinde tüketim mallarının gönderilmesine gelince, bu mallar, besin malları olsun veya olmasın gelişme süreci içindeki bir ülkeyi, dışardan yaşatılan bir ülkeye dönüştürebilirler.

Ulusal kalkınma çabasına katılmayı kolaylaştırmak amacıyla her dış yardım, belirli koşulları yerine getirmelidir.

a. Yardım programları, kalkınma planlarının süresiyle orantılı olarak en azından beş yıllık dönemlere ayrılmalıdır. Yardımın yıllık olarak verilmesi bu yardımı alan hükümeti «lûtuflar»la geçinmeye sürükler ve bu durumda, kalkınma planı uygulanamaz olur.

b. Yardım yapan ülke, sağladığı her türlü yardımın yönetimini aynı örgütte toplamalı ve bunlarla ilgili işlemleri birleştirmelidir.

c. Değişik yardım şekilleri arasında sıkı ilişkilerin kurulması gerekir. Örneğin, karma bir demir-çelik endüstrisinin kuruluşunu ele alalım. Bu durumda, fabrikanın işlemesine imkân verecek teknik yardımın saptanması kuruluşunun yarattığı enflasyonist etkileri önlemek üzere bir tüketim malları ithalâtının önceden ayarlanması ve fabrikanın işletme sermayesinin önceden belirlenmesi zorunludur. Dış yardım yoluyla ithal edilmiş tüketim malları satışı, bir işletme sermayesinin oluşumunu kolaylaştırabilir. Böylece, bambaşka bir açıdan, Amerikan ticari yardım ilkeleri uygulanmış olur.

d. Şüphesiz bir ülke, ancak kalkınma planının çerçevesi içine giren bir yardımı kabul etmelidir. Bu, sert ama zorunlu bir disiplindir. Buna saygı gösterilmezse ne plan kalır, ne de uyumlu bir kalkınma.

2. Yardım sistematik olarak bağış şeklini almamalıdır

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri bağış, sermaye transferlerinin ana şekillerinden biri olmuştur. Amerikan yardımının % 60'dan fazlası ve Fransız yardımının % 80'e yakın bir kısmı bağış şeklini almış, yalnız S. S. C. B., bu yardım şeklini uygulamayı reddetmiştir Bağışın, bundan yararlanan ülkelerin direnç göstermeden

kabul edemeyecekleri kadar çıkarcı amaçlarla verildiği görülmüştür. Bu bağış ayrıca, çoğunluk açık israflara yol açmıştır.

Bu arada, donatım bağışı, üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik kalkınma koşullarına, borca oranla daha uygundur. Alt-yapı kuruluşu ve temel donatımların finansmanı önemli sermayeler gerektirir. Oysa, yabancı ülkenin ödünçleri, iflasa sürükleyen bir borçlanmaya yolaçar. Geçmişte, bu yatırımlar, aslında her zaman bağışa dönen borçlarla sağlanmıştır. Endüstri öncesi sektörden sağlanan vergi gelirleri, geleneksel tasarrufun emilmesi veya 19. yüzyılın liberal gelişiminin karakteristiği olan iflaslar sonucunda hiçbir zaman bu borçların geri ödenmemesi, kamu ödünçlerinin (Rus fonlarında olduğu gibi) ödenmesinin reddedilmesi, işte bütün bunlar, liberal kalkınma şemasının tasarladıklarından çok farklı olgulardır.

Bağışın kaçınılmaz bir yardım şekli olması, tehlikesiz olduğu anlamına gelmez, düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Yoksul ülkelere, sadece bir bağışta bulunmakla kalmamalı, bu bağış, yardım yapan ve yardım gören ülkeler arasındaki uzun vadeli ticari mübadeleler çerçevesi içinde ele alınmalıdır. Bağışlar, bundan başka, belli yardım alanlarına özgü olmalıdır. Bunlarsa, temel donatım ve açlıkla savaş alanlarıdır.

«Bağış ekonomisi»nin gelişmesi, ödünçlerin yaygınlaşma veya süregelmesine engel değildir. Şüphesiz katı bir liberal görüşün fetişlerine takılıp kalmamak ve bir ödünç paranın, bir bağıştan mutlaka daha iyi yönetileceğini sanmamak gerekir. Bir dış borcu ödeme zorunluluğu, bir ülkeyi, üretim çabasını sakatlayacak çok düşük fiatlar uygulamaya sürükleyebilir. Ama, ödünç pa-

ra, uluslararası mübadelelerin geleceği için bağıştan daha çok düzenleyici olabilir. Ülkenin ödeme biçimleri gerçekten de, uluslararası ekonominin yeniden yapılanmasını sağlayabilir. Ancak kalkınma için ödünçler, iki ana özellik taşımalıdır. Bunlar,

a) Çok uzun ödeme süreleri (çünkü bu ödemeler, ancak kalkınma çabasının ürün vermeye başlamasından itibaren yapılabilir),

b) Çok düşük veya önemsiz yıllık faiz oranıdır.

Günümüzde, kamu ödünçlerinde kullanılan yıllık faiz oranları çok yüksektir. Bunlar, kaynakların daha iyi değerlendirilmesini sağlamaksızın gelişme süreci içindeki ekonomilerin yüklerini ağırlaştırırlar. Gerçekten de, kamu ödünçleri, ödünç alan ülkelerin ödeyebileceği faize göre dağıtılmadıkları gibi, hiç bir koşul altında gerçek bir risk primi de değillerdir. Ödüncün kullanılmasına gelince, bu da, yıllık faiz oranından bağımsızdır. Yıllık faiz oranlarının varlığını sürdürmesi, yeni ekonomik tercih göstergeleri aramayışımızın sonucudur.(1)

---

(1) Şüphesiz, ihracata verilen krediler (yani bir ülkenin ihracatını kolaylaştırmak amacıyla verdiği krediler) genel olarak kullanılmalıdır. Bu yardım biçimi, üçüncü dünyanın kalkınmasından çok, gelişmiş ülkeler arasındaki mübadelelerin artışına uygun düşer. Gerçekten de bu kredilerin süresi kısa, maliyetleri ise büyüktür. Bunların çoğunluğunun süresi 5 yıldan azdır ve bunlar, hiçbir zaman 10 yıllık bir süreyi aşmazlar. Yıllık faiz oranlarının, % 5'in altına düştüğü seyrek görülür. Borç böylece, ödeme olanaklarının artmasından önce de çok yüksektir. Aslında ihracat kredileri, özellikle endüstriyel ülkelerin yeni pazarlar açmak için yararlandıkları silahlardır ve bunlar, üçüncü dünyaya yapılan yardımın dışında kalmalıdırlar.

3. Besin yardımı fonksiyonel bir özellik taşımalıdır

Gelecek on yıllar içinde, gerçek bir dünya açlığıyla başetmek zorunda kalacağız. 1965'den beri, dünya nüfusunun yıllık artış oranı % 2'nin üstündedir. Oysa, bugünkü koşullar altında, besin üretimini uzun bir süre % 2'nin üstünde tutmanın güç olduğu açıktır. Tarımın gelişmesi için girişilen çabalar hızlandırılmazsa, gelişme süreci içindeki ülkelerde 1980 yıllarındaki açlık dünyayı tehdit edecektir. Besin üretimini arttırmak, gelişmiş ülkelerde üçüncü dünyadan daha kolay olduğundan kalkınmaya yardım çerçevesi içinde, önemli tarımsal ürün fazlalıklarının transferi olanağı düşünülebilir. A. B. D. nde tarımsal üretimi sınırlandırma politikasının durdurulması, Avrupa'da Maltüs'cü ve tutucu davranışların sona ermesi, bu politikanın gerçekleşmesini sağlamalıdır. Bu ürün fazlalıkları, bu durumda gerçek bir sermaye kaynağı olacaklardır: Gerçekten de, iyi beslenmiş bir insan, açlıktan ölmek üzere olan bir insandan daha üreticidir.

Bunun dışında, besin maddeleri ithalâtını kolaylaştırmak, sonunda gelişme süreci içindeki ülkelerin ithalât kapasitelerini donatım mallarına ayırmalarını sağlamak demektir.

Ancak, böyle bir politika, tarımsal ürün fazlalıklarını finanse edebilmek olanağından yoksun ihracatçılar tarafından olduğu kadar, bu transferlerden yararlanan ülkeler tarafından da sayısız eleştirilere uğrar. Daha önce de sözü edilen 480 nolu kanunun uygulanması, bu kuşkuları gidermekten uzaktır.

a. Tarımsal ürün transferi politikasının etkinliği sınırlıdır

Açlığın dünyayı tehdit ettiği veya bir ülkenin, uzun bir süre boyunca esaslı bir mal üretmediği bir durumda, tarımsal ürün fazlalıkları transferinin zorunlu olduğu inkâr edilemez. Tropikal ülkelere de süt transferleri zorunludur.

Bu arada, açlık ve beslenme sorunları, kalkınmanın ekonomik ve sosyal koşullarının tümünden ayrı düşünülemeyecek karmaşık sorunlardır.

Herşeyden önce açlık, ancak beslenme alışkanlıklarında bir değişme ve bir kültür çeşitliliği yoluyla yenilebilecek vitamin, protein ve tuz eksikliğinden ileri gelir.

Bu alanda ürün sağlamak yetmez, eğitim de gereklidir.

Beslenmenin, bir kültür ve hayat biçimi içinde bir yeri vardır; davranışları değiştirmeden besin maddeleri getirmek olumsuz sonuçlara yolaçabilir; o zamana kadar anne sütüyle beslenmiş bir çocuğa süt tozu vermek, anneye temel sağlık kuralları öğretilmemişse bir felaket olabilir. Anne sütü en iyi bir şekilde pastörize dir. Ama anne, yoğun sütü sulandırırken pişirmezse çocuğunun ölümüne yol açabilir

Bunun dışında, dikkat edilmemesi halinde, tarımsal ürün fazlalıklarının yoğun rekabetçi etkileri de olabilir. Örneğin, Amerika'nın tarım ürünleri transferleri; Mısır'ın pamuğu, Arjantin'in buğdayı, Senegal'in veya Nijerya'nın yerfıstığı için ciddi bir tehdit özelliği taşır. Pirinç üreten ülkelerde, yardım adı altında ithal edilmiş buğday, beslenme alışkanlıklarını değiştirir ve yerli üretimlerle tehlikeli rekabetlere girişir

Demek ki bu durumda, tarımsal ürün fazlalıklarının kalkınmayı, daha genel olarak söylendiğinde uyum-

lu dünya kalkınmasını hangi koşullar altında kolaylaştırdığını belirlemek zorunlu olmaktadır.

b. Fonksiyonel bir besin yardımının koşulları

Yabancı ülkelerden besin maddesi alan ülke, bunu geçici olarak kabul etmelidir. Bu görüş açısından, bu yardımın en iyi kullanılma yolu, açlık ve müzmin kıtlık dönemleri dışında, büyük işler için seferber edilmiş işgücüne ayni ücret olarak dağıtılması veya yeni tarım bölgelerinde değerlendirilmesidir. Gerçekten de bu dağıtım, kalkınma çabasıyla besin ürünlerinin dağıtımı arasında doğrudan bir ilişki sağlar. Halka yerli para karşılığında satılan ürün fazlaları söz konusu olduğunda, bu ürün karşılığının kullanılışı, kalkınma planına ve mümkünse tarımsal kalkınmaya uygun olmalıdır.

BİR MANTIKSIZLIK ÖRNEĞİ

Bir kaç yıl önce, Fransız katolik yardım örgütü, karnı balon gibi şişmiş Afrika'lı bir çocuk resminin bulunduğu bir afiş yayınlamıştır.

Afrikalı çocuk, geniş ölçüde bir protein ve çeşitli vitamin eksikliğinden gelen bir beslenme yetersizliği belirtisi kwaschiorkor hastalığına tutulmuştur.(1) Bu hastalık, biricik sütün anne sütü olduğu ülkelerde çok ani bir memeden kesme ve aynı zamanda da protein bakımından zengin besinlerin (et, yumurta, balık) sadece yetişkinlere ayrıldığı ülkelerin beslenme alışkanlıkları yüzünden ortaya çıkmakta, çocuklar, böylece manyoka, muz veya mısırdan

---

(1) Kwaschiorkor, kwaschi'nin birinci ve orkor'un da ikinci anlamına geldiği bir dilden türemiştir. Gerçekten de, bu hastalık, annenin ikinci bir bebeğe hamile olduğu çocuklarda öldürücü niteliktedir.

ibaret olan bir besinle yetinmek zorunda kalmaktadırlar. Bu Afrikalı çocuğun, belki unlu besin aşırılığından hastalandığı söylenebilir. Bilindiği gibi, bu hastalığa Fransa'da da rastlanırken «unlu madde distrofisi» adı verilmiştir Oysa, afişi gören insanların hemen hemen hepsinin tepkisi aynı olmuştur Fransız köylülerinin, buğdaylarının hepsini satamadıkları bir zamanda, Afrika'da çocukların açlık çekmelerine içerlemişler ve birçok aile, ekmeklerini ziyan eden çocukları azarlarken, küçük Afrikalının resmini hatırlatmıştır.

Azgelişmiş bir ülkeye, tarımsal ürün fazlalarının gönderilmesinin, onu, sürekli olarak uluslararası yardıma muhtaç bir duruma sokmaması gerektiği gibi, bu yardım sadece tesadüflere bağlı da olmamalıdır. Tarımsal ürün fazlaları şeklinde bir yardım bağışını öngören her anlaşma, demek ki aynı zamanda hem bu yardımın sona ereceği zamanı belirtmeli, hem bu yardımın hangi koşullar altında kalkınma planıyla bütünleşeceğini saptamalı ve hem de bağış yapan ülkenin fazlalıklarının düzenli aralıklarla aktarılmasını veya yardım gören ülkelerde, bu aktarmaların bir düzene girmesine yol açacak stoklar yapılmasını sağlamalıdır.

İhracatçı ülkelerin tümü, demek ki, tarımsal ürün fazlalarının transferi alanında bu politikaya katılmalıdır. Besin yardımının amacı, ticari çıkarlar veya yeni bağınlılıkların yaratılması olmamalıdır. Dünya ölçüsüne göre kurulmuş her transfer politikası, taban ürünleri fiatlarının kararlılaştırılması ve ilkten üretime sahip ülke ihracatının korunması konusunda uluslararası bir anlaşmaya bağlı olmak zorundadır. Bu anlaşma, açlığın dünyayı tehdit ettiği sıralarda, gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim artışını sınırlamaya çalışan Maltüs'cü po-

litikaları reddettiği gibi, aynı zamanda, en büyük ürün fazlasına sahip ülkenin, yani A. B. D.'nin mutlak egemenliğini de önler.

4. Teknik yardım yeni bir sömürge tipi yaratmamalıdır

Kalkınma. kütle halinde bir bilgi transferini gerektirir. Endüstriyel ülkelerde, yüksek kalifiye işgücünün, nüfusun % 2 ile % 4'ünü temsil etmesine karşılık, bu oranın gelişme süreci içindeki bir ülkede %1'i geçtiği az rastlanan bir durumdur. Üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda ise bu yüzde % 0.50'nin altındadır. Yeni teknikler araştırma ve bulma kapasitelerine gelince, bunlar daha da dengesizdir. Beş ülke-A. B.D., S. S. C. B., İngiltere, Fransa ve Almanya- masraflarının tek başlarına % 73'ünü üstlendikleri araştırma kapasitelerinin % 80'ine sahiptirler. Sadece A. B. D. ve S. S. C. B., araştırma masraflarının % 61'ini ve araştırıcı etkinliğinin % 63'ünü tekelleri altında bulundururlar. Üçüncü dünya ülkelerinin tümü için araştırıcı ve araştırma masraflarının oranı, % 5 veya % 6'dan fazla değildir. Daha kötüsü, üçüncü dünyanın en kalifiye araştırıcıları, gelişmiş ülkelere kaçar ve orada yerleşirler. Egemenliğin etkisi, bu alanda, diğer bütün alanlara oranla daha belirgindir, paranın parayı çekmesi gibi, araştırma da araştırmayı çeker. 1957'den 1961'e kadar, Latin Amerika'lı 1837 ve Asyalı 2142 araştırıcı A. B. D.'ne göç etmiştir

Bugünkü durum, demek ki kütle halinde bir teknik yardım gerektirir. Bu olmadan, hiçbir gecikme giderilemez ve milyarlarca yardım, hiçbir işe yaramama tehlikesiyle karşılaşır.

Her sermaye transferi, bir bilgi transferiyle bütünleşmelidir.

Bir teknik, içinde belirdiği kültürel ortamdan bağımsız değildir. Bu, pozitif bilimlere bağlı teknikler için bile böyledir; bir makinenin tasarlanma şekli, bunu kullanacak işçi ve sosyal ilerleme sonucu bu işçinin maliyetiyle ilgili düşünce ve estetik kaygılara bağlıdır. Sosyal bilimlerin yarattığı tekniklere gelince, bu tekniklerle, içinde belirdikleri uygarlığın değer ölçüleri de birbiriyle kaynaşmıştır.

Üçüncü dünya uygarlıkları, kalkınma için ihtiyaç duydukları tekniklerin transferi sonucu yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Üstelik yabancı teknik uzmanların yetersiz formasyonlarını, bunların sayılarını arttırarak gidermeye çalışan yanlış bir teknik yardım anlayışı, bu, yeniden sömürgeleştirme eğilimini daha da ağırlaştırabilir.

Teknik yardım, bu tehlikeyi önlemek amacıyla şu üç koşula uygun olmalıdır

a. Teknik yardımın amacı, kendisini gereksiz hale getirmek olmalıdır:

Çoğunluk, teknik uzman, kendisinin yerine geçecek olanı yetiştirmeyi ihmal eder. Dürüstçe çalışır, iyi şeyler gerçekleştirir, ama o şekilde çalışır ki, kendisini zorunlu kılan durum süregelir. Görevinin bittiği kanısına vardığı zaman da, büyük bir masumlukla yeni bir teknik uzmanın yollanmasını veya görevinin yenilenmesini ister. Başarılı bir teknik uzman, kendisinden sonra gelecek yardımcıya ihtiyaç yaratmayan veya artık yararsız olduğu için kapıya konulan bir yardımcıdır

Teknik uzmanın yetiştirici rolünü kolaylaştırmak için, bu yardımcılardan çok sayıda gönderilmesi önlenmelidir, yoksa, bu uzmanlar, bütün görevleri üstlenebilir ve yerli sorumluların iyi şekilde yetişmelerini engellerler.

Teknik yardım, plana ve kalkınma programına veya sosyal hayatın herhangi bir başka yönüne ilişkinse, teknik uzman çoğunluk kendi ülkesinde başarı kazanmış olan çözüm yollarını uygulama eğilimindedir. Ayrıca, çıkarımlarda bulunur veya gelişmiş ülkelerin o andaki durumlarını konu alan kesin modeller kurar. Bu tutuma karşı çıkmalıdır. Kalkınmanın kendi kendini biçimlendirmesini sağlamak amacıyla, yapılar üzerinde etkin olmaya ve kişileri eğitmeye çalışmalıdır. Teknik uzmanın amacı, ülkesinin taklit edilmesini değil, kendisini kullanan ülkenin öz kalkınma yolunu bulmasını sağlamak olmalıdır.

b. Teknik yardım, her ülkenin somut durumlarına uymalıdır

Bu koşul, kendisinden öncekinin doğrudan bir sonucudur. Gelecekteki uzmanlara, bilmedikleri yapı ve anlayışları kavramalarını sağlayacak bir zihin esnekliği verilmelidir. Onlara, içine girecekleri toplumun değerlerini yakalamalarını ve gerçekten bu topluluğun hizmetine girmelerini sağlayacak etkin bir araştırma ve anlayış yeteneği kazandırılmalıdır. Bu, uzmanların söz konusu ülkelerde politik bir rol yüklenmeleri gerektiği anlamına gelmez, çünkü bu durumda, yeni bir sömürgeleştirme tipi belirmiş olur Teknik uzmanların herkesten fazla gerçek bir formasyona ihtiyaçları vardır. Teknik kalite ve iyi niyet yeterli değildir, uygulama alanına hazırlıklı bulunulmalıdır. Bu hazırlık, bir ülkede durumları gerçekten anlamaya elverişli tecrübeli uzmanların kısa bir süre kalmaları yüzünden daha da zorunlu olur. Bu uzmanlar, durum hakkında yargıya varır, girişilecek uygulama konusunda bilgiler verir ve ülkelerine dönerler; bilgilerin aktarılması, günlük ve

uzun vadeli çalışmalar, genç ve tecrübesiz bir personele bırakılır. Fransız askeri işbirliği programında çalışan teknik elemanların mesleki bir tecrübesi bile yoktur, bu tecrübeyi, gönderilmiş olduğu ülkede edinirler. Gelişme süreci içindeki bir ülkeye eleman gönderme sırasında ön staj zorunluluğu üzerinde hiçbir zaman yeteri kadar durulmayacaktır, çünkü böylece, birçok hayal kırıklıkları önlenebilecek ve teknik yardımın daha etkili olması sağlanacaktır.

c. Teknik yardım, teknik işbirliği olmalıdır

Teknik elemanlarda aranan olumlu ilişkiler kurma yeteneği, onların, bir yardım durumundan bir işbirliği durumuna geçmelerini sağlamalıdır.

Çünkü işbirliği, bir teknik bilgi aktarma yolu, bir diyalog ve karşılıklı bir zenginleşme fırsatı olmalıdır. Bunun için teknik eleman, özce, içinde bulunduğu ülkenin kendi insanlarından kurulmuş bir ekip içine girmelidir. Diğerlerinden ayrılmış veya başka ülke elemanlarından kurulu bir ekipte çalışan bir teknik eleman, etkili davranışta bulunamayarak hızla - sonucu aynı olan- yetersizlik veya güçsüzlükler içinde kalır. Kısası, bilgilerin aktarılması, halklar ve uygarlıklar arasındaki geniş bir dayanışma bağlamından ayrı düşünülmemelidir.

5. Yardım gerçek bir uluslararası iş birliğine varmalıdır

Böylece bir uluslararası işbirliğinin gereği bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Bu olmadıkça, yardımın, bugün olduğundan başka bir anlam taşıması, yani örtük bir egemenlik ve yabancılaştırma vasıtası olmaktan çıkması sözkonusu değildir.

Ticaret ve büyük uluslararası firma stratejileri yo-

luyla yardım edilen ülkeler, hergün özlerinden yoksun bırakılırken para veya ödünç vermede bir ikiyüzlülük vardır. Kamu sermayesi transferleri,böylece egemenliğin devamı için bir tür sigorta primi olurlar.

Egemen ülkelerin, yardım gören uluslara, ihtiyaçları ve davranışları bakımından her zaman uysal ve muhtaç ve sadece silik ve taklitçi olmalarına yol açacak şekilde yardım etmelerinde bir tür alaylı umursamazlık vardır.

Kamu sermayesi akışlarının, yeni bütünleşmelerin yaratılmasını sağlayacak ve bir ulusun kalkınmasının, öteki ülkelerin kalkınmasını önlemesine engel olacak şekilde uluslararası ticaretin yeni bir nitelik kazanması olayıyla tamamlanması gerekir. Bundan doğacak sermaye transferleri ve teknik transferler, üçüncü dünyanın işini kolaylaştırabilir. Ancak bunlar, tek başlarına, zengin ekonomiler tarafından uygulanan engelleme etkilerini giderme konusunda yeterli değildir.

Bugün, ekonomik ve teknik ilerlemelerin yayılmasını kolaylaştıracak, yoksul ülkelerin içinde bulundukları bağımlılıkları kaldıracak fonksiyonel bir dünya ekonomisi tasarlamak gerekir. Burada, uluslararası koruyucu bir devletin yaratılması değil, özgür ve dayanışmalı uluslar arasında bir işbirliğinin kurulması söz konusudur.

Bundan sonraki konuda, uluslararası mübadelelerin düzenlenmesinin taşıdığı anlamı gösterecek tutamaklar verilecektir. Şimdilik bu yeniden düzenlemenin, ancak, teknik işbirliği konusunda görülen uygarlıklararası alışveriş çerçevesi içine girmesi halinde bir değer taşıyacağını bilmek yeter.

Özel sermaye transferleri

Daha uzun yıllar, zengin ülkelerin yoksul ülkelere sermaye transferleri, kamu sermayeleri şeklinde olacaktır. Ancak, özel sermayeler, bu alanda yine de bir rol oynayabilir. Bunlar, yalnız dünya ticaretinin temelinde bulunan bir etkiler ağı olmakla kalmazlar, aynı zamanda, özellikle endüstriyel alanda çok değerli teknik bilgi transferleriyle de ilişkilidirler.

Üçüncü dünya ülkeleri, geleceklerini, uluslararası kapitalizmin isteğine bırakmayıp kalkınmalarını kontrol altına almak isterlerse, özel sermayelerin azçok sıkı bir kontrolu zorunludur. Bu konuda, iki yatırım türünü birbirinden ayırmak gerekir

1. Doğal zenginliklerin işletilmesini finanse eden sermayeler,
2. Endüstrileşmeye yatırılan sermayeler.

1. Büyük ihracat firmalarının kontrolu

Bu alanda, üçüncü dünya ülkelerinin izleyebileceği bir kaç yol vardır :

a. Millileştirmeler

Şüphesiz bu, kısa vade içinde en doyurucu çözüm yoludur. Bütün kârlar, hükümet kasalarına girer, böylece ulusal bağımsızlığın gerekimleri karşılanmış olur Bu, Mısır ve Suriye gibi bir sosyal ideolojiye sahip ülkelerin seçtikleri yoldur. 1956'da millileştirilmiş bir uluslararası kapitalist işletme örneği olan Süveyş kanalı, o dönemden başlayarak Mısır hazinesini beslemiştir Ama bu türlü radikal bir çözüm yolunun tehlikeleri

düşündürücü niteliktedir. Gerçekten de, millileştirme, ülke tarafından, teknik olduğu kadar mali bakımdan da bir işletmenin yükünün hemen üstlenilmesi anlamına gelir ve etkileri, ekonominin bütün sektörlerine yansır. Kapitalistler güvenlerini yitirir, artık yatırım yapmaz olurlar ve bir süre sonra, yatırım görevinin büyük bir kısmı devlet bütçesine yüklenir. Bu iç sorunlara çoğunluk dış güçlükler de eklenir, çünkü zarar gören kapitalist gruplar, hükümetlerine dayanarak ülkeyi kendilerine daha iyi davranmaya zorlamak için her çeşit baskı olanağından yararlanırlar. Bu, açık bir askeri müdahaleden, ekonomik ve teknik boykota kadar gider. Örneğin Dr. Musaddık İran petrolünü millileştirdiğinde, Anglo-İran petrol şirketi, bütün teknisyenlerini Abadan rafinerisinden çekmiş ve dayanışmalı Batı şirketleri, bütün İran petrolü alımlarını durdurmuşlardır. Bunun sonunda ülke hükümeti, söz konusu kararı hızla geri almak yoluna gitmiştir.

b. Devletlerarası anlaşmalar :

Bu anlaşmalar, yabancı şirketleri, özel durumlarının üstünde bir anlaşma çerçevesi içine sokarak onları kontrol altına alabilir.

Bir yoksul ülke devletinin, güçlü bir uluslararası firmadan elde edemediği bir şeyi, endüstrileşmiş bir ülkenin devleti kolaylıkla sağlayabilir, çünkü küçümsenmeyecek baskı olanaklarına sahiptir. Uluslararası firma, bir endüstriyel ülke devletinin girişkenlikleri millileştirebileceğini, ulusal girişkenlikler yaratıp onları kolaylıkla işletebileceğini çok iyi bilir. Bu tür bir ülke, bu işi sakıncasız bir şekilde gerçekleştirebilmesini sağlayacak sermaye, teknisyen ve iş adamlarına sahiptir. Bunun dışında, firma pazarlarının bir kısmı, çoğunluk

bu devlete bağlıdır. Firma, söz konusu devlete meydan okuyup onu karşısına alamaz. Bir üçüncü dünya ülkesiyle gelişmiş bir ülke arasındaki anlaşma ve hele gelişme süreci içindeki bir grup ülkenin, bir grup gelişmiş ülkeyle anlaşması, doğal zenginliklerin başarıyla işletilmesini garantileyerek büyük firmaları kalkınma stratejisine katılmaya zorlayabilir ve onları, endüstriyel yatırımın bir kısmını finanse etmeye itebilir.

Fransız-Cezair petrol anlaşması, sadece iki taraflı olmasından doğan bir takım güçlük ve direnmelere rağmen, bu açıdan ilginç bir tecrübedir.

2. İç pazara dönük sektörlerde özel yatırımlar

Bu yatırımlar, uluslararası bir stratejiye bağlı olmadıkları için daha az tehlikeli ama daha seyrektirler. Bu yatırımlara talepte bulunan gelişme süreci içindeki ülkeler, yatırım sahiplerine, kalkınma planı çerçevesi içine girmeyi kabul ettirebilmek için bir takım garantiler vermek zorundadırlar. Bunlara paralel olarak, yabancı ve ulusal sermayelerin birleştirilmesi, bir yandan firmaya belli bir özerklik verirken bir yandan da ülkenin bağımsızlık isteğini tatmin ederek bir kararlılık ve güvenlik etmeni olur

Bu arada, fazla hayallere kapılmamak gerekir Üçüncü dünya ülkelerinin verebileceği garantiler zayıftır. Politik kararsızlık, bazan yabancı sermaye sahiplerinin, sermayelerinin millileştirilmeyeceğine ve normal bir amortisman süresinden sonra koyduklarını geri alabileceklerine inanmalarını önleyecek kadar büyüktür. Ancak, yabancı yatırım yapanlara endüstriel bir ülke tarafından verilen bir garanti etkili olabilir. A. B. D., Ja-

ponya ve Almanya bu yola gitmişlerdir. Ancak, uygulanan sistemler, kalkınmaya çok önemsiz bir katkıda bulunabilmişlerdir, çünkü özel sermayelerin endüstrileşmemiş ülkelerden yüz çevirmesine yol açan yalnız tehlikenin büyüklüğü değil, bu ülkelerin bizzat endüstrileşmemiş olmalarıdır.

Sonuç olarak, bugünkü koşullar altında, firmalar, özellikle yönetim kontratı ve «kira-satış» kontratıyla birlikte yürüyen «tapusu verilmeden satılmış» fabrikaların yapımında bir rol oynarlar. «Kira-satış» kontratı tipinde, fabrika, 5-10 veya 15 yılda ödenebilir bir kredi yoluyla satın alınır.

Alınacak biricik tedbir, fabrikanın yerli koşullara uyması yolundadır. Uygun olmadığını hemen ortaya koyacak ya da ancak ithal edilebilecek malzemelerin kullanılmasını gerektirecek «her yerde geçer» bir fabrika satın almak söz konusu değildir. Bu sakınca, ancak ülke teknisyenlerinin ortaklığı ve girişkenliğin türü konusunda kesin bir anlaşmayla engellenebilir.

Sermaye girişinin, ancak dürüst bir işbirliği çerçevesi içinde kârlı olacağı bir kere daha görülmektedir.

İKİNCİ KONU

KALKINMA VE ULUSLARARASI MÜBADELELERİN YENİDEN DÜZENLENMESİ

Üçüncü dünya üzerinde zengin ülkelerin egemenliğinin biçimlendirici etkisi, daha önce de görüldüğü gibi, uluslararası ticareti düzenlemesi ya da daha doğrusu, düzenini bozmasıdır. Azgelişmiş ekonomileri, hammadde ve tarımsal ürün üretimlerinde uzmanlaştıran ve gelişmiş ülkeleri endüstriyel üretimle de görevlendiren bugünkü mübadele sistemi, hiç bir kural ve kayıt tanımadan birbirlerine nicel ve nitel bakımdan eşit olmayan ekonomileri rekabet içine sokar. Bu, toprak çanakla demir çanağın rekabetidir.

Bu duruma karşı çıkabilmek için, yeni bir uluslararası işbölümü zorunludur. Bu, yepyeni bir uluslararası düzenle bütünleşmelidir. Çünkü, azgelişmişliği gerçekten yenmek isteyenler için, mesele, üçüncü dünya ülkelerini sürekli olarak uluslararası kamu yardımına mahkum etmek değildir. Bir kişi için olduğu gibi, bir ulus için de alın teriyle yaşamak en temel değerdir.

Uluslararası işbirliğinin tek bir amacı olmalıdır. Bu da her ülkenin kalkınmasını ve her alanda alışverişte bulunmasını sağlayarak ulusların karşılıklı dayanışmalarını arttıracak fonksiyonel bir ekonomi yaratmaktır.

Böylece egemenliğin etkileri, sürükleyici etkilere dönüşecektir.

Bu, yüce bir proje, büyük bir özlemdir ve burada, söz konusu işbirliği için hazır çözüm yolları önerilmeyecektir. Ancak bu düşünceyi geliştirmeye yarayacak ana çizgiler ortaya atılacaktır.

BÖLÜM 1

Uluslararası işbölümünün düzenlenmesi

Uluslararası işbölümünün düzenlenmesi, endüstrileşmiş ve endüstrileşmemiş ekonomilerin kalkınmasında uyum yaratmak isteyen bir uzun vadeli sözleşmeler ağıyla bütünleşmiş uluslararası pazar kontrolünden geçer.

1. Taban ürünleri pazarının kararlı hale getirilmesi

Taban ürünleri fiatının kararlı hale getirilmesi, şüphesiz, kalkınma için gerekli koşullardan biridir. Bu yolda atılmış bir takım adımlar yok değildir, birçok iki taraflı veya çok taraflı anlaşma yapılmış ve eskiden bağımlı olan ülkelerde, Fransa ve İngiltere tarafından kararlılık fonları yaratılmıştır. Kararlılık yolundaki bu kalkışımların başarısı sınırlı olmuş, bunlar, bazan genel kararsızlığı arttırmışlardır. Bu başarısızlığın nedeni, bu atılımların kısmi olmasına bağlanabilir. Metropol ve sömürgeler arasındaki ticari akışlara ayrıcalık tanımanın, sermaye dışında kalan akışların daha da zarar görmelerine yol açmaktan başka bir yararı olmamıştır. Bugünkü ürün fazlalığı karşısında da, tek bir ürün üzerinde çok taraflı bir anlaşmanın yapılmasını istemek, ihra-

catçıları, zarar görecekleri bir duruma sokmak demektir, çünkü bu durumda, kararlılaştırma, yeterince kârlı olmayan bir fiat düzeyinde gerçekleşir. Üretimi sınırlayarak fiatları desteklemeye çalışan sınırlandırma anlaşmalarına gelince, bunlar da özellikle, en düşük kaliteli üreticilere yarar sağlarlar. Üstelik bu anlaşmalar, ülkeleri kalkınmaya teşvik etmezler, hızı kesilmiş bir üretimin devamını kolaylaştırarak yeni doğal kaynakların araştırılmasını ve ekonomiyi çeşitlendirme çabasını engellerler.

ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

Düşük fiatlarla mal alma kaygısında olan tüccarların çıkarları konusunda duyarlı olan ithalât ülkelerinin ve özellikle Anglo-saksonların isteksizliği, üretici ülkeler arasındaki rekabete ek olarak (buğday, kahve, kalay anlaşmaları, şimdi geçerli olmayan şeker anlaşması, kakao anlaşma projesi gibi) halen sayısı az olan bu türlü anlaşmaların yapılmasını güçleştirmektedir.

En eski anlaşma olan (1949) ve düzenli bir şekilde süregelen buğday anlaşması, her zaman uyulan bir fiat aralığı ile birlikte yürüyen esnek ve gerçekte teorik bir alım satım angajmanı sistemine dayanır. Aslında, küçümsenmeyecek stoklara sahip A. B. D.'nin uyguladığı alıkoyma politikası ve üreticilerin çoğunun sonuç olarak Batılı ülkeler olması bu kararlılığa imkân vermiştir.

1956'da imzalanan ve 1961'de yenilenen kalay anlaşması, bir «tampon-stoklar» mekanizması üzerine kurulmuştur. Bu mekanizma, fiatların, belli bir düzeyin altına düşme eğilimi göstermeleri halinde yine, gerektiğinde ihracat kotalarıyla tamamlanan fiat aralığı içinde kalmalarını sağlar.

Bu anlaşma, görevini iyi kötü yerine getirmiştir ama halâ etkinliği, Amerikan stoklarının sürümü politikasına bağlı kalmaktadır. Bu politikaya egemen olma kaygısıyla

A. B. D., şimdiye kadar bu anlaşmaya katılmaya yanaşmamıştır.

Kahve anlaşması, 1962'de, o zamana kadar bu türlü bir anlaşmaya karşı olan Amerikan ve İngiliz politikasının değişmesiyle ancak bir sonuca varmıştır. Bu politika değişikliğinin temelindeki nedenler, A. B. D.'nin Latin Amerika'ya karşı yeni tutum takınması (Kalkınma için işbirliği) ve daha genel olarak Washington ve hatta Londra'da gelişme süreci içindeki ülkelerle olan ilişkilerde taban ürünleri sorununun taşıdığı önemin bilincine varılmış olmasıdır. Amerikalılar, anlaşmanın, öncekiler gibi bir fiat sistemine sahip olmasına karşı çıkmış, böylece basit bir ihracat kotası anlaşmasıyla yetinmek zorunda kalınmıştır. Anlaşma pazarlıklarında ve sonradan bu anlaşmanın işleyişi sırasında, ustalıklı bir ticarileştirme politikasıyla, kahve kurunu geniş ölçüde yükselten Afrika Ülkeleri - arası Kahve Örgütü'nce girişilen çalışmaları da belirtmek gerekir.

1953'de sonuçlanan ve 1959'da yenilenen şeker anlaşmasının, 1961'den beri işleyişi durmuştur. Küba ile, A.B.D. tarafından desteklenen diğer üretici ülkelerin tutumunu bağdaştırmak mümkün olmamıştır. Anlaşma, ihracat kotalarına dayanan bir fiat sistemine sahip olmakla birlikte Fransa, İngiltere, A. B. D. ve Sovyet bloğu tarafından düzenlenmiş pazarların dışında, yalnız (dünya pazarının % 40'ını oluşturan) serbest pazara uygulanmıştır.

Kakao anlaşması, yakın bir pazarlığın konusu olacaktır. Bu anlaşmanın, fiat aralığı ve satış kotaları mekanizmasına dayanması beklenmektedir. A. B. D., Almanya, Belçika, Hollanda gibi tüketici ülkelerin bazılarının gösterdiği isteksizlik, sonuca varmayı güçleştirebilir.

KAYNAK Gelişme süreci içindeki ülkelerle olan işbirliği politikası raporuna ekler.

Ancak, taban ürünlerinin bütününü kapsayacak ve dünya pazarını bütünüyle kuşatacak bir genel kararlılık politikası başarılı olabilir. Bu politika gerçek bir pazarlığı sağlar; her ülkenin, hiç olmazsa bir veya iki ürü-

nünün fiatını normal bir düzeyde kararlılaştırmasında yarar vardır. Demek ki ülke, öteki ürünlerin fiatları konusunda taviz vermeye hazırdır. Bu durumda, ihracatçılar artık gülünç derecede düşük fiatları kabul etmek zorunda kalmazlar. Bu politika, bugünkü tercihlerin yarattığı eşitsizlikleri ortadan kaldırabilir. Gelecekte bir kararlılık olacaksa, bu, ya genel olacak ya da hiç olmayacaktır.

Düzenleyici stokların yaratılması, bu politikanın aracı olabilir. Şimdiden bu alanda bir çok öneriler yapılmıştır. Bir fiat veya bir fiat aralığı, ya son yılların fiatlarının istatistik ortalaması yapılarak ya da bilimsel temele dayanan bir pazarlık yoluyla saptanabilir. F. Perroux'ya göre, belli bir malın dünya üretim pazarının olmaması halinde fiatının saptanması en uygun şekilde, ön araştırmalar, bilimsel şekilde denetlenmiş ve açıkça tartışılmış çıkarımlarla sağlanır.

Bu ölçek fiatları, bir kereye özgü kalmak üzere saptanmamalı, aralıklı tekrarlarla bunların arz ve talep değişikliklerine ayak uydurmaları sağlanmalıdır. Teknik ilerleme, bazan taban ürünleri üretimini sarsabilir. Bir tahmin yanlışı, üretimi geniş ölçüde hızlandırabilir veya frenleyebilir. Bu arada söz konusu ürünün yerine geçecek ürünler belirebilir.

Fiatların kararlı kılınması yoluyla üretimin düzenlenmesi ve talebe uyması amaçlanmalıdır. Kararlılık aralıklarının uzun vadeli değişmelerini hesaba katan bir politika, bu amaca ulaşmada yardımcı olabilir, ama ileride görüleceği gibi, bu politika, etkili olabilmek için başka tedbirlerle de tamamlanmalıdır.

Kararlılaştırma sürecine gelince, bu alanda uluslararası bir örgüt, fiatların taban fiatın altına düşmesi

halinde alım, bunların tavan fiatın üstüne çıkması halinde de satımla yükümlü olacaktır.

Bu basit bir düşüncedir, ama yalnız stok sorunlarını çözmek için bile olsa gerçekleştirilmesi güçtür. Çünkü çok az taban ürünü tam homojendir, her kalite için özel bir stoklama yapmak gerekir. Bu sakıncaları önlemek üzere bazan birbirleriyle ilişkili ulusal stoklar sistemi önerilmiştir. Stoklar, üretici ülkelerde yapılır ve alım veya satım emirleri, uluslararası bir örgüt tarafından verilir; alım emirleri uluslararası örgütün stokların tasfiyesi dönemlerinde ödenecek olan avansları yoluyla finanse edilir.

FRANSIZ HÜKÜMETİNİN TABAN ÜRÜNLERİ FİATLARININ KARARLILAŞTIRILMASI SORUNU ÜZERİNDEKİ TUTUMU

Taban ürünleri fiatlarının desteklenmesi konusundaki Fransız planı, önce, doktrin veya çıkar kaygısıyla, özellikle Amerikalıların övdüğü Liberal kavramları reddetmektedir. Bu liberalizm, bugünkü durumda, Afrika Birliği, A. E. T.-nin tarım politikası, para bölgeleri gibi üretici ülkelerin tek korunma yolu olan, dünya ticaretine konmuş her türlü engeli kaldırmak amacındadır.

Bu görüş, mali dengeleme sistemini de tanımamaktadır. Gelişme süreci içindeki ülkelerin, bir temel döneme oranla ihracat gelirlerinde bir düşüş olması halinde (yani ticaret oranları bozulduğunda) uğradıkları zarar uluslararası bir fon tarafından karşılanacktır. Gerçekten de, maliyeti çok yüksek olan bu sistem, taban ürünleri sorununun nedenlerini değil, sonuçlarını yani fiat rejimini hedef almaktadır.

Fransız yaklaşımı tersine, fiatların etkilenmesi zorunluluğuna dayanmakta ve bir müdahale gerektiğinde sadece fiatların kararlılaştırılması değil ticaret oranlarının insaflı bir düzeye getirilmesi amacı gütmektedir Zengin ül-

keler tarafından ılıman iklim ürünlerinin yararına kurulmuş destek mekanizmalarının tropikal ürünlere yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Bu amaca ulaşmak üzere Baumgartner-Pisoni planı şunları önermektedir :

Ilıman iklim ürünleri (tahıllar, et, süt ürünleri) için üretici ülkeler arasında danışıklı bir politika, ihracatı talep hacmine uydurmayı sağlar, bu da, rekabet fiatlarını önler. Fazlalıklar, zengin ülkelerin katkısıyla karşılanan - üçüncü dünya için - bir ortak yardım politikasına ayrılır.

Tropikal ürünler için bugünkü kahve veya kakao anlaşmaları örnek olarak alınabilir. Fiat aralıkları haklı değerlendirmeyi garantileyecek, üretimin kontrolü fazlalıkların oluşumunu önleyecek ve pazarın geçici dalgalanmaları tampon stoklar vasıtasıyla engellenecektir.

Buna paralel olarak, yağlı tropikal ürünlerin üretimi ve özellikle ticarileştirilmesi alanında A. B. D.'nin daha sıkı bir şekilde sınırlandırılması gerekecek, bu da, pazarın rahatlamasını ve fiatların artmasını sağlayacaktır.

Tarımsal hammaddeler ve madenler konusunda, yerlerine başka ürünlerin konmasını hızlandırmaktan başka bir işe yaramayacak bir sistemli fiat artışı düşünmemek gerekir. En iyi çözüm yolu bakır, kauçuk, pamuk, jüt gibi ürünler için kalay alanında yapılmış olan basit kararlılaştırma anlaşmalarında izlenen yoldur. Özellikle stoklarının sürümü politikasında A. B. D.'nin sorumluluğu bir kere daha açık seçik belirlenmelidir.

KAYNAK Jeanneney raporuna ekler.

Bu projelerin hepsi, bir ön koşula, uluslararası mübadeleye katılan her ülkenin taban ürünleri kurlarının kararlılığı konusunda birbirleriyle anlaşmaları ön koşuluna dayanır. Bu ön koşulun yerine gelebilmesi halinde, Ortak Pazar ülkeleri belirleyici bir rol oynayabilir. Bu Ortak Pazar ülkeleri, pirinç dışında, dünyanın bir numaralı taban ürünleri ithalâtçısıdır. Altı'lar Avru-

pa'sının, A.B.D.'den daha yüksek bir özümleme potansiyeli vardır ve öyle görünmektedir ki Altı'lar, taban ürünlerinin dağıtılması rolünü üstlenmekle endüstriyel kapasitesine ancak katkıda bulunabilirler. Uluslararası kararlılaştırma örgütlerinin Avrupa çapında kurulmaları halinde, söz konusu işlem politik bir olgu olacak ve öteki endüstriyel ülkeleri, davranışlarını değiştirmeye zorlayacaktır. Bu durum, Avrupa'nın yeni sömürgecilik denemelerini engelleyecek ve sonunda uluslararası bir örgütün doğmasına yol açacaktır. Gerçekten de A. B. D.'nin ve İngiltere'nin, A. E. T'na, uluslararası pazarın stratejik düzenleyicisi rolünü bırakmayacakları açıktır.

Bu durumda, kalkınma için çok büyük kazanç sağlanmış olacaktır. Bu arada, adı geçen işlemin maliyetini de küçümsememek gerekir. Düzenleyici stokların işleyişi için gerekli işlemlerin saptanması güç olmakla birlikte, bir kaç yıl önce, uluslararası uzmanlar tarafından önerilen miktar bir tahmin olarak ileri sürülebilir. Yardım adı altında yıldan yıla transfer edilen sermayelerle karşılaştırılırsa önemli bir miktardır, ama şu son yıllarda, sadece A. B. D.'nin reklam masraflarının 12 milyar doları ve savunma giderlerinin ise 45 ile 50 milyar doları bulduğu düşünülünce sadece gülünç bir rakamdır. Bu, onüç ürün için topu topu 10 milyar dolar tutar. Amerikan ekonomisinin genişleme ve güvenliği için bir kerelik ödenen bu 10 milyar dolar, yıldan yıla tüketicilerin koşullandırılması ve savaş malzemesi yapımı için harcanandan çok daha etkili olacaktır.

2. Uzun vadeli sözleşmeler

Taban ürünleri fiatının kararlılaştırılması önemli

olmakla birlikte, uluslararası işbölümünü belli bir düzene sokmak için girişilmesi gereken tek uygulama değildir. Bu uygulamanın bir uzun vadeli sözleşmeler ağı ile tamamlanması gerekir. Endüstrileşmiş ve endüstrileşmemiş ekonomileri uyumlu bir hale getirmek zorunludur. Bu uyumlulaştırma, bir kalkınma bakış açısı içinde gerçekleştirildiğinde, bir takım malalara ihtiyaç vardır. Doğrudan doğruya dünya çapında, uzun vadeli alım veya satım tahminleri nasıl yapılabilir? Zaten varolan ekonomik veya mali dayanışmalar ve ticari akımlar üzerine kurulmuş uzun vadeli sözleşmeler, üçüncü dünya ülkelerine büyük yarar sağlayabilir. Taban ürünleri çıkaran bir ülkenin gelecekteki üretiminin satın alınması konusundaki bir angajman, bu ülkenin kalkınma planı amaçlarını daha kolay saptamasına yarar. Buna paralel olarak uzun vadeli donatım malları alım planları, gelişmiş ülkelere, otomobil endüstrisi gibi anarşik bir tüketimden ötürü büyümeleri bir israftan başka bir şey olmayan endüstrileri bir başka türe dönüştürme olanağı sağlar.

Geriye, bu anlaşmaların, fiatları saptayan pazarlarda satılan veya alınan malların miktarlarını azaltarak kararlılığı imkansızlaştırmasını önlemek kalır. Uzun vadeli sözleşmelerin kapsadığı mübadelelerin sayıca çok arttırılması halinde, pazardaki arz ve talepler çok önemsiz kalabilir. Gerçekte, bu çelişki kolayca aşılabilir. Bir yandan, uygulanan fiatlar düzenlenmiş pazar fiatları olduğu için, uzun vadeli anlaşmalar, yalnız miktarları konu almalı, öte yandan, üretici ülkelerin pazarda, anlaşma dışında ihracatının belli bir kısmını satmak ve bunları kullanan ülkelerin de yine bu pazarda ithalâtın aynı orandaki bir kısmını satın almak yükümlülüğü olma-

lıdır. Böylelikle, sözleşme dışı arz ve taleplerin kontrol edilemiyecek düzensiz hareketleri önlenir.

Bununla birlikte, çok fazla hayale kapılmamak gerekir: Uluslararası işbölümünün, 19. yüzyıldaki emperyalist genişlemenin yarattığı şekilde düzenlenmesi ancak geçici bir çare olabilir.

Gerçekten de, ancak az sayıda ilkten ürün konusunda fiat anlaşmalarına varılabilir. Birçok hammadde veya besin maddesi fiatında önemli bir yükselmenin doğuracağı tek bir sonuç vardır. Bu da, endüstrileşmiş ülkeleri bu maddelerin yerine konacak mallarının üretimine sürüklemektir. Kauçuk, jüt, pamuk, bitkisel yağlar, v.b. gibi bir çok taban ürünü, sadece düşük fiatlar yüzünden pazarda varlığını sürdürür

Kısası, sadece beş ürün, dünya kurlarının giderek yükselişine konu olabilir. Bu ürünler, kahve, kakao, çay, şeker ve muzdur. Oysa bunlar, azgelişmiş dünyanın yaklaşık olarak sadece üçte birini ilgilendirdikleri gibi, üstelik dengesiz bir dağılım gösterirler. Kararlılaştırma, temelce politik bakımdan ilginç bir koruma ölçüsüdür Bu, zengin ülkelerin dünya ekonomisi karşısında yeni bir tutum edinmelerini gerektirir.

Bunun dışında, şeker anlaşmaları, fiat kurlarının sadece kararlılaştırılmasının karşılaşacağı çeşitli engelleri ortaya koymaktadır. Bu alanda başarı öyle koşullar gerektirir ki, bu alanda anlaşmalara taraf olan ülkelerin istekliliği yeterli değildir, bir uluslarüstü otoriteye ihtiyaç vardır. Şüphesiz, uzun vadeli anlaşmalar, bu yetersizlikleri giderebilir, ama hammadde fiat kurlarıyla ilgili çalışmalar, sınırlı da olsa bir gerek haline geldiklerinde sadece cephe gerisi bir mücadeleden başka bir şey olamazlar. Gerçekten de teknik ilerlemeyle endüs-

triyel ülkeler, endüstriyel olmayan ülkelere ihtiyaç duymamaya başlamaktadırlar. Kitabın başında verilen istatistikler bu konuda şüpheye yer bırakmamaktadır.

Sonuç olarak, demek ki mümkün olmayan bir şeyi rasyonelleştirmek veya teknik ilerlemeyi durdurmaya çalışmak saçmadır. Üçüncü dünya güçlükleri karşısında tek köklü çözüm yolu, endüstrileşmeyle günümüzde azgelişmiş ekonomilerin çeşitlendirilmesi ve yeni bir uluslararası işbölümünün yaratılmasıdır.

BÖLÜM 2

Yeni bir uluslararası işbölümüne doğru

Gerçekçi bir kalkınma politikası açısından, yeni karşılıklı bağlılıklar düşünmek ve yaratmak gerekir. Gelişme süreci içindeki ülkeler, endüstriyel kalkınmalarını düzenlemeli ve böylece üretim yatırımının israfını önlemelidirler. Endüstriyel ülkeler, sınırlarını, gelişme süreci içindeki ülkelerden gelen işlenmiş mallara açmayı kabul etmelidirler.

1. Kalkınma bölgelerinin oluşumu

Kalkınma, 20. yüzyılda, ancak büyük gruplaşmalar çerçevesi içinde kavranılabilir; Avrupa ülkeleri bunu iyi anlamıştır. Bu, genellikle komşu ülkelerden hiçbirinin, birbirlerine benzeyen ve birbirleriyle rekabet eden kalkınma programları gerçekleştirmeye yeterli bir ekonomik birim olmadığı üçüncü dünya için daha da geçerlidir. Önce de görüldüğü gibi, bu ülkelerin gelişmesi, ekonominin stratejik noktaları ve modern bir ekonomiyi besleyecek kaynaklara ve nüfusa sahip bir hin-

terlandın sinir merkezleri olan kalkınma kutuplarına dayanmalıdır.

Ayrıca endüstriyel ülkeler, üçüncü dünyanın işlenmiş mallarına liberal bir tutumla sınırlarını açmayı kabul etseler bile, bu endüstriyel ülkelerin tüm ürün fazlalıklarını emmeleri şüphelidir. Üçüncü dünya güçlüklerinin biricik çözüm yolunun, Doğulu ve Batılı endüstriyel ülkelerin elinde bulunduğuna çok kolay inanılmaktadır. Örneğin, R. Servoise'a göre, çıplak ulusları giydirmenin bir amaç olduğu düşünülürse, endüstriyel kalkınmanın endüstriyel ülke talepleri bakımından iyi bir geleceği bulunmayan tekstil ve giyim endüstrisi sektörlerinden başlamış olmasına hayıflanmak paradoksal bir tutumdur. Deniz aşırı ve birbirini tamamlayıcı olarak adlandırılan ülkeler arasındaki uluslararası ticaretin genişlemesine ilişkin çözüm yollarından başka yollar aramak daha uygun değil midir?(1) Bu soruya olumsuz şekilde cevap vermek, üçüncü dünyayı düşük verimli etkinliklere bağlayarak yeni bir sömürü biçimi kurmak demek olur. Bu durumda, endüstri gereğince kalkınamaz. Üçüncü dünyanın endüstriyel ürünlerinin kalitesi, zengin ülke gereklerini kolayca izleyemez. Son olarak, endüstrileşmenin başarı kazanması ve yaygınlaşması halinde, sadece bugünün endüstrileşmiş ülkelerinin emme kapasitelerini çok aşacaktır.

Günümüzde sık sık endüstrileşme gerekimlerini yerine getirebilmek üzere Afrika, Asya ve Güney Amerika ortak pazarlarından söz edilmektedir. Aslında bu

(1) R. Servoise «L'avenir économique des pays tropicaux» (Tropikal ülkelerin Ekonomik Geleceği), Bulletin S.E.D.E.T. S, Futuribles, No 828

projeler, sadece bir hayal kırıklığının kaynağı olabilir. Bir ortak pazar, ancak eskiden beri gerçek ulusal pazarların olması halinde bir anlam taşır : Pazar yokluklarını birbirine eklemekle yeni bir pazar yaratılmış olmayacak, sıfır artı sıfır, yine sıfıra eşit olacaktır. Üçüncü dünya kalkınmasının bugünkü durumunda, zengin ülkeler tarafından hazırlanmış çözüm yollarının uygulanabilmesi söz konusu değildir. Serbest mübadeleye bel bağlamamalı, tersine tamamlayıcı ekonomiler yaratmalıdır.

Zaten, ithalât ve ihracat üzerinde(1) hemen hemen mutlak bir kontrol kurulmaksızın, herhangi bir endüstriyel kalkınmanın tasarlanması güçtür.

Bu amaçla, komşu azgelişmiş ülkeler arasındaki anlaşmalar, en yüksek düzeyden yatırımın yoğunlaşacağı noktaları belirlemeli, endüstrileri paylaşmalı, sonunda yeni kalkınma kutuplarının ve bunların sürükleyici etkilerinin karşılıklı bağlılık biçimlerini saptamalıdır. Buna paralel olarak, gelişmiş ülkeler, yardımlarının dağıtımında bu anlaşmaları hesaba katmalıdırlar. Böylece, endüstrileşmiş ülkeler ve gelişme süreci içindeki ülkeler arasındaki yeni karşılıklı bağlılıkları tamamlayacak kalkınma bölgeleri yaratılmış olacaktır.

Bu bakış açısı içinde, önceden endüstrileşmiş ülkelerin sahip olduğu ağır endüstri ve donatım endüst-

(1) Azgelişmiş ülkelerde çoğunluk, ortak pazar kavramı yanlış anlaşılır. Ortak pazar, rekabet koşullarının bir kurallar sistemi içinde sürdürüldüğü kurumsal bir pazar olmakla birlikte aynı zamanda bir politika bölgesidir de ve devamı, ancak bu politikanın üyeler tarafından uygulanması halinde sağlanabilir.

risinin görevi ve sonucu, üçüncü dünyanın endüstrileşmesi olacaktır.

Bu, ütopik bir bakış açısı değildir.

Zengin ülkelerde, talep, giderek daha çok (boş zamanı uğraşıları, sağlık, estetik kayguları, turizm gibi) hizmetler tüketimine doğru yönelmektedir. A. B. D.'nde aile harcamalarının % 40'a yakını, hizmetler alımına gitmektedir. Oysa, bu tip bir tüketim, ağır endüstri ve donatım endüstrilerine az çok yabancıdır. Öte yandan, modern silahlanma da daha az ağır endüstri ürününe ihtiyaç göstermekte ve demir-çelik endüstrisinden çok, kimya ve elektronik endüstrilerine başvurmaktadır. Daha şimdiden, tüm Batılı endüstriyel ülkelerde, taban endüstrilerinde ve donatım endüstrilerinde bir krizin belirdiği görülmektedir. A. B. D.'de, normal dönemde, demir-çelik endüstrisi, üretim kapasitesinin % 60'dan fazlasını kullanamamakta ve birçok donatım endüstrisi, kendi kapasitelerinin ancak % 70 'inden yararlanabilmektedir. Sonunda, bu eğilim, ciddi bir ekonomik kriz tehdidi taşımakta ve bu durumda zengin ülkelerdeki taban endüstrilerinin aklı başında tek çıkar yolu, üçüncü dünyanın endüstrileşmesi olmaktadır. Geçmişe bakıldığı zaman, zaten bu endüstri tipinin, silahlanma endüstrisi dışında hiç bir zaman güçlü bir genişleme göstermediği görülür.

2. Zengin ve yoksul ülkeler arasında yeni bütünleşmeler yolunda

Yoksul ve zengin ülkeler arasında yeni karşılıklı ilişkilerin yaratılması zorunludur. Devletlerarası ilişkiler içinde yer alamayacak olan, çıkarlardan arınmış yeni bir uluslararası ekonomi kurmak söz konusu değildir.

Uygulanabilecek ve herkes için yararlı olabilecek bir dünya ekonomisi kurmak gerekir.

Herkesin meşru haklarını korumak ve özel çıkarların çerçevesini aşmak için bu türlü bir dünya kalkınma ekonomisinin, mübadelelerin anarşik bir özgürlüğü içinde tasarlanamayacağı açıktır. Bu politika, ekonomik mekanizmaların kontrol altına alınmasını gerektirir ve böylece planlamaya bir güç kazandırır.

a. Uluslararası düzeyde sermaye transferleri, kalkınmaların istenerek uyumlulaştırılmasında belirleyici bir rol oynayabilir.

aa) Yardım, uzun bir dönem için yapılmalı ve niteliği belirlenmelidir. Yardım yapan ülke, böylelikle onu kalkınma planına katabilecek, giderek endüstriyel ekonomilerin bir kısmı, üçüncü dünya kalkınmasına göre biçimlenmeye başlayacaktır.

bb) Büyük Avrupa endüstrilerine sürükleyici bir özellik kazandırmak için yardımın bir kısmı, daha önce de sözedilen «tapusu verilmeden satılmış» fabrikaların üçüncü dünyaya devredilmesiyle sağlanabilir. Bu yardım şeklinin birçok yararları olabilir Azgelişmiş ekonomilerin çeşitlenmesini, endüstriyel ülkelerde edinilen tecrübelerin transferini ve eksikliği büyük ölçüde duyulan bir yerli girişkenler grubunun yetişmesini sağlar. Gelişmiş ekonomiler için de büyük egemen endüstriyel şirketlerin, yeniliklerin yayılma merkezleri haline dönüşmesini kolaylaştırır.

cc) Borçların ödenmesi, elden geldiğince ihracatla gerçekleşmelidir. Sovyetler Birliğinin sistematik şekilde kullandığı bu ödeme biçimi, fonksiyonel bir dünya ekonomisinin kuruluşunu geniş çapta kolaylaştırılabilir. Bir ilk dönemde, doğal zenginliklerin kullanılma-

sını garantileyerek değerlenmesini sağlayabilir. Bir ikinci dönemde, ödemler, işlenmiş mallardan meydana gelir; otomatik olarak yeni fabrikaların pazarları genişler ve gelişmiş ülkeler, dönüştürülecek endüstrileri önceden belirleyebilirler.

b. Dünya ekonomisinin gelişmiş ülke ekonomisi düzeyinde bu yeniden biçimlenmesi, belli uyumlar gerektirir.

ba) Genişleme, sürekli ve yoğun olmalıdır.

Genişleme olmazsa, kararlılaştırmanın maliyeti çok yüksek olabilir, uzun vadeli sözleşmelere uyulmayacağı gibi, endüstriyel dönüştürmeler şiddetli politik ve sosyal sarsıntılar yaratır.

Genişlemenin sürdürülmesi için gelişmiş ülkeler, aynı zamanda hem karşıt, hem de tamamlayıcı nitelikte olan iki tehlike ile mücadele etmelidir. Bunlar, enflasyon ve gerilemedir. Büyük krizden beri, Batılı hükümetler, iş gücünü tam olarak kullanma yollarını aşağı yukarı bilmektedirler. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, askeri harcamaların büyüklüğü, teknik ilerlemenin ve gelir dağılımının yeni koşulları, bu alandaki kanıları sarsmıştır. Savaş malzemesi yapımı ve verimliliğin tüketim yararına kemirilmesiyle hızlanan enflasyon, Batı dünyasının müzmin hastalığı haline gelir. Aynı zamanda A. B. D.'nde, teknik ilerlemenin hızlanması alışılagelmiş kuşatıcı politikalara direnen bir tür işsizliğe yol açar. Bunu yenmek için, genel teorilere göre enflasyonla mücadeleyle uygun düşmeyecek bir ölçüde para basımını arttırmak gerekir

Enflasyonist gerginlik ve atılımlardan yılmış politikacılar ve neoliberal ekonomistler, yeni bir tedavi yolu önerirler. Bu, ekonomik duraklamadır. Bütçe tasarruf-

ları, kredi kısıtlamaları, geçici olarak sert mali kuralların uygulanması, genişlemeyi engeller ve enflasyonun kontroldan çıkmasını önler. Bu politikacı ve ekonomistler, enflasyon hafiflediğinde daha şiddetli bir politika izleyecek ve söz konusu işsizlikle daha etkili bir şekilde savaşacaklardır. Gerilemeler, geniş ölçüde bu politikadan doğar ve 19. yüzyılda rastlanan durumu suni şekilde yeniden yaratırlar, böylelikle ekonomik devre hareketlerinin yerini, politik devre hareketleri alır.

İç planda, bu politika, ekonomik ve sosyal bakımdan dayanılabilir bir politikadır, dış planda ise batılı ülkeler için gerçek bir intihar ifade eder. Zengin ülkelerin göstergelerine göre hafif bir düşüş, üçüncü dünya göstergelerinde bir çöküş anlamı taşır. Her gerileme ile, taban ürünleri üreten ülkelerin güçlükleri artar. Gelecekte, hiç bir fiat kararlılaştırma politikası bir gerilemeye karşı koyamaz. Azgelişmiş ülke ihtiyaçlarının karşısında endüstriyel ülkelerin bir genişleme görevleri vardır. Bu görevi sürdürmek için paraya dayanmayan metodlarla enflasyonu yenmek gerekir. Enflasyona yol açacak kıtlığın nerede meydana geleceğini tahmin etmeye, dengesizliklerle mücadele amacıyla yatırımlara yön vermeye, üretim ve tüketimi isteyerek uyumlulaştırmaya ihtiyaç vardır. Başka bir deyimle bugünkü durum, Batı ülkelerinin gelişmelerinin planlamasında daha ileri gitmelerini gerektirir. Gelişmiş ülkeler arasındaki uyumsuzlukları önlemek amacıyla bu planlama ayrıca özellikle Avrupa düzeyinde, ulusal ekonomiler çerçevesini aşmalıdır.

Aldatıcı teorik veya doktriner gerekçelerle bir ekonominin istemli bir şekilde örgütlenmesini reddetmek, fonksiyonel bir dünya ekonomisini reddetmektir ki bu

da, ergeç kendi iflasını hazırlamak anlamına gelir. Şu koşullar altında enflasyonu önleyici bir planlamanın yapılması daha da zorunlu olur :

Savunma için önemli harcamalar yapmak zorunda olunsa bile, uluslararası işbirliği çabasının sürdürülmesi gerektiğinde,

Üçüncü dünyada, daha büyük donatım transferleri, üretim ve tüketim arasında iç dengesizlikleri arttırma tehlikesi yarattığında,

Yeni bir uluslararası işbölümünün kuruluşu, kendiliklerinden olamayacak dönüşümler gerektirdiğinde ve en azından, bunun sosyal ve insani pahasının önlenmesi istendiğinde.

bb) Zengin ülke endüstrilerinin bir kısmının dönüşmesinin gerekliliği, gelişmiş ekonominin uyumunun ikinci koşuludur.

Hemen hatırlamak gerekir ki çok sayıda işgücü kullanan ve az sermaye gerektiren endüstriler, azgelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelere oranla daha uygun olurlar. Tekstil, elektrik bobinajı, hatta bazı mekanik montaj işlemleri gibi endüstriler, kalabalık nüfuslu ve yoksul ülkelere aktarılabilir. Bu transferler, endüstrinin harekete geçmesini kolaylaştırır. Fakat bu transferler, yeni uluslararası işbölümünün temeli olmamalıdır. Fonksiyonel bir dünya ekonomisi, azgelişmiş ülkelerin düşük verimlilik ve düşük ücretlere sahip tüketim endüstrilerinde uzmanlaşmak zorunda oldukları anlamına gelmez. Sonunda, günümüzde, ilkten üretime bağlı ülkelerde, gerçek ve tam bir endüstrileşmeyi amaçlamak gerekir. Bazı batılıların, bu projeye karşı çıkmak üzere sözettikleri rekabet ve işsizlik kuşkusu teorik bir hayalden başka bir şey değildir. Bu durumda zorunlu dönüşmeler

olabilir, endüstriyel genişlemenin dünya çapında ve yaygın bir şekilde engellenmesi düşünülemez. Böyle düşünmek, Avrupa Birliğinin ve gelişmiş ülkeler arasındaki mübadelelerin serbest bırakılması olayından alınan dersleri ihmal etmek olur. Bazı felaket kâhinlerinin söylediklerinin tersine, endüstriyel bir ülke için en iyi müşterinin, benzer yapıya sahip bir başka endüstriyel ülke olduğu apaçık ortadadır; bu böyle olmasaydı ortak pazarın devamı ve genişlemesi açıklanamayacak ve İngiltere'nin, Altı'larla birleşmekteki büyük ısrarı bir delilik olacaktır.

Gerçekten de, yeni bir uluslararası işbölümüne karşı çıkışlardan zengin ülkelerin ekonomik dönüşümlerinin engellerle karşılaşacağı sezilmektedir. Politik iktidar, ekonomik güçlerin dirençleriyle karşılaşabilir. Şunu belirtmek ve yeniden belirtmek gerekir ki, ekonomik güçler üzerinde politik iktidarın kontrolunun sağlanamaması halinde, fonksiyonel bir dünya ekonomisi kurulamayacaktır. Bu kontrol olmaksızın, bazı sendikaların da dahil olduğu bir takım art güçlere dayanan Batı ülkelerinin politik iktidarları, uluslararası planda, gerçekten dünya çapında bir ekonomi doğuşu için zorunlu angajmanları yapamayacaklardır. Kendi kendini kurmakta olan Avrupa için, bu zorunluluk, bir Avrupa politik iktidarına ihtiyaç gösterir. Ekonomik dönüşüm, böylelikle endüstriyel toplumlarda daha temel bir takım değişikliklerin yapılmasını gerektirir.

SONUÇLAR

Kitabın girişinde, azgelişmişliğin günümüze kadar rastlanan en önemli politik sorun olduğu belirtilmiştir. Şimdi, bu yargının taşıdığı anlam ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu sonuç bölümüyse, bu alandaki politik sorumlulukları ele almak amacındadır.

Bu kitabı okuyacakların büyük bir kısmı, azgelişmişliğe karşı sürdürülen mücadeleye atılmamış ve atılmayacak kimselerdir. Belki de bu kişiler, sözü geçen sorunların çözüm yollarının kendi eylem olanaklarını aştığı kanısındadırlar.

Aslında, yoksulluk ve açlığa karşı yürütülen savaş, gelişmiş ülkelerde zafere ulaşacaktır ve bu savaşı başarıyla sonuçlandırmak için bütün enerjileri politik planda seferber etmek gerekir.

Gerek uluslararası ekonominin yeniden düzenlenmesine ilişkin açıklamalar, gerekse üçüncü dünya ülkelerinin altında bulunduğu egemenliklerin çözümlenmesi, bizi şu kesin sonuca götürmektedir Bugün, gelişmiş ülkelerin gelişmesinde güdülen amaçlar yeniden gözden geçirilmelidir.

Endüstriyel toplumun genişlemesinin temelini oluşturan Batı uygarlığı, ihanet etmemesi gereken değerlere bağlıdır Bu, şüphesiz insanla yasak olan, otoriteyle özgürlük arasındaki diyoloğu çözmek için yapıl-

mış olan en gözüpek kalkışımdır. Batı uygarlığı, her şeyden önce, kişilerin kaderiyle kollektif kader arasında bir uyum yaratmaya çalışmıştır. Ancak bu uygarlık, birliğinde o kadar soylu olmayan değerleri de getirmiştir. Para saltanatı, konfor efsanesi, maddi zevk tutkusu, bu uygarlığın en çok rastlanan ve en bilinen sapmalarıdır. Ve şurası bilinmelidir ki bu uygarlık, özellikle karşıt değerlerini yaygınlaştırmıştır. Bunlar, emperyalist ve kapitalist genişlemenin getirdiği yapılar aracılığıyla, ayrıca Batıdan yalnızca Hollywood filmlerinin aktardığı standartları aşılayan bir kültür endüstrisi yoluyla üçüncü dünyaya sokulmuştur. Batı karşıt değerlerinin geleneksel toplumlara girişi, bu toplumları sarsıntıya uğratmış, Batı uygarlığı ile endüstriyel toplumun karıştırılması, Batılı kültür modellerinin nüfuz gücü bu huzursuzluğu arttırmıştır. Yoksul ulusların en açık görüşlü seçkinleri, bütün olarak endüstriyel toplum ve Batıyı, Batının sapmalarını ve onun büyük uygarlıklar içinde doldurulamayacak olan yerini reddetmiştir.

Bu arada, Batı, bolluğun yarattığı dengesizlikler içine gömülmektedir. Maddi refah, orada, en üstün amaç olarak belirmektedir. Reklam teşvikleriyle sersemleyen insan, gülünç olduğu kadar yararsız yeniliklerin de tüketicisi olmaktadır.

Kütleleri uyutan ve ekonomistlerin tutulduğu bolluk, bu arada bir şans sayılmalıdır. Bu bolluk, Batı ülkeleri düzeyinde, basit bir varlığın sürdürülmesi ekonomisinin çerçevesinin aşıldığını gösterir. Bu ülkelerde geri dönülemeyecek bir noktaya ulaşılmış bulunulmaktadır. Yeni bir kültür, yeni bir kendini aşma, yeni bir katılma ihtiyacı yaratılabilir, daha ciddi şeylerde uğraşılabilir. Ekonomik etkinlik için sakıncalı olmadan, insanoğlunu

yüceltecek yollar araştırılabilir. Bugün değersiz isteklerin karşılanmasına yarayan «ekonomik mekanizma», yarın nitel bir mutluluğun ve gerçek özgürlüğün anlamını gösterecek bir politik projenin hizmetine girebilir. Bu, aynı zamanda, üçüncü dünya geleceğinin ve uluslararası işbirliğinin bir kaynağı olabilir.

Yoksul ülkelerin, zengin ülkelerin hayat düzeylerine erişmeleri, kolay ulaşılabilecek bir aşama değilidir. Bugünkü kuşaklara düşen görev, bu hareketi başlatmaktır. Ancak, bu düzeye erişecek olanlar, gelecek kuşaklardır. Şimdiden bu hareketin başlatılması, bir çok gerginliğe son verecektir. Fransa ve İtalya, A. B. D.'nden çok gerilerdedir, ama bu ülkelerin halkı için bu gecikme onur kırıcı bir durum değildir, çünkü bunların ekonomi ve hayat düzeyleri zaten gelişmektedir. Ancak, bir varlık ve zevk uygarlığına gömülmüş uluslarla sadece kalım için mücadele eden uluslar arasında bir alışveriş ve işbirliği nasıl düşünülebilir ? Hayata, nikel musluklardan veya otomobillerden öte bir anlam vermek, endüstriyel ülkeler halkının, yoksulların mücadelesini daha iyi kavramalarını sağlayabilir. Bu başka hayat kavramı, söz konusu halkları, bu mücadeleye katılmaya ve bu mücadelenin kendi ekonomilerine getirdiği dönüşümleri kabul etmeye teşvik edebilir.

Tersine, Batılı toplumlar, bolluğun getirdiği dengesizlik ve sapmalar içine gömülmeye devam ederlerse, yoksulluğu yenmek isteyen üçüncü dünya ülkeleri birleşerek zengin ülkeleri ergeç alt etmek zorunda kalacaklardır. Bu andan başlayarak ilk olarak dünya çapında kurulabilecek bir diyalog, yerini tehdit dolu bir parçalanmaya bırakacaktır.

Gelişmiş ülkelerin sorumluluğu sonsuzdur. İnsan-

oğlu için mücadelenin tüm iç ve dış gereklerinin kabullenilmesi gerekir. Yapılması gereken, bu uygarlığın değerlerinin kabul edilmesi değildir, ekonomi ve uygarlıkların dayanışmalı hale gelmesi, tekniğin getirdiği birleşmeye birlik anlamının verilmesi, ekonomik etkinliğin, başkalarına saygı ve insanoğlunun sonsuz büyüklüğüyle birleştiği ve onu güçlendirdiğinin kanıtlanması gerekir.

Şüphesiz uluslar arasındaki kalkınma ve işbirliği basit bir dolar sorunu değildir.

İCİNDEKİLER

SUNUŞ 5
ÖNSÖZ 9
GİRİŞ 11

BİRİNCİ KISIM AZGELİŞMİŞLİK NEDİR 17
BİRİNCİ KONU ISTATİSTİK YAKLAŞIM 19
Bölüm 1 **Demografik yaklaşım** 19
1. Olgular 20
2. Nüfus artışı ve kalkınma 21
Bölüm 2 **Sosyal yaklaşım** 24
1. Sağlık 24
2. Besin düzeyi 26
3. Öğrenim 27
4. İşgücü 29
Bölüm 3 **Ekonomik yaklaşım** 31
1. Kişi başına düşen gelir veya hasıla miktarı 31
2. Çeşitli ekonomik sektörlerin yeri 34
3. İhraç maddelerinin dağılımı 36
4. Yatırım oranı 37
İKİNCİ KONU YAPISAL YAKLAŞIM 39
Bölüm 1 **Azgelişmiş ekonomi, yanyana sıralanmış ekonomilerden oluşmuştur** 41
Bölüm 2 **Azgelişmiş ekonomi, egemenlik altında bulundurulan ekonomidir** 45

İKİNCİ KISIM PARÇALANMIŞLIK 47
BİRİNCİ KONU TARIM SEKTÖRÜNÜN PARÇALANMIŞLIĞI 48
Bölüm 1 **Hayat biçimi olarak tarım** 48
1. Artan mübadele ekonomisi 49
2. Bu eksikliğin nedeni 50
Bölüm 2 **Egemenlik birimi olarak tarım** 52
1. Büyük toprak sahiplerinin egemenliği 54
2. Tüccarların egemenliği 57
3. Tefecilerin egemenliği 59
İKINCİ KONU ŞEHİRSEL EKONOMİNİN PARÇALANMIŞLIĞI 60
Bölüm 1 **Şehirsel ekonomi, tüketim ekonomisi** 62
1. Üretim yatırımının güçlüğü 62
2. Girişkenlerin seyrekliği 66
3. Birikmiş para yetersizliği 68
Bölüm 2 **Bağımlı ve para düşkünü ekonomi** 78
1. Dış ülkelere dayanan ekonomi 78
2. Para düşkünü bir ekonomi 82
3. Şehirsel genişleme ve gelir eşitsizlikleri 83
ekonomi 78
ÜÇÜNCÜ KONU BÜYÜK İHRACAT FİRMALARI 85
Bölüm 1 **Hammadde işletmelerinin ekonominin geri kalan kısmından kopmuşluğu** 85
Bölüm 2 **Stratejilerdeki çelişme** 87

ÜÇÜNCÜ KISIM EGEMENLİK 91
BİRİNCİ KONU TİCARİ MÜBADELELER YOLUYLA EGEMENLİK 93

Bölüm 1 **Gelişmiş ekonomiye bağlı bir uluslararası ekonomi** 95
1. Uluslararası ticaretin uzun vadeli eğilimi 95
2. Gelişme süreci içindeki ülkenin ihracat pazarlarının kararsızlığı 102
Bölüm 2 **Eşit olmayan toplum ve ekonomiler arasındaki ilişkiler** 104
1. Ticaret oranının bozulması 104
2. Egemenliğin etkileri 109
İKİNCİ KONU SERMAYE AKIŞLARI YOLUYLA EGEMENLİK 112
Bölüm 1 **Özel sermaye akışları** 113
1. Doğrudan yatırımlar ve büyük uluslararası firma stratejisi 115
2. Doğrudan yatırımın amaçları 116
3. Doğrudan yatırımın öncelikle gelişmiş ülkelere yönelmesi 119
Bölüm 2 **Kamu sermayesi akışları** 119
1. Amerikan «yardım»ı 121
2. Sovyet «yardım»ı 128
3. Eski metropollerin yardımı 132
ÜÇÜNCÜ KONU SOSYAL, KÜLTÜREL VE POLİTİK EGEMENLİKLER 140
Bölüm 1 **Sömürgeciliğin üçüncü dünya toplumlarına indirdiği darbe** 140
Bölüm 2 **Yoksul toplumların zengin toplumlar tarafından sarsıntıya uğratılması** 142
Bölüm 3 **Politik egemenlik** 145
DÖRDÜNCÜ KISIM KENDİLİĞİNDEN KALKINMA OLANAKSIZLIĞI 148
BİRİNCİ KONU LİBERAL KALKINMA ŞEMASI 149

Bölüm 1 **Dış itkiler** 149
1. **Ekonomik kalkınma etmeni olarak uluslararası mübadele** 150
2. **Bağımsızlık etmeni olarak uluslararası mübadele** 151
Bölüm 2 **İç itkiler** 156
1. **Gelişmiş bir ekonomide sermaye yatırımının etkileri** 156
2. **Bir üçüncü dünya ülkesine uygulama** 159

İKİNCİ KONU LİBERAL ŞEMANIN BAŞARISIZLIĞI 161
Bölüm 1 **Dış itkilerin başarısızlığı** 161
Bölüm 2 **İç itkilerin başarısızlığı** 162
1. **Yatırımın teşvik edici etkilerinin güçsüzlüğü** 162
2. **Teşvik edici etkilerin enflasyonist etkilere dönüşmesi** 164
Bölüm 3 **Bir para bölgesine giren ülkelerin özel durumu** 175
1. **Para bölgelerinin kökeni** 176
2. **Para bölgelerinin karakteristikleri** 177
3. **Bir para bölgesine bağlı olmanın yarar ve sakıncaları** 180

BEŞİNCİ KISIM KALKINMANIN ULUSAL KONTROLU 182

BİRİNCİ KONU EKONOMİ VE TOPLUMUN YENİDEN BİÇİMLENMESİ 183
Bölüm 1 **Plan ve anlamı** 183
1. **Gelişmiş ülkelerde planlamanın yaygınlaşması** 184
2. **Gelişme süreci içindeki ülkelerde planlama** 187

Bölüm 2 **Ortak bir şevk yaratmak** 194
1. **Kurumların değişmesi** 194
2. **Anlayış ve davranışların değişmesi** 202

İKİNCİ KONU EKONOMİK TERCİHLER 216
Bölüm 1 **Alt yapı kuruluşlarının gerçekleştirilmesi** 216
Bölüm 2 **Tarımın kalkınmadaki yeri** 219
1. **Tarımın ekonomik rolü** 220
2. **Tarımın politik rolü** 224
Bölüm 3 **Endüstrileşme tercihleri** 237
1. **Endüstrileşme sürecini kolaylaştıran endüstri tipi** 238
2. **Endüstrileşmenin gerçekleştirilmesi** 252
3. **Endüstrinin kurulacağı yerin seçilmesi** 259

ÜÇÜNCÜ KONU KALKINMANIN İÇ FİNANSMANI 264
Bölüm 1 **Birikmiş paranın yaratılması** 265
1. **Geleneksel ve tarımsal sektörün rolü** 266
2. **Vergi sisteminin rolü** 270
3. **Modern sektörde özel ellerde birikmiş paranın gelişmesi** 275
Bölüm 2 **Mali kuruluşların kalkınmadaki rollerine uymaları** 277
1. **Bankaların etkin kontrolunun sağlanması** 278
2. **Tarım sektörünün finansmanının gerçekleştirilmesi** 279
3. **Kalkınma bankalarının kurulması** 281

ALTINCI KISIM KALKINMA VE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ 283

BİRİNCİ KONU SERMAYE TRANSFERLERİNİN ULUSLARARASI BİR İŞBİRLİĞİYLE BÜTÜNLEŞMESİ 284

Bölüm 1 **Sermaye ihtiyaçlarının ölçülmesi** 284

Bölüm 2 **Yardımın verimliliğinin arttırılması** 286

1. **Yardım ulusal kalkınma çabasıyla bütünleşmelidir.** 288
2. **Yardım sistematik olarak bağış şeklini almamalıdır.** 290
3. **Besin yardımı fonksiyonel bir özellik taşımalıdır.** 293
4. **Teknik yardım yeni bir sömürge tipi yaratmamalıdır.** 297
5. **Yardım gerçek bir uluslararası işbirliğine varmalıdır.** 300

Bölüm 3 **Özel sermaye transferleri** 302

1. **Büyük ihracat firmalarının kontrolu** 302
2. **İç pazara dönük sektörlerde özel yatırımlar** 304

İKİNCİ KONU KALKINMA VE ULUSLARARASI MÜBADELELERİN YENİDEN DÜZENLENMESİ 306

Bölüm 1 **Uluslararası işbölümünün düzenlenmesi** 307

1. **Taban ürünleri pazarının kararlı hale getirilmesi** 307
2. **Uzun vadeli sözleşmeler** 313

Bölüm 2 **Yeni bir uluslararası işbölümüne doğru** 316

1. **Kalkınma bölgelerinin oluşumu** 316
2. **Zengin ve yoksul ülkeler arasında yeni bütünleşmeler yolunda** 319

SONUÇLAR 325

Toplumların yapısal nitelik ve değişmeleri, ancak genel bir toplum modeli içinde çözümlenerek kavranabilir.

Tek tek azgelişmiş toplumlar, emperyalist toplumlar karşısında ikinci bir genel toplum modelinin birer örnekleridir.

İşte J. M. Albertini'nin Azgelişmişliğin Mekanizması adlı bu incelemesinin değeri ve önemi, bugüne kadar azgelişmişlik olgusunu açıklamak üzere ikinci dereceden özelliklere dayanan yaklaşımlar yerine onu, sosyo-ekonomik bir mekanizma temeli üzerinde modelleştirmeye çalışan bir yapısal yaklaşım geliştirmiş olmasıdır.

Ancak bu türlü bir yaklaşımla, bir azgelişmişlik modeli geliştirmek ve bu olgunun değişme ve evrimleşme mekanizmasının ortaya çıkarılmasıyla kalkınmanın temellerini saptamak söz konusu olabilir.

Bu bakımdan, bu incelemenin, toplum sorunlarını bir **azgelişmişlik modeli** içinde çözümleme geleneğine sahip olmayan Türk sosyal düşüncesine önemli bir katkıda bulunacağına inanıyoruz.

MAY. 40 TL.
MAY. 50 TL